

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ,
КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ
ТА ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ
УКРАЇНИ**

Підручник

За загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Харків 2020

УДК 342.951:[347.9+351.74](477)(075.8)
С89

Колектив авторів:

Гусаров С. М., д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України – Передмова, гл.гл. 1, 4–5 Розділу 3, гл. 3 Розділу 5; **Салманова О. Ю.**, д-р юрид. наук, проф. – гл. 6 Розділу 2; гл.гл. 9, 15 Розділу 3; **Комзюк А. Т.**, д-р юрид. наук, проф. – гл.гл. 1–2 Розділу 1, гл. 3 Розділу 2; **Завальний М. В.**, д-р юрид. наук, с.н.с. – гл.гл. 1–6 Розділу 4; **Джафарова М. В.**, д-р юрид. наук, доц. – гл.гл. 1–2, 4–5 Розділу 2; **Коломоєць Н. В.**, д-р юрид. наук, доц. – гл.гл. 8–10 Розділу 4; гл.гл. 1–2 Розділу 5; **Яценко В. П.**, канд. юрид. наук, доц. – гл.гл. 6–8, 10–11 Розділу 3; **Казанчук І. В.**, канд. юрид. наук, доц. – гл.гл. 2, 3 Розділу 3; **Пабат О. В.**, канд. юрид. наук, доц. – гл.гл. 13–14, 16–17 Розділу 3; **Кириченко О. Ю.**, канд. юрид. наук, доц. – гл.гл. 3–5 Розділу 1, гл. 7 Розділу 4; **Гарна-Іванова І. О.**, канд. юрид. наук, доц. – гл. 12 Розділу 3; **Салманов О. В.** – гл. 18 Розділу 3.

Рецензенти:

Клименко Ігор Володимирович – голова Національної поліції України, д-р психол. наук;
Москвич Лідія Миколаївна – завідувач кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, д-р юрид. наук, проф.;
Нуруллаєв Ількін Садагат огли – керівник Генеральної інспекції Генеральної прокуратури України, канд. юрид. наук.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 26.11.2019)

Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та
С89 правозахисні органи України : підручник / МВС Украї-
ни, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид.
наук, проф. С. М. Гусарова ; [С. М. Гусаров, О. Ю. Салма-
нова, А. Т. Комзюк та ін.]. – Харків, 2020. – 508 с.

ISBN 978-966-610-072-9

У підручнику в систематизованому вигляді розкрива-
ються поняття та зміст судової, правоохоронної, контрольно-
наглядової та правозахисної діяльності, види, завдання та фун-
кції судових, правоохоронних, контрольно-наглядових і пра-
возахисних органів, їх компетенція, підпорядкованість і особ-
ливості взаємодії, правовий статус посадових осіб цих органів.

Для курсантів, студентів, слухачів, викладачів, ад'юнктів,
аспірантів закладів вищої освіти юридичного профілю, нау-
кових та практичних працівників.

УДК 342.951:[347.9+351.74](477)(075.8)

Приклад посилання на видання (в цілому) згідно з міжнародними стандартами:
Gusarov S.M. (ed), 2020, *Judicial, Law Enforcement, Supervisory and Human Rights Agencies of Ukraine [Sudovi, pravoohoronni, kontrolno-naglyadovi ta pravozakhysni organy Ukrainy]*.
Kharkiv: Kharkivskiyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.

ISBN 978-966-610-072-9

© Колектив авторів, 2020
© Гусаров С. М., загальне редагування, 2020
© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
------------------------	----------

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОЇ, ПРАВООХОРОННОЇ, КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ТА ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глава 1. Основні поняття, предмет, система та нормативні джерела навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»	9
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>12</i>
Глава 2. Судова діяльність	13
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>16</i>
Глава 3. Правоохоронний орган і правоохоронна діяльність	17
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>22</i>
Глава 4. Контрольно-наглядова діяльність як особливий вид правоохоронної діяльності	23
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>26</i>
Глава 5. Правозахисна діяльність	27
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>29</i>

РОЗДІЛ 2

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Глава 1. Конституційний Суд України	30
§ 1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України	30
§ 2. Склад і повноваження Конституційного Суду України.....	33
§ 3. Проведення у справах у Конституційному Суді України	37
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>41</i>
Глава 2. Верховний Суд України	42
§ 1. Склад, структура і повноваження Верховного Суду України ..	42
§ 2. Загальні положення правового статусу голови та суддів Верховного Суду України.....	47
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>49</i>
Глава 3. Вищі спеціалізовані суди	50
§ 1. Загальна характеристика вищих спеціалізованих судів в Україні.....	50
§ 2. Склад вищих спеціалізованих судів в Україні та повноваження їх суддів.....	52
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>54</i>

Глава 4. Апеляційні суди	55
§ 1. Види, склад і повноваження апеляційних судів у системі судоустрою України.....	55
§ 2. Повноваження суддів апеляційних судів в Україні	57
<i>Питання для самоконтролю</i>	60
Глава 5. Місцеві суди	61
§ 1. Види і повноваження місцевих судів у системі судоустрою України.....	61
§ 2. Повноваження суддів місцевого суду як суду першої інстанції.....	62
<i>Питання для самоконтролю</i>	65
Глава 6. Забезпечення діяльності судів	66
§ 1. Загальні питання забезпечення діяльності та функціонування судової системи України	66
§ 2. Правовий статус Державної судової адміністрації України	67
§ 3. Особливості діяльності апарату суду, служби організаційного забезпечення роботи й охорони суду	70
§ 4. Забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах.....	72
§ 5. Кадрове забезпечення судів	75
<i>Питання для самоконтролю</i>	82

РОЗДІЛ 3 ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

Глава 1. Прокуратура України	83
<i>Питання для самоконтролю</i>	130
Глава 2. Міністерство внутрішніх справ України	131
<i>Питання для самоконтролю</i>	152
Глава 3. Центральні органи виконавчої влади, діяльність яких координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України	153
§ 1. Національна поліція України	154
<i>Питання для самоконтролю</i>	204
§ 2. Державна прикордонна служба України.....	205
<i>Питання для самоконтролю</i>	227
§ 3. Державна міграційна служба України	228
<i>Питання для самоконтролю</i>	247
§ 4. Державна служба України з надзвичайних ситуацій.....	248
<i>Питання для самоконтролю</i>	222
§ 5. Національна гвардія України	269
<i>Питання для самоконтролю</i>	294

Глава 4. Служба безпеки України.....	295
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>302</i>
Глава 5. Державне бюро розслідувань.....	303
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>309</i>
Глава 6. Національне агентство з питань запобігання корупції ..	310
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>316</i>
Глава 7. Національне антикорупційне бюро України	317
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>323</i>
Глава 8. Міністерство юстиції України	324
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>332</i>
Глава 9. Державна кримінально-виконавча служба України.....	333
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>343</i>
Глава 10. Державна податкова служба України.....	344
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>348</i>
Глава 11. Державна митна служба України.....	349
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>354</i>
Глава 12. Державна служба фінансового моніторингу України... 	355
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>363</i>
Глава 13. Антимонопольний комітет України	364
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>371</i>
Глава 14. Управління державної охорони	372
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>377</i>
Глава 15. Військова служба правопорядку у Збройних.....	378
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>387</i>
Глава 16. Державна регуляторна служба України	388
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>397</i>
Глава 17. Державна лісова охорона	398
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>402</i>
Глава 18. Органи рибоохорони Держрибагенства України	403
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>409</i>

РОЗДІЛ 4 КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ОРГАНИ

Глава 1. Рахункова палата України.....	410
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>416</i>
Глава 2. Державна інспекція ядерного регулювання України....	417
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>420</i>
Глава 3. Державна екологічна інспекція України	421
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>424</i>

Глава 4. Державна архітектурно-будівельна інспекція України ..	425
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>429</i>
Глава 5. Державна інспекція енергетичного нагляду України...	430
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>434</i>
Глава 6. Державна авіаційна служба України	435
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>437</i>
Глава 7. Державна служба України з безпеки на транспорті	438
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>441</i>
Глава 8. Державна служба України з питань праці.....	442
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>451</i>
Глава 9. Державна служба геології та надр України.....	452
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>457</i>
Глава 10. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	458
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>466</i>

РОЗДІЛ 5 ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ

Глава 1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	467
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>472</i>
Глава 2. Уповноважений Президента України з прав дитини....	473
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>475</i>
Глава 3. Адвокатура.....	476
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>481</i>
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	482
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	486
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	488
Нормативно-правові акти	488
Навчальна та наукова література.....	500
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	506

ПЕРЕДМОВА

Конституційне закріплення в Україні основного завдання держави та її органів як утвердження та забезпечення прав і свобод людини та громадянина обумовило необхідність створення дієвого інституційного механізму його реалізації. Зрозуміло, що на виконання цього завдання спрямовано діяльність усіх гілок державної влади – і законодавчої, і виконавчої, і судової. Кожна з них реалізує його за допомогою власних, властивих лише їй засобів: законодавча влада – здійснюючи законодавчу діяльність, виконавча влада – публічне управління, а судова – правосуддя. Крім того, існує низка державних органів, які Конституцією і законами України не віднесено до жодної із цих гілок влади, наприклад Прокуратура України, Служба безпеки України тощо. Це переважно органи, на які покладаються функції охорони та захисту існуючого правопорядку, діяльність яких не можна обмежити якоюсь однією гілкою влади. Те ж саме можна стверджувати і щодо правоохоронних органів, адже до них належать як представники усіх гілок державної влади, так і органи, що до них не належать. Об'єднуючим для цих органів є характер функцій, які на них покладено, – це саме правоохоронні функції.

Інакше кажучи, правоохоронні органи є особливими державними інституціями, об'єднаними не місцем, яке вони посідають в організаційній будові державного механізму, а їх функціональним призначенням. Ще одна ознака, яка характеризує цих суб'єктів, – це засоби, які можуть використовувати правоохоронні органи для виконання своїх завдань і функцій. Маються на увазі заходи державного примусу, які не можуть застосовувати інші владні суб'єкти.

Чинним законодавством чітко не визначено, які саме органи належать до правоохоронних, так само як відсутні і однозначні критерії віднесення тих чи інших органів до таких. Отже, у навчальній та науковій літературі пропонуються різні точки зору як на розуміння сутності цих органів, так і на їх систему та види. Останнім часом у законодавстві та в юридичній теорії із системи правоохоронних органів почали виокремлювати контрольно-наглядові та правозахисні органи, які мають низку особливостей, що стосуються як покладених на них завдань і функцій, так і засобів їх реалізації. Сприймаючи ці новації, автори виділили ці органи не лише у змісті підручника, але й у його назві, запропонувавши власну систему органів, на які в Україні покладаються правоохоронні та правозахисні функції.

Разом із судовими органами, до яких, крім судів усіх видів, належать також органи, що забезпечують їх діяльність (Державна судова адміністрація України, апарати судів, служби організаційного забезпечення роботи та охорони судів, органи кадрового забезпечення судів – Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада правосуддя), правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи утворюють згадану систему, тобто систему забезпечення верховенства права, законності і правопорядку, захист прав, свобод та законних інтересів громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, суспільства та держави, запобігання правопорушенням і їх припинення й застосування державного примусу до осіб, які допустили порушення закону.

Підручник покликаний дати читачам знання про систему та правовий статус усіх цих органів, порядок їх утворення та підпорядкування, їх завдання та функції, правову основу діяльності, обов'язки і права, гарантії діяльності, особливості кадрового забезпечення та взаємодії з іншими суб'єктами.

Під час підготовки підручника авторами використано численні нормативні джерела – Конституцію України, кодекси, закони, насамперед так звані статусні (наприклад, «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» та ін.) і підзаконні нормативно-правові акти, які становлять правову основу діяльності зазначених органів.

Автори врахували напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених-юристів щодо розуміння тих чи інших понять і термінів, а також характеристики правового статусу судових, правоохоронних, контрольно-наглядових та правозахисних органів, при цьому пропонуючи й обстоюючи власну позицію у їх трактуванні.

У підручнику системно розкриваються поняття та основні риси судової, правоохоронної, контрольно-наглядової та правозахисної діяльності, розглядаються організація та правовий статус суб'єктів судової системи, правоохоронних, контрольно-наглядових і правозахисних органів України. Для зручності користування подано також словник основних термінів, список скорочень і предметний покажчик.

Авторський колектив висловлює вдячність рецензентам – доктору психологічних наук І. В. Клименку, доктору юридичних наук, професору Л. М. Москвич і кандидату юридичних наук І. С. Нуруллаєву огли за цікаві і слушні зауваження та побажання, висловлені щодо рукопису підручника.

Книга буде корисною для викладачів, науковців, курсантів, студентів, слухачів, ад'юнктів, аспірантів закладів вищої освіти юридичного профілю та всіх, хто цікавиться питаннями здійснення правосуддя, правоохорони та правозахисту.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОЇ, ПРАВООХОРОННОЇ, КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ТА ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ГЛАВА 1

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА НОРМАТИВНІ ДЖЕРЕЛА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»

Конституція України визнала забезпечення прав і свобод людини та громадянина головним обов'язком держави. Система їх забезпечення охоплює, крім іншого, охорону та захист від можливих посягань і поновлення прав у разі реального їх порушення. Із цією метою державою створюється відповідний механізм, який на постійній основі має охороняти і захищати ці права та свободи. Його серцевину утворюють спеціальні державні структури, покликані здійснювати охорону та захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності та майна, – судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи.

На *суди (або судові органи)* покладається здійснення правосуддя в Україні, їх система і повноваження визначаються Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами. *Правоохоронними* є державні органи, на які законодавчими актами покладено здійснення однієї або декількох правоохоронних функцій і для яких їх виконання є основним і повсякденним завданням. *Контрольно-наглядові органи* є суб'єктами публічного управління і здійснюють контрольно-наглядову діяльність як одну з основних функцій цього управління. *Правозахисні органи* надають правову допомогу юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питаннях з охорони права. Інакше кажучи, на судові, правоохоронні контрольно-наглядові та правозахисні органи України покладаються завдання щодо забезпечення законності та правопорядку в державі, боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями, захисту прав і законних інтересів громадян.

Постійне вдосконалення діяльності судових, правоохоронних, контрольно-наглядових і правозахисних органів України належить до пріоритетних завдань розбудови правової держави, забезпечення національної безпеки та зміцнення правопорядку у суспільстві. Це визначає роль і місце цієї спеціальної юридичної дисципліни у підготовці висококваліфікованих фахівців-юристів для подальшої служби в органах Національної поліції.

Хоча навчальна дисципліна має назву «Судові та правоохоронні органи України», що відповідає навчальному плану, проте у Конституції та законах України, крім цих органів, виділяються як самостійні контрольно-наглядові та правозахисні органи, які також виконують функції щодо забезпечення та охорони прав і свобод людини та громадянина. Ці органи останнім часом отримали визнання як окремі ланки у системі правоохорони та правозахисту. Тому у підручнику вперше розглядаються основи правового статусу не лише судових і правоохоронних, а й контрольно-наглядових та правозахисних органів. Ця дисципліна є вступною до загальнотеоретичних і спеціальних юридичних навчальних дисциплін, таких як теорія держави та права, конституційне право, адміністративне право, адміністративний процес, кримінальний процес тощо.

Предмет навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» утворюють знання про особливості організації, основи правового статусу та діяльність зазначених державних органів, а також про діяльність окремих недержавних структур, які співпрацюють із ними. Багато уваги приділено характеристиці правового статусу посадових осіб цих органів, їх відповідальності та соціального захисту.

Метою вивчення дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» є засвоєння основних теоретичних положень, що стосуються змісту судової, правоохоронної та правозахисної діяльності, а також структури, завдань та функцій судових, правоохоронних і правозахисних органів, їх компетенції, підпорядкованості та взаємодії і правового статусу посадових осіб цих органів.

Систему дисципліни утворюють органічно пов'язані між собою знання щодо сутності та видів, завдань, функцій та організації судових, правоохоронних, контрольно-наглядових і правозахисних органів, статусу працівників цих органів, особливостей їх взаємодії тощо.

Систему дисципліни побудовано відповідно до системи зазначених органів, якими є:

1) судові органи: Конституційній Суд України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди, апеляційні суди, місцеві суди, Державна судова адміністрація України;

2) правоохоронні органи: Прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, центральні органи виконавчої влади, діяльність яких координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, як-то: *Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Міністерство юстиції України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Антимонопольний комітет України, Управління державної охорони, Державна регуляторна служба України, Державна лісова охорона;*

3) контрольно-наглядові органи: Рахункова палата України, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державна екологічна інспекція України, Державна архітектурно-будівельна інспекція України, Державна інспекція енергетичного нагляду України, Державна авіаційна служба України, Державна служба України з безпеки на транспорті, Державна служба України з питань праці, Державна служба геології та надр України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;

4) правозахисні органи: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, адвокатура.

Нормативними джерелами навчальної дисципліни є Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правовий статус судових, правоохоронних, контрольно-наглядових та правозахисних органів. Сьогодні законодавство України є дуже нестабільним, до нього постійно вносяться зміни і доповнення, особливо це стосується законодавства у сфері правоохорони та правозахисту, тому в процесі вивчення цієї навчальної дисципліни передбачається всебічний аналіз численних законодавчих і підзаконних нормативних актів, які регулюють діяльність зазначених органів, з'ясування можливих шляхів удосконалення чинного законодавства, підвищення рівня готовності курсантів, студентів і слухачів до ефективного застосування його норм на практиці.

Таким чином, у процесі вивчення навчальної дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» курсанти, студенти і слухачі мають засвоїти **знання про основні засади (принципи) та зміст судової, правоохоронної, контрольної-наглядової та правозахисної діяльності, про систему, завдання й функції відповідних органів у сфері охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина, а також про взаємодію між ними й іншими державними і недержавними суб'єктами.**

Питання для самоконтролю

1. З яких компонентів складається предмет дисципліни «Судові та правоохоронні органи України»?
2. Назвіть мету вивчення дисципліни «Судові та правоохоронні органи».
3. Охарактеризуйте систему дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».
4. Визначте предмет дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

ГЛАВА 2

СУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Судова діяльність є різновидом юрисдикційної діяльності, якій властиві універсальні ознаки як правоохорони, так і правозахисту. Суди є самостійними та незалежними в своїй діяльності. Вони нікому не є підзвітними і мають повноваження, якими їх наділено за відповідним законом, а акти суду, що набрали законної чинності, є обов'язковими у конкретній справі. Проте, на відміну від правоохоронної діяльності, судова діяльність має ширший предмет, а отже й інший механізм забезпечення права, який охоплює захист права не лише в публічних, але й у приватних справах. Головним завданням судової діяльності є здійснення правосуддя, що об'єднує кілька форм судочинства, а саме конституційне, цивільне, кримінальне, адміністративне та господарське.

Судам належить центральне місце в системі правового захисту конституційних та інших правових цінностей¹. Діяльність судів становить універсальний механізм із захисту й охорони права, відновлення порушеного права, припинення порушення права та розгляду спорів (справ) у судовому засіданні. Судовій діяльності властиві єдині організаційно-конституційні засади. Наприклад, судді мають єдиний статус, вони діють у єдиному правовому просторі, однаково застосовують закон, який є частиною єдиної правової системи для всієї Української держави й суспільства. Єдність судової діяльності не означає уніфікацію або спрощення судочинства. Форми судочинства можуть бути різноманітними, їх розрізняють залежно від категорій справ.

Правосуддя є квінтесенцією регуляційної й охоронної функцій держави, які доповнюють одна одну, оскільки в них втілено охорону Конституції, суб'єктивного права, відновлення порушеного права, підтримання правопорядку та законності.

Демократичні перетворення в суспільстві й державі є неможливими без забезпечення ефективної судової діяльності. Саме вона є невід'ємним атрибутом правової держави. Через правосуддя, конституційну юрисдикцію громадяни можуть обстоювати свої права,

¹ Маляренко Т. В. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2007. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/SptpoU/index.htm> (дата звернення: 05.11.2019).

до того ж у судах загальної та спеціальної юрисдикції безпосередньо, а в порядку конституційного судочинства – як безпосередньо, так і за допомогою обраних ними народних депутатів. Наприклад, Конституційний Суд України має гарантувати верховенство Конституції як Основного Закону держави. Відповідно до цього він ухвалює рішення та дає висновки щодо конституційності законів, інших нормативно-правових актів, здійснює офіційне тлумачення конституційних норм. У сфері господарських відносин господарський суд захищає права та законні інтереси учасників господарювання; через рішення, які ухвалюють господарські суди, вдосконалюють правове регулювання господарської діяльності. Місцеві загальні суди розглядають справи з усіх правовідносин (крім конституційних і господарських), що потребує високого професійного рівня, вміння об'єктивно й неупереджено вирішувати долю обвинуваченого, захищати потерпілого та розглядати спір між позивачем і відповідачем.

Специфіка судової діяльності полягає в тому, що їй властиві такі ознаки державної влади, як юрисдикційність, публічність і субординаційність.

Юрисдикційність судової діяльності полягає в сукупності правомочності суб'єктів цієї діяльності з розгляду та вирішення конституційних, адміністративних, кримінальних, цивільних і господарських справ. У системі «стримувань і противаг» різних гілок влади судова діяльність поширюється на всі правові відносини, тобто вона є універсальним механізмом реалізації державної влади. Сутність справ, що є предметом судової юрисдикції, полягає в подоланні або локалізації соціальних конфліктів, які мають правове розв'язання шляхом захисту права, припинення порушення права та відновлення порушеного права. Вирішення суперечностей надає суспільству й державі стабільності.

Юрисдикційний процес умовно можна поділити на етапи. Їх виділяють, скоріше, в теоретичних цілях для поглибленого аналізу та вивчення, у практичній діяльності вони переплітаються та плавно перетікають один в інший. *Етапи судового процесу* – це врегульовані процесуальні приписи щодо відокремлених у часі та просторі, вчинених у певній послідовності юридично значущих дій суду, пов'язаних з вирішенням юридичних справ, винесенням судових рішень та їх оскарженням.

Перший етап – прийняття справи до провадження. Тут здійснюється перевірка законності й обґрунтованості дій органів слідства щодо порушення та попереднього розслідування або робляться

дії для забезпечення правильного та своєчасного вирішення спору. Наявність підготовчої стадії – особливість саме судового процесу. Справа в тому, що сама по собі судова процедура є дуже складною і дорого коштує платникам податків, а тому, перш ніж її починати, треба з'ясувати, чи є все необхідне для її проведення².

Другий етап – судовий розгляд. Це вирішальний етап судового процесу, на якому детально розглядається і вирішується юридична справа по суті. Загальна схема дій суду є такою:

- 1) аналіз фактичних обставин справи (збір доказів, їх систематизація, виявлення між ними суперечностей);
- 2) вибір норми права або юридична кваліфікація, що охоплює:
 - вибір галузі права;
 - установлення автентичності тексту судового документа;
 - наявність спеціальних, виняткових норм;
 - перевірка дії норми (у часі, у просторі та за колом осіб);
 - усунення колізій між нормами права;
- 3) тлумачення норми права;
- 4) винесення рішення, тобто умовивід, в якому факти підводяться під норми права³.

Третій етап – оскарження судових актів. Порядок оскарження детально описано в законі. Він має багатоступеневий характер (апеляційне, касаційне провадження), оскільки судові справи пов'язано з життєво важливими інтересами громадян.

Суд має встановити наявність або відсутність спору про право чи зловживання ним, оцінити правопорушення, розглянути дії, факти, події, соціальні та індивідуальні ознаки юридичних і фізичних осіб, можливість застосовувати заходи правового впливу, в тому числі санкції. Відповідно до Конституції України (ст. 124) правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Публічність судової діяльності – суть відкритості, політичної або партійної незаангажованості судів і суддів. Суд виступає і як державна установа, яка самостійно організовує розгляд судових справ, ініціює виконання судових рішень, має своє діловодство, а також аналізує судову статистику й узагальнює судову практику. Судді розглядають звернення громадян, пов'язані з пропозиціями останніх

² Судова діяльність як різновид правозастосування // Pravo.studio : сайт. URL: <https://pravo.studio/tehnika-ukrajini-yuridichna/sudova-diyalnist-yak-riznovid-73278.html> (дата звернення: 05.11.2019).

³ Там само.

щодо покращення діяльності судів, та скарги громадян на неналежну реалізацію професійної судової діяльності. Судам надано матеріально-технічну базу, що забезпечує автономність і публічність роботи кожного судді, тобто потрібну кількість залів засідань, конвоювання підсудних і відповідну кількість секретарів судового засідання. Суди мають створити умови для численних відвідувачів тощо.

Субординаційність судової діяльності є організаційною ознакою й полягає в тому, що суди утворюють єдину систему з трьох судових інстанцій – судів першої інстанції, судів апеляційної та касаційної інстанцій. Організацію судової діяльності реалізують і в різних діях, безпосередньо не пов'язаних з відправленням правосуддя. Це такі організаційні дії суду, які прямо стосуються процесуальної діяльності (виклик свідків, експертів, повідомлення інших учасників судового розгляду, вручення копій процесуальних документів, надсилання справ до касаційної інстанції, звернення до виконання вироку, рішення, ухвали чи іншого рішення тощо), та дії, що здійснюються у позапроцесуальній формі (стосунки з іншими судами, органами виконавчої влади й іншими правоохоронними органами; планування роботи суду, організація обліку й ведення систематизації та кодифікації законодавства, складання довідок та аналіз роботи тощо). Судові процедури чітко визначено, тому дії суду й судді досить легко перевірити. Наприклад, процедура постановлення вироку в кримінальній справі має відповідати вимогам таємниці наради суддів, законності й обґрунтованості вироку, а також правилам його оголошення. Правовий зміст вироку визначено колом питань, які в ньому відображено. Але в обов'язковому порядку у вироку відображаються питання меж обвинувачення, винності обвинувачених і застосування покарання. Разом із тим у ньому вирішують питання щодо цивільного позову, судових витрат і конфіскації майна, здобутого злочинним шляхом. Структура й форма вироку є однакоvими в усіх вироках, які оголошують суди всіх ланок.

Питання для самоконтролю

1. Які ознаки судової влади в Україні Ви можете назвати?
2. Що таке юрисдикційність судової діяльності?
3. Назвіть етапи судового процесу.
4. Охарактеризуйте алгоритм дій суду під час судового розгляду.
5. Якою є специфіка процесу оскарження судових актів?

ГЛАВА 3

ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН І ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

Поряд із державними органами, що вирішують поточні й перспективні питання з господарського будівництва, культури, науки, освіти, обороноздатності, державної безпеки, зовнішньої політики тощо, є і такі, які створюються для охорони й захисту права, тобто для здійснення діяльності, що одержала назву «правоохоронна».

Правоохоронні функції або завдання здебільшого залежать від участі того чи іншого органу в охороні (підтриманні) правопорядку. Правопорядок – об'єктивна потреба розвитку держави й суспільства. Його забезпечення має відбуватися в межах законності. Підтримують правопорядок щоденним додержанням, виконанням, використанням і застосуванням норм права учасниками правових відносин. Участь у таких відносинах уповноваженого органу накладає на нього особливу відповідальність. Для правоохоронного органу правопорядок уже сам по собі становить вищий рівень необхідності. Притягнення ним правопорушника до відповідальності лише з міркувань доцільності містить небезпеку. Для правоохоронного органу є недопустимим обґрунтовувати порушення правопорядку політичними або іншими інтересами. Наприклад, дії відповідальних посадових осіб під час прокладання транспортних магістралей без додержання норм екологічної безпеки або організація публічних заходів без дотримання порядку їх проведення можуть зумовити негативні суспільні наслідки, в тому числі – вчинення злочинів.

Мотивацію правопорушень, зокрема незнання правових норм тощо, можуть ураховувати в характері реагування, але її не можна визнавати підставою для невжиття відповідних заходів щодо припинення правопорушень. У процесі діяльності з припинення правопорушень здійснюють правомірний вплив (реагування на умови та причини правопорушень, роз'яснення процесуальних прав та обов'язків, інформування правопорушника та його мікросередовища про наслідки правопорушення тощо). Разом із тим недопустимими є протиправні дії щодо правопорушників з боку працівників правоохоронних органів у вигляді погроз, залякувань, побоїв тощо.

Відновлення порушеного права – пріоритетне завдання у діях правоохоронних органів. Ідеться про систему правомірних дій, до яких примушують фізичну або юридичну особу, що своїми діями спричинила збитки або будь-які інші негативні наслідки, щодо їх

відшкодування. Для цього передбачено процедури скасування незаконного рішення, ухваленого державним (або й правоохоронним) органом, встановлено порядок відновлення порушених правовідносин і відшкодування моральної або матеріальної шкоди, закріплено можливість компенсаційних виплат за неправомірні дії правоохоронних органів тощо.

Правоохоронні дії тісно пов'язані між собою. Вони утворюють цілісну правоохоронну діяльність, яка є публічною та багатоплановою. Кожен із правоохоронних органів відповідає в межах наданих йому повноважень за власний внесок у вдосконалення його діяльності, щоденні контакти з громадянами, допомогу їм у виконанні конституційних обов'язків.

Однак необхідно особливо підкреслити, що поряд із цією діяльністю виняткове місце посідають судові органи, яким належить головна і найбільш відповідальна роль в охороні права. Інші напрямки значною мірою підпорядковуються цілям і завданням правосуддя, вони покликані сприяти його успішному здійсненню, а нерідко є і підконтрольними йому. У майбутньому має відбутися подальше істотне підвищення ролі правосуддя в процесі розбудови правової держави, в якій існують три гілки влади: законодавча, виконавча і судова.

Отже, для реалізації зазначених напрямів (функцій) правоохоронної діяльності створюються конкретні органи, які, відповідно, мають назву «правоохоронні».

Особливостями правоохоронних органів є те, що вони виконують одну або декілька з таких функцій, як:

- 1) запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, їх припинення, розшук осіб, які їх вчинили;
- 2) охорона особливо важливих державних об'єктів та окремих, передбачених законодавством, посадових осіб;
- 3) оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність;
- 4) забезпечення публічної безпеки та громадського порядку;
- 5) виконання кримінальних покарань;
- 6) контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митні кордони України;
- 7) протипожежний та цивільний захист населення;
- 8) нагляд за виконанням законів.

Крім того, правоохоронні органи мають і низку специфічних, властивих лише цим державним органам ознак, а саме:

1) органи, які виконують правоохоронні функції, для забезпечення виконання покладених на них завдань забезпечено правом застосування примусових заходів і засобів;

2) для виконання покладених на них обов'язків працівників таких органів наділено відповідними атрибутами (форма, посвідчення);

3) із метою забезпечення належної дисципліни працівникам правоохоронних органів присвоюють спеціальні звання, а питання їх відповідальності регламентується спеціальними статутами про дисципліну.

Правоохоронні органи – це існуючі в суспільстві й державі установи й організації, що здійснюють правозастосовну та правоохоронну функції, основне завдання яких полягає в забезпеченні законності, захисті прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

Правоохоронна діяльність держави полягає в тому, що держава:

1) створює з цією метою спеціальні правоохоронні органи;

2) покладає на них завдання у сфері контролю за дотриманням правових норм;

3) наділяє їх відповідними повноваженнями для виконання покладених на них завдань.

Цьому виду державної діяльності властива низка таких **ознак**.

1. Правоохоронна діяльність може здійснюватися не у будь-який спосіб, а лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу. До них належать заходи державного примусу – попередження і припинення правопорушень та притягнення до відповідальності за їх вчинення. Наприклад, до особи, що вчинила злочин, може бути застосовано покарання, встановлене кримінальним законодавством, або інший захід впливу згідно з чинним законодавством; якщо завдається шкода майну, то на винного може бути покладено обов'язок відшкодувати її; якщо не виконується зобов'язання за укладеним договором, наприклад про виготовлення якогось виробу, то можуть бути застосовані майнові санкції; якщо особа керувала автомобілем у нетверезому стані, то її можуть позбавити водійських прав.

2. Юридичні заходи впливу, що застосовуються під час здійснення правоохоронної діяльності, мають суворо відповідати закону чи іншим правовим нормам – лише уповноважені органи можуть допускати застосування конкретного заходу впливу і чітко визначати його зміст.

3. Характерним для правоохоронної діяльності є і те, що вона реалізується у встановленому законом порядку та з дотриманням певних процедур. В усіх випадках ухвалення рішень про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу законом передбачено конкретні правила, які підлягають неухильному дотриманню.

4. Здійснення правоохоронної діяльності покладається насамперед на спеціально створені державні органи. Ці органи комплектуються відповідним чином підготовленими фахівцями в різних галузях. У їх розпорядження надаються необхідні матеріально-технічні засоби, а їх організація і діяльність детально й усебічно регламентуються в законодавчому порядку. Усе це в сукупності спрямовано на забезпечення оперативності, обґрунтованості, законності і справедливості вжитих такими органами заходів для охорони права.

Отже, **правоохоронна діяльність** – це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням установленого законом порядку.

У цілому головні завдання правоохоронної діяльності полягають в охороні закріпленого Конституцією України суспільного ладу, економічної і політичної системи держави, прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань, а отже, у зміцненні законності та правопорядку в державі. Особливе місце серед головних завдань правоохоронної діяльності посідає захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності та майна.

За своїм змістом правоохоронна діяльність не є «односкладною». Вона охоплює низку функцій чи конкретних напрямків, кожен з яких має свої специфічні завдання і реалізується своїми, властивими лише йому, методами.

Для прикладу, стисло нагадаємо основне призначення деяких правоохоронних органів.

Так, *Прокуратура України* посідає самостійне місце серед гілок влади – виконавчої, законодавчої, судової – і відповідно до статті 131-1 Конституції України здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними й іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначених законом.

На *Службу безпеки України* як на державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також належать попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ згідно із законом.

Завданнями Національної поліції є надання поліцейських послуг у таких сферах: 1) забезпечення публічної безпеки та порядку; 2) охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних чи соціальних причин або інших надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Міністерство юстиції України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної правової політики.

Основними його завданнями є такі:

1) забезпечення реалізації державної правової політики та політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

2) підготовка пропозицій щодо проведення в Україні правової реформи, сприяння розвитку правової науки;

3) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства, його систематизація, розроблення проєктів нормативно-правових актів та міжнародних договорів України з правових питань, проведення

правової експертизи проєктів нормативно-правових актів, державна реєстрація нормативно-правових актів, ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів;

4) організація виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України (у складі Мінюсту діють Департамент державної виконавчої служби і Державна кримінально-виконавча служба України);

5) експертне забезпечення правосуддя;

6) організація роботи нотаріату й органів реєстрації актів цивільного стану;

7) забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина у визначеній сфері.

Національне антикорупційне бюро України – державний правоохоронний орган, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових злочинів.

Державна податкова служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на цю службу.

Більш детальному аналізу правових підстав функціонування цих органів, їх завдань, функцій та повноважень буде присвячено наступні розділи і глави підручника.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «правоохоронна діяльність».
2. Які основні ознаки правоохоронної діяльності Ви можете назвати?
3. Що таке правоохоронні органи? Назвіть їх основні ознаки.
4. Які судові органи ви можете назвати?
5. Назвіть основні повноваження Конституційного суду України.
6. Визначте систему основних правоохоронних органів України та стисло охарактеризуйте їх завдання.

ГЛАВА 4

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Завдання щодо забезпечення законності в публічному управлінні загалом та в окремих його напрямках виконується в процесі повсякденної діяльності різних державних органів, а в деяких випадках – громадян, і знаходить своє зовнішнє відображення в припиненні порушень законів; застосуванні заходів щодо ліквідації причин та умов, які їх породжують; відновленні порушених прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб; покаранні осіб, винних у порушенні законності; у створенні атмосфери неминучості покарання за порушення вимог законності й у вихованні працівників апарату управління в дусі суворого дотримання закону. Ці завдання досить успішно можуть бути виконані за допомогою контролю-наглядової діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Контрольно-наглядова діяльність є окремими різновидом соціальної діяльності взагалі та юридичної діяльності зокрема. Цьому особливому виду правоохоронної діяльності властиві дві групи ознак – загальні, що характеризують контрольно-наглядову діяльність узагалі, та спеціальні – характерні для неї як для правового явища.

До **загальних ознак** можна віднести такі:

- 1) наявність компонентів (мета, засіб, результат, процес здійснення), пов'язаних сутнісно-змістовним характером;
- 2) взаємодія цих компонентів;
- 3) відносна самостійність.

Спеціальні ознаки контрольно-наглядової діяльності обумовлюються її правовою природою. Контрольно-наглядова діяльність виступає однією із правових форм здійснення управлінської діяльності, а отже повинна розглядатися в контексті реалізації і закріплення принципу розподілу державної влади.

Будучи правовою формою здійснення публічного управління, контрольно-наглядова діяльність реалізується відповідними суб'єктами – державними органами. Повноваження, якими наділяється державний орган, мають державно-владний характер, що дозволяє відмежовувати їх від повноважень недержавних органів. Деякі науковці визначають владне повноваження як забезпечену законом вимогу уповноваженого суб'єкта щодо належних поведінки і дій, звернену до

громадян та юридичних осіб⁴. Таким чином, особливостями державно-владного характеру контрольно-наглядової діяльності є те, що будь-який уповноважений державою суб'єкт має право видавати від імені держави правові акти, здійснювати нагляд за виконанням вимог, що містяться в їх приписах, забезпечувати і захищати ці приписи від порушень різними методами аж до застосування державного примусу. Контрольно-наглядова діяльність, будучи невід'ємним правом та обов'язком органів державної влади, здійснюється відповідно до приписів правових норм, забезпечує реалізацію конституційних принципів народовладдя, верховенства права і закону та розподілу влади для нормального функціонування держави. Це дає підстави виокремити таку специфічну рису контрольно-наглядової діяльності, як її спрямованість на забезпечення законності у публічному управлінні та правопорядку у суспільстві загалом.

Сьогодні вчені характеризують законність як принцип діяльності держави, принцип публічного управління, метод публічного управління, режим суспільних відносин, мета та функція публічного управління тощо. Контрольно-наглядова діяльність як складова публічного управління має свою особливість, яка полягає в тому, що, виконуючи свої функції та завдання, органи виконавчої влади тим самим послідовно забезпечують законність у державі⁵. Результатом законності є встановлення правопорядку як в управлінській діяльності, так і в суспільстві загалом. Установлення правопорядку у суспільстві, який досягається за допомогою законності, є метою функціонування всієї правової системи держави і реалізується через правові форми державної діяльності, серед яких чільне місце посідає контрольно-наглядова діяльність. Саме цей факт дає підстави вважати контрольно-наглядову діяльність особливим видом правоохоронної діяльності.

У процесі здійснення контрольно-наглядової діяльності забезпечується ефективність правового регулювання. Ефективність механізму правового регулювання є оціночною категорією, яка визначає рівень функціональності правового регулювання в динаміці. Вона має відповідати низці критеріїв, які дозволяють визначити співвідношення реальних результатів правового регулювання з його метою.

⁴ Ткач Г. Поняття владного повноваження. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 49. С. 102.

⁵ Голікова К. О. Дисципліна та законність у державному управлінні: поняття та способи їх забезпечення. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 112.

До **спеціальних ознак** контрольно-наглядової діяльності належать такі:

- 1) вона має державно-владний характер;
- 2) вона має організуючий характер, у процесі цієї діяльності організується виконання правових приписів;
- 3) її зміст становлять окремі дії уповноважених суб'єктів щодо здійснення контролю і нагляду за підлеглими структурами;
- 4) вона чинить правовий вплив на всі сфери суспільного життя, які підлягають правовому регулюванню, забезпечуючи його ефективність.

Це дає можливість визначити **контрольно-наглядову діяльність** як особливий вид публічно-управлінської діяльності, спрямований на забезпечення законності і правопорядку в різних сферах суспільного життя, що характеризується однорідною діяльністю уповноважених державних органів щодо своєчасного виявлення проблем, створення умов для їх вирішення й усунення конфліктів між владними і підлеглими структурами, що здійснюється за допомогою спеціальних правових засобів.

Із правоохоронною діяльністю контрольно-наглядову діяльність поєднує низка властивостей:

- 1) різноманіття суб'єктів, які здійснюють контрольно-наглядові повноваження (органи держави та їх посадові особи, органи місцевого самоврядування);
- 2) суб'єкти контрольно-наглядових проваджень наділено широким колом контрольних повноважень, у деяких випадках включно з правом втручання в оперативну діяльність підконтрольного суб'єкта;
- 3) безпосереднім об'єктом контрольно-наглядових правовідносин виступає діяльність підконтрольних (піднаглядних) суб'єктів;
- 4) офіційне документальне закріплення результатів контрольно-наглядової діяльності здійснюється в правових актах – документах, які можна водночас віднести як до категорії правозастосовних (таких, які є результатом реалізації державно-владних повноважень компетентних контрольних органів), так і до категорії правоохоронних актів (що містять правову оцінку діяльності підконтрольного суб'єкта).

Контролюючі органи можна також класифікувати за такими ознаками, як характер наданих законодавством владних повноважень, організаційно-правові форми проведення контролю, юридичні наслідки контролю, спрямованість контрольної діяльності тощо.

Як правило, виділяють чотири групи контрольних повноважень:

- 1) повноваження щодо здійснення контролю за власною ініціативою у будь-який час у межах своєї компетенції;
- 2) повноваження надавати, в разі необхідності відповідним органам та посадовим особам вказівки обов'язкового характеру щодо усунення виявлених порушень та їх наслідків;
- 3) повноваження з притягнення винних осіб до відповідальності;
- 4) повноваження щодо опрацювання рекомендацій превентивного характеру.

Контрольно-наглядові функції виконують такі державні органи, як Рахункова палата України, державні інспекції, Державна служба України з безпеки на транспорті, Державна служба України з питань праці, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів тощо.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність контрольної діяльності як особливого виду правоохоронної діяльності?
2. Назвіть спеціальні ознаки контрольної діяльності.
3. Які контрольні органи України Ви знаєте?

ГЛАВА 5

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ

У національній юридичній науці і дотепер існує певна проблема у розумінні співвідношення таких правових категорій, як «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність». Цей факт обумовлюється тим, що Україна після розпаду Радянського Союзу успадкувала його правоохоронну систему, в якій захист державних інтересів завжди превалював над інтересами людини і громадянина. Проте під час становлення України як незалежної та самостійної держави вектор зазначених пріоритетів докорінним чином змінився. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю⁶. Права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Проголошуючи права і свободи особи та відповідним чином їх закріплюючи, держава покладає на себе юридичні та моральні зобов'язання гарантувати їх не лише правовими, але й організаційними засобами. Ураховуючи те, що людина з її інтересами та потребами проголошується головною цінністю, забезпеченню її прав і свобод мало бути підпорядковані суспільне виробництво, культурно-виховна й ідеологічна діяльність держави, всіх ланок державного апарату та всіх посадових осіб. Визнаючи права і свободи людини та громадянина, держава тим самим бере на себе обов'язок створювати всі умови та можливості для реального здійснення їх на практиці. Правам і свободам особи кореспондують відповідні обов'язки держави, які знаходять свій вияв у вигляді зафіксованих у законі гарантій, тобто умов і засобів, які утворює та надає держава громадянам для здійснення ними своїх основних прав. Зважаючи на викладене, **правозахисну діяльність можна визначити як примусову правову, організаційну, матеріально-правову, процесуальну та/або іншу діяльність органів державної влади, правоохоронних органів, громадських об'єднань, посадових осіб і публічних службовців,**

⁶ Основи держави і права України : підручник / В. Л. Ортинський, В. К. Грищук, М. А. Мацько та ін. Київ : Знання, 2008. 583 с. URL: https://pidruchniki.com/18041204/pravo/ponyattya_pravozahisnoyi_diyalnosti (дата звернення: 05.11.2019).

а також громадян та інших фізичних осіб, яка здійснюється законними засобами з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини⁷. Фактично це визначення впливає з розуміння права на захист як самостійного, універсального конституційного права людини. Треба підкреслити, що право людини на захист своїх прав встановлено законодавчо й існує об'єктивно, тобто незалежно від того, відчуває потребу в ньому людина чи ні⁸. Виходячи із цього концептуального положення, надзвичайно актуальною в умовах сьогодення є проблема розвитку правозахисної діяльності. Вона, безумовно, має деякі спільні ознаки з правоохоронною діяльністю, але відрізняється як за предметом, так і за суб'єктами її здійснення.

Так, наприклад, адвокати можуть здійснювати правовстановлювальні або правозабезпечувальні дії. Досить широкими є повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Проте **предмет правозахисної діяльності** є значно вужчим, ніж у правоохоронної діяльності. Він стосується лише правової допомоги юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства та захисту фізичних осіб від обвинувачення⁹.

Правозахисна діяльність, яка виконується державними й недержавними органами, має декілька складових. Вони, зокрема, полягають у роз'ясненні громадянам їх прав та обов'язків. У Конституції України закріплюється важливе право знати свої права й обов'язки (ст. 57) та право на юридичну допомогу (ст. 59). Державним органом, який має сприяти розвиткові юридичних послуг із метою реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб, надання їм платних послуг правового й технічного характеру, є Міністерство юстиції України та його органи на місцях. До органів юстиції належать органи виконавчої служби, органи реєстрації актів цивільного стану, органи державної реєстрації нормативно-правових актів та громадських об'єднань, а також нотаріат.

Отже, правозахисна діяльність полягає у правовій допомозі юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питаннях з охорони права, захисті фізичних

⁷ Парламентаризм в Україні: теорія та практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Книга, 2001. 660 с.

⁸ Конституційні права і свободи людини та громадянина («круглий стіл»). *Право України*. 1997. № 9. С. 17–18.

⁹ Основи держави і права України : підручник / В. Л. Ортинський, В. К. Грищук, М. А. Мацько та ін. Київ : Знання, 2008. 583 с. URL: https://pidruchniki.com/18041204/pravo/ponyattya_pravozahisnoyi_diyalnosti (дата звернення: 05.11.2019).

осіб від обвинувачення та у державному гарантуванні охорони прав громадян правозахисними органами й організаціями.

Правозахисні організації – це, як правило, громадські неурядові організації, головним завданням яких є захист прав і свобод людини та громадянина. Аналіз діяльності правозахисних організацій дозволяє визначити їх функції, зокрема профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, правороз'яснювальну, аналітичну та/або методичну, інформаційну, нормотворчу (частково) та координаційну.

Наступний висновок полягає в тому, що жоден правоохоронний орган державної влади не може вважатися правозахисним, оскільки покликаний передусім охороняти право в його об'єктивному розумінні¹⁰. Разом із загального функціоналу) кожного правоохоронного органу державної влади, здійснення яких на нього покладено. Це жодною мірою не означає, що відсутні підстави говорити про наявність правозахисних органів державної влади. Такими є ті, де за аналогією з правозахисними організаціями правозахисна функція є основною, наприклад Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Як було зазначено раніше, здійснення правоохоронної діяльності потребує наявності відповідних інструментів державного примусу, а тому вона може реалізовуватись лише органами публічної влади. Правозахисна діяльність не вимагає спеціального організаційно-державного механізму, а тому здійснюється як державними органами, так і недержавними організаціями. Здійснення правоохоронної діяльності, суб'єктом якої є держава, передбачає застосування сили та примусу. Здійснення правозахисної діяльності, суб'єктом якої є як державні, так і недержавні організації, не вимагає застосування примусу. У правовій конституційній державі, якою є Україна, правоохоронна та правозахисна діяльність є дуже близькими за змістом і значенням.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «правозахисна діяльність».
2. Охарактеризуйте співвідношення правозахисної та правоохоронної діяльності.
3. Сформулюйте предмет правозахисної діяльності.
4. Які організації вважаються правозахисними?
5. Які функції виконують правозахисні організації?

¹⁰ Корнієнко П. С. Співвідношення понять і практики здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 60–63. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2014_3_15.pdf (дата звернення: 05.11.2019).

Розділ 2

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

ГЛАВА 1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

§ 1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України

Конституційний Суд України (КСУ) – єдиний орган конституційної юрисдикції, основним завданням якого є забезпечення верховенства Конституції України, вирішення питань про відповідність Конституції України законів України та інших актів, у передбачених Конституцією України випадках здійснення офіційного тлумачення Конституції України, а також інших повноважень

відповідно до Конституції України. Такий висновок підтверджується статтею 147 Конституції України¹¹ і ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹².

Чинне національне законодавство відводить пріоритетне місце та значення Конституційному Суду України як важливій частині механізму здійснення державної влади в питаннях гарантування верховенства Конституції як Основного Закону держави. Водночас, захищаючи Конституцію, в якій відтворено морально-правові цінності, Конституційний Суд захищає право і соціальні пріоритети: народ як джерело влади, права та свободи людини і громадянина,

¹¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.11.2019).

¹² Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2536-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 05.11.2019).

суверенітет і цілісність території, демократичну владу і судовий контроль, рівність кожного громадянина перед законом тощо¹³.

Окремим вектором діяльності Конституційного Суду України слід визнати також вирішення питань, які виникають у публічно-правовій сфері, які він розв'язує через визнання конституційності нормативно-правових актів та офіційне тлумачення Конституції і законів України. Результатом діяльності Конституційного Суду є рішення, в яких сформульовано правові позиції з питань, що виникають у практиці застосування Конституції та законів України.

Таким чином, Конституційний Суд України – це окремий, незалежний від судів загальної юрисдикції та єдиний в Україні орган конституційної юрисдикції. Він не може бути касаційною, апеляційною чи першою інстанцією в системі судів загальної юрисдикції. Це означає, що до нього не можна звертатися із заявами або скаргами на необґрунтованість рішень чи вироків, винесених цими судами¹⁴.

З огляду на всю специфіку Конституційного Суду України, діяльність якого покликана не лише забезпечувати верховенство Основного Закону України, а й гарантувати в межах своїх завдань, функцій та повноважень стабільність конституційного ладу держави, цей судовий орган завжди діє в межах і на підставі **принципів**, визначених у статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», а саме: верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків¹⁵. Охарактеризуємо їх у загальному вигляді.

Принцип *верховенства права* вимагає підпорядкування діяльності публічних інституцій інтересам і потребам кожної особи, яка перебуває під юрисдикцією України, забезпечення пріоритетності їх прав і свобод перед усіма іншими цінностями демократичної і правової держави. Ця засада зобов'язує суд конституційної юрисдикції керуватися Конституцією України, яка має найвищу юридичну силу,

¹³ Портнов А. В. Становлення і розвиток конституційного судочинства в Україні: теоретичні та практичні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. С. 6.

¹⁴ Шумський П. В. Судові і правоохоронні органи (опорний конспект лекцій). Тернопіль : Лілея, 2000. С. 33.

¹⁵ Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2536-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 05.11.2019).

про що також вказано у статті 8 Основного Закону України, під час вирішення питань, які підпадають під його предметну юрисдикцію.

Принцип *незалежності* означає, що судді органу конституційної юрисдикції під час реалізації своїх повноважень повинні діяти самостійно і бути незалежними від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Втручання в судову діяльність судді Конституційного Суду України забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

Окремо підкреслимо той факт, що суддя Конституційного Суду за межами обговорення справи під час її розгляду в суді конституційної юрисдикції не дає жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у конституційному провадженні, про що також свідчить частина 2 ст. 24 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹⁶.

Принцип *колегіальності*, притаманний виключно конституційному провадженню (на відміну від інших видів судочинства), означає, що всі питання, які потребують свого вирішення Конституційним Судом України, розглядаються колегіально на його засіданнях і пленарних засіданнях. Рішення ухвалюються, а висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням. Судді Конституційного Суду не мають права утримуватись від голосування. Рішення та висновки мотивуються письмово і підписуються окремо суддями Конституційного Суду, які голосували за їх ухвалення, і тими, які голосували проти їх ухвалення, та оприлюднюються.

Гласність і відкритість діяльності Конституційного Суду України забезпечується шляхом відкритого та публічного розгляду справи на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду та Сенату Конституційного Суду, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду.

Закрите пленарне засідання допускається, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом. Встановлення обов'язку оголошення рішення або висновку Конституційного Суду України, їх офіційне оприлюднення також відтворює реалізацію зазначеного принципу.

Принцип *повного і всебічного розгляду справ* полягає у можливості сторін надавати суду матеріали і документи, що мають значення для правильного вирішення питання; при цьому суд

¹⁶ Там само.

зобов'язаний усебічно і повно дослідити докази, надані сторонами. З цією метою суд конституційної юрисдикції відповідно до ст. 69 Закону України «Про Конституційний Суд України» має право: 1) витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань копії документів, матеріалів, а також відомості, що стосуються справи; 2) призначати у разі потреби експертизу та залучати спеціалістів до участі в конституційному провадженні; 3) викликати на засідання, пленарні засідання посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, представників суб'єктів звернень, громадян, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи¹⁷.

Принцип *обґрунтованості та обов'язковості ухвалених Конституційним Судом рішень і висновків* вимагає прийняття єдиним органом конституційної юрисдикції обґрунтованого рішення або висновку, тобто на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин у конституційному провадженні, підтверджених тими доказами, які були цим судом досліджені та вивчені.

Стаття 151-2 Конституції України чітко застерігає, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені¹⁸. Водночас у ст. 98 Закону України «Про Конституційний Суд України» наголошено, що за невиконання рішень та недодержання висновків суду конституційної юрисдикції настає відповідальність згідно із законом¹⁹.

§ 2. Склад і повноваження Конституційного Суду України

Відповідно до статті 148 Конституції України право на призначення суддів Конституційного Суду надано Президентові України, Верховній Раді України і з'їзду суддів України у рівній кількості –

¹⁷ Там само.

¹⁸ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.11.2019).

¹⁹ Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2536-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 05.11.2019).

по шість суддів кожен. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку²⁰.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

Кожен суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно і набуває своїх повноважень із дня складення присяги на спеціальному пленарному засіданні суду конституційної юрисдикції.

Законодавець на сьогодні вимагає, щоб суддя Конституційного Суду України у своїй діяльності та поза її межами дотримувався встановлених судом конституційної юрисдикції стандартів професійної етики судді Конституційного Суду і відповідав критерію політичної нейтральності. Окрім того, на суддів Конституційного Суду також поширюються вимоги й обмеження, встановлені для них Законом України «Про запобігання корупції». Вони не можуть суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської або селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю та з підприємницькою діяльністю, не можуть обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку. Водночас частина 3 ст. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» не забороняє судді суду конституційної юрисдикції займатися викладацькою, науковою чи творчою діяльністю.

Повноваження судді Конституційного Суду та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені під час введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Повноваження судді Конституційного Суду України підлягають припиненню

²⁰ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.11.2019).

лише у разі таких об'єктивних підстав, як закінчення строку його повноважень, досягнення ним семидесяти років, його смерті, припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави, що встановлено в порядку, визначеному законом, набрання законної чинності рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним, набрання законної чинності обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину.

Відповідно до статті 148 Конституції України і ст. 9, 32 Закону України «Про Конституційний Суд України» **склад суду конституційної юрисдикції** утворюють Велика палата, два сенати та шість колегій.

Загальна кількість суддів Конституційного Суду України становить 18 суддів, серед яких таємним голосуванням на один трирічний строк на спеціальному пленарному засіданні цього суду обирається його голова шляхом подання бюлетенів із будь-якою кількістю кандидатур, запропонованих судьями Конституційного Суду України.

Виконання представницьких, організаційних і розпорядчих функцій віднесено саме до повноважень голови Конституційного Суду України, його заступника і секретарів колегій, тоді як здійснення організаційного, аналітичного, юридичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення діяльності суду конституційної юрисдикції зараховано до повноважень його секретаріату.

У Конституційному Суді України також діють його допоміжні органи з питань організації внутрішньої діяльності – постійні комісії.

З метою підготовки наукових висновків із питань діяльності Конституційного Суду України, які потребують наукового забезпечення, утворюється науково-консультативна рада з висококваліфікованих фахівців у сфері права.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» до **повноважень суду конституційної юрисдикції** віднесено вирішення таких питань:

- 1) щодо конституційності (відповідності Конституції України):
 - законів та інших нормативних актів Верховної Ради;
 - актів Президента України;
 - актів Кабінету Міністрів України;
 - правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 2) офіційне тлумачення Конституції України;
- 3) надання за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів

України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться на розгляд до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з посади в порядку імпичменту;

6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частини 2 ст. 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Слід звернути увагу на те, що до повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 ч. 1 ст. 85 та ч. 2 ст. 137 Конституції України.

§ 3. Провадження у справах у Конституційному Суді України

Законом України «Про Конституційний Суд України» чітко визначено **три форми звернень до Конституційного Суду України**, а саме: 1) конституційне подання; 2) конституційне звернення; 3) конституційна скарга²¹.

Конституційне подання – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання акту (його окремих положень) неконституційним або офіційного тлумачення норм Конституції України.

Суб'єктами права на конституційне подання є:

- 1) Президент України;
- 2) народні депутати України (у складі не менше сорока п'яти);
- 3) Верховний Суд України;
- 4) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Конституційне звернення – це подане до Конституційного Суду України письмове клопотання про надання висновку стосовно: а) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься на розгляд до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість; б) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; в) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту; г) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157, 158 Конституції України; г) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; д) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Суб'єктами права на конституційне звернення можуть бути:

- 1) Президент України;
- 2) Верховна Рада України;
- 3) Кабінет Міністрів України;
- 4) народні депутати України (у складі не менше сорока п'яти).

²¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2536-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>(дата звернення: 05.11.2019).

Конституційна скарга – це письмове клопотання, подане до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), застосованого в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Питання щодо **відкриття конституційного провадження** у справі вирішуються на засіданнях колегій, сенатів і Великої палати КСУ.

Так, ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням або конституційним зверненням постановляє: 1) колегія; 2) Велика палата – у разі незгоди з ухвалою колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою постановляє: 1) колегія; 2) Сенат – у разі незгоди з ухвалою колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, винесеною неодностайно.

Справу, за якою відкрито конституційне провадження, розглядають, відповідно, Сенат або Велика палата на пленарному засіданні в порядку та строк, установлені законом.

За загальним правилом ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі колегія постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення судді-доповідача. Цей строк може бути подовжено на засіданні Великої палати за клопотанням судді-доповідача чи головуючого в Сенаті. При цьому суб'єкт звернення слід повідомити про відкриття провадження у справі в десятиденний строк з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Відповідно до статей 64, 65 Закону України «Про Конституційний Суд України» **справи, конституційне провадження щодо яких відкрито, розглядаються в порядку письмового або усного провадження на пленарних засіданнях Сенатів і Великої палати**. Разом із тим основною формою розгляду справ за загальним правилом є письмове провадження.

Так, відповідно до статті 66 профільного закону засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів суду конституційної юрисдикції. При цьому ухвала Великої палати щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного

провадження у справах за конституційним поданням чи конституційним зверненням у разі постановлення Колегією ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у її засіданні. Постановлена Великою палатою ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є остаточною.

Велика палата на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження за якими відкрито за конституційним поданням чи конституційним зверненням, та справи, провадження за якими відкрито за конституційною скаргою, але Сенат відмовився від розгляду справи на розсуд Великої палати.

Рішення суду конституційної юрисдикції вважається ухваленим Великою палатою, а його висновок – наданим, якщо за це проголосувало щонайменше 10 суддів Конституційного Суду України.

Нормою статті 67 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено, що Сенат на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

Засідання та пленарні засідання Сенату є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду України від складу Сенату. При цьому ухвала Сенату є постановленою, якщо за це проголосувала більшість суддів, які беруть участь у засіданні. Водночас постановлена Сенатом ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Рішення суду конституційної юрисдикції у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду України, які розглядають справу в Сенаті.

Законодавець вичерпно на цей момент визначає, що учасниками конституційного провадження виступають суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення та конституційну скаргу та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в суді конституційної юрисдикції, а також залучені цим судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких є необхідною для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

Чинним законодавством не заборонено учасникам конституційного провадження та іншим особам, присутнім у залі засідань

суду, здійснювати аудіо- та відеозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати за допомогою портативних технічних засобів у порядку, встановленому Законом України «Про Конституційний Суд України». Окрім того, вони мають право: 1) знайомитися із матеріалами справи; 2) давати усні та письмові пояснення; 3) викладати свої думки з питань, що розглядаються; 4) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження; 5) заявляти клопотання; 6) подавати заяви про відвід судді Конституційного Суду України; 7) користуватися іншими правами, передбаченими законодавцем.

Що стосується обов'язків учасників конституційного провадження, то останні повинні у разі запрошення до Конституційного Суду України: 1) з'явитися на засідання, пленарне засідання Сенату або Великої палати; 2) давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи.

Експерти, спеціалісти, свідки й інші особи, участь яких має сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, у разі запрошення до Конституційного Суду України зобов'язані прибути на засідання або пленарне засідання Сенату чи Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. При цьому за ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів та іншої недостовірної інформації як учасники конституційного провадження, так і інші особи, участь яких має сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, несуть відповідальність у порядку, визначеному законом.

Слід звернути увагу на те, що **строк конституційного провадження** не повинен перевищувати шість місяців, однак у межах одного календарного місяця повинні бути вирішені справи: 1) про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157, 158 Конституції України; 2) порушені за зверненням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 106 Конституції України; 3) щодо яких Сенат або Велика палата визнали конституційне провадження невідкладним.

За результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та **щодо офіційного тлумачення Конституції**

України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати **рішення ухвалює Велика палата.**

Водночас **висновок суду конституційної юрисдикції надає Велика палата у справах щодо:**

1) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться на розгляд до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157, 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Окремо зауважимо, що рішеннями Сенату завершується розгляд конституційного провадження за конституційними скаргами.

Згідно зі статтею 151-2 Конституції України **рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.**

Питання для самоконтролю

1. Визначте завдання Конституційного Суду України.
2. Сформулюйте повноваження Конституційного Суду та назвіть основні нормативні джерела, які регламентують порядок його діяльності.
3. Назвіть та охарактеризуйте основні принципи діяльності Конституційного Суду України.
4. Назвіть та охарактеризуйте форми звернень, які подаються до Конституційного Суду України.
5. Визначте суб'єктів права на конституційне подання до Конституційного Суду України.
6. Сформулюйте та охарактеризуйте вимоги, що висуваються до суддів Конституційного Суду України.

ГЛАВА 2

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

§ 1. Склад, структура і повноваження Верховного Суду України

Права і свободи людини і громадянина, відповідно до частини 1 ст. 55 Конституції України, захищаються судовою гілкою влади. Необхідною гарантією ефективного правосуддя є правильно організована система судів загальної юрисдикції, які розглядають у порядку певного виду судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних і юридичних осіб, а також забезпечення можливості перегляду судових рішень судами вищих інстанцій.

Стаття 125 Конституції України і ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»²² визначають, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Ознаки «найвищого» статусу Верховного Суду в системі судоустрою України варто розглядати як: а) відсутність підпорядкування іншим судовим або державним органам; б) остаточність ухвалених рішень у межах держави; в) законодавчо визначені форми здійснення правосуддя (касація та її різновиди); г) виключність здійснюваних повноважень²³.

Особливо важливо, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також ураховуються іншими судами під час застосування таких норм права.

Відповідно до Глави 5 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до **повноважень Верховного Суду** віднесено такі:

1) здійснення правосуддя як суду касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як судом першої або

²² Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.07.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 05.11.2019).

²³ Сердюк В. В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2009. С. 7.

апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснення аналізу судової статистики й узагальнення судової практики;

3) надання висновків щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;

4) надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування;

8) здійснення інших повноважень, визначених законом²⁴.

За загальним правилом термін «касація» трактується як перегляд судової справи судом вищої інстанції без самостійного дослідження доказів, лише на основі матеріалу судової справи і лише з метою визначення, чи були дотримані вимоги закону під час розгляду судової справи судами нижчих інстанцій²⁵.

Верховний Суд як суд касаційної інстанції своїм призначенням, подібно до інших судів, повинен забезпечувати правильність правосуддя. Це завдання досягається двома шляхами: по-перше, шляхом негативним, що полягає в скасуванні вироку, який порушує закон; по-друге, шляхом позитивним, який полягає у вирішенні юридичного питання, яке зустрічається в конкретній судовій справі. Подібно до інших судових установ, він постановляє рішення, які мають для цієї судової справи силу закону, який виходить від суду касаційної

²⁴ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.07.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 05.11.2019).

²⁵ Шумський П. В. Судові і правоохоронні органи (опорний конспект лекцій). Тернопіль : Лілея, 2000. С. 23.

інстанції. Від інших судових установ касаційний суд відрізняється лише тим, що він не займається обговоренням справи по суті, обмежуючись оцінюванням її юридичної сторони²⁶.

Спираючись на функціональну спрямованість Верховного Суду, кожний суддя, що входить до його складу, здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, бере участь у розгляді питань, що виносяться на розгляд як на засідання Пленуму Верховного Суду, так і на збори суддів відповідного касаційного суду, аналізує судову практику й узагальнює її. У жовтні 2019 р. було внесено зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до яких до складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше ста.

У складі Верховного Суду діють:

- 1) Велика Палата Верховного Суду;
- 2) Касаційний адміністративний суд;
- 3) Касаційний господарський суд;
- 4) Касаційний кримінальний суд;
- 5) Касаційний цивільний суд.

Так, *Велика Палата Верховного Суду* є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, до складу якого входить двадцять один суддя Верховного Суду.

Велика Палата Верховного Суду у визначених законом випадках, по-перше, здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права; по-друге, діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції; по-третє, аналізує судову статистику та вивчає судову практику та здійснює узагальнення судової практики.

До складу Великої Палати Верховного Суду входить голова Верховного Суду за посадою. Усі інші судді Верховного Суду обираються до Великої Палати зборами суддів відповідних касаційних судів із суддів таких касаційних судів. Зокрема, кожен касаційний суд у складі Верховного Суду обирає по п'ять суддів до Великої Палати Верховного Суду.

Суддя Верховного Суду, обраний до Великої Палати, здійснює повноваження судді Великої Палати Верховного Суду протягом трьох років (крім голови Верховного Суду), але не більше двох строків поспіль.

²⁶ Федькових О. Оновлені напрями діяльності органів юстиції у сфері правосуддя. *Право України*. 2009. № 6. С. 12–15.

Засідання Великої Палати Верховного Суду вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації і судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян; а в Касаційному господарському суді діють окремі палати для розгляду справ щодо: 1) банкрутства; 2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; 3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

Законодавець також допускає, що інші палати в касаційних судах можуть створюватися за рішенням зборів суддів касаційного суду. Їх персональний склад і кількість суддів визначаються зборами суддів відповідного касаційного суду.

У статті 44 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що судові палати касаційного суду уповноважені:

- 1) здійснювати правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) аналізувати судову статистику та вивчати судову практику;
- 3) здійснювати інші повноваження, визначені законом.

Кожну судову палату очолює секретар судової палати, який обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади більшістю голосів суддів відповідної судової палати шляхом таємного голосування. У разі відсутності секретаря судової палати його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді відповідного касаційного суду.

У Верховному Суді діє Пленум Верховного Суду України, який є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду.

Обсяг повноважень Пленуму Верховного Суду є досить розгалуженим, зокрема він:

- 1) обирає на посади та звільняє з посад голову Верховного Суду та його заступника у порядку, встановленому законом;
- 2) обирає із суддів Верховного Суду за поданням голови Верховного Суду та увільняє від виконання обов'язків секретаря Пленуму Верховного Суду;

3) заслуховує інформацію голови Верховного Суду про його діяльність і Секретаря Великої Палати Верховного Суду про діяльність Палати;

4) надає висновки щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України;

5) ухвалює рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;

7) вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

8) затверджує Регламент Пленуму Верховного Суду, Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді та її склад, склад редакційної колегії офіційного друкованого органу Верховного Суду та бюджетний запит Верховного Суду;

9) з метою забезпечення однакового застосування норм права під час вирішення окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані;

10) за результатами аналізу судової статистики й узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства під час вирішення судових справ;

11) розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень.

При Верховному Суді для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення, функціонує *Науково-консультативна рада* з висококваліфікованих фахівців у сфері права, порядок організації та діяльності якої визначається положенням, що затверджується Пленумом Верховного Суду.

§ 2. Загальні положення правового статусу голови та суддів Верховного Суду України

Чинним законодавством встановлено, що *суддею Верховного Суду* може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді та за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) щонайменше десять років.

Верховний Суд очолює *голова Верховного Суду*, якого обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду із суддів Верховного Суду на чотири роки з правом обіймати цю посаду не більше як два строки поспіль.

Процедуру обрання на посаду голови Верховного Суду та звільнення його з посади визначено у Регламенті Пленуму Верховного Суду, що затверджується Пленумом, при цьому зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень голови Верховного Суду законодавцем забороняється.

Частиною 2 ст. 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено коло повноважень голови Верховного Суду, зокрема те, що він:

1) представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступника голови Верховного Суду;

3) скликає Пленум Верховного Суду;

4) вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму;

5) виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;

6) контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його

першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

7) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;

8) видає накази і розпорядження з питань, що належать до його адміністративних повноважень.

У разі відсутності голови Верховного Суду його адміністративні повноваження здійснює його заступник, який обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду. Рішення про його обрання на посаду та про звільнення з посади ухвалюється більшістю голосів від загального складу Пленуму Верховного Суду шляхом таємного голосування.

У статті 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» чітко визначено, що касаційний суд очолює його голова, який обирається шляхом таємного голосування на чотири роки з правом обіймати посаду голови такого касаційного суду не більше як два строки поспіль.

Голова касаційного суду може бути достроково звільнений із посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду.

Наразі нормативними положеннями чітко передбачено, що голова касаційного суду має такі повноваження:

1) представляти касаційний суд перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з питань діяльності цього суду;

2) визначати адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду;

3) контролювати ефективність діяльності структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду, погоджувати призначення на посаду та звільнення керівника цього підрозділу – заступника керівника апарату Верховного Суду, вносити подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) повідомляти Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у касаційному суді у триденний строк із дня їх утворення;

5) скликати збори суддів касаційного суду; вносити на розгляд зборів питання та головувати на їх засіданнях;

6) інформувати збори суддів касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ;

7) забезпечувати виконання рішень зборів суддів касаційного суду;

8) організувати ведення й аналіз судової статистики в касаційному суді, вивчення судової практики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

9) сприяти виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня;

10) здійснювати інші повноваження, визначені законом.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні завдання і функції Верховного Суду України.
2. Сформулюйте коло повноважень голови Верховного Суду.
3. Визначте головну мету діяльності Науково-консультативної ради при Верховному Суді.
4. Укажіть строк, на який обирається голова Верховного Суду.
5. Визначте повноваження голови касаційного суду.

ГЛАВА 3

ВИЩІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ СУДИ

§ 1. Загальна характеристика вищих спеціалізованих судів в Україні

У нині діючій національній системі судоустрою відповідно до статті 125 Конституції України і ч. 1 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено функціонування вищих спеціалізованих судів як судів першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ.

Так, відповідно до частини 2 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до вищих спеціалізованих судів віднесено такі:

- 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- 2) Вищий антикорупційний суд.

У загальному вигляді охарактеризуємо особливості повноважень і порядок діяльності вищих спеціалізованих судів.

Указом Президента від 29.09.2017 № 299/2017 в Україні був утворений **Вищий суд з питань інтелектуальної власності**. У цьому нормативно-правовому акті вказано, що відповідно до Розділу XV Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» має бути створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності з місцезнаходженням у місті Києві²⁷.

Ухвалений у новій редакції Господарський процесуальний кодекс України у грудні 2017 р. безпосередньо містить норми щодо юрисдикції Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності. Так, відповідно до господарсько-процесуальних норм Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності повинен розглядати такі категорії справ у першій інстанції, як:

- 1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

²⁷ Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29.09.2019 № 299/2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017> (дата звернення: 05.11.2019).

2) справи у спорах щодо реєстрації й обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв та інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, у тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності або комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо неправомірного використання позначень або товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробу, збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань²⁸.

Також законодавством України передбачається, що Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності розглядає лише судові справи, керуючись виключно нормами Господарського процесуального кодексу України, а правила, встановлені для цивільного процесу, не можуть застосовуватися.

Розгляд справ у Вищому спеціалізованому суді з питань інтелектуальної власності має деякі особливості.

По-перше, учасниками процесу можуть бути не лише суб'єкти підприємницької діяльності, як того вимагає господарський процес, але й фізичні особи.

По-друге, органи державної влади та місцевого самоврядування братимуть участь у справах про визнання недійсними актів, які порушують права інтелектуальної власності, видані зазначеними органами.

По-третє, судові справи в суді розглядатиме колегія у складі трьох суддів²⁹.

²⁸ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 05.11.2019).

²⁹ Коваль М. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває // Юридична газета online : сайт. 02.07.2018. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiy-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-proces-stvorenniya-trivae.html> (дата звернення: 05.11.2019).

Іншим вищим спеціалізованим судом в Україні є **Вищий антикорупційний суд**, засади організації та діяльності якого, а також спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності визначено у Законі України від 07.06.2018 № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд»³⁰. Так, відповідно до статті 3 згаданого законодавчого акту завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

До повноважень Вищого антикорупційного суду віднесено:

1) здійснення правосуддя як судом першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях;

2) аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики у кримінальних провадженнях, віднесених до його підсудності, інформування про результати узагальнення судової практики Верховного Суду та надання йому пропозиції до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті.

Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України.

§ 2. Склад вищих спеціалізованих судів в Україні та повноваження їх суддів

Чинним законодавством передбачено, що у **складі вищого спеціалізованого суду** можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.

Апеляційна палата вищого спеціалізованого суду діє у його складі на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової

³⁰ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 05.11.2019).

автономії. Кількість суддів в апеляційній палаті вищого спеціалізованого суду визначає у межах загальної кількості суддів вищого спеціалізованого суду Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

Судову палату для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, який обирається із суддів відповідної палати строком на три роки; відповідно, апеляційну палату очолює голова палати, який обирається із суддів цієї палати також строком на три роки.

Секретар судової палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції безпосередньо організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу й узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати й інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

Характерно, що **суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності** може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) щонайменше п'ять років.

Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, установленим законом.

Суддя вищого спеціалізованого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

Відповідно до статті 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» *голова вищого спеціалізованого суду має такі повноваження:*

1) представляє суд як орган державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду та заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акту про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк із дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду;

7) організовує ведення й аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики й інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їх професійного рівня;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть вищі спеціалізовані суди відповідно до норм чинного законодавства.

2. Сформулюйте коло повноважень Вищого антикорупційного суду.

3. Яким законодавчим актом регламентовано засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні?

4. Хто очолює судову палату для розгляду окремих категорій справ у складі вищого спеціалізованого суду?

5. Визначте повноваження голови вищого спеціалізованого суду.

ГЛАВА 4

АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ

§ 1. Види, склад і повноваження апеляційних судів у системі судоустрою України

Апеляція є однією з форм оскарження рішень судів першої інстанції. Головною рисою апеляційного розгляду справи є перегляд вищим судом суті рішення нижчого суду шляхом нової перевірки розглянутих раніше і знову наданих доказів. Апеляційний суд розглядає справи за апеляціями на вироки, ухвали і постанови суду першої інстанції, що не набрали чинності. Рішення суду першої інстанції перевіряється в межах апеляції. Висновки суду першої інстанції щодо фактичних обставин, які не оспорювалися і стосовно яких докази не досліджувалися апеляційним судом, не перевіряються³¹.

Таким чином, апеляція, безперечно, є корисною, оскільки, поперше, вона є засобом зміни несправедливого судового рішення суду першої інстанції, що ґрунтується на злочинному умислі, незнанні або помилці, а з іншого – способом попередження навмисних несправедливих судових рішень через їх невиконання.

По-друге, існування апеляційної інстанції дає громадянам відчуття захищеності від суддівського свавілля, впевненість у тому, що вони можуть досягти правосуддя та отримати захист своїх справедливих вимог.

По-третє, не всі судові рішення судів першої інстанції оскаржуються в суді апеляційної інстанції. Кількість апеляційних судів може бути незначною, проте вони мають бути укомплектовані найбільш здібними і досвідченими суддями, що забезпечить якісний розгляд судових справ.

По-четверте, судді апеляційної інстанції мають більш сприятливі умови для їх практичної діяльності, тим самим забезпечують обґрунтованість винесених ними судових рішень, адже судові справи надходять до апеляційної інстанції у дещо спрощеному, обробленому вигляді, після того, як процесуальні матеріали вже достатньо розроблено й відпрацьовано (обставини справи встановлено, головне відділено від другорядного, сформульовано спірні позиції тощо).

³¹ Фіолевський Д. П. Судова влада і правоохоронна система України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. С. 42.

По-п'яте, адміністративно-територіальне розташування суду апеляційної інстанції також позитивно впливає на апеляційний розгляд справи, адже, будучи віддаленим від зацікавлених у результатах розгляду справи осіб, на суддів цього суду чиниться значно менший вплив на місцях.

По-шосте, оскарження судових рішень першої інстанції, навіть у разі залишення їх змісту без змін, є корисним, тому що в такому разі вони підтверджують законність та обґрунтованість рішень суду першої інстанції³².

Відповідно до статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Варто підкреслити, що **апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення** є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах.

Водночас **апеляційними судами з розгляду господарських справ та апеляційними судами з розгляду адміністративних справ** є, відповідно, апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах.

Апеляційний суд складається із суддів цього суду, з яких призначається голова суду та, у визначених законом випадках, його заступник або заступники. Водночас в апеляційному суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний лише один заступник голови суду, а в апеляційному суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше як двох заступників голови апеляційного суду.

В апеляційних судах передбачено спеціалізацію суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються із суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно.

³² Варфоломеева Т. В. Защита в уголовном судопроизводстве. Киев : Ин-т адвокатури при Киев. ун-те им. Т. Шевченка, 2008. С. 181–184.

Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ, які очолює секретар судової палати, що обирається із суддів цього суду строком на три роки. При цьому рішення про утворення судової палати, її склад, а також про обрання секретаря судової палати ухвалюються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду.

До повноважень секретаря судової палати віднесено: 1) організацію роботи відповідної палати; 2) контроль здійснення аналізу й узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформування зборів суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

Статтею 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що **апеляційний суд**:

- 1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди та Верховний Суд України;
- 3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;
- 4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

§ 2. Повноваження суддів апеляційних судів в Україні

Суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років.

Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними

якостями. У разі відсутності в апеляційному суді суддів із необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається із суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді.

Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді апеляційної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується під час розподілу судових справ і має пріоритетне значення.

Кожний суддя апеляційного суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом.

Усі права судді апеляційного суду, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами.

Зокрема, **суддя апеляційного суду має право:**

- а) брати участь у суддівському самоврядуванні;
- б) утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів і підвищення професійного рівня;
- в) бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки;
- г) підвищувати свій професійний рівень і проходити із цією метою відповідну підготовку.

Поряд із наданими правами, **суддя апеляційного суду зобов'язаний:**

- а) додержуватися вимог присяги;
- б) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- в) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою зміцнення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;
- г) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;
- г) виявляти повагу до учасників процесу;
- д) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

е) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

є) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

ж) систематично розвивати професійні навички (вміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

з) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

і) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді;

к) проходити підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

Адміністративними посадами в апеляційному суді є посади голови суду та його заступника (заступників), які обираються на посади зборами суддів апеляційного суду із суддів цього суду.

Голова апеляційного суду має такі повноваження (ст. 29 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»):

1) представляє суд як орган державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови апеляційного суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду та заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду і його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акту про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів в апеляційному суді у триденний строк із дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів апеляційного суду;
7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики й інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;

9) здійснює повноваження слідчого судді та призначає із суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальним законом;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Окрім того, голова апеляційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види апеляційних судів, які функціонують в Україні.
2. Сформулюйте коло повноважень апеляційних судів.
3. Визначте, хто може бути суддею апеляційного суду, зокрема, які саме вимоги висуваються до кандидата на посаду судді апеляційної інстанції.

4. Назвіть адміністративні посади в апеляційному суді.

5. Визначте повноваження голови апеляційного суду.

6. З'ясуйте, чи передбачено існування в апеляційних судах спеціалізації суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

ГЛАВА 5

МІСЦЕВІ СУДИ

§ 1. Види і повноваження місцевих судів у системі судоустрою України

Місцевий суд є судом першої інстанції, що здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Зокрема, **до юрисдикції місцевих загальних судів** віднесено розгляд цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

Характерно, що саме на місцевий суд як на суд першої інстанції припадає основне навантаження зі здійснення правосуддя, оскільки він розглядає судові справи із самого початку, безпосередньо досліджує й оцінює докази, з'ясовує всі обставини справи і виносить судові рішення, в яких вирішуються позовні вимоги. У назві місцевого суду використовується назва населеного пункту, в якому він розташований.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» **місцевими загальними судами** є *окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).*

Зауважимо, що **місцевими господарськими судами** є *окружні господарські суди*, які розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції.

Місцевими адміністративними судами є *окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.*

Будь-який місцевий суд складається із суддів цього суду, з яких призначаються голова суду та у визначених законом випадках його заступник або заступники. У місцевому суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний лише один заступник голови суду, а в місцевому суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше двох заступників.

Саме із суддів місцевого загального суду обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом. При цьому

кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного місцевого суду зборами суддів цього суду.

Слідчі судді (суддя) обираються на строк не більше трьох років зборами суддів місцевого суду за пропозицією його голови або будь-якого судді цього суду у разі, якщо пропозиція голови суду не була підтримана. До обрання слідчого судді відповідного місцевого суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду.

Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді місцевого суду, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується під час розподілу судових справ і має пріоритетне значення.

§ 2. Повноваження суддів місцевого суду як суду першої інстанції

На *посаду судді місцевого суду* може бути призначений громадянин України, не молодше тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним і володіє державною мовою.

Суддя місцевого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом. Усі права судді місцевого суду, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами.

Зокрема, *суддя місцевого суду має право:*

- а) брати участь у суддівському самоврядуванні;
- б) утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня;
- в) бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки;
- г) підвищувати свій професійний рівень і проходити із цією метою відповідну підготовку.

Суддя місцевого суду зобов'язаний:

- а) додержуватися вимог присяги;
- б) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

в) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою зміцнення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та невідкупності суддів;

г) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

г) виявляти повагу до учасників процесу;

д) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

е) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

є) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

ж) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

з) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора впродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

і) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді;

к) проходити підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

Чинним законодавством передбачено, що адміністративними посадами в місцевому суді є посади голови місцевого суду та заступника (заступників) голови місцевого суду. Вони обираються зборами суддів місцевого суду із суддів цього суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному законом. При цьому суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду місцевого суду більше двох строків поспіль, якщо інше не передбачено законом.

Між тим, голова місцевого суду або його заступник можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів місцевого суду шляхом таємного

голосування не менш як двома третинами суддів цього суду. Так, підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови місцевого суду чи заступника голови місцевого суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону під час їх виконання. Звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в місцевому суді, припиняють його повноваження на адміністративній посаді.

Суддя, якого достроково було звільнено з адміністративної посади в місцевому суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років із дня такого дострокового звільнення.

До **повноважень голови місцевого суду** чинним законодавством України віднесено такі:

1) представлення суду як органу державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначення адміністративних повноважень заступника голови місцевого суду;

3) контроль за ефективністю діяльності апарату суду, погодження призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також внесення подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видання на підставі акту про призначення судді на посаду, переведення чи звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідного наказу;

5) повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової адміністрації України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк із дня їх утворення;

6) забезпечення виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

7) організація ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичного забезпечення суддів із метою підвищення якості судочинства;

8) сприяння виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду;

9) внесення на розгляд зборів суду пропозицій щодо кількості та персонального складу слідчих суддів;

10) здійснення інших повноважень, визначених законом.

Окрім того, голова місцевого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, має право видавати накази і розпорядження.

У разі відсутності голови місцевого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види місцевих судів, які діють в Україні.
2. Назвіть категорії судових справ, які розглядають місцеві суди в Україні.
3. Визначте повноваження місцевого суду.
4. Охарактеризуйте процедуру обрання голови апеляційного суду.
5. З якого віку законодавець дозволяє бути суддею місцевого суду?

ГЛАВА 6

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

§ 1. Загальні питання забезпечення діяльності та функціонування судової системи України

Відповідно до статті 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України. Це, у свою чергу, передбачає, по-перше, окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; по-друге, законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів; по-третє, гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

Усі видатки на утримання судів визначаються з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Безпосередньо Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України й інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених чинним законодавством.

Так, **фінансування всіх судів в Україні** здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. При цьому функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють:

1) Верховний Суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності;

1-1) вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності;

2) Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України;

3) Вища рада правосуддя – щодо фінансового забезпечення її діяльності.

Водночас функції розпорядника бюджетних коштів щодо місцевих судів здійснюють територіальні управління Державної судової адміністрації України.

Суди фінансуються згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у межах річної суми видатків, визначених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

§ 2. Правовий статус Державної судової адміністрації України

Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, підзвітним Вищій раді правосуддя, і безпосередньо здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом.

Правовою основою діяльності Державної судової адміністрації України є Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Положення про Державну судову адміністрацію України³³, а також Типове положення про її територіальне управління, які затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

Відповідно до чинного законодавства Державна судова адміністрація України здійснює такі **повноваження**:

1) представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

2) забезпечує належні умови діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України й органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

³³ Положення про Державну судову адміністрацію України : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19> (дата звернення: 05.11.2019).

3) вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

4) вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

5) забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

6) організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах;

7) готує бюджетний запит;

8) організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

9) забезпечує впровадження електронного суду; вживає заходів щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами й установами;

10) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції;

11) взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, із метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;

12) розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду;

13) організовує діяльність служби судових розпорядників;

14) контролює діяльність Служби судової охорони;

15) затверджує положення про бібліотеку суду;

16) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України;

17) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Державну судову адміністрацію України очолює голова, який призначається на посаду і звільняється з неї Вищою радою правосуддя.

Голова Державної судової адміністрації України безпосередньо:

1) керує діяльністю та організовує роботу Державної судової адміністрації України, несе персональну відповідальність за виконання покладених на неї завдань;

2) вносить на розгляд Вищої ради правосуддя подання щодо визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь;

3) утворює відповідні конкурсні комісії з проведення конкурсу на зайняття вакантних посад категорії «Б» і «В» державної служби в судах, органах та установах системи правосуддя;

4) призначає на посади та звільняє з посад працівників Державної судової адміністрації України; призначає за погодженням голів відповідних судів керівників апаратів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду та їх заступників і звільняє їх з посад; призначає за погодженням голови Верховного Суду першого заступника керівника апарату Верховного Суду та звільняє його з посади;

5) за поданням голови відповідного суду застосовує до керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду і їх заступників заохочення або накладає дисциплінарні стягнення; за поданням голови Верховного Суду застосовує до першого заступника керівника апарату Верховного Суду заохочення або накладає дисциплінарні стягнення;

6) за поданням голови відповідного суду присвоює керівникам апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду та їх заступникам ранги державного службовця згідно із законодавством про державну службу; за поданням голови Верховного Суду присвоює першому заступнику керівника апарату Верховного Суду ранги державного службовця згідно із законодавством про державну службу;

7) затверджує положення про територіальне управління Державної судової адміністрації України та положення про структурні підрозділи Державної судової адміністрації України;

8) установлює посадові оклади працівників Державної судової адміністрації України, присвоює їм ранги державного службовця, застосовує заохочення та накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону;

9) звітує про діяльність Державної судової адміністрації України перед Вищою радою правосуддя, інформує про діяльність Державної

судової адміністрації України з'їзд суддів України та Раду суддів України щодо питань організаційно-матеріального забезпечення діяльності судів відповідної судової спеціалізації;

10) бере участь у підготовці пропозицій до проєкту Державного бюджету України щодо фінансування судової влади;

11) затверджує структуру і штатний розпис Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь;

12) здійснює інші визначені законом повноваження.

§ 3. Особливості діяльності апарату суду, служби організаційного забезпечення роботи й охорони суду

Організаційне забезпечення роботи суду здійснює *апарат суду*, який очолює керівник апарату.

Діяльність апарату суду регламентується Положенням про апарат суду, яке розробляється на підставі Типового положення про апарат суду та затверджується зборами суддів відповідного суду. При цьому Типове положення про апарат суду затверджується Державною судовою адміністрацією України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

За загальним правилом апаратом суду забезпечується ведення особових справ суддів у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України за погодженням із Радою суддів України.

В апараті суду також утворюється *канцелярія*, яка щоденно протягом робочого часу суду забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду. Канцелярія може виконувати й інші завдання, визначені положенням, затвердженим керівником апарату відповідного суду. До штату апарату судів входять також *секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники*.

Правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням із головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України; апаратів апеляційних судів і вищих спеціалізованих судів – Державною судовою адміністрацією України за погодженням з головою суду в межах видатків на утримання відповідного суду. При цьому чинним законодавством передбачено, що в апаратах судів можуть створюватися

управління, відділи та сектори з метою здійснення відповідних функцій на підставі положень, які затверджуються керівником апарату відповідного суду.

Керівника апарату місцевого суду та його заступника призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України, а керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду та їх заступників призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади голова Державної судової адміністрації України. Він несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу та функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи й інформує збори суддів про свою діяльність.

Окремо відзначимо, що керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі, крім випадків переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу.

Для забезпечення судів нормативно-правовими актами, спеціальною науковою літературою та матеріалами судової практики в кожному суді може створюватися **бібліотека суду**. Фонди бібліотеки містять друковані видання та комп'ютерні бази даних.

До складу апарату суду входить також **помічник (помічники) судді**, статус і умови діяльності якого (яких) визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України.

Так, помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Від помічників суддів Верховного Суду законодавець також вимагає додатково мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Суддя самостійно обирає для себе помічника, але разом із тим його призначення на посаду та звільнення з посади здійснюються керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

У кожному суді діє **служба судових розпорядників**, завдяки яким забезпечується додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил і виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні.

Порядок створення та діяльності служби судових розпорядників визначається положенням, що затверджується головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Вищою радою правосуддя. У своїй професійній діяльності вони повинні також виконувати норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів», вимоги процесуального закону, відповідних правил та інструкцій і розпоряджень голови суду та судді.

Судові розпорядники призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду. Вони забезпечуються одностроєм, зразки якого затверджуються головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Радою суддів України.

§ 4. Забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах

Підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей і працівників суду та забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу здійснюються **Службою судової охорони**.

У липні 1997 року наказом Міністерства внутрішніх справ № 467 «Про створення спеціальних підрозділів міліції для гарантування безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів» було утворено спеціальний підрозділ міліції, який входив до структури міліції громадської безпеки, з метою забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.11.2003 № 1390 було затверджено Положення «Про спеціальний підрозділ судової міліції “Грифон”». Цим нормативно-правовим актом визначалося утворення спеціального підрозділу судової міліції «Грифон», основними завданнями якого були підтримання порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, охорона приміщень суду, виконання функцій щодо державного захисту суддів і працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу, забезпечення

охорони приміщень і територій установ судових експертиз, а також режиму утримання осіб, які перебувають під вартою і направляються на судово-психіатричну експертизу, та участь у програмі захисту свідків.

Після утворення у 2015 році Національної поліції України спеціальний підрозділ судової міліції «Грифон» було ліквідовано. При цьому водночас у Законі України «Про Національну поліцію» прописувалося положення стосовно утворення Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України підрозділів відомчої воєнізованої охорони, які повинні були здійснювати охорону приміщень судів та органів суддівської системи, виконувати функції щодо державного захисту суддів, членів їх сімей та їхнього майна і працівників суду та забезпечувати безпеку учасників судового процесу й осіб, узятих під захист.

На початку серпня 2018 р. набули чинності зміни в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з ухваленням Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Так, у главі 4 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вирішувалося питання забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах державним органом у системі правосуддя – Службою судової охорони.

Нині діяльність цієї Служби є підзвітною Вищій раді правосуддя та підконтрольною Державній судовій адміністрації України. При цьому Служба судової охорони складається з центрального органу управління та її територіальних підрозділів. Рішення про утворення територіальних підрозділів Служби судової охорони ухвалюється головою Служби за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

Структуру та штатну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони затверджує голова Служби за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

Керівництво діяльністю Служби судової охорони здійснює голова Служби судової охорони, який призначається на посаду за результатами відкритого конкурсу і звільняється з посади Вищою радою правосуддя. Він має заступників, які за його поданням призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу і звільняються з посад Вищою радою правосуддя.

Служба судової охорони, відповідно до покладених на неї **завдань і функцій:**

1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя й на їх територію транспортних засобів;

2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку під час розгляду справ судом, вживає заходів щодо припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів та установ системи правосуддя, недоторканності й цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей і працівників суду, а також у суді – учасників судового процесу і виявлення та нейтралізації таких загроз; уживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї;

5) реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані із посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду та учасників судового процесу.

Службі судової охорони та її співробітникам для здійснення покладених на них повноважень **надається право:**

1) вимагати в осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, пред'явлення документа, що посвідчує особу; перевіряти в осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, документи, що посвідчують особу, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи у приміщенні суду, органу чи установи системи правосуддя створює загрозу безпеці суддів, працівників апарату суду, органів та установ системи правосуддя або порушення громадського порядку, обмежувати допуск таких осіб до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя;

2) здійснювати поверхневу перевірку осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, шляхом їх візуального огляду та огляду їх речей, проведення по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом;

3) затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їх речей, які є при них, і передавати їх правоохоронним органам;

4) не допускати громадян до окремих приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей і працівників суду та безпеки учасників судового процесу;

5) використовувати інформаційні ресурси в порядку, установленому для Національної поліції України Законом України «Про Національну поліцію», одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності за письмовим запитом голови Служби або його заступників відомості, необхідні для здійснення покладених на Службу повноважень;

6) уживати заходів із метою запобігання протиправним посяганням на суддів, членів їхніх сімей і працівників суду, умисному пошкодженню або знищенню майна суду, органів та установ системи правосуддя;

7) застосовувати технічні прилади і технічні засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки й відеозапису;

8) оглядати територію, будинки і приміщення суду, органів та установ системи правосуддя;

9) залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх працівників, співробітників і військово-службовців, технічні та інші засоби;

10) застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність».

§ 5. Кадрове забезпечення судів

Вища кваліфікаційна комісія суддів України – це державний колегіальний орган суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України з метою сприяння формуванню суддівського корпусу, переведенню суддів і забезпеченню їх належного кваліфікаційного рівня.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України. Порядок роботи цієї Комісії визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Вища кваліфікаційна комісія суддів України має офіційний веб-сайт та офіційний друкований орган, які є офіційними джерелами інформації про роботу Комісії. Офіційний друкований орган може видаватися в електронному вигляді.

Відповідно до покладених на неї завдань і функцій Вища кваліфікаційна комісія суддів України має такі **повноваження**:

1) веде облік даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;

2) проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

3) вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;

4) вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», крім переведення як дисциплінарної санкції;

5) визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

6) затверджує за погодженням з Вищою радою правосуддя форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді й анкети кандидата на посаду судді, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді;

6-1) розробляє та подає на затвердження Вищій раді правосуддя проекти порядку складення відбіркового іспиту та методики оцінювання його результатів, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядку та методології кваліфікаційного оцінювання, порядку формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді);

7) проводить кваліфікаційне оцінювання;

8) забезпечує ведення суддівського досьє та досьє кандидата на посаду судді;

9) у межах своєї компетенції бере участь у міжнародному співробітництві, у тому числі встановлює зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, є бенефіціаром і реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Слід звернути увагу на те, що до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України входять дванадцять членів, які призначаються Вищою радою правосуддя за результатами конкурсу строком на чотири роки. При цьому на посаду члена Комісії може бути призначений громадянин України, який володіє державною мовою, має повну вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності.

Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не може належати до політичних партій, професійних спілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі суддівського, адвокатського чи прокурорського самоврядування, із статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської чи селищної ради та з підприємницькою діяльністю; обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, крім винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

Усі члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повинні у своїй діяльності та поза її межами дотримуватися найвищих стандартів етичної поведінки, у тому числі принципів і правил етики, які застосовуються до суддів.

Перебування особи на посаді члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України також є несумісним з наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

Не можуть бути членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

- 1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;
- 2) особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;
- 3) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

4) особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції, Вищої ради правосуддя;

5) особи, які обіймають адміністративні посади в судах та органах судової влади;

6) особи, які не відповідають вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо несумісності з іншими видами діяльності та не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більш як протягом тридцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності.

При Вищій кваліфікаційній комісії суддів України функціонує Національна школа суддів, яка здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статуту, затвердженого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Національна школа суддів України є державною установою із

спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється законодавство про вищу освіту.

Національна школа суддів України відповідно до покладених на неї функцій здійснює:

- 1) спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді;
- 2) підготовку суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в судах;
- 3) періодичне навчання суддів із метою підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, тимчасово відсторонених від здійснення правосуддя;
- 5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 6) проведення наукових досліджень із питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства;
- 7) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів;
- 8) науково-методичне забезпечення діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади та її функціонування на засадах відповідальності й підзвітності перед суспільством, формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя визначаються Конституцією України, Законом України «Про Вищу раду правосуддя»³⁴ та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Чинним законодавством України визначено, що Вища рада правосуддя:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді;
- 4) утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів;
- 5) розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 6) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 7) надає згоду на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом;
- 8) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 9) уживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів;
- 10) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації;
- 11) ухвалює рішення про припинення відставки судді;

³⁴ Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 05.11.2019).

12) погоджує кількість суддів у суді;

13) затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя та Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

13-1) затверджує порядок складення відбіркового іспиту та методичку оцінювання його результатів, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методичку оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок і методологію кваліфікаційного оцінювання та порядок формування і ведення суддівського дос'є (дос'є кандидата на посаду судді);

14) погоджує Типові положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

15) надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судовоюстрою і статусу суддів; узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судовоюстрою і статусу суддів;

16) здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України;

17) затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів;

18) погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду України;

19) призначає на посаду та звільняє з посади голову Державної судової адміністрації України та його заступників;

20) визначає за поданням голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь;

20-1) призначає та звільняє з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

20-2) ухвалює рішення про звільнення членів Вищої ради правосуддя;

21) здійснює інші повноваження, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» і Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

До складу Вищої ради правосуддя входить двадцять одна особа, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України із суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох – з'їзд адвокатів України, двох – всеукраїнська конференція прокурорів, двох – з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Члени Вищої ради правосуддя обираються (призначаються) строком на чотири роки. Та ж сама особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Зазначимо, що всі члени Вищої ради правосуддя, крім голови Верховного Суду, здійснюють свої повноваження на постійній основі і мають відповідати критерію політичної нейтральності.

Вища рада правосуддя може залучати для виконання допоміжних і консультативних функцій органи суддівського самоврядування, установи та організації, суддів, суддів у відставці, адвокатів, прокурорів та інших спеціалістів і Громадську раду доброчесності за їх згодою на громадських засадах.

На посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодше тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності.

Не може бути обрана (призначена) членом Вищої ради правосуддя особа, яка на день обрання (призначення):

1) є членом або обіймає посаду в політичній партії чи іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;

2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади (крім судової) чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;

3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть повноваження Державної судової адміністрації України.
2. З'ясуйте, чи поширюється на Національну школу суддів України законодавство про вищу освіту.
3. Якими нормативно-правовими актами регламентується діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України?
4. Укажіть загальну кількість членів складу Вищої ради правосуддя.
5. З якого віку законодавець дозволяє бути членом Вищої ради правосуддя?
6. Назвіть державний орган у системі правосуддя, який забезпечує охорону та підтримання громадського порядку в судах.

Розділ 3

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

ГЛАВА 1

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини й загальних інтересів суспільства та держави³⁵.

Слово «прокуратура» походить від латинського слова «procurator» – «керую»³⁶.

Тривалий час прокуратура займала самостійне і незалежне положення у системі органів державної влади, виконуючи у державному механізмі особливі, властиві лише їй функції. За своїм генезисом та характером повноважень вона не належала до жодної з гілок влади і безпосередньо не підпорядковувалася ані законодавчій, ані виконавчій, ані судовій гілці влади³⁷, хоча тісно взаємодіє з усіма гілками влади, особливо із судовою. Однак указана ситуація дещо змінилася у 2016 р., коли в процесі здійснення конституційної реформи щодо правосуддя у відповідності до Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» Розділ VII «Прокуратура» був виключений, натомість у Конституції України Розділ VIII «Правосуддя» було доповнено статтею 131-1, якою закріплено основні засади

³⁵ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 05.11.2019).

³⁶ Марчук Н. Щодо визначення поняття «прокурор» у кримінальному провадженні. *Вісник прокуратури*. 2012. № 8. С. 3–10.

³⁷ Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Суми : Університет. книга, 2008. 448 с.

діяльності та функції органів прокуратури. У результаті конституційних змін є всі підстави вважати, що прокуратуру України за оновленим правовим статусом слід розглядати як суміжний із судовою владою інститут.

Ураховуючи, що принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову не позбавлений умовності, логічним буде висновок, що в сучасному вигляді прокуратура України за своєю державно-правовою природою є відносно самостійним інститутом у механізмі державної влади, покликаним здійснювати визначені законодавством функції³⁸. Виходячи із цього, прокуратура України в умовах сьогодення продовжує діяти цілком автономно й в організаційному та функціональному плані, відповідно, не підпорядковується виконавчій або судовій владі, оскільки її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між усіма гілками влади.

Прокуратура України – це самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права та свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами й методами, які передбачено законом.

В Україні тривалий час зберігалася радянська модель прокуратури, і лише з ухваленням нового Закону України «Про прокуратуру» була започаткована кардинальна реформа прокуратури, яка стосувалася як її функцій (скасування «загального нагляду»), так і організаційного устрою, зокрема реорганізації системи прокуратури, запровадження прокурорського самоврядування, зміни порядку добору і притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності.

Як державний правоохоронний орган України прокуратура є носієм відповідних державно-владних повноважень, здійснює покладені лише на неї функції, діючи при цьому у межах визначеної законом компетенції, являє собою єдину систему органів, що мають власну організаційну структуру, та посадових осіб – прокурорів, які мають особливий правовий статус, і фінансується з державного бюджету.

Метою діяльності прокуратури України є захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави³⁹. Ця мета

³⁸ Наулік Н. Прокуратура України: теоретико-правовий аспект діяльності у сучасних умовах. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 5–10.

³⁹ Середа Г. Особливості сучасного стану реформування прокуратури України. *Вісник прокуратури*. 2016. № 5. С. 9–14.

реалізується в усіх сферах прокурорської діяльності під час здійснення всіх покладених на прокуратуру функцій.

Поняття «функція» у словниках тлумачиться як «робота, яку виконує орган, обов'язки, коло діяльності, призначення, роль». У юридичній літературі під поняттям «функції прокуратури» розуміється «прокурорська діяльність, вид прокурорської діяльності», тому в законодавстві часто вживається такий рівнозначний йому термін, як «напрямок прокурорської діяльності»⁴⁰.

У загальному розумінні **функції прокуратури** можна сформулювати як вид діяльності її органів, який зумовлюється соціальним призначенням прокуратури, вираженим у її меті, характеризується визначеним предметом ведення та спрямуванням на досягнення певної мети та вирішення завдань⁴¹, пов'язаний з використанням органами прокуратури визначених Конституцією та законами України повноважень і правових засобів.

Функції прокуратури сформульовано у статті 31-1 Конституції України та ст. 2 Закону України «Про прокуратуру». Відповідно до положень Конституції України вона здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначених законом.

На відміну від змісту конституційних функцій, дещо інакше викладено основні функції прокуратури у Законі України «Про прокуратуру». Ними є:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших

⁴⁰ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.07.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 05.11.2019).

⁴¹ Блажівський Є. Функції прокуратури України: відповідність європейським стандартам. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 21–28.

заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Згідно з частиною 3 статті 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України.

Функції прокуратури України здійснюються виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Отже, можна впевнено сказати, що місце прокуратури в державному механізмі України знаходить своє предметне втілення у повноваженнях прокурора з виконання покладених на нього функцій.

Виходячи з викладеного, систему функцій прокуратури можна поділити на три підсистеми:

- 1) функція підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді;
- 2) функція представництва;
- 3) наглядові функції.

1. Підтримання державного обвинувачення в суді є однією з основних конституційних функцій прокуратури.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про прокуратуру» прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України (п. 15 ч. 1 ст. 36).

Завдяки конституційному принципу здійснення судочинства на підставі змагальності кримінальна процесуальна діяльність характеризується тісним переплетінням і взаємозалежністю трьох основних кримінальних процесуальних функцій: *обвинувачення, захисту та вирішення справи*. Указані функції є в кожному кримінальному провадженні, у якому проводиться розслідування і яке потім передається для розгляду до суду.

Участь прокурора в судовому розгляді є однією з найважливіших ділянок його діяльності. Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді – важлива гарантія винесення судом законного, обґрунтованого вироку й додержання передбачених законом прав та інтересів громадян. Цікаво, що суд і прокуратура під час розгляду кримінальних справ мають схожі завдання, але прокурор сприяє їх виконанню згідно з принципом змагальності особливими методами. Державне обвинувачення завжди спрямовано проти конкретної особи. У кожному випадку воно є персоніфікованим і складається

з виявлення цієї особи та встановлення її вини. Тому сукупність дій прокурора з обстоювання перед судом висновку про винуватість підсудного узвичаєно називати державним обвинуваченням. Звісно, у суді, крім прокурора, в ролі обвинувача можуть виступати й інші особи – потерпілий або його представник, причому вони виконують функцію обвинувачення не лише в справах, порушених за скаргою потерпілого, а й у інших кримінальних справах, користуючись правами сторони в процесі й маючи свій власний інтерес. Але термін «державне обвинувачення» законодавець уживає тільки під час регламентації діяльності прокурора.

З метою підтримання державного обвинувачення в суді прокурор має такі повноваження: брати участь у судовому провадженні у суді першої інстанції (п. 1. ч. 1 ст. 121 Конституції України, ч. 3 ст. 36 КПК, статті 34–36 Закону України «Про прокуратуру»), подавати до суду речі, документи й інші докази, клопотання, скарги, брати активну участь у дослідженні доказів (ч. 2 ст. 22, ст. 349 КПК); викладати суду свою думку (ст. 325–327, 349, 361 КПК); змінювати, висувати додаткове обвинувачення, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення (ч. 2 ст. 337, ст. 338–340 КПК); виступати у судових дебатах (ст. 364 КПК). При цьому кримінальний процес зобов'язує прокурора в суді першої інстанції не лише доводити винність підсудного, але й попереджати безпідставне, бездоказове визнання підсудного винним і його засудження. Саме тому конституційне положення про визнання винним і про застосування кримінального покарання тільки судом визначає судовий розгляд центральною вирішальною стадією кримінального процесу. У свою чергу, сутність державного обвинувачення полягає в сукупності дій прокурора з обстоювання перед судом обвинувального висновку про передбачений законом злочин, вчинений особою, яка перебуває на лаві підсудних⁴².

Підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор привселюдно обвинувачує підсудного та наполягає на застосуванні до нього справедливого покарання, допомагає суду в кваліфікованому вирішенні справи, привертає увагу до причин та умов, що сприяли вчиненню злочину. Він розпочинає судові дебати після судового слідства, виступаючи з обвинувальною промовою. У ній прокурор аналізує матеріали справи, докази та характеристику особистості підсудного,

⁴² Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 12-те, допов. і перероб. Київ : Алерта, 2016. 810 с.

висловлює міркування з питання призначення міри покарання. Об'єктивність і незалежність прокурора в суді гарантовано передбаченою законом його можливістю відмовитися від підтримання державного обвинувачення, якщо дані судового слідства не підтверджують висунутого підсудному обвинувачення, виклавши в своїй постанові мотиви відмови.

Після винесення судом вироку прокурор зобов'язаний вжити в установленому законом порядку заходів щодо виправлення помилок, які, на його думку, були, висловити свою незгоду з мірою покарання, визначеною судом, якщо вона не відповідає тяжкості злочину та суспільній небезпечності особи, яка його вчинила. Для цього прокуратура має визначені законом повноваження, незалежно від того, набрав вирок законної чинності чи ні.

Отже, *підтримання державного обвинувачення* – це діяльність прокуратури в установлених кримінально-процесуальним законом формах, яка складається з аналізу матеріалів справи та доказування вини особи в судових органах, сприяння постановленню законного, обґрунтованого й справедливого вироку.

2. Функція представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Функція представництва є принципово новою в українському законодавстві, оскільки раніше подібних до цього обов'язків на прокуратуру не покладалося. Водночас слід зазначити, що прокурор і раніше виступав як представник держави, юридичних осіб і громадян, захищаючи їхні права й інтереси в суді, однак його діяльність була складовою частиною наглядової функції.

Новизна представницької функції, яка, крім Конституції України (п. 3 ст. 131-1), знайшла закріплення також і в п. 2 ст. 2, ст. 23, 24 Закону України «Про прокуратуру», полягає в тому, що правове становище прокурора, яким він наділений у цивільному, господарському й адміністративному судочинстві, визначається в його конституційному статусі як суб'єкта представництва інтересів громадянина або держави в суді⁴³. Держава, визнаючи велике значення прокуратури в реалізації положень Конституції про захист у судовому порядку прав громадян, порушених незаконними діями та бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування

⁴³ Стефанчук М. *Форми та способи реалізації прокуратурою функції представництва інтересів громадян або держави в суді. Вісник прокуратури.* 2016. № 3. С. 34–48.

і їх посадових осіб, а також про відшкодування державі матеріальних збитків, закріпила в Конституції України за прокуратурою функцію представництва.

Стаття 23 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом.

Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо він не здатен самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи й інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесено відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань. Представництво в суді інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України може здійснюватися прокурором Офісу Генерального прокурора або обласної прокуратури виключно за письмовою вказівкою чи наказом Генерального прокурора або його першого заступника чи заступника відповідно до компетенції.

Наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом наявності підстав для представництва.

Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або

відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу. Наявність підстав для представництва може бути оскаржена громадянином чи її законним представником або суб'єктом владних повноважень.

Виключно з метою встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесено відповідні повноваження, прокурор має право отримувати інформацію, яка на законних підставах належить цьому суб'єкту, витребувати й отримувати від нього матеріали та їх копії.

У разі відсутності суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесено захист законних інтересів держави, а також у разі представництва інтересів громадянина з метою встановлення наявності підстав для представництва прокурор має право:

1) витребувати за письмовим запитом та безоплатно отримувати копії документів і матеріалів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних та комунальних підприємств, установ і організацій, органів Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що є у цих суб'єктів, у порядку, визначеному законом, та ознайомлюватися з ними;

2) отримувати від посадових та службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних і комунальних підприємств, установ та організацій, органів Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування усні або письмові пояснення; отримання пояснень від інших осіб може здійснюватися виключно за їх згодою.

Під час здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді прокурор у порядку, передбаченому процесуальним законом та законом, що регулює виконавче провадження має право:

- 1) звертатися до суду з позовом (заявою, поданням);
- 2) вступати у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження;
- 3) ініціювати перегляд судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи;
- 4) брати участь у розгляді справи;

5) подавати цивільний позов під час кримінального провадження у випадках та порядку, визначених кримінальним процесуальним законом;

6) брати участь у виконавчому провадженні під час виконання рішень у справі, в якій прокурором здійснювалося представництво інтересів громадянина або держави в суді;

7) з дозволу суду ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та матеріалами виконавчого провадження, робити виписки з них, отримувати безоплатно копії документів, що містяться у матеріалах справи чи виконавчого провадження.

У разі встановлення ознак адміністративного чи кримінального правопорушення прокурор зобов'язаний здійснити передбачені законом дії щодо порушення відповідного провадження.

Крім того, Законом України «Про прокуратуру» (ст. 24) передбачено особливості здійснення окремих форм представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Зокрема, право подання позовної заяви (заяви, подання) в порядку цивільного, адміністративного та господарського судочинства надається Генеральному прокурору, його першому заступнику й заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам і заступникам.

Право подання цивільного позову у кримінальному провадженні надається прокурору, який бере в ньому участь.

Право подання апеляційної чи касаційної скарги на судові рішення в цивільній, адміністративній чи господарській справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від участі в розгляді справи прокурору вищого рівня: Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, першим заступникам та заступникам керівників обласних прокуратур.

Право подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом у цивільній, адміністративній чи господарській справі надається Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам і керівникам обласних прокуратур.

Право подання апеляційної та касаційної скарги чи заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом на судові рішення у кримінальній справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від його участі в розгляді справи

прокурору вищого рівня: Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, крім випадків, коли йдеться про рішення у кримінальних провадженнях, розслідування в яких здійснювалося Національним антикорупційним бюро України, – у таких випадках відповідне право надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від його участі в розгляді справи керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його першому заступнику та заступнику.

Змінити, доповнити, відкликати, відмовитися від позову (заяви, подання), апеляційної чи касаційної скарги або заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом має право прокурор, який її подав, або прокурор вищого рівня.

Повноваження прокурорів, передбачені статтею 24 Закону України «Про прокуратуру», здійснюються виключно на підставах та в межах, передбачених процесуальним законодавством.

3. Наглядові функції прокуратури.

Прокурорський нагляд в Україні – це передбачена Конституцією України та іншими законами України специфічна державна діяльність спеціально уповноважених посадових осіб – прокурорів – щодо здійснення нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, а також за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах та під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁴⁴ та КПК України.

Змістом наглядової діяльності є:

а) виявлення фактів порушення Конституції України та вимог інших законів України органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, а також іншими правоохоронними органами та їх посадовими особами під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;

⁴⁴ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

- б) установа винних у правопорушеннях;
- в) ужиття заходів щодо усунення порушень закону і поновлення порушених прав;
- г) притягнення в установленому законом порядку до відповідальності осіб, які порушили закон.

З указаного можна визначити такі основні риси прокурорського нагляду:

- по-перше, прокурорський нагляд – це специфічний вид державної діяльності, яку, крім органів прокуратури, не можуть здійснювати інші державні органи, організації, установи або посадові особи;
- по-друге, прокурорський нагляд здійснюється від імені держави – України; прокурор, здійснюючи нагляд, виявляє правопорушення, вживає заходів щодо їх усунення та покарання винних не від імені виконавчої чи судової влади, а від імені держави;
- по-третє, прокурорський нагляд – це самостійний вид державної діяльності; його відмінність від діяльності інших державних органів визначається специфікою його змісту та засобів, право на застосування яких законом надано виключно прокуратурі.

Виходячи із норм статті 2 Закону України «Про прокуратуру», можна дійти висновку, що наглядова функція прокуратури реалізується у двох напрямках:

- 1) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство (ст. 25);
- 2) нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах та під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 26).

Щодо першого напрямку діяльності в законодавстві визначено, що письмові вказівки прокурора органам, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню.

Видання прокурором розпоряджень поза межами його повноважень тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їх діяльності

у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними у ньому правоохоронними органами. Порядок та інші форми координації затверджуються наказом Генерального прокурора.

Відповідно до частини 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах та під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право:

1) у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовано примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно із судовим рішенням або рішенням адміністративного органу;

2) опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у пункті 1 ч. 1 ст. 26 Закону, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поводження з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, були засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру;

3) знайомитися з матеріалами, отримувати їх копії, перевіряти законність наказів, розпоряджень та інших актів відповідних органів і установ й у разі невідповідності законодавству вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії;

4) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усунення порушень і причин та умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності;

5) знайомитися з матеріалами виконавчого провадження щодо виконання судових рішень у кримінальних справах, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця;

6) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підконтрольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів примусового характеру та перевірок інших місць, визначених законом;

7) звертатися до суду з позовом (заявою) у визначених законом випадках.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, в органах та установах шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах⁴⁵. У межах реалізації зазначеної функції прокурор має право залучати відповідних спеціалістів.

Прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно (за відсутності відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа чи після закінчення передбаченого законом або таким рішенням строку) перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установі для виконання заходів примусового характеру чи в інших місцях, зазначених у пункті 1 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру».

Письмові вказівки прокурора щодо додержання встановлених законодавством порядку та умов тримання осіб у місцях, зазначених у пункті 1 ч. 1 ст. 26 цього закону, а також письмові вказівки прокурора, надані іншим органам, що виконують судові рішення у кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню.

У ч. 2 ст. 2 закону зазначено, що з метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво.

Як діяльність будь-якої організації (установи), будова та функціонування системи прокуратури України ґрунтуються на певних засадах, які встановлюються Законом України «Про прокуратуру» і є визначальними в діяльності прокуратури. Тобто засади організації діяльності прокуратури – це керівні положення та принципи, які визначають найбільш істотні риси й ознаки діяльності органів прокуратури, основні вимоги, що висуваються до неї, а також порядок здійснення яких визначається компетенцією органів прокуратури та її посадових осіб.

⁴⁵ Карпов Н. Нове дослідження в галузі кримінальної процесуальної діяльності прокурора. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 125–127.

Так, діяльність прокуратури ґрунтується на таких засадах:

- 1) верховенства права та визнання людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю⁴⁶;
- 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 3) територіальності;
- 4) презумпції невинуватості;
- 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо ухвалення ним рішень під час виконання службових обов'язків;
- 6) політичної нейтральності прокуратури;
- 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;
- 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом;
- 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання;
- 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки.

Організація та діяльність прокуратури України і статус прокурорів визначаються Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами України й чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Органи прокуратури не менш як двічі на рік інформують суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації. При цьому Генеральний прокурор особисто не менше одного разу на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних. Керівники обласних та окружних прокуратур на відкритому пленарному засіданні

⁴⁶ Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4.11.1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам ; Київ, 1996. С. 12–17.

відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

Інформація про діяльність прокуратури оприлюднюється в загальнодержавних і місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних веб-сайтах органів прокуратури. Також органи прокуратури оприлюднюють видані ними нормативно-правові акти з питань організації та діяльності прокуратури України в порядку, встановленому законом.

Прокуратура України становить єдину систему органів, до якої відповідно до статті 7 Закону України «Про прокуратуру» належать:

- 1) Офіс Генерального прокурора;
- 2) обласні прокуратури;
- 3) окружні прокуратури;
- 4) Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Система органів прокуратури – це впорядкована будова прокурорських органів різних рівнів і компетенції, об'єднаних спільною метою і єдиною підпорядкованістю Генеральному прокурору.

Єдність системи прокуратури України забезпечується:

- 1) єдиними засадами організації та діяльності прокуратури;
- 2) єдиним статусом прокурорів;
- 3) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів;
- 4) фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України;
- 5) вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування.

У системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів.

З метою створення передумов для побудови системи прокуратури відповідно до європейських стандартів, діяльність якої ґрунтується на засадах ефективності, професійності, незалежності та відповідальності, 19 вересня 2019 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури»⁴⁷,

⁴⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури : Закон України від 19.09.2019

яким було внесено зміни до Закону України «Про прокуратуру», а також до низки інших законів, пов'язаних з організацією органів прокуратури. Законом скасовано Положення про класні чини працівників органів прокуратури України. Це означає, що прокурори остаточно позбавляються класних чинів – аналогів офіцерських звань, які можна сприймати як рудименти радянського минулого й ознаки мілітаризації прокуратури.

Однією із найдискусійніших новацій закону стала ліквідація військових прокуратур, які становили відносно відокремлену спеціалізовану підсистему прокуратури з власною ієрархією і номенклатурою посад. Однак із початком функціонування Державного бюро розслідувань і передання йому повноважень щодо досудового розслідування військових злочинів, збереження військових прокуратур фактично втратило доцільність. Важливо зазначити, що ліквідація військових прокуратур не означає обмеження або послаблення прокурорської діяльності у надзвичайно важливій військовій сфері, оскільки водночас із цим закон надав Генеральному прокуророві право у разі потреби утворювати спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур та окружних прокуратур.

Перелік, утворення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором.

Офіс Генерального прокурора є органом прокуратури вищого рівня щодо обласних та окружних прокуратур, а *обласна прокуратура* є органом прокуратури вищого рівня щодо окружних прокуратур, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури.

Офіс Генерального прокурора організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури, забезпечує належне функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань та його ведення органами досудового розслідування, визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності і роботу прокурора з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури, а також здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Офісу Генерального прокурора.

Очолює Офіс Генерального прокурора Генеральний прокурор, який має двох перших заступників і заступників, а також заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Повноваження Генерального прокурора передбачено в статті 9 Закону України «Про прокуратуру». Так, він:

1) представляє прокуратуру у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, особами, підприємствами, установами та організаціями, а також прокуратурами інших держав та міжнародними організаціями;

2) організовує діяльність органів прокуратури України, у тому числі визначає межі повноважень Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур у частині виконання конституційних функцій;

3) призначає прокурорів на адміністративні посади та звільняє їх з адміністративних посад у випадках та порядку, встановлених цим законом;

4) у встановленому порядку на підставі рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора ухвалює рішення про застосування до прокурора Офісу Генерального прокурора чи прокурора обласної прокуратури дисциплінарного стягнення або про неможливість подальшого перебування такої особи на посаді прокурора;

5) призначає на посади та звільняє з посад прокурорів Офісу Генерального прокурора у випадках та порядку, встановлених цим Законом тощо;

6) здійснює розподіл обов'язків між першим заступником і заступниками Генерального прокурора;

7) затверджує акти з питань щодо внутрішньої організації діяльності органів прокуратури, у тому числі щодо електронного документообігу;

7-1) затверджує стратегію розвитку прокуратури;

7-2) затверджує положення про систему індивідуального оцінювання якості роботи прокурорів і систему оцінювання якості роботи прокурорів;

7-3) затверджує порядок вимірювання та регулювання навантаження на прокурорів;

8) забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів Офісу Генерального прокурора;

9) затверджує загальні методичні рекомендації для прокурорів з метою забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час здійснення прокурорської діяльності;

9-1) за поданням Генеральної інспекції направляє матеріали до Державного бюро розслідувань;

9-2) визначає порядок розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади;

10) виконує інші повноваження, передбачені законами України.

У разі відсутності Генерального прокурора його повноваження здійснює перший заступник Генерального прокурора, а в разі відсутності першого заступника – один із заступників Генерального прокурора.

Новелою в правому статусі Генерального Прокурора є те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність до Закону України “Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України” від 18.12.2019 № 388-IX розширені його повноваження. Так, указаним законом передбачено доповнити КПК України статтею 482-2 «Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України»⁴⁸. Тепер відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань виключно Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК. При цьому клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, які відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, розгляд яких віднесено до повноважень слідчого судді, мають бути погоджені Генеральним прокурором

⁴⁸ Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України : Закон України від 18.12.2019 № 388-IX. *Голос України*. 2019. № 251.

(особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора). Розгляд таких клопотань, крім застосування негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Такі клопотання розглядаються за обов'язкової участі народного депутата України. Слідчий суддя зобов'язаний завчасно повідомити народного депутата України про розгляд зазначеного клопотання, крім клопотання про застосування негласних слідчих (розшукових) дій або обшуку. Якщо народний депутат України без поважної причини не прибув на судове засідання або не повідомив про причини своєї відсутності, таке клопотання може розглядатися без його участі. Без дозволу слідчого судді, винесеного на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), дозволяється затримувати народного депутата України лише у разі, якщо останнього заскочили під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини. Орган або посадові особи, які затримали народного депутата України, повідомили йому про підозру, застосували до нього запобіжний захід або здійснили інші слідчі дії [(крім обшуку та негласних слідчих (розшукових) дій)], зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій, повідомити про це Голову Верховної Ради України.

Наразі у «Прикінцевих і перехідних положеннях» Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що до 1 вересня 2021 року зупиняються повноваження Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, і встановлюються тимчасові повноваження Генерального прокурора, у межах яких він у перехідний період затверджує порядок проведення добору кадровими комісіями на зайняття вакантної посади прокурора, визначає порядок заміщення тимчасово вакантних посад прокурорів в органі прокуратури, призначає осіб на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора та на посаду керівника обласної прокуратури (за схваленням Комісії з добору керівного складу органів прокуратури), визначає порядок розгляду дисциплінарних скарг кадровими комісіями про вчинення прокурором дисциплінарного проступку та здійснення дисциплінарного провадження, визначає порядок ухвалення рішення кадровими

комісіями за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав, передбачених Законом України «Про прокуратуру», про накладення на прокурора дисциплінарного стягнення або рішення про неможливість подальшого перебування такої особи на посаді прокурора.

Генеральний прокурор видає накази з питань, що належать до його адміністративних повноважень, у межах своїх повноважень, на основі та на виконання Конституції і законів України. Усі накази Генерального прокурора оприлюднюються державною мовою на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора на наступний робочий день після їх підписання з додержанням вимог режиму таємності.

Накази Генерального прокурора, що є нормативно-правовими актами, набирають чинності з дня їх оприлюднення, якщо інше не передбачено самим актом, але не раніше дня оприлюднення. Крім того, накази Генерального прокурора та їх окремі частини можуть бути оскаржені фізичними та юридичними особами до адміністративного суду в порядку, встановленому законом.

У структурі Офісу Генерального прокурора утворюються департаменти (зокрема, Департамент інформаційно-аналітичного та організаційного забезпечення, контролю виконання та перевірок стану організації прокурорської роботи Генеральної прокуратури України, Департамент процесуального керівництва в особливо важливих кримінальних провадженнях Генеральної прокуратури України, Департамент інформаційних технологій, документального та матеріально-технічного забезпечення Генеральної прокуратури України, Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях підслідних Державному бюро розслідувань, Генеральної прокуратури України; Департамент міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України), управління (Управління підтримання публічного обвинувачення в суді Генеральної прокуратури України, Управління правового забезпечення Генеральної прокуратури України, Управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру у місцях несвободи Генеральної прокуратури України, Управління спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України, Управління з розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, Генеральної прокуратури України, Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-

аналітичної роботи, Управління реформ Генеральної прокуратури України), відділи, а також Генеральна інспекція⁴⁹.

Управління та відділи можуть бути самостійними або входити до складу департаменту (управління). Положення про самостійні структурні підрозділи Офісу Генерального прокурора затверджуються Генеральним прокурором.

В Офісі Генерального прокурора утворюється (на правах самостійного структурного підрозділу) **Спеціалізована антикорупційна прокуратура**, на яку покладається виконання таких основних завдань і функцій:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями;

4) виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

5) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Національним антикорупційним бюро України кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду;

6) забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями;

7) забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження.

У межах реалізації своїх функцій Спеціалізована антикорупційна прокуратура може здійснювати міжнародне співробітництво⁵⁰.

⁴⁹ Про затвердження Положення про Генеральну інспекцію Генеральної прокуратури України : Наказ Генеральної прокуратури України від 20.05.2019 № 89 // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/geninsp.html?_m=publications&t=rec&id=205553 (дата звернення: 11.10.2019).

⁵⁰ Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 44, т. 2. С. 32–35.

Особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури встановлено статтею 8-1 Закону України «Про прокуратуру». Утворення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, визначення її структури і штату здійснюються Генеральним прокурором за погодженням з директором Національного антикорупційного бюро України.

У своїй діяльності Спеціалізована антикорупційна прокуратура керується Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України, іншими актами законодавства, наказами Генерального прокурора, керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Регламентом Генеральної прокуратури України, а також Положенням про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України, затвердженим Наказом Генеральної прокуратури України від 12.04.2016 № 149.

До загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовано територіальні управління Національного антикорупційного бюро України.

Так, до складу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять⁵¹:

1) управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді, до якого належать:

- перший відділ;
- другий відділ;
- третій відділ;
- четвертий відділ;
- п'ятий відділ;
- шостий відділ;

2) аналітично-статистичний відділ;

3) відділ документального забезпечення.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури підпорядковується безпосередньо Генеральному прокурору.

Призначення прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюється її керівником за результатами відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія у складі керівника

⁵¹ Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : наказ Генеральної прокуратури України від 12.04.2016 № 149 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0149900-16> (дата звернення: 11.10.2019).

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та визначених ним і Генеральним прокурором осіб (чотири особи, визначені Радою прокурорів України, та сім осіб, визначених Верховною Радою України).

Кандидатури, відібрані конкурсною комісією по одній на кожну з адміністративних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, подаються на розгляд керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який вносить кандидатуру на розгляд Генерального прокурора для подальшого призначення на адміністративну посаду.

Кандидатури на посади керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його першого заступника та заступника, відібрані конкурсною комісією, подаються на розгляд Генерального прокурора лише після отримання конкурсною комісією підтвердження щодо їх відповідності вимогам законів України «Про очищення влади» та «Про запобігання корупції», а також щодо отримання допуску до державної таємниці відповідно до Закону України «Про державну таємницю». Слід зауважити, що конкурс на зайняття адміністративних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі проводиться публічно, з вільним доступом представників засобів масової інформації та журналістів на засідання конкурсної комісії та із забезпеченням трансляції у режимі реального часу відео- й аудіоінформації із засідань конкурсної комісії в мережі Інтернет⁵². Інформація про час і місце проведення засідання конкурсної комісії оприлюднюється на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора не пізніше ніж за 24 години до початку засідання.

Прокурорами вищого рівня для керівників управлінь, відділів та їх заступників і прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. При цьому його перший заступник та заступник для заступника та першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – є керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації її прокурорами їхніх повноважень. Письмові накази

⁵² Про визначення представників Верховної Ради України у складі комісії з проведення конкурсу на зайняття адміністративних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі: Постанова Верховної Ради України від 17.09.2015 № 707-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 47. Ст. 441.

адміністративного характеру, які стосуються організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, видаються за обов'язковим погодженням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його перший заступник і заступник у межах строку, на який їх було призначено, без їх згоди не можуть бути переведені до іншого підрозділу Офісу Генерального прокурора або до обласної чи окружної прокуратури.

Нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів у разі їх вчинення прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснює прокурор, який визначається Генеральним прокурором із своїх заступників (крім керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) або керівників департаментів Офісу Генерального прокурора.

Заступник Генерального прокурора є керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який у межах своїх повноважень:

1) представляє Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями та іноземними органами влади;

2) організовує діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

3) здійснює розподіл обов'язків між першим заступником і заступником керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

4) визначає після початку досудового розслідування прокурора, який здійснює повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні;

5) визначає групу прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів в особливо складному кримінальному провадженні, а також прокурора для керівництва такою групою;

6) приймає на роботу та звільняє з роботи працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, які не є прокурорами;

7) у десятиденний строк з дня їх виникнення повідомляє відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження, про наявність вакантних або тимчасово вакантних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі;

8) контролює ведення та аналіз статистичних даних, організовує вивчення та узагальнення практики застосування законодавства

й інформаційно-аналітичне забезпечення підлеглих прокурорів із метою підвищення якості здійснення ними своїх функцій;

9) забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

10) виконує інші повноваження, передбачені законами України.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура розташовується у службових приміщеннях Національного антикорупційного бюро України або у службових приміщеннях Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури), які розташовані окремо від інших службових приміщень Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури).

У системі прокуратури України діють **обласні прокуратури**, до яких належать прокуратури областей, прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя і Київська міська прокуратура. У структурі обласної прокуратури утворюються підрозділи – управління та відділи.

Обласну прокуратуру очолює керівник обласної прокуратури, керівник прокуратури Автономної Республіки Крим, міста Севастополя чи керівник Київської міської прокуратури, який має першого заступника й не більше трьох заступників.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» (ст. 12) керівник обласної прокуратури уповноважений:

1) представляти обласну прокуратуру у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, особами, підприємствами, установами та організаціями;

2) організовувати діяльність обласної прокуратури;

3) призначати на посади та звільняти з посад прокурорів обласних та окружних прокуратур у встановленому законом порядку;

4) затверджувати акти з питань, що стосуються організації діяльності обласної прокуратури;

5) призначати на адміністративні посади та звільняти з адміністративних посад прокурорів у випадках та порядку, встановлених цим законом

6) забезпечувати виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів обласної прокуратури;

7) контролювати ведення та аналіз статистичних даних, організувати вивчення та узагальнення практики застосування законодавства й інформаційно-аналітичне забезпечення прокурорів з метою підвищення якості здійснення ними своїх функцій;

8) у встановленому порядку та на підставі рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора ухвалювати рішення про застосування до прокурора окружної прокуратури дисциплінарного стягнення або про неможливість подальшого перебування його на посаді прокурора;

9) виконувати інші повноваження, передбачені законами України.

У разі відсутності керівника обласної прокуратури його повноваження здійснює перший заступник керівника обласної прокуратури, а в разі його відсутності – один із заступників керівника обласної прокуратури.

Перелік і територіальна юрисдикція **окружних прокуратур**, які діють у системі прокуратури України, визначаються наказом Генерального прокурора.

Окружну прокуратуру очолює керівник окружної прокуратури, який має першого заступника та не більше двох заступників. У структурі окружної прокуратури в разі необхідності утворюються такі підрозділи, як відділи.

Повноваження керівника окружної прокуратури визначено в Законі України «Про прокуратуру» (ст. 13). Зокрема, він:

1) представляє окружну прокуратуру у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, особами, підприємствами, установами та організаціями;

2) організовує діяльність окружної прокуратури;

3) забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації прокурорів окружної прокуратури;

4) призначає на адміністративні посади та звільняє з адміністративних посад прокурорів у випадках та порядку, встановлених Законом;

5) контролює ведення та аналіз статистичних даних, організовує вивчення та узагальнення практики застосування законодавства, інформаційно-аналітичне забезпечення прокурорів з метою підвищення якості здійснення ними своїх функцій;

6) виконує інші повноваження, передбачені законами України.

У разі відсутності керівника окружної прокуратури його повноваження здійснює перший заступник окружної прокуратури, а в разі його відсутності – один із заступників керівника окружної прокуратури.

Керівники обласної прокуратури й окружної прокуратури видають накази з питань, що належать до їх адміністративних повноважень.

Натомість, утворення, перелік, територіальна юрисдикція, реорганізація та ліквідація обласних та окружних прокуратур, визначення їх компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором, що дозволяє йому оперативно і швидко змінювати систему прокуратури.

У структурі органів прокуратури встановлюються посади державних службовців та інших працівників, діяльність яких регулюється законами України.

У статті 15 Закону України «Про прокуратуру» визначено **статус прокурора**.

Прокурором органу прокуратури є:

- 1) Генеральний прокурор;
- 2) перший заступник Генерального прокурора;
- 3) заступник Генерального прокурора;
- 4-1) заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 5) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 6) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (у тому числі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 7) прокурор Офісу Генерального прокурора (у тому числі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 8) керівник обласної прокуратури;
- 9) перший заступник керівника обласної прокуратури;
- 10) заступник керівника обласної прокуратури;
- 11) керівник підрозділу обласної прокуратури;
- 12) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури;
- 13) прокурор обласної прокуратури;
- 14) керівник окружної прокуратури;
- 15) перший заступник керівника окружної прокуратури;
- 16) заступник керівника окружної прокуратури;
- 17) керівник підрозділу окружної прокуратури;
- 18) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури;
- 19) прокурор окружної прокуратури.

Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор у ній обіймає.

Законодавством визначено гарантії незалежності прокуратури у здійсненні повноважень. Відповідно до статті 16 Закону України

«Про прокуратуру» прокурор, здійснюючи функції прокуратури, є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску чи втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України.

Незалежність прокурора забезпечується: 1) особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади та притягнення до дисциплінарної відповідальності; 2) порядком здійснення повноважень, визначеним процесуальним та іншими законами; 3) заборону незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора; 4) установленим законом порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури; 5) належним матеріальним, соціальним і пенсійним забезпеченням прокурора; 6) функціонуванням органів прокурорського самоврядування; 7) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї та майна, а також іншими засобами їх правового захисту.

Прокурор призначається на посаду безстроково й може бути звільнений з посади, його повноваження на посаді можуть бути припинені лише з підстав та в порядку, передбачених законом. Адміністративне підпорядкування прокурорів не може бути підставою для обмеження або порушення незалежності прокурорів під час виконання ними своїх повноважень.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші державні органи, їх посадові та службові особи, а також фізичні та юридичні особи і їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність прокурора та утримуватися від здійснення у будь-якій формі впливу на нього з метою перешкоджання виконанню службових обов'язків або ухвалення ним незаконного рішення.

Межі обґрунтованої критики діяльності прокурора визначаються з урахуванням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.

Прокурор має право звернутися з повідомленням про загрозу його незалежності до Ради прокурорів України, яка зобов'язана невідкладно перевірити і розглянути таке звернення за його участю та вжити в межах своїх повноважень передбачених законом необхідних заходів для усунення загрози.

Прокурори здійснюють свої повноваження у межах, визначених законом, і підпорядковуються керівникам виключно в частині виконання письмових наказів адміністративного характеру, пов'язаних з організаційними питаннями діяльності прокурорів та органів прокуратури.

Генеральний прокурор має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання всіма прокурорами.

Керівник обласної прокуратури має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання першим заступником, заступниками, керівниками та заступниками керівників підрозділів, прокурорами відповідної обласної прокуратури та керівниками окружних прокуратур, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури.

Керівник окружної прокуратури має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання його першим заступником, заступниками, керівниками та заступниками керівників підрозділів і прокурорами відповідної окружної прокуратури.

Перші заступники та заступники керівників органів прокуратури відповідно до розподілу обов'язків мають право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання підлеглими прокурорами відповідного органу прокуратури.

У разі створення спеціалізованих прокуратур (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) порядок видання письмових наказів адміністративного характеру в межах таких прокуратур визначається Генеральним прокурором.

Під час здійснення повноважень, пов'язаних з реалізацією функцій прокуратури, прокурори самостійно ухвалюють рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог статті 17 Закону України «Про прокуратуру».

Прокурори вищого рівня мають право давати вказівки прокурору нижчого рівня, погоджувати ухвалення ним певних рішень та здійснювати інші дії, що безпосередньо стосуються реалізації цим прокурором функцій прокуратури, виключно в межах та порядку, визначених законом. Генеральний прокурор має право давати вказівки будь-якому прокурору.

Прокурором вищого рівня є:

1) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів окружної прокуратури – керівник окружної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

2) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів обласної прокуратури – керівник обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

3) для керівника окружної прокуратури, його першого заступника та заступників – керівник відповідної обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

4) для керівника обласної прокуратури, його першого заступника та заступників, керівника та заступника керівника підрозділу, прокурора Офісу Генерального прокурора – Генеральний прокурор чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

5) для першого заступника та заступника Генерального прокурора – Генеральний прокурор.

У разі утворення спеціалізованих прокуратур (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) прокурори вищого рівня в межах таких прокуратур визначаються Генеральним прокурором.

Накази адміністративного характеру, а також вказівки, що прямо стосуються реалізації прокурором функцій прокуратури, видані (віддані) в письмовій формі в межах повноважень, визначених законом, є обов'язковими до виконання відповідним прокурором. Прокурору, якому віддали наказ чи вказівку в усній формі, надається письмове підтвердження такого наказу чи вказівки.

Прокурор не зобов'язаний виконувати накази та вказівки прокурора вищого рівня, що викликають у нього сумнів у законності, якщо він не отримав їх у письмовій формі, а також явно злочинні накази або вказівки.

У статті 18 Закону України «Про прокуратуру» визначено вимоги щодо несумісності посад прокурорів. Так, перебування на посаді прокурора є несумісним з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах. На прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України «Про запобігання корупції»⁵³. Обмеження стосуються також і того, що прокурор не може належати до будь-яких політичних партій чи рухів (вимога позапартійності), брати участь у політичних акціях, мітингах і страйках.

⁵³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

Вимоги щодо несумісності не поширюються на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних і громадських організацій.

Законом України «Про прокуратуру» (ст. 19) передбачено *загальні права та обов'язки прокурора*. Так, прокурор має право брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури у порядку, встановленому законом. Крім того, прокурори мають право бути членами професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь з метою захисту своїх прав та інтересів і підвищення свого професійного рівня.

Прокурор зобов'язаний:

1) виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень;
2) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом;

3) діяти лише на підставі, в межах і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

4) додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури.

Крім того, прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності, яку проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором, неухильно додержуватися присяги прокурора (за порушення присяги прокурор несе відповідальність, передбачену законом), а також удосконалювати свій професійний рівень і з цією метою підвищувати кваліфікацію. Тому прокурор періодично проходить підготовку у Тренінговому центрі прокурорів України, що має охоплювати вивчення правил прокурорської етики.

Прокурори мають службове посвідчення, яке вручається Генеральним прокурором або за його дорученням іншим прокурором.

Успішне виконання поставлених перед прокуратурою завдань значною мірою залежить від чіткої організації роботи з відбору, розміщення, виховання та професійної підготовки прокурорських кадрів. Якісна професійна підготовка, високі моральні риси та життєвий досвід кадрів дозволяють успішно вирішувати завдання зі зміцнення законності та правопорядку.

Уся робота з організації добору кандидатів на посаду прокурора здійснюється з осіб, які відповідають вимогам, установленим статтею 27 Закону України «Про прокуратуру». Так, зокрема:

– *прокурором окружної прокуратури* може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту за освітньо-

кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, а також вищу юридичну освіту за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем, здобуту в іноземних державах і визнану в Україні в установленому законом порядку і стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою;

– *прокурором обласної прокуратури* може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше трьох років та володіє державною мовою;

– *прокурором Офісу Генерального прокурора* може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше п'яти років та володіє державною мовою.

Ці вимоги не поширюються на прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури може бути призначена особа, яка має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше п'яти років та володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

1) була визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;
2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;

3) має незняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Добір кандидатів та їх призначення на посаду прокурора охоплюють:

1) ухвалення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, рішення про проведення добору кандидатів на посаду прокурора, яке розміщується на офіційному веб-сайті відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, та повинно містити виклад передбачених законом вимог, яким має відповідати кандидат на посаду прокурора, а також перелік документів, які подаються до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, і кінцевий термін їх подання;

2) подання особами, які виявили бажання стати прокурором, до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, відповідної заяви та документів, перелік яких визначено законом;

3) здійснення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, на основі поданих кандидатами на посаду прокурора документів перевірки відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду прокурора;

4) складання особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду прокурора, кваліфікаційного іспиту;

5) оприлюднення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, на офіційному веб-сайті списку кандидатів, які успішно склали кваліфікаційний іспит;

6) організацію відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, спеціальної перевірки кандидатів, які успішно склали кваліфікаційний іспит (відомості про особу, які підлягають спеціальній перевірці, а також порядок її здійснення визначаються Законом України «Про запобігання корупції»);

7) визначення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, рейтингу кандидатів на посаду прокурора серед осіб, які успішно склали кваліфікаційний іспит та щодо яких проведено спеціальну перевірку, а також зарахування їх до резерву на заміщення вакантних посад прокурорів;

8) проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки в Тренінговому центрі прокурорів України з метою отримання знань і навичок практичної діяльності на посаді прокурора, складання процесуальних документів і вивчення правил прокурорської етики;

9) оголошення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, у разі відкриття вакантних посад прокурорів конкурсу на зайняття таких посад серед кандидатів, які перебувають у резерві та пройшли спеціальну підготовку;

10) проведення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, конкурсу на зайняття вакантних посад прокурорів (крім посади Генерального прокурора) на основі рейтингу кандидатів;

11) направлення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, подання керівнику окружної прокуратури щодо призначення кандидата на посаду прокурора;

12) призначення особи на посаду прокурора (за ст. 35 Закону України «Про прокуратуру» керівник прокуратури за наслідками спеціальної перевірки, передбаченої антикорупційним законодавством, своїм наказом призначає кандидата на посаду прокурора не пізніше 30 днів з дня отримання подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження);

13) складення особою присяги прокурора.

Прокурор може бути переведений за його згодою до іншого органу прокуратури, у тому числі вищого рівня, на вакантну або тимчасово

вакантну посаду. Переведення до органу прокуратури вищого рівня здійснюється за результатами конкурсу, порядок проведення якого визначається відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження. Конкурс має передбачати оцінювання професійного рівня, досвіду, морально-ділових якостей прокурора та перевірку його готовності до здійснення повноважень в іншому органі прокуратури, у тому числі вищого рівня.

Порядок призначення прокурора на адміністративну посаду визначено в статті 39 Закону України «Про прокуратуру».

Так, Адміністративними посадами в Офісі Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратурах (крім посад, зазначених у частині третій цієї статті) є посади: 1) Генерального прокурора; 2) першого заступника Генерального прокурора; 3) заступника Генерального прокурора; 4) керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора; 5) заступника керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора; 6) керівника обласної прокуратури; 7) першого заступника керівника обласної прокуратури; 8) заступника керівника обласної прокуратури; 9) керівника підрозділу обласної прокуратури; 10) заступника керівника підрозділу обласної прокуратури; 11) керівника окружної прокуратури; 12) першого заступника керівника окружної прокуратури; 13) заступника керівника окружної прокуратури; 14) керівника підрозділу окружної прокуратури; 15) заступника керівника підрозділу окружної прокуратури.

У свою чергу, адміністративними посадами у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі є посади: 1) заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 2) першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 3) заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 4) керівника підрозділу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 5) заступника керівника підрозділу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Призначення прокурора на адміністративну посаду, передбачену пунктами 9, 10, 12, 13 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється керівником обласної прокуратури. Призначення прокурора на адміністративну посаду, передбачену пунктами 14 та 15 ч. 1 ст. 39 закону, здійснюється керівником окружної прокуратури. Призначення прокурора на адміністративну посаду, передбачену пунктами 1–8, 11–13 ч. 2 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється Генеральним прокурором у встановленому законодавством порядку. Призначення прокурора на адміністративну

посаду, передбачену пунктами 1–3 ч. 3 ст. 39, здійснюється у встановленому Законом України «Про прокуратуру» порядку Генеральним прокурором, а на адміністративну посаду, передбачену пунктами 4 та 5 ч. 3 ст. 39, – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Призначення прокурора на адміністративну посаду, передбачену пунктом 1 ч. 3 ст. 39, здійснюється строком на п'ять років.

Не може бути призначено прокурора на адміністративну посаду, якщо він має заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Перебування прокурора на адміністративній посаді у прокуратурі не звільняє його від здійснення повноважень прокурора відповідної прокуратури, передбачених законом.

На адміністративні посади в органі прокуратури, які не передбачають здійснення функцій прокуратури, визначених статтею 2 Закону України «Про прокуратуру», можуть призначатися особи, які не мають статусу прокурора.

Генеральний прокурор призначається на посаду Президентом України за згодою Верховної Ради України (ст. 40 Закону України «Про прокуратуру»).

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Та ж сама особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

На посаду Генерального прокурора може бути призначений громадянин України, який:

- 1) має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років;
- 2) володіє державною мовою;
- 3) має високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності;
- 4) стосовно якого відсутні обставини, передбачені ч. 6 ст. 27 Закону України «Про прокуратуру»;
- 5) не має заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Президент України надсилає до Верховної Ради України письмове подання про надання згоди на призначення кандидата на посаду Генерального прокурора.

Порядок надання згоди на призначення на посаду Президентом України Генерального прокурора встановлюється Регламентом Верховної Ради України. Рішення Верховної Ради України про відмову у наданні згоди на призначення на посаду Генерального прокурора є підставою для письмового подання Президента України про надання згоди на призначення іншого кандидата.

Звільнення прокурора з адміністративної посади, передбаченої пунктами 2–10 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється Генеральним прокурором з таких підстав:

1) подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням;

2) переведення на посаду до іншого органу прокуратури (крім адміністративної посади, передбаченої пунктами 1–3 ч. 3 ст. 39 цього закону);

3) неналежне виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади;

4) наявність заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Звільнення прокурора з адміністративної посади, передбаченої п.п. 11–15 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється керівником обласної прокуратури в окружних прокуратурах, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури.

Звільнення з адміністративної посади, передбаченої пунктами 1–3 ч. 3 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється Генеральним прокурором, а з адміністративної посади, передбаченої п.п. 4–5 ч. 3 ст. 39, – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Звільнення з таких адміністративних посад здійснюється виключно з підстав, передбачених частиною 1 ст. 51 Закону України «Про прокуратуру».

Повноваження прокурора на адміністративній посаді припиняються в разі:

1) закінчення строку перебування на адміністративній посаді;
2) звільнення з посади прокурора або припинення повноважень на посаді прокурора.

Після звільнення прокурора з адміністративної посади або припинення його повноважень на цій посаді він не пізніше одного

місяця призначається на одну з вакантних посад у цьому ж органі прокуратури або в разі відсутності вакантних посад переводиться на посаду до іншого органу прокуратури того ж або нижчого рівня за його письмовою згодою. У таких випадках рішення про призначення на посаду ухвалюється керівником відповідного органу прокуратури.

У разі відмови прокурора від призначення на вакантну посаду у відповідному органі прокуратури або від переведення на посаду до іншого органу прокуратури у зазначений строк прокурор звільняється з посади прокурора.

До моменту ухвалення рішення про призначення прокурора на посаду, переведення на посаду до іншого органу прокуратури або звільнення з посади прокурора повноваження відповідного прокурора зупиняються із збереженням гарантій матеріального, соціального та побутового забезпечення, передбачених законодавством для прокурорів.

Загальні умови звільнення прокурора з посади та припинення його повноважень на посаді визначено у статті 51 Закону України «Про прокуратуру».

Так, *прокурор звільняється з посади у разі:*

- 1) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності, передбачених ст. 18 Закону України «Про прокуратуру»;
- 3) набрання законної чинності судовим рішенням про притягнення прокурора до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»;
- 4) неможливості переведення на іншу посаду або відсутності згоди на це у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі;
- 5) набрання законної чинності обвинувальним вироком суду щодо нього;
- 6) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;
- 7) подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням;
- 8) неможливості подальшого перебування на тимчасово вакантній посаді;
- 9) ліквідації чи реорганізації органу прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду, або в разі скорочення кількості прокурорів органу прокуратури.

Подання про звільнення прокурора з посади вноситься Вищою радою правосуддя або відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів у визначених законом випадках.

Ухвалення рішення про звільнення прокурора з посади здійснюється особою, уповноваженою цим законом ухвалювати рішення про звільнення прокурора, виключно на підставі та в межах подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, чи Вищої ради правосуддя.

Особами, які в установленому законом порядку ухвалюють рішення про звільнення прокурора з посади, є:

1) Генеральний прокурор – стосовно прокурорів Офісу Генерального прокурора;

1-1) керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – стосовно прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

2) керівник обласної прокуратури – стосовно прокурорів відповідної обласної прокуратури та прокурорів окружних прокуратур, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури.

Генеральний прокурор звільняється з адміністративної посади Президентом України за згодою Верховної Ради України:

1) у зв'язку з поданням заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням;

2) на підставі подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, або Вищої ради правосуддя;

3) у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Повноваження Генерального прокурора на адміністративній посаді припиняються в разі:

1) висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади;

2) закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора.

Звільнення Генерального прокурора з адміністративної посади або припинення повноважень Генерального прокурора на адміністративній посаді не припиняє його повноважень прокурора.

Особливим є порядок звільнення з посади Генерального прокурора України. Так, Президент України подає до Верховної Ради України письмове подання про надання згоди на звільнення з посади

Генерального прокурора. Порядок розгляду питання та ухвалення Верховною Радою України рішення про висловлення недовіри Генеральному прокурору встановлюється Регламентом Верховної Ради України. Повноваження Генерального прокурора припиняються з дня набрання чинності постановою Верховної Ради України.

Президент України видає указ про звільнення Генерального прокурора з посади на підставі та в межах подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, чи Вищої ради правосуддя.

Наразі *повноваження прокурора припиняються у таких випадках:*

- 1) за віком з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років;
- 2) у зв'язку зі смертю;
- 3) у зв'язку з визнанням його безвісно відсутнім або оголошенням померлим;
- 4) за рішенням відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора.

Повноваження прокурора зупиняються в разі:

- 1) відрядження його до Вищої ради правосуддя, відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, Тренінгового центру прокурорів України чи іншого органу для участі в його роботі на постійній основі – до повернення з відрядження;
- 2) звільнення прокурора з адміністративної посади – до ухвалення рішення про призначення його на іншу посаду в органі прокуратури, в якому він обіймав адміністративну посаду, переведення на посаду до іншого органу прокуратури або звільнення з посади прокурора;
- 3) відсторонення від посади під час дисциплінарного провадження стосовно нього – до звільнення з посади прокурора, скасування рішення про відсторонення від посади під час дисциплінарного провадження стосовно нього, закриття цього дисциплінарного провадження або накладення за його вчинення дисциплінарного стягнення;
- 4) відсторонення від виконання службових повноважень у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції», – до закінчення розгляду судом справи про адміністративне корупційне правопорушення;
- 5) відсторонення від посади в порядку, передбаченому статтями 154–158 Кримінального процесуального кодексу України⁵⁴, –

⁵⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

до скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади чи відповідної ухвали або припинення дії такої ухвали.

Працівники прокуратури повинні мати високі моральні якості, бути принциповими і непримиренними до порушень законів, поєднувати виконання своїх професійних обов'язків із громадянською мужністю, справедливістю та непідкупністю. Прокурори повинні особисто суворо додержуватись вимог закону, проявляти ініціативу в роботі, підвищувати її якість та ефективність і сприяти своєю діяльністю утвердженню верховенства закону, забезпеченню демократії, формуванню правосвідомості громадян, поваги до законів, норм і правил суспільного життя. Будь-які порушення працівниками прокуратури законності та службової дисципліни підривають авторитет прокуратури, завдають шкоди інтересам держави та суспільства.

Слід зазначити, що шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, відшкодовується державою незалежно від його вини в порядку, визначеному законом.

Держава, відшкодувавши шкоду, завдану прокурором, має право зворотної вимоги до нього в розмірі виплаченого відшкодування в разі встановлення в діях прокурора складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо нього, який набрав законної чинності.

Прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження за таких підстав, визначених Законом України «Про прокуратуру»:

- 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;
- 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;
- 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень;
- 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури;
- 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики;
- 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;
- 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, у тому числі

шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення;

9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості.

Дисциплінарне провадження в органах прокуратури – це процедура розгляду відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку.

Притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності не виключає можливості притягнення його до адміністративної чи кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом.

Виправдання особи або закриття судом кримінального провадження стосовно неї не може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, який здійснював процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та/або підтримання державного обвинувачення у цьому провадженні, крім випадків умисного порушення ним вимог законодавства чи неналежного виконання службових обов'язків.

Рішення, дії чи бездіяльність прокурора в межах кримінального процесу можуть бути оскаржені виключно в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України⁵⁵. Якщо за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора в межах кримінального процесу встановлено факти порушення ним прав осіб або вимог закону, таке рішення може бути підставою для дисциплінарного провадження.

Заява за результатами перевірки доброчесності прокурора, внаслідок якої встановлено вчинення дисциплінарного проступку, є обов'язковою підставою для відкриття дисциплінарного провадження щодо прокурора.

Право на звернення до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, із дисциплінарною скаргою про вчинення прокурором дисциплінарного проступку має кожен, кому відомі такі факти.

Керівник органу прокуратури, в якому працює прокурор, або Генеральний прокурор зобов'язані невідкладно розглянути рішення про наявність підстав для відсторонення прокурора від посади, за

⁵⁵ Там само.

результатами якого можуть видати наказ про відсторонення прокурора від посади до завершення дисциплінарного провадження. Копія наказу невідкладно вручається прокурору, якого відсторонено від посади. До завершення дисциплінарного провадження прокурор не може бути звільнений з посади прокурора у зв'язку з поданням заяви про звільнення за власним бажанням.

Розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора відбувається на засіданні відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження. На засідання запрошуються особа, яка подала дисциплінарну скаргу, прокурор, стосовно якого відкрито дисциплінарне провадження, їх представники, а у разі необхідності – й інші особи. Повідомлення про час і місце проведення засідання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, має бути надіслано не пізніше як за десять днів до дня проведення засідання.

До повідомлення про час і місце проведення засідання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, яке надсилається прокурору, додаються копія дисциплінарної скарги та висновок про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора.

Висновок про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора розглядається за його участю і може бути розглянутий без нього лише у випадках, коли належним чином повідомлений прокурор:

- 1) повідомив про згоду на розгляд висновку за його відсутності;
- 2) не з'явився на засідання, не повідомивши про причини неявки;
- 3) не з'явився на засідання повторно.

Рішення про можливість розгляду висновку за відсутності відповідного прокурора ухвалює відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження.

Розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора відбувається на засадах змагальності. На засіданні відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, заслуховуються пояснення члена відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, який проводив перевірку, пояснення прокурора, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження, та/або його представника і в разі необхідності – інших осіб. Рішення про накладення на прокурора дисциплінарного стягнення або рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора може бути ухвалено не пізніше ніж через

рік із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності чи перебування прокурора у відпустці.

На прокурора можуть бути накладені такі *дисциплінарні стягнення*:

- 1) догана;
- 2) заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора);
- 3) звільнення з посади в органах прокуратури.

За результатами дисциплінарного провадження може бути ухвалено рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора (крім Генерального прокурора) у разі:

- 1) якщо дисциплінарний проступок, вчинений прокурором, має характер грубого порушення;
- 2) якщо прокурор вчинив дисциплінарний проступок, перебуваючи у статусі прокурора, який притягувався до дисциплінарної відповідальності.

У разі якщо за результатами дисциплінарного провадження щодо прокурора встановлено обставини, які свідчать про порушення ним вимог щодо несумісності, Генеральний прокурор або його заступник ініціюють перед Вищою радою правосуддя розгляд відповідного питання.

Прокурор може оскаржити рішення, ухвалене за результатами дисциплінарного провадження, до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя протягом одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення. Розгляд адміністративного позову щодо оскарження рішення Вищої ради правосуддя здійснюється в порядку, визначеному процесуальним законом.

Прокурорське самоврядування – це самостійне колективне вирішення прокурорами питань внутрішньої діяльності прокуратури з метою:

- 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів прокуратури, підвищення якості роботи прокурорів;
- 2) зміцнення незалежності прокурорів, захисту від втручання в їх діяльність;
- 3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення прокурорів, а також контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;
- 4) обрання чи призначення прокурорів до складу інших органів у випадках і в порядку, встановлених законом.

До питань внутрішньої діяльності прокуратури належать питання організаційного забезпечення прокуратури та діяльності прокурорів, соціального захисту прокурорів та їхніх сімей, а також інші питання, безпосередньо не пов'язані з виконанням повноважень прокурорів.

Порядок здійснення прокурорського самоврядування визначається Законом України «Про прокуратуру», іншими законами, а також регламентами і положеннями, які ухвалюються органами прокурорського самоврядування відповідно до законодавства.

Прокурорське самоврядування здійснюється у двох організаційних формах:

- 1) через всеукраїнську конференцію працівників прокуратури;
- 2) через Раду прокурорів України.

Найвищим органом прокурорського самоврядування є *Всеукраїнська конференція прокурорів*. До її повноважень належить:

- 1) заслуховування звіту Ради прокурорів України про виконання завдань органів прокурорського самоврядування, стан фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури;

- 2) обрання членів Вищої ради правосуддя та ухвалення рішення про припинення їх повноважень відповідно до Конституції і законів України;

- 3) затвердження Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів та положення про Раду прокурорів України;

- 4) звернення до органів державної влади та їх посадових осіб із пропозиціями щодо вирішення питань діяльності прокуратури;

- 5) розгляд інших питань прокурорського самоврядування та здійснення інших повноважень відповідно до закону.

Всеукраїнська конференція прокурорів з питань, що належать до її компетенції, ухвалення рішення, що є обов'язковими для Ради прокурорів України та будь-яких прокурорів.

Чергова всеукраїнська конференція прокурорів скликається Радою прокурорів України один раз на два роки. Позачергова всеукраїнська конференція прокурорів може бути скликана за рішенням Ради прокурорів України.

Делегатів на Всеукраїнську конференцію прокурорів обирають:

- 1) збори прокурорів Офісу Генерального прокурора – шість прокурорів Офісу Генерального прокурора України;

- 2) збори прокурорів обласних прокуратур – по три прокурори від кожної обласної прокуратури;

- 3) збори прокурорів окружних прокуратур – по два прокурори від кожної окружної прокуратури.

Збори прокурорів скликаються керівником відповідної прокуратури, є повноважними, якщо на них присутні більше половини від загальної кількості прокурорів цієї прокуратури, та ухвалюють рішення більшістю голосів від загальної кількості прокурорів відповідної прокуратури. Всеукраїнська конференція прокурорів є повноважною за умови присутності на ній не менше двох третин від загальної кількості обраних делегатів.

Всеукраїнську конференцію прокурорів відкриває голова Ради прокурорів України, а в разі його відсутності – заступник голови чи секретар Ради прокурорів України. Організовує її роботу Президія, кількісний склад якої визначається рішенням конференції.

У період між всеукраїнськими конференціями прокурорів вищим органом прокурорського самоврядування є Рада прокурорів України (ст. 71).

До складу Ради прокурорів України входять тринадцять осіб, із яких:

- 1) два представники (прокурори) від Офісу Генерального прокурора;
- 2) чотири представники (прокурори) від обласних прокуратур;
- 3) п'ять представників (прокурорів) від окружних прокуратур;
- 4) два представники (вчені), призначені з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ.

Рада прокурорів України є повноважною за умови обрання не менше дев'яти членів.

Прокурор, який перебуває на адміністративній посаді чи є членом відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, не може водночас бути членом Ради прокурорів України. Строк повноважень члена Ради прокурорів України становить п'ять років без права повторного обрання.

Члени Ради прокурорів України обирають на засіданні Ради зі свого складу голову Ради прокурорів України, його заступника та секретаря.

Рада прокурорів України у період між всеукраїнськими конференціями прокурорів організовує виконання рішень конференції, а також вирішує питання щодо скликання та проведення Всеукраїнської конференції прокурорів. Повноваження і порядок роботи Ради прокурорів України визначаються Законом України «Про прокуратуру» та положенням про Раду прокурорів України.

Відповідно до покладених на неї повноважень, Рада прокурорів України: організовує впровадження заходів щодо забезпечення

незалежності прокурорів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності прокуратур; розглядає питання правового захисту прокурорів, соціального захисту прокурорів та членів їхніх сімей та ухвалює відповідні рішення із цих питань; розглядає звернення прокурорів та інші повідомлення про загрозу незалежності прокурорів, вживає за наслідками розгляду відповідних заходів (повідомляє відповідні органи про підстави для притягнення до кримінальної, дисциплінарної чи іншої відповідальності; ініціює розгляд питання щодо вжиття заходів забезпечення безпеки прокурорів; оприлюднює заяви від імені прокурорського корпусу про факти порушення незалежності прокурора; звертається до міжнародних організацій з відповідними повідомленнями); звертається з пропозиціями про вирішення питань діяльності прокуратури до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; здійснює контроль за виконанням рішень органів прокурорського самоврядування; надає роз'яснення щодо додержання вимог законодавства стосовно врегулювання конфлікту інтересів у діяльності прокурорів, голови чи членів відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження; здійснює інші повноваження, передбачені Законом України «Про прокуратуру».

Забезпечення роботи всеукраїнської конференції прокурорів, діяльності Ради прокурорів України здійснюється Офісом Генерального прокурора за рахунок коштів Державного бюджету України.

Держава забезпечує **фінансування та належні умови функціонування прокуратури і діяльності прокурорів**.

Фінансування прокуратури здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а також інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі у випадках, передбачених міжнародними договорами України або проектами міжнародної технічної допомоги, зареєстрованими в установленому порядку. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності прокуратури здійснюються Офісом Генерального прокурора.

Органи прокуратури також забезпечуються транспортними і матеріально-технічними засобами у порядку, затвердженому Генеральним прокурором, у межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання органів прокуратури. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують розташовані на їх території органи й установи прокуратури відповідними службовими приміщеннями на умовах оренди.

Прокуратура в межах своїх повноважень вирішує також питання, що впливають з укладених Україною міждержавних договорів (двосторонніх чи багатосторонніх) відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України». Ця діяльність прокуратури, полягає, по-перше, у захисті гарантованих ними прав і свобод людини та громадянина і, по-друге, у реалізації повноважень, які перебувають у межах компетенції прокуратури.

У цьому аспекті органи прокуратури згідно з міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та кримінальним процесуальним законодавством України здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейняття кримінального провадження та з інших питань, передбачених такими договорами. У разі відсутності міжнародного договору України співробітництво у цій сфері здійснюється органами прокуратури України на підставі взаємних письмових гарантій.

Співробітництво органів прокуратури з компетентними органами інших держав не може здійснюватися всупереч конституційним гарантіям України та її договірним зобов'язанням щодо прав людини.

У випадках, передбачених законодавством, Офіс Генерального прокурора є центральним органом, відповідальним за виконання міжнародних договорів України. Якщо міжнародним договором України передбачено безпосередній порядок співробітництва під час кримінального провадження, обласні прокуратури здійснюють таке співробітництво у межах своєї компетенції.

Офіс Генерального прокурора в порядку, передбаченому Законом України «Про міжнародні договори України», бере участь у підготовці міжнародних договорів України щодо співробітництва у сфері кримінального судочинства, укладає міжвідомчі міжнародні договори України про співробітництво з питань діяльності прокуратури з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання, що регулюються цими договорами.

Пропозиції щодо укладення Офісом Генерального прокурора міжнародних договорів України міжвідомчого характеру погоджуються з Міністерством закордонних справ України.

Питання для самоконтролю

1. Які функції покладаються на прокуратуру?
2. На яких принципах ґрунтується діяльність прокуратури?
3. Що входить у систему прокуратури України?
4. Визначте правовий статус Генерального прокурора України.
5. Особливості організації та діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.
6. Що належить до повноважень керівника обласної прокуратури?
7. Які гарантії незалежності прокурора у здійсненні повноважень передбачено Законом України «Про прокуратуру»?
8. Загальні права та обов'язки прокурора відповідно до Закону України «Про прокуратуру».
9. Охарактеризуйте порядок призначення та підстави звільнення прокурора з адміністративної посади в органах прокуратури.
10. Повноваження прокурора по підтриманню державного обвинувачення в суді.
11. Поняття, значення та форми здійснення прокурорського самоврядування.
12. Підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності.

ГЛАВА 2

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

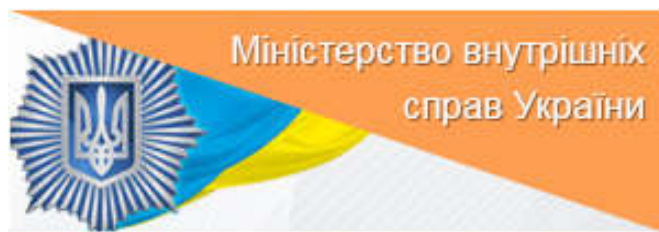
Повноцінний розвиток Української держави є неможливим без створення єдиної стійкої і функціональної системи внутрішніх справ як частини сектору національної безпеки. Ураховуючи, що в сучасній Україні правоохоронні органи повинні бути насамперед сервісними службами, що допомагають суспільству влаштувати безпечний і законний добробут у країні, у жовтні 2014 року Урядом схвалено та запроваджено розроблені Міністерством внутрішніх справ Стратегію розвитку органів внутрішніх справ України та Концепцію першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ⁵⁶. Ці офіційні документи передбачили формування Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) як інституту європейського зразка та формування поліції як основного виконавця завдання щодо забезпечення публічного порядку і безпеки населення.

Роль Міністерства внутрішніх справ України полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності людей, зміцненні громадської безпеки і правопорядку в державі як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої національної безпеки, мінімізації порушень прав людини й основних свобод у діяльності органів системи МВС, забезпеченні функціонування високоякісних і доступних послуг органів системи МВС шляхом дотримання стандартів, які відповідають очікуванням громадян, і в запровадженні дієвих механізмів демократичного цивільного контролю і співпраці з громадськістю.

Ключові виклики, які на сьогодні стоять перед органами системи МВС України, безпосередньо пов'язуються з її компетентністю в забезпеченні безпеки громадян і суспільства, здатністю протистояти злочинності та забезпечувати прозоре надання якісних послуг. Тому у процесі реалізації «Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р

⁵⁶ Питання реформування органів внутрішніх справ України (Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України та Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ) : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. 10 груд.

Міністерство внутрішніх справ України реформовано в головний орган управління в системі центральних органів виконавчої влади,

основними завданнями якого є забезпечення формування державної політики у таких сферах⁵⁷:

1) охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону й охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністерство внутрішніх справ України під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками й організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також із підприємствами, установами та організаціями.

Разом із тим МВС України забезпечує спрямування і координацію Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ діяльності Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Адміністрації Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Національної гвардії, Головного сервісного центру МВС України (об'єднує всі сервісні центри і надає велику кількість послуг, віднесених до компетенції Міністерства внутрішніх

⁵⁷ Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 13 берез.

справ), а також територіальних органів, що реалізують державну політику у відповідних сферах (далі – органи системи МВС України).

Основні потреби щодо забезпечення належного функціонування органів системи МВС України здійснюють заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, заклади охорони здоров'я, підприємства, науково-дослідні, експертно-криміналістичні центри, підприємства, наукові установи та організації, що належать до сфери управління МВС України.

Міністерство внутрішніх справ України згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України⁵⁸ та регламентується Конституцією й законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції і законів України, актами Кабінету Міністрів України й іншими актами законодавства.

⁵⁸ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. *Урядовий кур'єр*. 2015. 6 листоп.

Сфера відповідальності МВС України відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI належить до комплексної системи регулювання суспільних відносин.

Функції МВС України визначаються законами України та Положенням про МВС України, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Так, основними напрямками діяльності МВС України відповідно до покладених на нього завдань є такі:

I. Нормотворча діяльність: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України; 2) розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; 3) погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств і центральних органів виконавчої влади, готує в межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів та інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, й нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 4) готує в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до ухвалених Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України; 5) розробляє проекти державних програм із питань забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, охорони державного кордону, захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій, а також з питань міграції; 6) забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання укладених міжнародних договорів України.

II. Організаційно-методична та функція координації і взаємодії: 1) організовує в межах повноважень, передбачених законом, організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності; 2) організовує та забезпечує проведення судової експертизи в кримінальному та виконавчому провадженнях, в адміністративних, цивільних і господарських справах і справах про адміністративні правопорушення; 3) організовує в порядку, визначеному законодавством, проведення науково-дослідної діяльності

у сфері судової експертизи; 4) у разі потреби забезпечує в установленому порядку участь працівників Експертної служби МВС як спеціалістів під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду; 5) організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії МВС з проведення атестації, присвоєння особам та позбавлення осіб кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судового експерта, а також роботу з надання та позбавлення права участі як спеціаліста в проведенні слідчих дій і надання, позбавлення та підтвердження права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт і видає відповідні свідоцтва; 6) організовує діяльність територіальних органів з надання сервісних послуг МВС; 7) уживає заходів для забезпечення силами і засобами Національної гвардії охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів і органів державної влади, а також дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні; 8) організовує спеціальні та військові перевезення в межах України в інтересах Національної гвардії, а також на підставі рішень Кабінету Міністрів України та міжвідомчих угод – в інтересах відповідних органів державної влади; 9) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, приймання-передання осіб, які перебувають під вартою на державному кордоні України або за її межами; 10) затверджує порядок придбання й видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону України спеціальних засобів індивідуального захисту та самооборони, заряджених речовинами сльозоточивою і подразнюючою дією, та їх зберігання; 11) організовує та здійснює відбір, підготовку і навчання кандидатів для направлення до складу національного контингенту та національного персоналу з поліцейських Національної поліції, військовослужбовців Національної гвардії і осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту ДСНС, а також забезпечує їх участь у складі національного контингенту та національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки; 12) організовує та забезпечує високу бойову і мобілізаційну готовність та мобілізацію Національної гвардії; 13) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, ефективно використання сил і засобів Національної гвардії під час проведення антитерористичних операцій; 14) організовує систему психологічного забезпечення поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії і

забезпечує її функціонування; 15) організовує та здійснює медичне обстеження, у тому числі психофізіологічне, з метою визначення за станом здоров'я та фізичного розвитку придатність кандидатів на службу в поліцію, поліцейських, кандидатів на навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських і курсантів і слухачів таких навчальних закладів, а також придатність до військової служби кандидатів на військову службу за контрактом та військовослужбовців Національної гвардії; 16) взаємодіє в межах повноважень, передбачених законом, з органами державної влади з питань соціального захисту та пенсійного забезпечення працівників МВС, військовослужбовців Національної гвардії та членів їх сімей, а також працівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; 17) уживає в межах повноважень, передбачених законом, заходів до забезпечення правового і соціального захисту працівників МВС, військовослужбовців та працівників Національної гвардії, пенсіонерів із військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ і членів їх сімей, розробляє пропозиції із зазначених питань і вносить їх на розгляд відповідних органів; 18) веде військовий реєстр працівників, пенсіонерів з осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та військовослужбовців Національної гвардії, що брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, та членів їх сімей; 19) забезпечує формування пропозицій щодо обсягів державного замовлення на підготовку, перепідготовку та післядипломну освіту фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів для МВС, Національної гвардії та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; 20) забезпечує на базі навчальних закладів, що належать до сфери управління МВС, підготовку та професійне навчання кадрів для МВС, Національної поліції та Національної гвардії; 21) установлює порядок добору, направлення та зарахування на навчання до навчальних закладів, що належать до сфери управління МВС; 22) установлює порядок організації та строку професійного навчання працівників МВС, Національної поліції та Національної гвардії; 23) здійснює організаційно-методичне супроводження навчального процесу в навчальних закладах, що належать до сфери управління МВС; 24) організовує та здійснює поточне і перспективне планування, розроблення планів основних організаційних заходів МВС, роботи колегії МВС і нарад керівництва МВС; 25) проводить моніторинг стану публічної безпеки та правопорядку

в державі; вивчає, аналізує та узагальнює результати й ефективність реалізації центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, державної політики у відповідних сферах; 2б) аналізує та прогнозує розвиток суспільно-політичних процесів у державі, які впливають на виконання завдань, віднесених до сфери відповідальності МВС.

ІІІ. *Інформаційно-аналітична*: 1) веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС, передає в установленому порядку інформацію до державного Реєстру атестованих судових експертів; 2) забезпечує ведення обліку знярядь кримінального правопорушення та інших речових доказів, отриманих відповідно до закону від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та органів досудового розслідування, а також натурних зразків або каталогів продукції, технічної документації та іншої інформації, необхідної для створення і оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи; 3) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, захист інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимогу щодо захисту якої встановлено законом; 4) проводить відповідно до закону оцінювання майна та майнових прав і професійну оціночну діяльність; 5) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, державне регулювання у сфері поводження з вибуховими матеріалами; 6) організовує і забезпечує виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів і пристроїв, що використовуються в терористичних цілях; 7) забезпечує належне функціонування єдиної інформаційної системи МВС, формує та підтримує в актуальному стані інформаційні ресурси, що входять до єдиної інформаційної системи МВС⁵⁹, здійснює обробку персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, забезпечує режим доступу до інформації, надає інформаційні та кваліфіковані електронні довірчі послуги, забезпечує здійснення повноважень з питань цифрового розвитку; 8) здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; 9) бере участь у межах повноважень, передбачених законом, у стандартизації, метрологічному забезпеченні, підтвердженні

⁵⁹ Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024. *Урядовий кур'єр*. 2018. 12 груд.

відповідності встановленим вимогам продукції спеціального призначення (робіт, послуг), яка надходить до МВС; 10) організовує та забезпечує експлуатацію, розвиток, координацію та функціонування системи зв'язку МВС, управління і моніторинг єдиної цифрової відомчої телекомунікаційної мережі МВС і закріпленого радіочастотного ресурсу України; 11) веде і формує автоматизовану електронну базу даних Єдиного реєстру об'єктів державної власності, що належать до сфери управління МВС.

IV. *Контрольно-наглядова*: 1) забезпечує у випадках, передбачених законом, ліцензування окремих видів господарської діяльності; 2) організовує у випадках, передбачених законом, надання адміністративних та інших платних послуг; 3) здійснює у випадках, передбачених законом, державну реєстрацію (перереєстрацію) та облік транспортних засобів, приймає іспити для отримання права керування транспортними засобами і видає відповідні документи; 4) створює та веде реєстр закладів, які здійснюють підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, а також здійснює державний контроль за додержанням ними вимог законодавства в зазначеній сфері; 5) веде облік торговельних організацій, підприємств-виробників і суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності, що реалізують транспортні засоби або номерні складові частини до них; 6) веде автоматизований облік, здійснює накопичення, обробку та використання відомостей про транспортні засоби, що підлягають державній і відомчій реєстрації, та про їх власників; 7) веде реєстр суб'єктів здійснення обов'язкового технічного контролю, а також здійснює державний контроль за додержанням такими суб'єктами вимог законодавства; 8) формує в установленому порядку загальнодержавну базу даних про результати обов'язкового технічного контролю транспортних засобів; 9) перевіряє у разі дорожнього перевезення небезпечних вантажів відповідність транспортних засобів та обладнання з видачею відповідного свідоцтва про допущення до перевезення небезпечних вантажів; 10) здійснює контроль за забезпеченням організації підготовки водіїв транспортних засобів та уповноважених із питань безпеки перевезення небезпечних вантажів, приймає іспити та видає відповідні свідоцтва установленого зразка; 11) здійснює контроль та вживає заходів до забезпечення протипожежної безпеки в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і підприємствах, що належать до сфери управління МВС; 12) здійснює відповідно до законодавства функції з управління об'єктами державної

власності; 13) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд за охороною праці у МВС.

V. Наукове та науково-технічне забезпечення: 1) визначає основні напрями розвитку наукової та науково-технічної діяльності з питань функціонування МВС; 2) бере участь у формуванні та забезпеченні наукової і науково-технічної політики держави у сфері охорони суспільних відносин, пов'язаних із захистом та охороною прав і свобод людини, забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та безпеки дорожнього руху, а також охорони державного кордону, цивільного захисту та міграції (імміграції та еміграції); 2) бере участь у проведенні наукових, кримінологічних, соціологічних і психологічних досліджень, а також у розробленні за їх результатами науково-практичних пропозицій, методичних рекомендацій тощо в інтересах системи МВС; 3) бере участь у проведенні науково-технічних досліджень і розробок зі створення нових технічних засобів в інтересах Національної гвардії та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; 4) організовує розроблення нових видів засобів спеціальної техніки, озброєння, засобів зв'язку, технічних засобів захисту інформації, спеціальних технічних засобів для оперативної діяльності, спеціального транспорту, пожежної та бронетанкової техніки, спеціальних засобів самозахисту й активної оборони, засобів індивідуального бронезахисту, криміналістичної та комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, форменого одягу тощо; 5) організовує і координує роботу з упровадження в практику результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок в інтересах Національної гвардії та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; 6) бере участь у формуванні державної політики у сфері технічного регулювання та стандартизації, забезпечує розроблення технічних регламентів, державних стандартів, технічних умов та інших нормативно-правових актів; 7) забезпечує проведення комплексу робіт із сертифікації та випробування продукції у сфері технічного регулювання МВС.

VI. Матеріально-технічне та ресурсне забезпечення: 1) організовує в установленому порядку матеріально-технічне і ресурсне забезпечення діяльності апарату МВС та територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери його управління, Національної гвардії, зокрема засобами зв'язку, приміщеннями, полігонами, транспортними засобами, озброєнням, спеціальними засобами, пально-мастильними матеріалами, обмундируванням

та іншими видами матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виконання покладених на них завдань; 2) організовує ремонт, обслуговування транспортних засобів, засобів зв'язку та приміщень, наданих МВС для виконання покладених на нього завдань, контролює правильність використання матеріально-технічних ресурсів територіальними органами, Національною гвардією, закладами, установами і підприємствами, що належать до сфери управління МВС, а також будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт об'єктів, що належать до сфери управління МВС; 3) розробляє, організовує і здійснює комплекс профілактичних, лікувальних, оздоровчих та реабілітаційних заходів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я осіб, які відповідно до законодавства мають право на медичне обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС; здійснює управління закладами охорони здоров'я, що належать до сфери управління МВС; 4) здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд на підпорядкованих територіях, у військових частинах і підрозділах.

VII. Консультативно-дорадча: 1) забезпечує у випадках, передбачених законодавством, захист державних і власних інтересів в органах державної влади й органах місцевого самоврядування; 2) затверджує у випадках, передбачених законом, правила виготовлення бланків цінних паперів і документів суворого обліку; 3) у межах повноважень, передбачених законом, надає правову допомогу громадянам, сприяє державним органам, закладам, установам та підприємствам у виконанні покладених на них законом обов'язків; 4) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, а також стосовно актів, які ним видаються; 5) у порядку та в способи, передбачені законом, інформує органи державної влади та громадськість про результати своєї діяльності; 6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

МВС України здійснює свої функції, у тому числі із забезпечення реалізації цілей Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ, керуючись такими підходами:

- служіння суспільству, дотримання та забезпечення прав людини і основних свобод як ключової цінності в діяльності органів системи МВС;
- підзвітність і демократичний цивільний контроль;
- залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища;
- застосування сучасних методів державного управління;
- інформатизація діяльності.

Крім того, МВС України у межах своєї компетенції забезпечує реалізацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14.03.2016 № 92, Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474, та Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393.

З метою організації своєї діяльності МВС України: 1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, контроль за їх реалізацією в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС; 2) здійснює добір кадрів в апарат МВС, територіальні органи, заклади, установи і на підприємства, що належать до сфери управління МВС, організовує роботу з підготовки та професійного навчання працівників МВС, поліцейських і військовослужбовців Національної гвардії; 3) контролює діяльність територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС; 4) організовує планово-фінансову роботу в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку; 5) здійснює функцію головного розпорядника бюджетних коштів, забезпечує її ефективно і цільове використання; 6) відкриває рахунки в установах банків; 7) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за її збереженням в апараті Міністерства, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери його управління; 8) організовує діловодство й архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил.

*МВС України для виконання покладених на нього завдань має **право**:*

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених і представників

інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції МВС;

2) отримувати в установленому порядку безоплатно від міністерств, та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції та семінари з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами.

МВС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи, а також заклади та установи.

До загальної структури МВС України входять:

– апарат МВС України (міністр, перший заступник та заступники міністра, Патронатна служба);

– структурні підрозділи (відділення) апарату Міністерства, що організаційно забезпечують виконання завдань і функцій, покладених на керівництво МВС (Департамент організаційно-апаратної роботи, Департамент формування політики щодо підконтрольних міністрові органів влади та моніторингу, Департамент персоналу організації освітньої та наукової діяльності, Департамент фінансово-облікової політики, Департамент інформатизації, Департамент комунікації, Департамент юридичного забезпечення, Департамент внутрішнього аудиту, Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Департамент з питань режиму та службової діяльності, Департамент державного майна та ресурсів, Управління документування службової діяльності, Управління запобігання корупції та проведення люстрації, Управління ліцензування, Управління моніторингу дотримання прав людини, Управління взаємодії з Національною поліцією, Управління взаємодії з Державною прикордонною службою України, Управління взаємодії з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Управління взаємодії з Державною міграційною службою України, Управління взаємодії з Національною гвардією України, Управління координації діяльності авіації, Відділ впровадження реформ, Відділ стратегічних комунікацій та координації сектору безпеки з питань євроатлантичної інтеграції, Відділ мобілізаційної роботи, організації

бронювання та цивільного захисту, Відділ запровадження діяльності служби 112);

– Головний сервісний центр МВС і центри з надання сервісних послуг як територіальні органи МВС України;

– навчальні заклади та науково-дослідні установи (зокрема, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр);

– заклади охорони здоров'я, підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління МВС України.

Структура апарату МВС України затверджується міністром внутрішніх справ України. Гранична чисельність державних службовців і працівників апарату МВС України затверджується Кабінетом Міністрів України.

МВС України в межах повноважень, передбачених законом, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, ухвалених відповідно до Конституції та законів України, й актів Кабінету Міністрів України видає накази, здійснює організацію і контроль за їх виконанням. У разі потреби МВС України видає разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади спільні акти. Накази МВС України, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, видаються й оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Нормотворча діяльність Міністерства внутрішніх справ України є важливим інструментом у процесі забезпечення законності та дисципліни, саме тому його нормативно-правові акти підлягають державній реєстрації в установленому законодавством порядку. Накази МВС, ухвалені в межах повноважень, передбачених законом, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності та громадянами.

МВС України очолює міністр внутрішніх справ України, який входить до складу Ради національної безпеки і оборони України разом із Прем'єр-міністром України, міністром оборони України, головою Служби безпеки України та міністром закордонних справ України (ст. 107 Конституції України)⁶⁰. Очільник Міністерства внутрішніх

⁶⁰ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 11.10.2019).

справ України призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України.

Міністр має першого заступника та заступників, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до його пропозицій.

Згідно з пунктом 11 Положення «Про Міністерство внутрішніх справ України», міністр внутрішніх справ:

1) очолює МВС, здійснює керівництво його діяльністю;
2) спрямовує та координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції МВС;

3) спрямовує та координує діяльність визначених Кабінетом Міністрів України центральних органів виконавчої влади, зокрема забезпечує формування державної політики у сферах, визначених цим Положенням, та контролює її реалізацію; погоджує та подає на розгляд Кабінету Міністрів України розроблені центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України; визначає пріоритетні напрями роботи центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, та шляхи виконання покладених на них завдань, затверджує плани роботи таких центральних органів виконавчої влади; вносить Прем'єр-міністрові України пропозиції стосовно кандидатур на посади керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується міністром, крім посад керівників центральних органів виконавчої влади, віднесених до посад державної служби категорії «А»; вносить Прем'єр-міністрові України пропозиції щодо кандидатур на посади заступників керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується міністром, за пропозицією керівників зазначених органів, крім посад заступників керівників центральних органів виконавчої влади, які віднесено до посад державної служби категорії «А», та заступників керівника Національної поліції; призначає на посаду та звільняє з посади першого заступника та заступників керівника Національної поліції за поданням керівника Національної поліції; погоджує структуру апаратів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, а також структуру територіальних органів Національної поліції; погоджує пропозиції керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, щодо

утворення, реорганізації та ліквідації їх територіальних органів, вносить на розгляд Кабінету Міністрів України відповідні подання; визначає структурний підрозділ апарату МВС, що відповідає за взаємодію з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; установлює порядок обміну інформацією між МВС та центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, і періодичність її подання; ініціює питання щодо проведення службового розслідування стосовно керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, їх заступників, інших державних службовців і працівників апаратів таких органів та їх територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери їх управління; видає обов'язкові до виконання центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, накази та доручення з питань, що належать до компетенції таких органів; погоджує призначення на посаду та звільнення з посади керівників і заступників керівників самостійних структурних підрозділів апаратів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; погоджує призначення на посаду та звільнення з посади керівників та заступників керівників територіальних органів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, крім заступників керівників територіальних органів Національної поліції; порушує перед Кабінетом Міністрів України питання щодо скасування актів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, повністю чи в окремій частині; порушує перед Кабінетом Міністрів України питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, та їх заступників; ініціює питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників структурних підрозділів апаратів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, їх територіальних органів та їх заступників, а також керівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери їх управління; ухвалює рішення щодо проведення перевірки діяльності центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, та їх територіальних органів; заслуховує звіти про виконання покладених на центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, завдань і планів їх роботи; визначає посадових осіб МВС, які включаються до

складу колегій центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр; доручає керівникам центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, скасувати акти їх територіальних органів повністю чи в окремі частині, а в разі відмови скасовує такі акти повністю чи в окремі частині; забезпечує контроль за станом виконання центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, покладених на них завдань і функцій; вирішує інші питання, пов'язані із спрямуванням і координацією діяльності центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр;

4) визначає пріоритети роботи МВС і шляхи виконання покладених на нього завдань, затверджує плани роботи МВС і звіти про їх виконання;

5) організовує та контролює виконання у МВС України Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;

6) подає на розгляд Кабінету Міністрів України проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, розробником яких є МВС;

7) презентує в установленому порядку проекти законів України, розробником яких є МВС та центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, і доповідає з інших питань, що належать до компетенції МВС, під час їх розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;

8) веде переговори і підписує міжнародні договори України в межах наданих йому повноважень;

9) представляє МВС у відносинах з іншими органами, закладами, установами та підприємствами в Україні та за її межами;

10) утворює, реорганізовує і ліквідує оперативно-територіальні об'єднання Національної гвардії, їх органи військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи, навчальні військові частини (центри), бази, установи та заклади Національної гвардії в межах загальної чисельності та виділених коштів на їх утримання;

11) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату МВС, визначає персональний склад патронатної служби міністра;

12) порушує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності першого заступника, заступників міністра та державного секретаря МВС;

13) затверджує положення про органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії, військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, військові частини і підрозділи з охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні, з'єднання, військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку, підрозділи (загони) спеціального призначення, військові частини оперативного призначення, авіаційні військові частини, військові частини і підрозділи зв'язку, органи та підрозділи забезпечення Національної гвардії;

14) затверджує за пропозицією командувача Національної гвардії структуру головного органу військового управління Національної гвардії, територіальних управлінь Національної гвардії, з'єднань, військових частин і підрозділів, вищих навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, установ та закладів Національної гвардії;

15) затверджує положення про територіальні органи МВС;

16) відповідно до законодавства присвоює спеціальні звання поліції до полковника поліції включно керівнику Національної поліції;

17) устанавлює відомчі заохочувальні відзнаки та вирішує питання про нагородження ними;

18) вносить подання щодо представлення в устанавленому порядку військовослужбовців, поліцейських та працівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, до відзначення державними нагородами;

19) утворює, реорганізовує і ліквідовує заклади, установи і підприємства, що належать до сфери управління МВС, затверджує їх положення (статути);

20) порушує в устанавленому порядку питання щодо присвоєння рангу державного службовця державному секретарю МВС;

21) визначає обов'язки першого заступника міністра, заступників міністра, розподіл повноважень міністра між першим заступником міністра та заступниками міністра, які вони здійснюють у разі його відсутності;

22) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

23) ухвалює рішення щодо розподілу бюджетних коштів, головним розпорядником яких є МВС;

24) підписує накази МВС;

25) дає обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками апарату МВС доручення;

26) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Міністр внутрішніх справ України як член Кабінету Міністрів України також здійснює повноваження, визначені законами України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014⁶¹ та «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011⁶².

Повноваження міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією є обмеженими і чітко передбачаються статтею 16 Закону України «Про Національну поліцію». Так, міністр внутрішніх справ України у відносинах з поліцією:

- забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, а також надання поліцейських послуг та контролює її реалізацію поліцією;

- забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності поліції, погоджує та подає на розгляд Кабінету Міністрів України розроблені поліцією та МВС України проекти законів та актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності поліції;

- затверджує стратегічні програми діяльності, визначає пріоритетні напрями роботи поліції та шляхи виконання покладених на неї завдань, затверджує плани її роботи;

- забезпечує виконання міжнародних договорів України, що належать до сфер діяльності поліції;

- забезпечує ведення та використання баз (банків) даних, визначає порядок обміну інформацією між МВС, поліцією та іншими центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України;

- ухвалює рішення про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є МВС України;

- виконує інші обов'язки відповідно до цього та інших законів України.

Повноваження керівника державної служби у МВС здійснює **державний секретар МВС України**, який є вищою посадовою особою

⁶¹ Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

⁶² Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

серед державних службовців МВС. Державний секретар МВС України підзвітним і підконтрольним міністру та призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Комісії з питань вищого корпусу державної служби строком на п'ять років із правом повторного призначення.

Державний секретар МВС України відповідно до покладених на нього завдань: 1) організовує роботу апарату МВС; 2) забезпечує підготовку пропозицій щодо виконання завдань МВС і подає їх на розгляд міністру; 3) організовує та контролює виконання апаратом МВС України Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів МВС та доручень міністра, його першого заступника та заступників, звітує про їх виконання; 4) готує та подає міністру для затвердження плани роботи МВС і звітує про їх виконання; 5) забезпечує реалізацію державної політики стосовно державної таємниці та контроль за її збереженням в апараті МВС; 6) у межах своїх повноважень запитує та одержує в установленому порядку від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в Україні та за її межами безоплатно інформацію, документи і матеріали, а від органів державної статистики – статистичну інформацію, необхідну для виконання покладених на МВС завдань; 7) призначає на посаду та звільняє з посади у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату МВС, присвоює їм ранги державних службовців, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності; 8) приймає на роботу та звільняє з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників апарату МВС, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності; 9) призначає на посаду та звільняє з посади керівників територіальних органів та їх заступників; 10) призначає на посаду працівників патронатної служби міністра за поданням міністра; звільняє з посади працівників патронатної служби міністра за його поданням, а також у зв'язку із звільненням міністра; 11) призначає на посаду та звільняє з посади керівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС; 12) притягує до дисциплінарної відповідальності керівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС; 13) забезпечує в установленому порядку організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та інших працівників МВС; 14) представляє

МВС як юридичну особу в цивільно-правових відносинах; 15) у межах повноважень, передбачених законом, дає обов'язкові для виконання державними службовцями та іншими працівниками МВС доручення; 16) видає з питань, що належать до його повноважень, накази організаційно-розпорядчого характеру та контролює їх виконання; 17) вносить подання щодо представлення в установленому порядку державних службовців та інших працівників апарату МВС і його територіальних органів до відзначення державними нагородами України.

За відсутності державного секретаря МВС України чи неможливості здійснення ним своїх повноважень з інших причин його обов'язки виконує один із керівників самостійних структурних підрозділів апарату МВС України відповідно до наказу державного секретаря МВС України.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції МВС України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у МВС може утворюватися колегія, рішення якої можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу МВС України. Для розгляду наукових рекомендацій і проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у МВС України можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії та інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів ухвалюється міністром. Кількісний та персональний склад постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і положення про них затверджуються міністром.

МВС України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки та рахунки в органах Казначейства. Штатний розпис і кошторис МВС України затверджуються державним секретарем МВС за погодженням з Мінфіном.

Міністерству внутрішніх справ дозволяється використовувати транспортні засоби спеціалізованого призначення, у тому числі із символікою МВС України, обладнані спеціальними світловими та звуковими сигнальними пристроями.

Відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 № 353 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості

у формуванні та реалізації державної політики»⁶³ при Міністерстві внутрішніх справ України діє **Громадська рада**, яка утворюється як тимчасовий консультативно-дорадчий орган з метою сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної і регіональної політики. Положення про Громадську раду та зміни до нього розробляються МВС України, при якому її утворено, разом із Громадською радою і затверджуються МВС України. У Положенні про Громадську раду додатково можуть визначатися особливості організації роботи громадської ради, зокрема організаційні форми її роботи, участі членів цієї ради та осіб, залучених у виконання завдань Громадської ради, організації її засідань тощо, якщо вони не суперечать нормам Типового положення. Положення про Громадську раду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади протягом трьох робочих днів з дати його затвердження.

До складу Громадської ради при МВС України можуть бути обрані представники інститутів громадянського суспільства, які не менше шести місяців до дати оприлюднення органом виконавчої влади повідомлення про формування складу Громадської ради провадять свою діяльність (здійснення досліджень, надання послуг тощо), реалізують свої проекти у сфері, пов'язаній з діяльністю органів системи МВС України, що підтверджується інформацією про результати діяльності інституту громадянського суспільства, та в статуті (положенні) яких визначено відповідні цілі і завдання діяльності.

Основними завданнями Громадської ради є такі:

- сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;
- сприяння врахуванню органами системи МВС України громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики;
- сприяння залученню представників зацікавлених сторін до проведення консультацій із громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної та регіональної політики;
- проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю органів системи МВС України;
- здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків та аналітичних матеріалів з питань формування й реалізації державної та регіональної політики.

⁶³ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 № 353. *Урядовий кур'єр*. 2019. 7 трав.

Загалом Громадська рада дозволяє Міністерству внутрішніх справ України реалізувати в повному обсязі вимоги Указу Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»⁶⁴ стосовно створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, задоволення інтересів, захисту прав і свобод людини і громадянина, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади й органами місцевого самоврядування, самореалізації та самоорганізації громадян.

Контроль за діяльністю органів системи МВС України та їх звітність здійснюються в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»⁶⁵ та іншими законами України.

Отже, за останні роки, позбавившись статусу «міністерства міліції», Міністерство внутрішніх справ України стало багатопрофільним цивільним відомством європейського зразка, керівник якого спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері внутрішніх справ України. Тим самим були розмежовані завдання політичного і безпосереднього керівництва та професійної діяльності у сферах, за формування державної політики в яких відповідає МВС. Такий підхід є основоположним для подальшого розвитку органів системи МВС України.

Питання для самоконтролю

1. Основні підходи до реформування системи Міністерства внутрішніх справ України.
2. Назвіть завдання та правові основи діяльності Міністерства внутрішніх справ України.
3. Перерахуйте функції міністра внутрішніх справ України та розкрийте їх зміст.
4. Якими є повноваження міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією?
5. Визначте структуру Міністерства внутрішніх справ України.
6. Охарактеризуйте правовий статус Громадської ради при МВС України.

⁶⁴ Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 2 берез.

⁶⁵ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами : Закон України від 19.06.2003 № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

ГЛАВА 3

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ КООРДИНУЄТЬСЯ КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

В умовах докорінних змін, що відбуваються в Україні з 2014 р. в усіх сферах суспільного життя, першочерговим завданням на шляху до побудови демократичної і правової держави та формування громадянського суспільства є реформування органів державного управління, насамперед органів системи МВС України, що виконують правоохоронну функцію держави. Як результат, були внесені зміни до *системи органів виконавчої влади*⁶⁶, що реалізують державну політику у сфері внутрішніх справ, до якої наразі входять:

1) Міністерство внутрішніх справ України (апарат та підпорядковані органи), яке забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері внутрішніх справ;

2) центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України і які утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики у відповідній сфері; організація, повноваження і порядок діяльності центральних органів виконавчої влади визначаються законодавством; до центральних органів виконавчої влади, які здійснюють свою діяльність у сфері внутрішніх справ, законодавством України віднесено такі:

- Національну поліцію України;
- центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та

⁶⁶ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п> (дата звернення: 05.10.2019).

охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні – Державну прикордонну службу України;

– центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів – Державну міграційну службу України;

– центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності – Державну службу надзвичайних ситуацій України;

3) Національну гвардію України як військове формування з правоохоронними функціями.

§ 1. Національна поліція України

У процесі реформування правоохоронної системи України та законодавчих змін у країні утворено Національну поліцію України як правоохоронний орган європейського зразка, діяльність якого спрямовано на надання послуг населенню у правоохоронній сфері та наближення рівня стандартів його роботи із забезпечення правопорядку в країні до європейських показників. Таким чином, ухваленим Верховною Радою України 02.07.2015 р.

Законом України «Про Національну поліцію» було ліквідовано радянську систему державного примусу – міліцію та закріплено «сервісну» концепцію поліцейської діяльності, орієнтованої на громаду (Community policing).

На виконання вимог цього закону Кабінетом Міністрів України постановою від 02.09.2015 № 641⁶⁷ внесено доповнення до схеми спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України, затвердженої Постановою

⁶⁷ Про утворення Національної поліції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 641. *Урядовий кур'єр*. 2015. 8 верес.

Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», згідно з якими утворено Національну поліцію України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку⁶⁸

Національна поліція України (далі – поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку.

Завданнями поліції відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» є надання поліцейських послуг у сферах⁶⁹:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних чи соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Наразі згідно зі статтею 3 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877, до завдань Національної поліції також віднесено⁷⁰ такі:

- 1) реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;
- 2) внесення на розгляд міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах;

⁶⁸ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-p> (дата звернення: 05.10.2019).

⁶⁹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

⁷⁰ Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. *Урядовий кур'єр*. 2015. 6 листоп.

3) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних чи соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Окрім положень Закону України «Про Національну поліцію», у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами МВС України та Національної поліції України й іншими нормативно-правовими актами.

Правову основу діяльності Національної поліції становить величезна кількість правових актів різної юридичної сили. Розглянемо основні нормативно-правові акти за їх юридичною силою та мірою впливу на відповідні суспільні відносини.

1. *Конституція України* становить основу системи і змісту всіх джерел права в нашій державі. Саме на основі положень Основного Закону України ухвалюються всі інші нормативні акти, що регулюють організацію і діяльність Національної поліції України. Крім цього, обмеження прав і свобод людини в діяльності поліції допускається виключно на підставах та в порядку, визначених статтею 64 Конституції України і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань Національної поліції.

2. *Міжнародні нормативно-правові акти*, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно з положеннями Закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності вона керується міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а під час виконання своїх завдань забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, і сприяє їх реалізації. Окрім цього, згідно із статтею 4 Закону України «Про Національну поліцію» взаємовідносини у сферах діяльності поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями ґрунтуються на міжнародних договорах, а також на установчих актах і правилах міжнародних організацій, членом яких є Україна. Ураховуючи це, міжнародними нормативно-правовими актами, на підставі яких поліція України організовує власну діяльність, є Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р.,

Декларація про ліквідацію усіх форм расової дискримінації від 20.11.1963 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів покарання від 09.12.1975 р., Кодекс поведінки посадових осіб під час підтримання правопорядку від 17.12.1979 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11.1987 р., Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 07.09.1990 р. та Європейський Кодекс поліцейської етики від 19.09.2001 р.

3. *Законодавчі акти (кодекси та закони)*. Серед основних законів України, що регулюють діяльність Національної поліції України, можна виділити такі:

- Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015;
- Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15.03.2018;
- Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996;
- Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011;
- Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014;
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» від 7.09.2005;
- Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 18.06.2016;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14.07.2015;
- Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992;
- Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010;
- Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994;
- Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000;
- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984;
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012.

Закон України «Про Національну поліцію» є базовим законодавчим актом, яким врегульовуються питання визначення завдань і принципів діяльності поліції, її системи, повноважень, правового статусу поліцейського, порядку та підстав застосування поліцейських заходів, порядку проходження служби в поліції, соціального захисту та матеріально-технічного забезпечення поліцейських.

4. *Акти Президента України.* Президент України на виконання закріплених повноважень видає укази та розпорядження, спрямовані на вдосконалення організації та діяльності Національної поліції, а також у сфері забезпечення прав і свобод громадян правоохоронними органами держави. Важливим напрямом є введення в дію указами Президента рішень Ради національної безпеки і оборони України щодо питань, пов'язаних із забезпеченням публічної безпеки та порядку в державі. До таких актів, зокрема, належать такі:

– Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» від 07.02.2008;

– Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015;

– Указ Президента України «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» від 09.12.2015;

– Указ Президента України «Про символіку Національної поліції України» від 09.12.2015;

– Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26.02.2016;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації» від 13.02.2017.

5. *Акти Кабінету Міністрів України* (постанови та розпорядження). Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014⁷¹ Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції

⁷¹ Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 08.10.2017).

і законів України й актів Президента України та додержання прав і свобод людини та громадянина. До актів Кабінету Міністрів України, які регулюють діяльність Національної поліції, належать такі:

- постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 № 831 «Про утворення територіального органу Національної поліції»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024 «Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 «Про правила дорожнього руху»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 278 «Про внесення змін до опису і зразків предметів однострою поліцейських»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 907 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації Національною поліцією заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави» тощо.

б. Акти Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України.

Накази МВС, ухвалені в межах повноважень, передбачених законом, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, в тому числі і Національною поліцією, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами. У свою чергу, керівник Національної поліції в межах власних повноважень видає та підписує накази поліції (ст. 22 Закону України «Про Національну поліцію»). Накази по особовому складу можуть видавати керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції відповідно до повноважень, визначених законом, іншими нормативно-правовими актами та номенклатурою посад, затвердженою МВС. Серед відомчих нормативно-правових документів виділимо такі накази МВС України та Національної поліції України:

- наказ МВС України від 09.11.2015 № 1453 «Про затвердження Порядку складання Присяги працівниками Національної поліції»;
- наказ МВС України від 17.11.2015 № 1465 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських»;
- наказ МВС України від 06.04.2016 № 260 «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання»;
- наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні»;
- наказ МВС України від 08.02.2019 № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події»;
- наказ МВС України від 7.11.2015 № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі»;
- наказ МВС України від 14.06.2019 № 508 «Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми “Єдиний облік” інформаційно-телекомунікаційної системи “Інформаційний портал Національної поліції України”»;
- наказ МВС України від 31.10.2016 № 1129 «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»;
- наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських»;
- наказ МВС України від 12.03.2016 № 177 «Про затвердження порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань»;
- наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції»;
- наказ МВС України від 03.02.2017 № 89 «Порядок укладання контракту про проходження служби в поліції»;
- наказ МВС України від 09.11.2018 № 900 «Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 18.11.2015 № 96 «Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 10.11.2015 № 85 «Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 26.10.2016 № 1070 «Про затвердження Інструкції з організації нормотворчої діяльності в Національній поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 27.11.2015 №123 «Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 12.10.2018 № 945 «Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 26.09.2019 № 959 «Про внесення змін до структури та штатів Національної поліції України»;

– наказ Національної поліції України від 25.04.2019 № 317 «Про заохочення в Національній поліції України» та ін.

Поліція здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості і прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності. Так:

1) принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини і полягає у тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності поліції;

2) принцип дотримання прав і свобод людини полягає у:

– забезпеченні прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, і сприяти їх реалізації;

– обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, та за нагальної необхідності та в обсязі, необхідному для виконання завдань;

– необхідності негайно припинити здійснення поліцейських заходів, що обмежують права та свободи людини, якщо мету застосування таких заходів досягнуто або відсутня необхідність подальшого застосування таких заходів;

– у забороні за жодних обставин сприяти або безпосередньо здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; у разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо припинення таких дій та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування; у разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності; у разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, учинених поліцейськими;

– у забороні надавати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

3) принцип законності полягає у:

– необхідності здійснювати свою діяльність лише на підставі й у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України;

– забороні виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази;

– забороні порушувати закони з метою виконання наказів, розпоряджень та доручень від вищих органів, керівників, посадових і службових осіб; службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України;

4) принцип відкритості та прозорості полягає у:

– забезпеченні постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність;

– забезпеченні доступу до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом;

– можливості оприлюднення (поширення) інформації з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом; нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на веб-порталі центрального органу

управління поліції, а нормативно-правові акти з обмеженим доступом – у випадках та в порядку, визначених законом;

5) принцип політичної нейтральності полягає у:

– забезпеченні захисту прав та свобод людини незалежно від її політичних переконань і партійної приналежності;

– незалежності у своїй діяльності від рішень, заяв чи позиції політичних партій і громадських об'єднань;

– у забороні використовувати в органах і підрозділах поліції будь-які предмети, що мають символіку політичних партій, і проводити політичну діяльність;

– у забороні висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях;

б) принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства полягає у:

– здійсненні діяльності у тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами й інститутами громадянського суспільства з метою вирішення їхніх потреб;

– основним критерієм оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є рівень довіри населення до поліції; оцінювання рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; з метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад;

7) принцип безперервності полягає у:

– забезпеченні безперервного і цілодобового виконання завдань поліції; кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського;

– забороні відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань із посиленням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня.

Поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку й іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

З огляду на необхідність пріоритетного забезпечення прав і свобод людини одним з основних завдань держави є вичерпна процедурна

врегульованість поліцейсько-правових відносин, а також забезпечення «зовнішнього» контролю за діями поліції, що є галузевою підсистемою прямого та зворотного зв'язку в інформаційних відносинах «держава – суспільство»⁷². У цьому напрямку в контексті запровадження ефективної моделі діяльності поліції з урахуванням правоохоронних потреб місцевих громад Законом України «Про Національну поліцію» вперше на державному рівні визначено необхідність установа виключно партнерських засад взаємодії поліції і населення. Зокрема, розділ «Громадський контроль Національної поліції» передбачає звіт про поліцейську діяльність, прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції та взаємодію між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування. Також цим розділом визначено, що поліція взаємодіє з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проєктів, програм і заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. Такий підхід передбачає готовність громадськості взяти на себе частину відповідальності за загальну якість життя у місті (районі, селищі), а поліція, у свою чергу, повинна почути громаду і діяти відповідно до її вимог та інтересів.

Головна мета та завдання Національної поліції реалізуються через **комплекс функцій**, під якими розуміються основні напрямки поліцейської діяльності, в яких відображено сутність і призначення поліції в державі та суспільстві в цілому.

Комплексний аналіз теорії та практики поліцейської діяльності дозволяє визначити такі основні функції поліції: 1) адміністративну (адміністративно-виконавчу, виконавчо-примусову); 2) оперативно-розшукову; 3) кримінально-процесуальну (слідчу); 4) превентивно-соціальну та профілактичну, спрямовані на попередження й запобігання вчиненню правопорушень; 5) охоронну⁷³.

Водночас слід виокремити і такі функції поліції, як: 1) публічно-сервісну; 2) дозвільну; 3) інформаційного забезпечення; 4) матеріально-технічного забезпечення; 5) міжнародного співробітництва; 6) кадрового забезпечення та професійного навчання; 7) науково-методичну; 8) соціально-правового захисту.

⁷² Троян В. А. Завдання та функції Національної поліції України як складова реалізації її публічно-сервісної діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 12–18.

⁷³ Денисюк Д. С. Функції Національної поліції України: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 114–117. URL: http://lsej.org.ua/4_2016/32.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

У свою чергу, враховуючи те, що органи Національної поліції є центральним органом виконавчої влади, відповідно, специфіка виконавчої влади об'єктивно зумовлює необхідність дворівневого аналізу функцій поліції. З одного боку, їх слід розглядати крізь призму загальної функціональної спрямованості держави, відповідальної за правопорядок у країні, а також забезпечення безперешкодної реалізації конституційних прав і свобод. З іншого боку, йдеться про наявність конкретних функцій поліції, що мають допоміжний характер і фактично є організаційно-технічними засобами реалізації основоположних функцій держави. Вони не є статичними, оскільки змінюються залежно від напрямів трансформації суспільства та коригування функцій держави. Функції поліції реалізуються уповноваженими суб'єктами (посадовими особами), які несуть юридичну відповідальність за обґрунтованість і законність конкретних дій.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» **систему поліції** становлять:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції.

Основні завдання центрального органу управління поліцією є такими:

- надання адміністративних послуг;
- здійснення державного нагляду (контролю);
- управління об'єктами державної власності;
- внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністру внутрішніх справ України;
- здійснення інших завдань, визначених законами України.

Діяльність центрального органу управління поліцією ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості й відповідальності.

Структуру центрального органу управління поліції затверджує керівник поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України.

Структурою центрального органу управління поліції є його внутрішня будова, тобто поділ цілого (апарат центрального органу) на організаційно відокремлені одиниці (структурні підрозділи).

До складу апарату центрального органу управління Національної поліції входять організаційно поєднані між собою структурні

підрозділи, що забезпечують діяльність керівника Національної поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань. Апарат (керівництво, департаменти, управління, відділи) бере участь у реалізації основних завдань і функцій центрального органу управління поліції шляхом повсякденного й оперативного здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності.

Структуру апарату центрального органу управління поліції затверджує його керівник за погодженням із міністром внутрішніх справ України, який спрямовує та координує діяльність центрального органу управління поліції. Співробітники апарату центрального органу управління поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником центрального органу управління поліції в порядку, передбаченому законодавством про державну службу (якщо інше не передбачено законом).

Штатний розпис (штат) центрального органу управління поліції затверджує керівник поліції. Кошторис поліції затверджує керівник поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України.

Штатний розпис – офіційний організаційно-розпорядчий документ, що відображає структуру поліції, чисельність підрозділів і відділів, кількість співробітників, а також розмір їх заробітної плати. Крім того, цей документ може містити в собі також облік усіх можливих додаткових виплат співробітникам – премій, компенсацій тощо залежно від займаної посади.

Кошторисом поліції є її основний плановий фінансовий документ, яким на бюджетний період установлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання поліцією своїх функцій і досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Сама форма кошторису затверджується Мінфіном України.

Відповідно до Постанови Кабміну України від 06.09.2015 № 730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ»⁷⁴ **територіальні органи поліції** утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах і районах у містах та як

⁷⁴ Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 730. *Урядовий кур'єр*. 2015. 24 верес.

міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи (Департамент патрульної поліції, Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, Департамент поліції охорони Національної поліції) у межах граничної чисельності поліції і коштів, визначених на її утримання.

Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника Національної поліції. Вони функціонують у тісній взаємодії як із підрозділами та службами системи Національної поліції, так і з іншими державними органами, організаціями та населенням країни, що є гарантією їх ефективної діяльності під час виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю на тій чи іншій адміністративно-територіальній одиниці.

Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України. На сьогодні в Україні функціонують 27 територіальних органів Національної поліції.

Структуру територіальних органів поліції (на рівні головних управлінь Національної поліції в областях)⁷⁵ утворюють:

- 1) апарат:
 - керівництво;
 - слідче управління;
 - управління (відділ) карного розшуку (у складі кримінальної поліції);
 - управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (у складі кримінальної поліції);
 - управління (відділ) протидії наркозлочинності (у складі кримінальної поліції);
 - управління (відділ) оперативної служби (у складі кримінальної поліції);
 - управління оперативно-технічних заходів (у складі кримінальної поліції);

⁷⁵ Структура Національної поліції // Національна поліція України : офіц. сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura> (дата звернення: 05.11.19).

– відділ (сектор) кримінального аналізу (у складі кримінальної поліції);

– управління (відділ) превентивної діяльності (у складі патрульної поліції);

– управління «Корпусу оперативно-раптової дії» (у складі поліції особливого призначення);

– відділ (сектор) міжнародного поліцейського співробітництва;

– управління (відділ) організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування;

– відділ (сектор) правового забезпечення;

– відділ (сектор) комунікації;

– відділ (сектор) організації діяльності ізоляторів тимчасового тримання;

– управління (відділ) кадрового забезпечення;

– управління (відділ) фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку;

– відділ (сектор) внутрішнього аудиту;

– управління (відділ) логістики та матеріально-технічного забезпечення;

– відділ (сектор) документального забезпечення;

– управління (відділ) режиму та технічного захисту інформації;

– управління (відділ) інформаційно-аналітичної підтримки;

– управління (відділ) зв'язку та телекомунікацій;

– вибухотехнічне управління (відділ, сектор);

– відділ (сектор) спеціального зв'язку;

– сектор з питань пенсійного забезпечення;

2) відділ поліції:

– керівництво;

– слідчий відділ (відділення);

– відділ (сектор) кримінальної поліції;

– відділ (сектор) превенції (у складі патрульної поліції);

– сектори реагування патрульної поліції № 1–4 (для відділів поліції, де відсутні підрозділи Департаменту патрульної поліції);

– сектор спеціальної поліції;

– відділ (сектор) моніторингу;

– сектор кадрового забезпечення;

– режимно-секретний сектор;

– канцелярія;

– сектор логістики та матеріально-технічного забезпечення;

– кінологічний сектор;

- сектор інформаційної підтримки;
- окремі посади спеціалістів зв'язку та спеціального зв'язку;
- 3) відділення поліції (у складі відділу поліції):
 - керівництво;
 - слідче відділення;
 - сектор кримінальної поліції;
 - сектор превенції (у складі патрульної поліції);
 - сектори реагування патрульної поліції № 1–4 (для відділень поліції, де відсутні підрозділи Департаменту патрульної поліції);
 - чергова частина (за відсутності секторів реагування патрульної поліції);
 - канцелярія;
 - логістика;
 - окремі посади спеціалістів з режиму секретності, кінологічної служби;
- 4) центр забезпечення;
- 5) ізолятори тимчасового тримання;
- 6) стройовий підрозділ патрульної служби поліції особливого призначення;
- 7) стройовий підрозділ поліції особливого призначення;
- 8) тренінговий центр;
- 9) кінологічний центр;
- 10) приймальник-розподільник для дітей (у складі патрульної поліції);
- 11) стройовий підрозділ реагування патрульної поліції (забезпечення супроводження – у складі патрульної поліції);
- 12) стройовий підрозділ конвойної служби.

Штатний розпис (штат) і кошторис територіальних органів поліції затверджує керівник поліції.

Керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України. Заступників керівників територіальних органів поліції призначає на посади та звільняє з посад керівник територіального органу поліції.

Керівником або заступником керівника територіального органу поліції може бути призначена особа, яка:

- 1) відповідає загальним умовам вступу на службу в поліцію;
- 2) має вищу повну юридичну освіту;
- 3) має стаж роботи в галузі права не менше п'яти років;
- 4) має досвід роботи на керівних посадах не менше одного року.

У складі Національної поліції України функціонують (ч. 3 ст. 13):

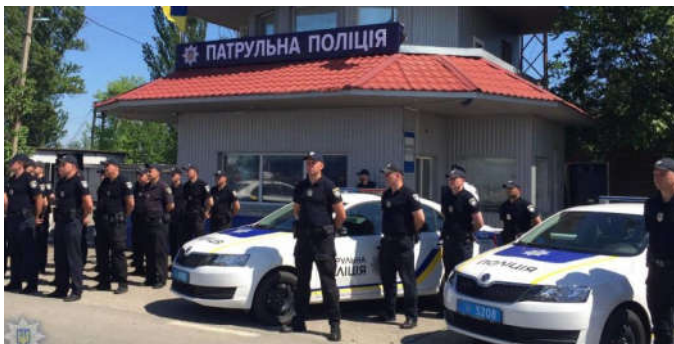
- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

Кримінальна поліція – це структурний підрозділ Національної поліції, який забезпечує протидію злочинності, захист прав, свобод та інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. У складі кримінальної поліції діють Департамент карного розшуку, Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Департамент протидії наркозлочинності, Департамент оперативної служби, Департамент внутрішньої безпеки, Департамент кіберполіції, Департамент оперативно-технічних заходів та Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами.

Основними функціями кримінальної поліції такі: оперативна робота та виявлення й розкриття кримінальних правопорушень за напрямками роботи, забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, на підставі безперервного стеження за станом оперативної обстановки здійснення заходів з попередження, припинення і розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів, резонансних та серійних злочинних проявів; забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, викриття та знешкодження злочинних угруповань, у тому числі з ознаками організованості, й окремих особливо небезпечних злочинців; реалізація оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, припинення і розкриття злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин; розшук осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду чи ухиляються від виконання кримінального покарання, встановлення долі безвісти зниклих громадян; оперативно-розшукова діяльність у розкритті умисних убивств, інших тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених проти особи; організація і безпосереднє здійснення оперативно-розшукових заходів із розкриття злочинів, учинених на автошляхах держави та пов'язаних із незаконним заволодінням автотранспортом, тощо.

Патрульна поліція.

Згідно із наказом Національної поліції України від 06.11.2015 № 73 «Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції» (у редакції наказу Національної поліції від 31.10.2016 № 1114

«Про внесення змін до Положення про Департамент патрульної поліції») та Положення про патрульну службу МВС, затвердженого наказом МВС України від 02.07.2015 № 796, основними завданнями патрульної поліції є цілодобове забезпечення публічного порядку в громадських місцях; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ та організацій; швидке реагування на повідомлення про правопорушення і надзвичайні події; запобігання, попередження і припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин та умов, що сприяють їх учиненню; взаємодія із суспільством; забезпечення безпеки дорожнього руху, організація контролю за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів із питань безпеки дорожнього руху; розгляд справ про адміністративні правопорушення; надання поліцейських послуг, первинної медичної та невідкладної допомоги громадянам; застосування засобів адміністративного впливу до правопорушників, оформлення необхідних документів.

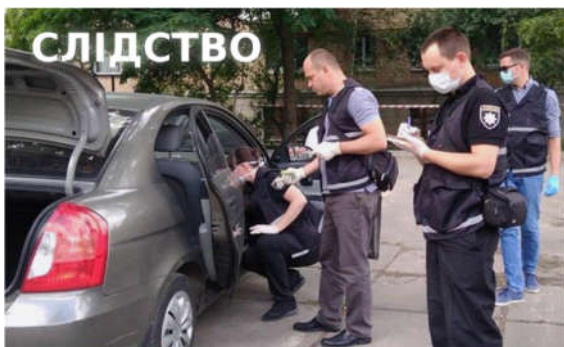
Органи досудового розслідування. Відповідно до статті 38 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є такі:

1) слідчі підрозділи:

- органів Національної поліції⁷⁶;
 - органів безпеки;
 - органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
 - органів державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділи детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Органи досудового розслідування Національної поліції України є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, областях та місті Києві, територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях і місті Києві, які згідно з кримінальним процесуальним законодавством забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції.

Відповідно до Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 06.07.2017 № 570, організація роботи органів досудового розслідування Національної поліції України передба-

чає ефективну участь слідчих у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження шляхом здійснення розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, внесення відповідних відомостей про їх

вчинення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), проведення всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, вжиття своєчасних

⁷⁶ Бойко О. П., Кобзар О. Ф., Рогальська В. В., Черняк Н. П. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 84 с.

заходів для забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями⁷⁷.

Органами досудового розслідування Національної поліції є Головне слідче управління Національної поліції, слідчі управління головних управлінь Національної поліції в місті Києві, областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі та слідчі відділи (відділення) територіальних (відокремлених) підрозділів поліції. Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Під час досудового розслідування кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки й органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.⁷⁸

Поліція охорони. Органи поліції охорони, утворені як територіальні органи Національної поліції, є правонаступниками Департаменту Державної служби охорони при МВС України та відповідних державних установ Державної служби охорони при МВС України. Після створення Національної поліції юридичні та фізичні особи, які користувалися послугами Державної служби охорони, перейшли під захист поліції охорони. Поліція охорони – це єдина державна структура, яка надає повний комплекс послуг охорони об'єктів державної власності, фізичних осіб та об'єктів комунальної власності на договірних засадах.

На період виконання завдання щодо охорони об'єктів усіх форм власності та забезпечення особистої безпеки громадян співробітники поліції охорони згідно з укладеними договорами забезпечуються табельною вогнепальною зброєю, засобами зв'язку та спеціальними засобами й автомобілями супроводження. За необхідності вони можуть бути озброєні автоматичною зброєю. За бажанням замовника охоронці можуть нести службу в цивільному одязі.

⁷⁷ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212.

⁷⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

Спеціальна поліція. Для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення чи катастрофи, МВС України з дозволу Кабінету міністрів України може створювати спеціальні підрозділи поліції.

Відповідно до своїх функціональних повноважень, визначених в наказі МВС України «Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення» від 04.12.2017 № 987 органи (підрозділи) *поліції особливого призначення* покликані виконувати такі завдання:

- запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень;
- забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів;
- забезпечення безпеки взятих під захист осіб і членів їх сімей; охорона адміністративних і державних будівель та інших об'єктів на підставах та в порядку, визначених законодавством України;
- участь в антитерористичних операціях, що проводяться відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Свою діяльність поліція особливого призначення здійснює в межах наданих їй повноважень відповідно до принципів законності, гуманізму, гласності та поваги до прав людини.

Відповідно до частини 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію», Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14.03.2016 № 92 до підрозділів поліції особливого призначення належить «*Корпус оперативно-раптові дії*» (КОРД) – це елітний поліцейський спецпідрозділ швидкого реагування Національної поліції України, створений аналогічно до американського SWAT.

Підрозділи «КОРД» складаються з організаційно поєднаних структурних підрозділів (відділів, відділень, секторів) і безпосередньо підпорядковуються керівникам ГУНП в областях.

Залежно від специфіки функцій і посадових (функціональних) обов'язків, покладених на поліцейських, структурні підрозділи КОРД поділяються на два типи: тип «А» (штурмові підрозділи) – відділи (відділення, сектори), призначені

для безпосереднього проведення спеціальних поліцейських операцій та інших заходів у сфері протидії злочинності, пов'язаних із підвищеною загрозою для життя та здоров'я поліцейських, імовірністю збройного опору, та служба в яких передбачає, що поліцейські повинні мати високий рівень фізичної підготовленості, професійної майстерності, зокрема володіння спеціальними тактичними навичками, а також вміння впевнено діяти в екстремальних умовах; і тип «Б» (підрозділи забезпечення) – відділи (відділення, сектори), призначені для забезпечення захисту громадської безпеки під час масових заходів, а також діяльності структурних підрозділів типу «А».

Підрозділи «КОРД» мають такі основні завдання та функції⁷⁹:

1) здійснення заходів у сфері протидії злочинності, пов'язаних з підвищеною загрозою для життя і здоров'я поліцейських, високою ймовірністю збройного опору та передбачають, що поліцейські повинні мати високий рівень фізичної підготовленості, професійної майстерності та вміння впевнено діяти в екстремальних умовах;

2) планування, підготовка та проведення спеціальних поліцейських операцій, спрямованих на:

– затримання осіб, які чинять збройний опір, озброєних осіб, які погрожують застосуванням зброї та/або інших предметів чи застосовують її (їх), та інших осіб, протиправні дії яких загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

– звільнення заручників;

3) затримання членів злочинних організацій та озброєних банд;

4) забезпечення в межах своєї компетенції проведення уповноваженими органами (підрозділами) оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, які здійснюються щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину, за наявності достатніх підстав вважати, що проведенню цих заходів (дій) буде чинитися збройний опір;

5) участь в антитерористичних операціях, що проводяться відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом»;

6) участь відповідно до законодавства та в межах своєї компетенції у здійсненні завдань і заходів із підготовки та ведення територіальної оборони України та/або підтримання правового режиму воєнного стану в Україні чи в окремих її регіонах.

⁷⁹ Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії»: Наказ МВС України від 26.11.2018 № 958. *Офіційний вісник України*. 2019. № 3. Ст. 83.

Підрозділи «КОРД» відповідно до компетенції виконують також інші функції з метою забезпечення виконання повноважень поліції, передбачених законодавством України. Так, до проведення спеціальних поліцейських операцій підрозділи «КОРД» залучаються в порядку, визначеному Інструкцією про організацію та порядок проведення поліцейських операцій з розшуку і затримання озброєних та інших осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.10.2017 № 841/ДСК, зареєстрованою у Міністерстві юстиції України 15.11.2017 за № 1399/31267, з подальшим негайним інформуванням Департаменту «КОРД».

За наказом Національної поліції України, підписаним головою Національної поліції України або особою, яка виконує його обов'язки, чи заступником голови Національної поліції України, який відповідно до функціональних обов'язків здійснює координацію і контроль діяльності Департаменту «КОРД», із метою виконання покладених на підрозділи «КОРД» завдань і функцій поліцейські цих підрозділів можуть відряджатися до інших регіонів держави та об'єднуватися у зведені загони.

Також у системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи й установи забезпечення.

Зокрема, науково-дослідні установи здійснюють наукові дослідження проблем законодавчого та відомчого правового регулювання і безпосередньо розробляють проекти нормативних актів, які ґрунтуються на результатах таких досліджень, а також беруть участь у підготовці проектів нормативних актів спільно зі структурними підрозділами МВС України.

У свою чергу, діяльність установ забезпечення у переважній своїй більшості пов'язано з виконанням матеріально-технічних дій (операцій). Вони мають чимале значення в управлінській практиці, оскільки створюють умови для належного функціонування органів поліції.

Національна поліція має свого **керівника, який очолює Національну поліцію та здійснює її безпосереднє керівництво.**

Керівник Національної поліції призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ України.

Участь міністра внутрішніх справ України у формуванні керівного складу Національної поліції виходить зі змісту сфери повноважень

міністра, який спрямовує та координує діяльність Національної поліції як центрального органу виконавчої влади відповідно до положень Закону України від 17.03.2011 № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади».

Основні повноваження керівника Національної поліції визначено у статті 22 Закону України «Про Національну поліцію». Так, керівник поліції:

1) очолює поліцію та здійснює керівництво її діяльністю, забезпечує виконання покладених на неї завдань;

2) у межах компетенції організовує та контролює виконання поліцією Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, а також наказів і доручень міністра внутрішніх справ України з питань, що належать до сфери діяльності поліції;

3) вносить на розгляд міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності й надання поліцейських послуг;

4) представляє у визначеному порядку поліцію у відносинах з іншими органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими організаціями в Україні й за кордоном;

5) звітує перед міністром внутрішніх справ України про виконання покладених на поліцію завдань і повноважень;

6) розподіляє обов'язки між своїми заступниками;

7) підписує накази поліції;

8) скасовує повністю чи в окремі частині акти територіальних органів поліції;

9) у межах повноважень надає доручення, обов'язкові для виконання поліцейськими, державними службовцями і працівниками поліції;

10) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату поліції;

11) приймає на службу та звільняє зі служби, призначає та звільняє з посад поліцейських відповідно до положень цього закону;

12) призначає на посади та звільняє з посад у порядку, визначеному законом та іншими нормативно-правовими актами про державну службу, державних службовців апарату центрального органу управління поліції;

13) приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, визначеному законодавством про працю, працівників центрального органу управління поліції;

14) ухвалює у визначеному порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських;

15) ухвалює у визначеному законодавством про державну службу порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців апарату центрального органу управління поліції;

16) ухвалює у визначеному трудовим законодавством порядку рішення про заохочення і притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників поліції;

17) у визначеному порядку вносить подання про представлення поліцейських, державних службовців апарату центрального органу управління поліції та працівників поліції до відзначення державними нагородами України;

18) присвоює спеціальні звання поліції відповідно до цього закону;

19) присвоює ранги державних службовців відповідно до законодавства про державну службу;

20) вносить міністру внутрішніх справ України пропозиції про утворення територіальних органів поліції, які є юридичними особами публічного права, у межах граничної чисельності поліцейських, державних службовців та працівників поліції і коштів, визначених на їх утримання, а також щодо їх ліквідації чи реорганізації Кабінетом Міністрів України;

21) утворює, ліквідовує та реорганізовує підприємства, заклади й установи, затверджує їх положення (статути), у визначеному порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників і здійснює інші повноваження з управління об'єктами права державної власності, що належать до сфери управління поліції;

22) забезпечує дотримання визначеного міністром внутрішніх справ України порядку обміну інформацією між Міністерством внутрішніх справ і поліцією;

23) ухвалює у визначеному порядку рішення про розподіл бюджетних коштів, розпорядником яких є поліція;

24) виконує повноваження керівника державної служби в органі відповідно до законодавства про державну службу та здійснює інші повноваження.

Зазначений перелік не є вичерпним. Так, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» керівник також:

- затверджує структуру центрального апарату управління поліції, штатний розпис (штат) поліції, кошторис поліції та подає їх на погодження міністру внутрішніх справ України (ст. 14);

- надає пропозиції щодо утворення, ліквідації та реорганізації територіальних органів поліції, їх структури, штатного розпису (штату) та кошторису (ст. 15);

- ухвалює рішення про оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад у поліції (ст. 52);

- бере участь у роботі атестаційних комісій, ухвалює рішення про проведення атестування (ст. 57);

- видає накази щодо особового складу (ст. 59);

- укладає контракт про проходження служби з особами, які згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначаються на посади його наказами, крім осіб, право на підписання контрактів з якими належить МВС (ст. 63);

- ухвалює рішення про відрядження поліцейських (ст. 71);

- надає спеціальні звання поліції молодшого та середнього складу поліції до полковника поліції включно, у тому числі заступникам керівника поліції (ст. 82);

- з метою інформування громадськості про діяльність поліції раз на рік готує та опубліковує на офіційному веб-порталі Національної поліції звіт про діяльність поліції (ст. 86) тощо.

Також згідно із Положенням про Національну поліцію (постанова Кабміну України від 28.10.2015 № 877) керівник Національної поліції:

- представляє Національну поліцію у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами й організаціями в Україні та за її межами;

- вносить на розгляд міністра внутрішніх справ України (далі – міністр) пропозиції щодо формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, а також поліцейських послуг; розроблені Національною поліцією проекти законів, актів Президента України та Кабміну України, а також визначає позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства;

- вносить на розгляд міністра проекти нормативно-правових актів МВС із питань, що належать до компетенції Національної поліції;

– організовує та контролює виконання Національною поліцією та її територіальними органами Конституції та законів України, актів Президента України та Кабміну України та наказів міністерств, що належать до сфери діяльності Національної поліції;

– подає на затвердження міністрові плани роботи Національної поліції;

– звітує перед міністром про виконання планів роботи Національної поліції та покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності Національної поліції та її територіальних органів, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;

– забезпечує виконання Національною поліцією та її територіальними органами наказів МВС України та доручень міністра з питань, що належать до компетенції Національної поліції;

– затверджує положення про структурні підрозділи центрального органу управління Національної поліції;

– вносить на розгляд міністрові подання щодо кандидатур на посади своїх першого заступника та заступників;

– призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням з міністром керівників і заступників керівників структурних підрозділів центрального органу управління Національної поліції, призначає на посаду та звільняє з посади державних службовців та інших працівників центрального органу управління Національної поліції;

– приймає на службу та звільняє зі служби, призначає на посаду та звільняє з посади поліцейських відповідно до закону;

– призначає на посаду та звільняє з посади керівників територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції за погодженням з міністром;

– підписує накази Національної поліції;

– скасовує повністю чи в окремій частині акти територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції;

– дає в межах повноважень обов'язкові до виконання поліцейськими, державними службовцями і працівниками Національної поліції доручення;

– вирішує в установленому трудовим законодавством порядку питання щодо заохочення і притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських та інших працівників Національної поліції тощо.

Ураховуючи те, що Національна поліція за змістом завдань, функцій і повноважень є складним організаційно-правовим утворенням, із метою підвищення ефективності виконання покладених на поліцію завдань у керівника Національної поліції є перший заступник та заступники керівника поліції. Вони призначаються на посаду та звільняються з посади міністром внутрішніх справ України за поданням керівника поліції.

Заступники керівника Національної поліції реалізують управлінські повноваження у більш вузькій порівняно з керівником спеціалізований сфері діяльності Національної поліції. Саме керівник (голова) Національної поліції розподіляє обов'язки між своїми заступниками.

Виходячи зі змісту пункту 13 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877, кількість заступників керівника Національної поліції визначається рішенням голови Національної поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ.

Керівник та заступники керівника поліції мають відповідати як загальним умовам вступу на службу в поліцію (ст. 49, 50 Закону України «Про Національну поліцію»), так і спеціальним вимогам, а саме повинні мати: 1) вищу повну юридичну освіту; 2) стаж роботи в галузі права не менш як 7 років; 3) досвід роботи на керівних посадах не менше 5 років.

Основні повноваження поліції передбачено у статті 23 Закону України «Про Національну поліцію». Так, поліція відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, уживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) уживає заходів з метою виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень;

4) уживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального чи адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні чи адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, зникли безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження

у справах про адміністративні правопорушення, ухвалює рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) уживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах та інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух і здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) уживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень або нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя чи здоров'я;

15) уживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах і в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми,

позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі;

18) уживає заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках і в порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремих місцевостях;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону.

Повноваження, передбачені у статті 23 цього закону, є спільними для всіх структурних підрозділів поліції. Виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладене на поліцію виключно законом.

Повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення визначено окремо у статті 25 Закону України «Про

Національну поліцію», в якій вказано, що поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх визначених законом повноважень.

Інформаційно-аналітичне забезпечення в діяльності Національної поліції України і насамперед підрозділів досудового розслідування посідає дуже важливе місце та є комплексом організаційних, правових і технологічних засобів, які забезпечують процес збирання, отримання, обробки, поширення, аналізу та використання інформаційних ресурсів, необхідних для виконання визначених чинним законодавством завдань і функцій цих органів.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції України залежно від підпорядкування здійснюється на трьох рівнях. *Перший рівень* – центральний, що інтегрує інформаційні підсистеми поліції загально-відомчого значення та галузевих служб Національної поліції України. На цьому рівні інтегрується інформація, що використовується для аналізу, планування та ухвалення рішень. *Другий рівень* – регіональний, що охоплює інформаційні обліки, які є складовими загально-відомчих інформаційних підсистем і використовуються обласними службами Національної поліції. У складі баз (банків) даних регіонального рівня інтегрується інформація, що має регіональний характер і містить дані про надзвичайні події, кримінальні й адміністративні правопорушення. *Третій рівень* – місцевий, що охоплює інформаційні обліки, які є складовими загальновідомчих інформаційних підсистем і використовуються у міських і районних підрозділах, слідчих та інших підрозділах Національної поліції.

Інформаційно-аналітична діяльність – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів і нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки й аналізу даних з метою обґрунтування та ухвалення рішень. Так, поліція в межах інформаційно-аналітичної діяльності:

- 1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;
- 2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України й інших органів державної влади;
- 3) здійснює інформаційно-пошукову й інформаційно-аналітичну роботу;
- 4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями.

Поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових та управлінських відносин і відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

Діяльність поліції, пов'язана із захистом та обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних» та іншими законами України. Задля цього згідно зі статтями 26 і 27 України «Про Національну поліцію» поліція у своїй діяльності використовує інформаційні ресурси і здійснює формування інформаційних ресурсів.

Поліцейським може бути громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції.

Обов'язки поліцейського можуть бути передбачені лише в законах. Згідно зі статтею 18 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний:

- неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

- професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків і наказів керівництва;

- поважати і не порушувати прав і свобод людини;

- надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень і нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

- зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

- інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на обійманій посаді (наприклад, у випадку настання обставин, коли особа перебуває у прямому підпорядкуванні близькій їй особі або є прямо підпорядкованою у зв'язку з виконанням повноважень близькій їй особі (ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції»).

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що

загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний ужити необхідних заходів з метою рятування людей і надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Звертаючись до особи (або у разі звернення особи до поліцейського), поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук.

Додаткові обов'язки, пов'язані з проходженням поліцейським служби в поліції, можуть бути покладені на нього виключно законом.

Права поліцейського та порядок їх реалізації з урахуванням особливостей служби в поліції визначаються Конституцією та законами України. Обмеження прав поліцейського не допускається, крім випадків, визначених законом.

Під час виконання службових обов'язків поліцейський має право:

1) на повагу до своєї особистості, коректне ставлення з боку керівників, колег та інших осіб;

2) вимагати письмового оформлення обсягу посадових (функціональних) обов'язків за відповідною посадою та створення умов, необхідних для їх виконання;

3) ухвалювати у межах, визначених посадовими (функціональними) обов'язками, рішення або брати участь у їх підготовці;

4) на доступ до службової інформації, необхідної для виконання обов'язків за посадою;

5) на просування по службі, збільшення грошового забезпечення з урахуванням результатів службової діяльності та рівня кваліфікації;

6) на захист персональних даних, переданих у розпорядження Національної поліції України та її територіальних органів;

7) ознайомлюватися з матеріалами особової справи, висновками службового розслідування, що проводиться стосовно нього, а також долучати до нього свої пояснення;

8) робити копії матеріалів особової справи та висновків службового розслідування за допомогою технічних засобів з урахуванням обмежень, передбачених КПК України, законами України «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю» та іншими законами;

9) на неупереджений розгляд скарг, поданих на його рішення, дії чи бездіяльність, а також на неупереджений розгляд поданих

ним скарг, у тому числі на рішення, дії чи бездіяльність його керівників;

10) на правничу допомогу та захист своїх прав під час розгляду скарг або під час проведення службових розслідувань;

11) на захист від переслідування у разі повідомлення про вчинення злочинів, здійснених керівництвом і працівниками Національної поліції України;

12) на забезпечення спеціальними засобами безпеки з урахуванням особливостей проходження служби.

Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та в межах визначених законом послуг уживає заходів реагування, які передбачено: 1) Законом України «Про Національну поліцію»; 2) Кодексом України про адміністративні правопорушення⁸⁰; 3) Кримінальним процесуальним кодексом України; 4) іншими законами, на підставі та в порядку, визначених законом.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень поліцейський має право застосовувати поліцейські заходи превентивного або примусового характеру, що обмежують певні права і свободи людини. Види, підстави та порядок застосування превентивних поліцейських заходів та поліцейських заходів примусу визначені у статтях 29–46 Закону України «Про Національну поліцію».

Згідно зі статтею 62 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави, тому *гарантіями професійної діяльності поліцейського* виступають такі обставини:

- законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма особами (фізичними та юридичними);
- поліцейський підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівнику; ніхто, крім безпосереднього і прямого

⁸⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.

керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може давати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги чи доручення поліцейському або в інший спосіб втручатися в його законну діяльність, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення;

- ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом;

- втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського та будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком притягнення до відповідальності відповідно до закону;

- поліцейський надає пояснення з приводу справ і матеріалів, які перебувають у нього в провадженні, а також надає їх для ознайомлення лише у випадках та в порядку, визначених законом;

- правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, або її близьких родичів, учинені у зв'язку з його попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність відповідно до закону;

- у разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під вартою як запобіжного заходу його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб.

Крім того, поліцейський: 1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків; 2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків; 3) користується повноваженнями, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію», незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу; 4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів України; 5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту; 6) захищає свої права, свободи та законні інтереси в усі способи, передбачені Законом України «Про Національну поліцію»; 7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі),

а також попутним транспортом; поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають право на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах; під час службових відряджень вони мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях у разі пред'явлення службового посвідчення та посвідчення про відрядження; 8) поліцейський може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

В органах (закладах, установах) поліції з метою захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається.

Ознаками належності до поліції є *символіка поліції, однострій поліцейських, спеціальні звання, відомчі відзнаки, спеціальний жетон та службове посвідчення поліцейського*. Кожний поліцейський має службове посвідчення та спеціальний жетон, зразки і порядок видання яких затверджує міністр внутрішніх справ України.

Поліцейські мають єдиний однострій⁸¹, який отримують безоплатно. Зразки предметів однострою поліцейських затверджує Кабінет Міністрів України⁸². На однострої поліцейського розміщується нагрудний знак

⁸¹ Про однострій поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 823. *Офіційний вісник України*. 2015. № 83. Ст. 2750.

⁸² Про внесення змін до опису і зразків предметів однострою поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 278. *Урядовий кур'єр*. 2017. 11 трав.

із чітким зазначенням його спеціального жетона. Поліцейському заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак, а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню її за допомогою технічних засобів. Правила носіння та норми належності однострою поліцейських затверджує міністр внутрішніх справ України. Використання спеціальних звань, відзнак, однострою і службового посвідчення поліцейського особою, яка не є поліцейським, заборонено і має наслідком відповідальність відповідно до закону.

Призначення на посади поліцейських відбувається відповідно до статті 49 Закону України «Про Національну поліцію» та здійснюється посадовими особами органів (закладів, установ) поліції відповідно до номенклатури посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

У разі проведення конкурсу для визначення кандидата для призначення на відповідну посаду призначення на посади поліцейських здійснюють посадові особи органів (закладів, установ) поліції згідно з номенклатурою посад, яку затверджує МВС України, та відповідно до результатів конкурсу.

Призначення на посади курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання для підготовки поліцейських, здійснюють керівники таких закладів.

Загальні засади проходження служби в органах поліції визначено у розділі VII Закону України «Про Національну поліцію». Служба в Національній поліції є різновидом державної служби, якій притаманні всі риси та принципи державної служби. Основні вимоги до службовців органів поліції, визначені у Законі України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року⁸³ є такими: досягнення певного віку, наявність відповідної освіти, вільне володіння державною мовою, стан здоров'я, моральні і професійні якості.

Разом із тим служба в поліції має і свої особливості, обумовлені характером завдань і функцій, здійснюваних поліцейськими.

Відповідно, *служба в поліції* є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Під проходженням служби розуміється сукупність юридичних фактів, які тягнуть за собою зміни службово-правового положення працівників Національної поліції.

⁸³ Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

Службовці органів поліції – це громадяни, які працюють у цих органах, апаратах і службах на певних посадах головним чином за призначенням з оплатою праці із коштів державного бюджету чи за рахунок підприємств та організацій або плати громадян за надані послуги. Службовці органів поліції мають такі ознаки⁸⁴:

- це особи, які постійно або тимчасово виконують певні трудові функції в органах Національної поліції (в їх органах і підрозділах);
- виконання таких функцій передбачається їх основною професією або спеціальністю;
- здійснення функцій відбувається за плату.

У широкому розумінні до службовців органів поліції відносять громадян, які постійно або тимчасово як основну професію чи спеціальність, на платній основі виконують певні трудові функції в органах Національної поліції.

Якісний та кількісний склад персоналу органів поліції постійно аналізується та характеризується у різних відомчих звітах, відповідних записках тощо. Постійний аналіз кадрового складу підрозділів і служб надає можливість своєчасно вносити корективи, грамотно здійснювати кадрові переміщення по вертикалі та горизонталі, відмічати та своєчасно коригувати як позитивні зміни, так і негативні відхилення в кадровому забезпеченні органів поліції⁸⁵.

Служба в поліції складається з таких етапів:

- 1) підбір та перевірка кандидатів на службу в поліцію;
- 2) прийняття на службу (призначення на посаду);
- 3) просування по службі, переміщення по службі (присвоєння спеціального звання, атестування);
- 4) звільнення з поліції.

У Законі України «Про Національну поліцію» (ст. 49) закріплено певні вимоги до кандидатів на службу в поліцію. Так, на цю службу можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту⁸⁶, незалежно від раси, кольору

⁸⁴ Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.

⁸⁵ Управління органами Національної поліції України: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків: Стильна тип., 2017. 580 с.

⁸⁶ Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ

шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану й місця проживання, які володіють українською мовою.

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, з метою визначення стану їхнього здоров'я, зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України. Вимоги до рівня фізичної підготовки для поліцейських і кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує МВС України.

Незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я *не може бути поліцейським* (ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію»):

- 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою;
- 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого й особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашено чи знято в визначеному законом порядку;
- 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої;
- 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з nereабілітуючих підстав;
- 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліцію або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;
- 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України : наказ МВС України від 15.04.2016 № 315 // БД «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16>.

8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;

9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції.

На службу в поліції не можуть бути прийняті також особи, які:

1) відмовляються від узяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом;

2) особи, які були або мали бути звільнені з посад на підставі Закону України «Про очищення влади».

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі.

Відповідно до порядку, встановленого законом, щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводиться спеціальна перевірка, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

За поліцейськими зберігаються всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, установлених законами.

На поліцейських поширюються обмеження, визначені Законом України «Про запобігання корупції» та іншими законами України, яких він зобов'язаний дотримуватись. Так, поліцейський не може бути членом будь-яких політичних партій, не може організовувати страйки та брати участь у страйках, також він під час проходження служби в поліції позбавлений права займатися підприємницькою діяльністю безпосередньо чи через посередників або сприяти в ній іншим особам, виконувати роботу на умовах сумісництва (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) і приймати подарунки чи послуги у зв'язку зі своєю службовою діяльністю. Від поліцейського вимагаються висока культура, чесність, сумлінність, працьовитість, досконале знання законів, уміння мислити й оперативно діяти в умовах гострого дефіциту часу, мужність, витривалість, здатність стійко переносити можливі тягарі й ускладнення, пов'язані із службою.

Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Рішення з питань проходження служби оформлюються письмовими наказами по особовому складу на підставі відповідних документів, перелік і форма яких установлюються Міністерством внутрішніх справ України.

Видавати накази по особовому складу можуть керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції відповідно до повноважень, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, та номенклатурою посад, затвердженою Міністерством внутрішніх справ України.

Поліцейські, у тому числі слухачі та курсанти вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, та які перебувають на військовому обліку військовозобов'язаних, на час служби в поліції знімаються з такого обліку і перебувають у кадрах поліції.

Служба в поліції проходить за *контрактом*. Контракт про проходження служби в поліції укладається:

1) з особами молодшого складу поліції, вперше прийнятими на службу в поліцію, – одноразово строком на два роки без права продовження;

2) з громадянами, зарахованими до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, – на час навчання;

3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ – на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;

4) із заступниками керівника Національної поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установ, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і прирівняними до них керівниками – строком на чотири роки з правом продовження контракту одноразово строком до чотирьох років;

5) з керівником Національної поліції – строком на п'ять років із правом продовження контракту одноразово строком до п'яти років.

Контракт про навчання укладається з громадянами, зарахованими до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, що здійснює підготовку поліцейських, за умови досягнення такими особами 18-річного віку. Визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного

кодексу України. Контракт про проходження служби в поліції укладається на підставах і в порядку, визначених Міністерством внутрішніх справ України. Типову форму контракту затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

Випускники вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення навчання в цих навчальних закладах.

Особа, яка вступає на службу до поліції, складає Присягу поліцейського на вірність українському народові⁸⁷, зміст якої визначено у законі. Проходження служби поліцейським відображається в його особовій справі.

Відповідно до статей 51–55 Закону України «Про Національну поліцію» та Наказу МВС України від 25.12.2015 №1631 «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських» з метою забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді й визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються на постійній основі поліцейські комісії.

До складу поліцейської комісії центрального органу управління поліцією входять п'ять осіб:

- 1) два представники, визначені міністром внутрішніх справ України, не з поліцейських;
- 2) один представник, визначений головою Національної поліції України;
- 3) два представники громадськості, рекомендовані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, з осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет (народні депутати України, представники громадських і правозахисних організацій, проєктів міжнародної технічної допомоги, громадськості та засобів масової інформації за їх згодою).

Персональний склад поліцейської комісії центрального органу управління поліцією затверджується наказом Національної поліції України.

⁸⁷ Про затвердження Порядку складання Присяги працівниками Національної поліції : Наказ МВС України від 09.11.2015 № 1453 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-15> (дата звернення: 01.10.2019).

До складу поліцейських комісій органів поліції входять п'ять осіб:

1) один представник, визначений міністром внутрішніх справ України, не з числа поліцейських;

2) один представник, визначений головою Національної поліції України;

3) один представник, визначений керівником відповідного територіального органу (закладу, установи) поліції;

4) два представники громадськості, обрані відповідною обласною радою, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Київською міською радою, Севастопольською міською радою з осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості та суспільний авторитет.

У територіальному (в тому числі міжрегіональному) органі поліції формується декілька поліцейських комісій, до складу яких, крім представників, визначених міністром внутрішніх справ України та головою Національної поліції України, входять представники громадськості, обрані обласною радою адміністративно-територіальної одиниці, на території якої створюється поліцейська комісія, а у разі формування поліцейської комісії в м. Києві – Київською міською радою. Кількість таких поліцейських комісій визначається керівником відповідного органу поліції.

Максимальний строк повноважень члена поліцейської комісії – три роки.

Рішення поліцейської комісії оформлюється протоколом, який підписують голова, секретар і присутні на її засіданні члени комісії, не пізніше трьох календарних днів після його проведення і зберігається в службі персоналу (кадрового забезпечення) відповідного органу поліції, в якому проводився конкурс, п'ять років після проведення відповідного засідання.

Рішення комісії, ухвалені в межах визначених законодавством повноважень, є обов'язковими для керівника поліції (керівника відповідного органу поліції).

Обов'язковим є *професійне навчання поліцейських*, яке складається з:

1) первинної професійної підготовки (для поліцейських, уперше прийнятих на службу в поліцію, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліцейського);

2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;

3) післядипломної освіти;

4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь і навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю їх оперативно-службової діяльності.

Порядок, організацію й терміни проведення професійного навчання визначає Міністерство внутрішніх справ України.

Просування по службі поліцейських може відбуватися шляхом проведення конкурсу або атестації.

Атестування поліцейських проводиться на підставі вимог Наказу МВС України від 17.11.2015 № 1465 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських» з метою оцінювання їхніх ділових, професійних та особистих якостей, освітнього і кваліфікаційного рівня та фізичної підготовки на підставі всебічного вивчення й визначення відповідності посадам, а також перспектив їх службової кар'єри⁸⁸.

Атестування поліцейських проводиться у таких випадках:

- у разі призначення на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу;
- для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність;
- для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність.

Атестування проводиться атестаційними комісіями органів (закладів, установ) поліції. На відміну від поліцейських комісій, атестаційні комісії створюються за рішенням керівників органів поліції. Рішення про проведення атестування ухвалюють керівник поліції або керівники органів (закладів, установ) поліції стосовно осіб, які згідно із Законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами призначаються на посади їхніми наказами.

Порядок проведення атестування поліцейських затверджується міністром внутрішніх справ.

У зв'язку зі службовою необхідністю на поліцейського, який обіймає штатну посаду, може бути покладено тимчасове виконання обов'язків за іншою посадою, а саме: 1) за вакантною – за його згодою; 2) за вакантною – у разі тимчасової відсутності або внаслідок

⁸⁸ Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: Наказ МВС України від 17.11.2015 № 1465 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15> (дата звернення: 01.10.2019).

усунення чи відсторонення від посади поліцейського, який обіймає таку посаду, незалежно від його згоди.

Безперервний строк тимчасового виконання обов'язків не повинен перевищувати чотирьох місяців.

Переведення поліцейських здійснюється у разі, якщо звільнення їх із посад або призначення на інші посади належить до номенклатури призначення різних керівників. Переведення поліцейського може здійснюватися за його ініціативою, ініціативою прямих керівників (начальників) і керівників інших органів (закладів, установ) поліції, які порушили питання про переміщення.

Переведення поліцейського здійснюється на підставі єдиного наказу про звільнення із займаної посади та направлення для подальшого проходження служби до іншого органу (закладу, установи) поліції та про призначення на посаду в органи (закладі, установі) поліції, до якого переміщується поліцейський.

У разі, якщо згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначенню поліцейського на посаду повинно передувати погодження відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, призначення на посаду здійснюється після отримання такого погодження.

Переміщення поліцейських в органах та установах поліції здійснюється:

- 1) на вищу посаду – у порядку просування по службі;
- 2) на рівнозначні посади:
 - для більш ефективної служби, виходячи з інтересів служби;
 - за ініціативою поліцейського;
 - у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням реорганізації;
 - у разі необхідності проведення кадрової заміни в місцевостях з особливими природними, географічними, геологічними, кліматичними й екологічними умовами (далі – місцевості з визначеним строком служби);
 - за станом здоров'я – на підставі рішення медичної комісії;
 - з меншим обсягом роботи з урахуванням професійних та особистих якостей – на підставі висновку атестації;
 - у разі звільнення з посади на підставі рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри;
- 3) на посади, нижчі ніж та, на якій перебував поліцейський:
 - у зв'язку зі скороченням штатів або реорганізацією в разі неможливості призначення на рівнозначну посаду;

- за станом здоров'я – на підставі рішення медичної комісії;
- через службову невідповідність – на підставі висновку атестації з урахуванням професійних та особистих якостей;
- за ініціативою поліцейського;
- як виконання накладеного дисциплінарного стягнення – звільнення з посади відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- у разі звільнення з посади на підставі рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри;

4) у зв'язку із зарахуванням на навчання до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, на денну форму навчання, а також у разі призначення на посаду після закінчення навчання.

Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатом (штатним розписом) передбачено вище спеціальне звання поліції. Не допускається переміщення поліцейських на вищі посади протягом шести місяців з дня притягнення до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності.

Не допускається переміщення поліцейських жіночої статі за ініціативою керівника відповідного органу (установи, закладу) поліції на посади, нижчі ніж та, яку вони обіймали, з мотивів, пов'язаних із вагітністю, наявністю дітей віком до трьох років (до шести років – за медичними показниками) або у зв'язку з тим, що вони є самотніми матерями та мають дітей віком до чотирнадцяти років чи дітей-інвалідів.

Поліцейський, посаду якого скорочено, може бути призначений за його згодою з урахуванням досвіду роботи, освітнього рівня, стану здоров'я і ставлення до виконання службових обов'язків на іншу посаду в будь-якому органі (закладі, установі) поліції до закінчення двомісячного строку з дня його персонального попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції.

Поліцейський, посаду якого було скорочено і якого не призначено на іншу посаду в поліції, після закінчення двомісячного строку з дня попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції має бути звільнений зі служби в поліції. Перебування поліцейського, посаду якого скорочено, на лікарняному, у відрядженні чи у відпустці не є перешкодою для його призначення на іншу посаду або звільнення зі служби в поліції, за умови його персонального у письмовій формі попередження у встановлений законом строк.

Переважне право на залишення на службі в поліції в разі реорганізації надається поліцейським із більш високими кваліфікацією

та досягненнями у службовій діяльності. За рівних умов щодо кваліфікації та досягнень у службовій діяльності перевага в залишенні на службі надається особам, які мають таке право відповідно до вимог законодавства.

Поліцейський, посаду якого було скорочено, до дня його призначення на іншу посаду в поліції або звільнення зі служби в поліції зобов'язаний виконувати обов'язки за останньою посадою, яку він обіймав, якщо керівник органу (закладу, установи) поліції не покладе на нього інші обов'язки.

Поліцейському, посаду якого скорочено, грошове забезпечення виплачується включно до дня призначення на іншу посаду або до дня звільнення зі служби в поліції в розмірі, визначеному за останньою штатною посадою, яку він обіймав на момент її скорочення.

Поліцейському, призначеному на посаду у відповідний орган (підрозділ) поліції, після прийняття ним Присяги поліцейського присвоюється спеціальне звання. Установлюються такі *спеціальні звання поліцейських*:

1) спеціальні звання молодшого складу: рядовий поліції, капітал поліції, сержант поліції, старший сержант поліції;

2) спеціальні звання середнього складу: молодший лейтенант поліції, лейтенант поліції, старший лейтенант поліції, капітан поліції; майор поліції, підполковник поліції, полковник поліції;

3) спеціальні звання вищого складу поліції: генерал поліції третього рангу, генерал поліції другого рангу, генерал поліції першого рангу.

Громадянам, уперше прийнятим на службу в поліцію, присвоюється звання рядового поліції, якщо відсутні визначені законом підстави для присвоєння іншого спеціального звання.

Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший бакалавр», після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання молодшого лейтенанта поліції.

Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, які заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання лейтенанта поліції.

Військовослужбовцям та громадянам, які мають військові або спеціальні звання або класні чини, під час прийняття на службу в

поліції присвоюються первинні спеціальні звання поліції, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням або класним чином, у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України. Громадянам, які були звільнені зі служби в поліції, під час повторного прийняття на службу присвоюється спеціальне звання поліції, яке вони мали на момент звільнення.

Первинні звання молодшого складу поліції присвоюються керівниками органів поліції, керівниками навчальних закладів, які здійснюють підготовку поліцейських, і науково-дослідних установ поліції, які ухвалюють рішення про прийняття на службу в поліції, одночасно з рішенням про прийняття на службу та призначення на посаду.

Первинні спеціальні звання середнього складу поліції присвоює керівник поліції в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України.

Граничні спеціальні звання поліції вищого складу поліції за штатними посадами встановлюються Президентом України.

Строки вислуги в званнях рядового поліції, старшого сержанта поліції, полковника поліції, генерала поліції третього рангу та генерала поліції другого рангу не встановлюються. Строк вислуги в спеціальному званні обчислюється від дня підписання наказу про присвоєння звання.

Поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку. Особи, які мають спеціальні звання середнього і вищого складу поліції, залежно від присвоєних їм спеціальних звань перебувають на службі до досягнення ними такого віку:

- 1) до підполковників поліції включно – 55 років;
- 2) полковники, генерали поліції – 60 років.

Поліцейські, які досягли граничного віку перебування на службі в поліції, мають бути звільнені зі служби. У разі необхідності керівники, уповноважені призначати на посади поліцейських, можуть залишити на службі поліцейських за їх клопотанням понад граничний вік перебування на службі в поліції, але не більше ніж на 5 років, включно у разі, якщо такий поліцейський має високу професійну підготовку і досвід практичної роботи на займаній посаді та визнаний придатним за станом здоров'я для проходження служби. У виняткових випадках керівник поліції може повторно продовжити таким особам строк служби до п'яти років. Поліцейські, які перебувають на службі понад граничний вік перебування на службі в поліції, за їх

клопотанням або за ініціативою керівника, уповноваженого призначати їх на посаду, можуть бути звільнені зі служби до закінчення строку, на який їм продовжено службу, з підстав, визначених законом України «Про Національну поліцію».

Поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється:

- 1) у зв'язку із закінченням строку контракту;
- 2) через хворобу – за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;
- 3) за віком – у разі досягнення встановленого для нього законом граничного віку перебування на службі в поліції;
- 4) у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- 5) через службову невідповідність;
- 6) у зв'язку з реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- 7) за власним бажанням;
- 8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій);
- 9) у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі;
- 10) у разі набрання законної чинності рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення;
- 11) у зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави.

Днем звільнення зі служби в поліції вважається день видання наказу про звільнення або дата, зазначена в наказі про звільнення. День звільнення вважається останнім днем служби (ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію»).

Чинне законодавство у розділі IX встановлює соціальний захист поліцейських. Так, поліцейським надаються щорічні чергові оплачувані відпустки, гарантується грошове, медичне, житлове та пенсійне забезпечення тощо.

У разі вчинення протиправних діянь поліцейські відповідно до статті 19 Закону України «Про Національну поліцію» несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність.

За порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність.

Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, повноваження поліцейських та їхніх керівників з додержання службової дисципліни і порядок застосування до поліцейських заохочень та дисциплінарних стягнень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, затвердженим Законом України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII.

Згідно із Статутом поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, водночас може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності⁸⁹.

Дисциплінарна відповідальність здійснюється у формі накладення дисциплінарних стягнень унаслідок скоєння дисциплінарного проступку.

Дисциплінарний проступок – це протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

До поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції. До курсантів (слухачів), що проходять навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею, застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді призначення поза чергою в наряд – до п'яти нарядів.

Застосування до поліцейського інших видів дисциплінарних стягнень, не передбачених Статутом, забороняється.

Конституція України (ст. 56) проголошує право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів

⁸⁹ Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Майдан, 2019. 254 с.

місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень. Тому держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції чи поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень.

Питання для самоконтролю

1. Визначте роль і місце Національної поліції в системі правоохоронних органів України.
2. Дайте визначення Національної поліції України, окресліть її основні завдання та правові основи поліцейської діяльності.
3. Якими є порядок утворення та структура територіальних органів поліції?
4. Охарактеризуйте принципи діяльності Національної поліції України.
5. Структурні підрозділи Національної поліції України та їх призначення.
6. Назвіть основні повноваження поліції відповідно до Закону України «Про Національну поліцію».
7. Визначте правовий статус поліцейського, його права та обов'язки.
8. Які вимоги висуваються до кандидатів на службу в поліцію?
9. Укажіть етапи проходження служби в Національній поліції України.
10. Гарантії професійної діяльності поліцейського.
11. Назвіть підстави та порядок звільнення зі служби в поліції.
12. Які види дисциплінарних стягнень застосовуються до поліцейських?

§ 2. Державна прикордонна служба України

У 2001 році почалася реформа органів охорони кордону України, в результаті якої 31 липня 2003 р. прикордонні війська України були перетворені на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ), яка продовжує свій сталий розвиток у загальній системі реформування правоохоронних органів. Так із часом з метою посилення прикордонної безпеки нарощувалася щільність охорони кордону, відбулася суттєва оптимізація організаційної структури та матеріально-технічного переоснащення служби, реформувались оперативно-розшукові та мобільні підрозділи. Для протистояння таким загрозам, як тероризм і нелегальна міграція, введено в дію систему фіксації біометричних даних громадян із країн ризику тощо.

Державна прикордонна служба України – це правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України й охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

На початку 2014 року у зв'язку з ускладненням обстановки в прикордонній зоні на Державну прикордонну службу України було покладено **завдання** щодо захисту від будь-яких спроб незаконного проходження лінії державного кордону України, збройних конфліктів та інших провокацій на кордоні. Це завдання реалізується у взаємодії зі Збройними силами України й іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України іншої держави або групи держав.

До **основних принципів діяльності Державної прикордонної служби** належать законність, поважання і дотримання прав та свобод людини та громадянина, позапартійність; безперервність, поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності, єдиноначальність, колегіальність під час розробки важливих рішень, взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями під час здійснення покладених на Державну прикордонну службу завдань, відкритість для демократичного цивільного контролю.

Отже, діяльність Державної прикордонної служби провадиться на основі дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби зобов'язані поважати гідність людини та виявляти до неї гуманне ставлення. Неправомірне обмеження прав і свобод людини є недопустимим і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Правову основу діяльності Державної прикордонної служби України становлять Конституція України, Закон України «Про державний кордон України»⁹⁰, інші закони України (зокрема, «Про національну безпеку України»⁹¹, «Про прилеглу зону України»⁹², «Про виключну (морську) економічну зону України»⁹³, «Про оборону України»⁹⁴, «Про прикордонний контроль»⁹⁵, «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁹⁶), видані на їх виконання акти Президента України (укази Президента України від 23.01.2017 № 12/2017 «Про затвердження військово-адміністративного поділу території України», від 14.03.2016 № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» та ін.), Кабінету Міністрів України (зокрема, постанови Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 371 «Питання протидії незаконному переміщенню товарів через державний кордон України», від 17.07.2019 № 815 «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів та тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій», від 3.10.2018 № 798 «Про затвердження Порядку реєстрації паспортних документів іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску

⁹⁰ Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.

⁹¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

⁹² Про прилеглу зону України : Закон України від 06.12.2018 № 2641-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 3. Ст. 20.

⁹³ Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16.05.1995 № 162/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 21. Ст. 152.

⁹⁴ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

⁹⁵ Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.

⁹⁶ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

через державний кордон», від 18.02.2016 № 92 «Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків», від 20.01.2016 № 20 «Про затвердження переліку пунктів пропуску через державний кордон України, через які здійснюється ввезення товарів в режимі транзиту», від 04.06.2015 № 367 «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї», від 04.03.2015 № 86 «Деякі питання перетинання державного кордону України», від 30.01.2015 № 38 «Деякі питання підвищення рівня національної безпеки України»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р «Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби», від 28.10.2015 № 1149-р «Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонам», від 19.04.2017 № 265-р «Про забезпечення доступу Національного агентства з питань запобігання корупції до інтегрованої міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи здійснення контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон» та ін.), відомчі нормативно-правові акти (зокрема, наказ МВС України від 19.02.2018 № 119 «Про організацію та проведення аеромедичної евакуації повітряними суднами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України», наказ Міністерства юстиції України та МВС України від 30.01.2018 № 256/5/65 «Про затвердження Порядку взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження», наказ МВС України від 26.03.2018 № 234 «Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України», наказ МВС України від 25.06.2018 № 558 «Про затвердження Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Державної прикордонної служби України»), а також міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Основним нормативно-правовим актом, який визначає правове положення, специфіку організації та діяльності Державної прикордонної служби України, її загальну структуру, чисельність, функції та повноваження є Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» **основними функціями Державної прикордонної служби** є⁹⁷ такі:

– охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

– здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів і вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

– охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб та міжнародних організацій;

– ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України»⁹⁸ та «Про оперативно-розшукову діяльність»⁹⁹;

– участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні і в межах контрольованих прикордонних районів;

– участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

– участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

– охорона закордонних дипломатичних установ України;

– координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного

⁹⁷ Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

⁹⁸ Про розвідувальні органи України: Закон України від 22.03.2001 № 2331-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 19. Ст. 94.

⁹⁹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

кордону та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю під час перетинання державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

Виконання зазначених функцій є оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби.

Державна прикордонна служба України як правоохоронний орган спеціального призначення **має таку загальну структуру:**

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (Адміністрація Державної прикордонної служби України);

- територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;

- Морська охорона, яка складається із загонів морської охорони;

- органи охорони державного кордону – прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;

- розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;

- органи забезпечення Державної прикордонної служби України.

Загальна чисельність Державної прикордонної служби становить 53 000 осіб, у тому числі 45 000 військовослужбовців.

Адміністрація Державної прикордонної служби України є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону й охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, здійснює управління Державною прикордонною службою, бере участь у розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення не-

доторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Державної прикордонної служби, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і в установленому порядку вносить

їх на розгляд міністра внутрішніх справ. Діяльність Адміністрації Держприкордонслужби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ.

Керівництво Державною прикордонною службою та діяльністю центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, здійснює голова Державної прикордонної служби України. Він несе персональну відповідальність перед Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та міністром внутрішніх справ за виконання завдань, покладених на прикордонну службу та реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону.

Голову Державної прикордонної служби призначає на посаду та припиняє його повноваження на цій посаді Президент України за поданням Прем'єр-міністра України. Голова Державної прикордонної служби України має заступників, які призначаються Президентом України за поданням голови Державної прикордонної служби.

Основні повноваження голови Державної прикордонної служби визначено Положенням про Адміністрацію Державної прикордонної служби України¹⁰⁰, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 533, згідно з яким голова Держприкордонслужби, зокрема, вносить на розгляд міністра внутрішніх справ пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та розроблені Адміністрацією Держприкордонслужби проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства; систематично інформує Верховну Раду України, Президента України та Раду національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності Держприкордонслужби, а також щороку подає Президенту України та Верховній Раді України письмовий звіт про результати її діяльності; подає міністрові внутрішніх справ для затвердження плани роботи Адміністрації Держприкордонслужби та звітує перед ним про їх виконання; дає у межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання військовослужбовцями, державними

¹⁰⁰ Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 533 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-п> (дата звернення: 05.10.2019).

службовцями та працівниками апарату Адміністрації Держприкордонслужби й органів Держприкордонслужби доручення; забезпечує взаємодію Адміністрації Держприкордонслужби з визначеним міністром внутрішніх справ структурним підрозділом в апараті МВС; вносить міністрові внутрішніх справ пропозиції щодо кандидатур на посади своїх заступників; утворює, реорганізовує та ліквідує органи охорони державного кордону, загони морської охорони, органи забезпечення, навчальні заклади і науково-дослідні установи Держприкордонслужби, затверджує їх штати та кошториси; затверджує положення про структурні підрозділи Адміністрації Держприкордонслужби, а також про органи і підрозділи Держприкордонслужби; утворює, реорганізовує, ліквідує підприємства й установи, затверджує їх положення (статуту), здійснює в межах повноважень, передбачених законом, інші функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Адміністрації Держприкордонслужби; ухвалює рішення про контрольований пропуск через державний кордон осіб у пунктах пропуску або поза ними; утворює комісії, робочі та експертні групи; скликає та проводить наради з питань, що належать до компетенції Держприкордонслужби; підписує накази та директиви Адміністрації Держприкордонслужби та здійснює інші повноваження, визначені законом.

З метою ефективного виконання покладених на Державну прикордонну службу завдань центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, утворюються територіальні органи як частини центрального підпорядкування – це регіональні управління.

Структурно Державна прикордонна служба України складається з таких *регіональних управлінь*: Східне регіональне управління, Північне регіональне управління, Західне регіональне управління, Південне регіональне управління, Азово-Чорноморське регіональне управління, Донецько-Луганське регіональне управління, Регіональне управління морської охорони, у тому числі при кожному управлінні – окремий регіональний центр комплектування. Кабінет Міністрів України Постановою від 10.04.2019 № 314 створив новий територіальний орган управління Державної прикордонної служби – Центральне регіональне управління задля забезпечення ефективного виконання завдань з охорони державного кордону, контролю пропускних пунктів аеропортів і залізничних вокзалів, а також посилення управління органами охорони державного кордону та проведення спеціальних операцій оперативними підрозділами.

Положення про регіональні управління затверджується головою Державної прикордонної служби.

Начальники регіональних управлінь призначаються на посади головою Державної прикордонної служби.

Крім того, з 2018 р. у складі Центрального регіонального управління діє 10-й мобільний прикордонний загін, також відомий як 10-й окремий загін оперативного реагування «ДОЗОР». Це орган охорони державного кордону, який безпосередньо виконує поставлені перед Держприкордонслужбою завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України на визначених за рішенням керівництва Адміністрації Держприкордонслужби ділянках державного кордону.

До особливих завдань загону, зокрема, входять проведення локальних (точкових) дій на визначених за рішенням Адміністрації Держприкордонслужби напрямках і керівництво діями підпорядкованих підрозділів; участь у заходах щодо організації охорони місць постійного й тимчасового перебування Президента України та інших посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; підтримання постійної готовності сил та засобів до виконання раптово виникаючих завдань у мирний час та бойової готовності у разі переходу з мирного на воєнний стан.

Морська охорона Державної прикордонної служби України здійснює: охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цих зонах інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб та міжнародних організацій. До складу загону морської охорони входять кораблі, катери та судна забезпечення.

У свою чергу, *органи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України* безпосередньо виконують поставлені

перед Державною прикордонною службою України завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України.

Прикордонний загін є основною оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською охороною, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів і вантажів. До складу прикордонного загону можуть входити прикордонні комендатури, відділи прикордонної служби, прикордонні застави, контрольні-пропускні пункти та відділення прикордонного контролю.

Окремий контрольні-пропускний пункт є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладається здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів і вантажів.

До складу окремого контрольні-пропускного пункту можуть входити інші підпорядковані йому контрольні-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю і контролерські пости.

За законодавством України залізничне, автомобільне, морське, поромне, повітряне та інші види сполучення через державний кордон України здійснюються лише у пунктах пропуску.

Пункти пропуску поділяються на такі:

- міжнародні (для пропуску громадян і транспортних засобів усіх держав);
- міждержавні (для пропуску громадян України та громадян суміжних держав, а також транспортних засобів, що їм належать);
- місцеві (для спрощеного пропуску громадян України та громадян суміжних держав, які проживають у прикордонних областях (районах), а також транспортних засобів, що їм належать).

Пропуск осіб, що перетинають кордон, здійснюється ДПСУ за дійсними документами на право в'їзду на територію України чи право виїзду з неї. Пропуск транспортних засобів, вантажів, товарів та іншого майна через кордон проводиться відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів України. Під час перетинання громадянами кордону проводиться прикордонний контроль, який передбачає перевірку документів і підстав на право в'їзду в Україну

чи виїзду з неї, а також здійснюється огляд транспортних засобів, вантажів, товарів (предметів) та іншого майна.

Авіаційна частина є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона державного кордону у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону і Морської охорони, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. До складу авіаційної частини входять загони літаків і ланки вертольотів.

Слід зазначити, що рішенням Колегії Державної прикордонної служби України від 28.10.2015 схвалено Концепцію та Програму розвитку авіації Державної прикордонної служби на період до 2020 р., основною метою якої є створення авіаційної структури європейського типу, здатної ефективно виконувати правоохоронні функції на державному кордоні¹⁰¹.

Розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, організовує свою діяльність відповідно до Закону України «Про розвідувальні органи України». Організаційна структура розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, визначається Президентом України.

У складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону й органів охорони державного кордону функціонують *підрозділи спеціального призначення* – оперативного документування, оперативно-технічні, забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки.

Діяльність підрозділів спеціального призначення прикордонної служби Державної прикордонної служби регулюється Законом України «Про Державну прикордонну службу України» та іншими нормативно-правовими актами.

Органами забезпечення Державної прикордонної служби України є підприємства й установи, а також підрозділи технічного, матеріального, медичного та інших видів забезпечення її діяльності,

¹⁰¹ Розвиток прикордонної авіації // Державна прикордонна служба України : офіц. сайт. 22.02.2019. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/rozvitok-prikordonnoi-aviasii> (дата звернення: 10.10.2019).

які функціонують як самостійно, так і в складі, відповідно, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, його територіальних органів, Морської охорони, інших органів охорони державного кордону або навчальних закладів Державної прикордонної служби України.

До **особового складу Державної прикордонної служби України** належать військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України.

Стосовно осіб, які претендують на службу в Державній прикордонній службі України, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

Комплектування Державної прикордонної служби військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюються за контрактом та на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Уповноважені посадові особи Державної прикордонної служби попередньо вивчають склад призовників і здійснюють їх добір у військових комісаріатах.

На Державну прикордонну службу відповідно до визначених законом завдань **покладаються повноваження** щодо:

1) припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

2) припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

3) участі у взаємодії із Збройними Силами України й іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав;

4) участі у виконанні заходів територіальної оборони та заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

5) організації запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби, їх виявлення та припинення і здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;

6) здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів і вантажів у разі наявності належно оформлених документів після проходження ними митного та за потреби інших видів контролю, а також реєстрація іноземців та

осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду-виїзду, а також здійснення фіксації біометричних даних іноземців та осіб без громадянства під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду-виїзду;

7) участі в укладанні міжнародних договорів України з прикордонних питань і з питань взаємних поїздок громадян, а також забезпечення їх виконання;

8) запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів; розшук у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду-виїзду осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду чи ухиляються від відбуття кримінальних покарань; виконання в установленому порядку інших доручень правоохоронних органів;

9) виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

10) здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

11) контролю за дотриманням прикордонного режиму;

12) прийняття заяв про визнання осіб біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, у порядку, визначеному Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

13) установлення за погодженням з органами доходів і зборів та керівниками відповідних підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон, режиму у пунктах пропуску через державний кордон України, контроль за його додержанням;

13-1) установлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду;

14) контролю за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;

15) ухвалення в установленому порядку рішень про примусове повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону, з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави ухвалення такого рішення;

15-1) ухвалення в установленому порядку рішень про розміщення іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону, у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора;

15-2) виконання рішень адміністративного суду про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України;

16) здійснення самостійно або у взаємодії з органами Національної поліції та органами Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями й особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;

17) охорони, конвоювання та тримання затриманих осіб і плавзасобів до моменту їх передання органам прикордонної охорони або іншим уповноваженим органам суміжної держави, іншим правоохоронним органам України або суду;

18) виконання відповідно до законодавства системи особливих заходів щодо захисту військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України від зазіхань на життя, здоров'я, честь і майно у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також їхніх близьких родичів;

19) протидії і запобігання корупційним діянням і злочинам у сфері службової діяльності особового складу Державної прикордонної служби України;

20) участі у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами Національної поліції та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконання інших покладених на них завдань;

21) прикордонно-представницької роботи та участі прикордонних представників у роботі спільних міжнародних комісій з розгляду прикордонних спорів, інцидентів, конфліктів;

22) здійснення самостійно або разом із спеціально уповноваженими на те органами виконавчої влади і посадовими особами контролю у районах несення служби за збереженням природних ресурсів і підводної культурної та археологічної спадщини, додержанням правил промислової та іншої діяльності й охороною довкілля;

23) інформування відповідних державних органів та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події на державному кордоні України, у прикордонній смузі і в контрольованих прикордонних районах;

23-1) надання за запитами виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, відомостей, що зберігаються в інформаційних системах, у тому числі банках даних, стосовно осіб, які в період одержання допомоги по безробіттю перетинали державний кордон України або перебували за межами України;

24) охорони закордонних дипломатичних установ;

24-1) охорони підводної культурної та археологічної спадщини;

25) участі у межах своєї компетенції у забезпеченні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

26) взаємодії під час охорони державного кордону з відповідними органами іноземних держав у порядку, який установлюється міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

27) забезпечення зберігання документів демаркації державного кордону України в установленому законодавством України порядку;

28) забезпечення затриманим особам з моменту їх затримання права захищати себе особисто або користуватися правовою допомогою захисника;

29) інформування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги про кожний випадок затримання осіб згідно з дорученням

правоохоронних органів України та адміністративного затримання осіб, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових обов'язків можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, для виконання покладених на ДПСУ завдань **надається право:**

1) розташовувати прикордонні наряди, пересуватися під час виконання службових обов'язків на будь-яких ділянках місцевості, перебувати на земельних ділянках, у житлових та інших приміщеннях громадян за їх згодою або без їх згоди у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з повідомленням про це протягом двадцяти чотирьох годин прокурора, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності з повідомленням про це їх адміністрації;

2) відповідно до законів та інших нормативно-правових актів виключно в інтересах кримінального судочинства або міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю, а також з метою забезпечення національної безпеки України здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними; рішення щодо такого пропуску ухвалює голова Державної прикордонної служби України;

3) перевіряти в осіб, які прямують через державний кордон України, документи на право в'їзду в Україну або виїзду з України, робити в них відповідні позначки й у випадках, передбачених законодавством, тимчасово їх затримувати або вилучати;

4) шляхом опитування осіб з'ясовувати підстави перетинання державного кордону України, в'їзду на тимчасово окуповану територію або виїзду з неї, не пропускати через державний кордон України, на тимчасово окуповану територію або з неї осіб без дійсних документів на право перетинання кордону або для в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, осіб, які надали завідомо неправдиві відомості під час одержання зазначених документів, осіб, яким Державною прикордонною службою України за порушення законодавства з прикордонних питань і про правовий статус іноземців чи за мотивованим письмовим рішенням суду та правоохоронних органів

або постановою державного виконавця не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України; робити в документах зазначених осіб відповідні позначки;

5) відповідно до законодавства ухвалювати рішення щодо надання дозволу на перетинання державного кордону у спрощеному порядку;

6) самотійно, а в разі перебування транспортних засобів, товарів та інших предметів, що переміщуються через державний кордон України під митним контролем, – разом з органами доходів і зборів проводити відповідно до законодавства огляд, у разі потреби і супроводження зазначених транспортних засобів, товарів і предметів;

7) здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України, осіб, які прямують через контрольні пункти в'їзду-виїзду та розшукуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів досудового розслідування та суду або ухиляються від відбуття кримінального покарання, та в інших випадках, передбачених законодавством України;

8) надавати за згодою органів доходів і зборів та компетентних органів суміжних держав дозвіл на перетинання особами державного кордону України, переміщення транспортних засобів і вантажів поза пунктами пропуску через державний кордон України за наявності невідкладних обставин, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і їх наслідків, загрози людському життю та за відсутності загрози національній безпеці України;

9) за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері авіаційного транспорту, та Міністерством оборони України надавати дозвіл щодо вильоту і посадки повітряних суден з аеропортів (аеродромів), у яких відсутні пункти пропуску через державний кордон України;

10) створювати і використовувати в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України й оперативно-розшукової діяльності, участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, у тому числі банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд

в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та в інших випадках, передбачених законами України;

11) визначати разом із зацікавленими підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності місця і тривалість зупинок (стоянок) транспортних засобів, що здійснюють міжнародні перевезення пасажирів та вантажів у пунктах пропуску через державний кордон України або здійснюють відповідні перевезення через контрольні пункти в'їзду-виїзду;

12) вимагати від фізичних осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень ДПСУ;

13) у випадках і в порядку, передбачених законами України, розглядати справи про правопорушення, накладати стягнення або передавати матеріали про правопорушення на розгляд інших уповноважених органів виконавчої влади або судів;

14) здійснювати адміністративне затримання осіб на підставах і на строки, визначені законами, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України, стосовно яких ухвалено в установленому порядку рішення про передання їх прикордонним органам суміжної держави, на час, необхідний для такого передання;

15) здійснювати на підставах та в порядку, установлених законами, особистий огляд затриманих, а також оглядати і в разі потреби вилучати речі, що можуть бути речовими доказами або заподіяти шкоду здоров'ю людей;

16) тримати осіб, затриманих в адміністративному порядку, в спеціально обладнаних для цих цілей приміщеннях;

17) проводити відповідно до закону судову експертизу паспортних документів, які згідно із законодавством використовуються під час перетинання державного кордону України;

18) відповідно до своєї компетенції обмежувати або тимчасово забороняти у випадках, які спричиняються обставинами, пов'язаними із забезпеченням охорони державного кордону України та проведенням навчань і бойових стрільб, виконання різних робіт, переміщення транспортних засобів, плавзасобів і доступ осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти у прикордонній смузі й у контрольованих прикордонних районах, за винятком робіт на будовах, що виконуються відповідно до міжнародних договорів, та на будовах державного значення і робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків стихійного лиха та осередків особливо небезпечних інфекційних захворювань;

19) здійснювати автоматизований обмін інформацією про транспортні засоби, що перетнули державний кордон України, з територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України; зупиняти й оглядати в межах прикордонної смуги та контрольованих прикордонних районів самостійно, а за їх межами – разом із відповідними підрозділами Національної поліції транспортні засоби, а також перевіряти документи, що посвідчують особу водія та пасажирів, наявність поліса обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (страхового сертифіката «Зелена картка»), а також здійснювати контроль за сплатою сум стягнень, накладених за вчинені адміністративні правопорушення, розгляд справ про які законом віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України; при цьому вантаж, який перевозиться транспортними засобами під митним контролем, оглядається тільки разом з органами доходів і зборів;

20) використовувати у порядку, встановленому законодавством, водний і повітряний простір України, морські та річкові порти, аеропорти та аеродроми (посадкові майданчики), розташовані на території України, незалежно від їх відомчої належності та призначення, одержувати навігаційну, метеорологічну, гідрографічну й іншу інформацію, необхідну для забезпечення польотів і кораблеводіння;

21) у встановленому законодавством порядку виконувати польоти на літальних апаратах Державної прикордонної служби України на повітряних трасах, за маршрутами поза трасами, а також за встановленими маршрутами у прикордонній смузі, контрольованих прикордонних районах і виключній (морській) економічній зоні України;

22) здійснювати плавання на кораблях, катерах і суднах забезпечення по всій акваторії внутрішніх вод, територіального моря, прилеглої зони і виключної (морської) економічної зони України, підходити до берега, будь-яких причалів (пристаней) і здійснювати висадку на них особового складу Державної прикордонної служби України;

23) надавати дозвіл на заходження іноземних військових кораблів у внутрішні води, на рейди та в порти України, у тому числі відповідно до ухвалених у встановленому порядку рішень про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України, ухвалених Верховною Радою України;

24) проводити в установленому порядку огляд українських та іноземних невійськових суден, що допустили порушення законодавства під час плавання і перебування в прилеглий зоні, територіальному

морі чи внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України, супроводжувати їх кораблями та катерами Державної прикордонної служби України в порти або за межі територіальних вод України;

25) зупиняти й оглядати в установленому порядку судна і плавзасоби, що ведуть промисел риби та інших водних живих ресурсів, здійснюють пошук, дослідження та операції, пов'язані з таким промислом, виконують інші роботи у виключній (морській) економічній зоні України, прилеглий зоні та територіальному морі; перевіряти документи на ведення рибного промислу та виконання інших робіт;

26) зупиняти або припиняти рибний промисел, морські наукові дослідження та інші роботи у територіальному морі, прилеглий зоні, виключній (морській) економічній зоні та внутрішніх водах України в разі відсутності відповідного дозволу (погодження) або порушення правил їх проведення, установлених законодавством;

26-1) зупиняти й оглядати в установленому порядку судна і плавзасоби, що перебувають у зоні охорони підводної культурної та археологічної спадщини, перевіряти документи (дозволи), що підтверджують право на перебування в охоронюваній зоні та/або проведення наукових археологічних досліджень;

27) відвідувати, оглядати та перебувати на штучних островах, в установках і спорудах, розташованих у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, а також перевіряти документи, які посвідчують право на проведення робіт, спорудження штучних островів, установок, споруд і встановлення зон безпеки навколо них;

28) затримувати судна, що допускають порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України, прилеглу зону України або норм міжнародного права, і доставляти їх в один із відкритих для заходження іноземних невійськових суден портів України;

29) тимчасово обмежувати мореплавство та забороняти вихід у море українських невійськових суден і плавзасобів незалежно від форми власності, які допустили порушення встановленого порядку плавання і перебування у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України;

30) забороняти сходження на берег і перебування на березі членів екіпажів іноземних невійськових суден та інших осіб, що перебувають на них і допустили правопорушення під час плавання та перебування в територіальному морі чи внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України;

31) здійснювати розвідувальні, контррозвідувальні й оперативно-розшукові заходи згідно із законами України;

32) здійснювати за домовленістю з авіаперевізниками в іноземних аеропортах попередню перевірку правових підстав для в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства;

33) у взаємодії з органами доходів і зборів та іншими державними органами здійснювати заходи щодо недопущення незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, стосовно яких законодавством встановлено заборони й обмеження, вилучати такі вантажі в разі здійснення спроби переміщення їх через державний кордон України або самостійно в процесі проведення оперативно-розшукових заходів і передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

34) запрошувати осіб до підрозділів Державної прикордонної служби України для з'ясування обставин незаконного перетинання державного кордону України, порушення режиму державного кордону, прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, контрольних пунктах в'їзду-виїзду, порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, а також інших правопорушень, розгляд справ про які законом віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України; у разі потреби з'ясування обставин зазначених порушень може здійснюватися і в інших місцях;

35) на підставах, передбачених законами, скорочувати строк перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів;

36) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ та організацій усіх форм власності та військових частин військових формувань, а також житловими й іншими приміщеннями громадян;

37) використовувати у встановленому порядку транспортні засоби і плавзасоби громадян, підприємств, установ та організацій усіх форм власності (крім транспортних засобів, плавзасобів дипломатичних та інших представництв іноземних держав та організацій) для проїзду до місця незаконного перетинання державного кордону України, припинення злочину, доставки до лікувальних закладів осіб, що потребують термінової медичної допомоги, з подальшим відшкодуванням витрат і збитків цим громадянам, підприємствам, установам та організаціям згідно із законодавством;

38) використовувати засоби електричного зв'язку центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності під час припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України, відбиття вторгнення на територію України збройних формувань, ліквідації диверсійно-розвідувальних груп, а також в інших випадках на умовах, погоджених у встановленому порядку, з подальшим відшкодуванням пов'язаних із цим витрат згідно із законодавством;

39) подавати органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду пропозиції щодо припинення порушень законодавства з питань охорони державного кордону України та усунення передумов для їх вчинення;

40) одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами керівників підрозділів з оперативно-розшукової роботи чи розвідувального органу відомості з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;

41) матеріально і морально заохочувати осіб, які надають Державній прикордонній службі України допомогу у виконанні покладених на неї завдань;

42) співпрацювати відповідно до законодавства з іноземними дипломатичними і консульськими установами в питаннях, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України і стосуються обмеження чи поновлення прав іноземців та осіб без громадянства;

43) взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав і міжнародними організаціями в порядку і на засадах, установлених законодавством;

44) під час безпосереднього виконання завдань з охорони державного кордону під час несення служби у складі прикордонних нарядів або здійсненні оперативно-розшукової діяльності безоплатно користуватися всіма видами міського пасажирського транспорту

загального користування (крім таксі), засобами залізничного й водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

45) у порядку, передбаченому законодавством, одержувати і використовувати земельні ділянки для розміщення стаціонарних технічних засобів та інженерних споруд на державному кордоні України, розташування органів, підрозділів, навчальних закладів, підприємств, установ та організацій Державної прикордонної служби України, пунктів (місць) тимчасового тримання осіб, базування кораблів і катерів, авіаційних підрозділів, стрільбищ і навчальних полів тощо;

46) у порядку, визначеному міжнародними договорами України, здійснювати спільний прикордонний контроль та інші заходи з охорони державного кордону на території суміжних держав;

47) закріплювати на форменому одязі та службових транспортних засобах автоматичну фото- і відеотехніку та використовувати отриману з неї інформацію для запобігання, виявлення або фіксування правопорушень і забезпечення публічної безпеки та правопорядку в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України, контрольних пунктах в'їзду-виїзду, а також у контрольованих прикордонних районах та у межах виключної (морської) економічної зони України.

У випадках, передбачених законом, посадові та службові особи Державної прикордонної служби України здійснюють також і інші повноваження.

Військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону та суверенних прав України в її прилеглий зоні виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень, визначених Законом України «Про Державну прикордонну службу України», законами України «Про державний кордон України», «Про прилеглу зону України» та «Про виключну (морську) економічну зону України», мають право в порядку й у випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати бойову техніку та фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати й носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

Не допускається застосування зброї в напрямку території суміжної держави, за винятком випадків відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань та припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України.

Органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Так, Державна прикордонна служба України має право для виконання покладених на неї завдань залучати до співробітництва на платній та безоплатній основі осіб за їх згодою, а також громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону у порядку, встановленому Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»¹⁰², іншими нормативно-правовими актами, що регулюють оперативно-розшукову діяльність та участь громадян в охороні державного кордону України.

Контроль за господарською і фінансовою діяльністю Державної прикордонної служби здійснюється в порядку, визначеному законами України.

Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної прикордонної служби здійснюється в порядку, визначеному Конституцією та законами України.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте правові основи діяльності Державної прикордонної служби України.
2. Охарактеризуйте принципи діяльності Державної прикордонної служби.
3. Назвіть основні функції Державної прикордонної служби відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України».
4. Яку структуру має Державна прикордонна служба України?
5. Визначте основні повноваження голови Державної прикордонної служби.

¹⁰² Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

§ 3. Державна міграційна служба України

Здійснення загальнодержавних реформ, зокрема запровадження безвізового режиму в Україні з Європейським Союзом, участь у процесах децентралізації повноважень органів державної влади, забезпечення належного рівня безпеки документів, що підтверджують громадянство або посвідчують особу чи її спеціальний статус, і боротьба з корупцією – це ті обставини, які зумовили створення Державної міграційної служби України на підставі Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.2010 № 1085/2010 та стали чинниками змін у напрямках її діяльності.

Державна міграційна служба України (далі – ДМС України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМС України у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України (зокрема міжнародними актами і договорами, ратифікованими Верховною Радою України, як-то Протокол щодо статусу біженців від 31.01.1967, ратифікований Законом України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протокол щодо статусу біженців» від 10.01.2002 № 2942-III (2942-14) тощо), законами України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III, «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI, «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 № 3857-XII, «Про імміграцію» від 07.06.2001 № 2491-III, «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» від 14.07.2016 № 1474-VIII, Кодексом України про адміністративні

правопорушення, а також актами Президента України (зокрема, Указом Президента України від 30.05.2011 № 622/2011 «Про Концепцію державної міграційної політики») і Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 «Про облік внутрішньо-переміщених осіб», Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 № 770 «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції», розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року», Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 322 «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання» та ін.), наказами Міністерства внутрішніх справ України, інших центральних органів виконавчої влади, що регулюють питання у сферах міграції (зокрема, наказ МВС України від 16.02.2015 № 158 «Про затвердження Інструкції про порядок реалізації компетентними та уповноваженими органами України міжнародних угод про реадмісію осіб», наказ Міністерства внутрішніх справ, Міністерства закордонних справ, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки, Служби зовнішньої розвідки, Служби безпеки України від 29.04.2015 № 494/132/467/497/141/281 «Про затвердження Методики аналізу ризиків з метою протидії нелегальній міграції», наказ МВС України від 28.08.2013 № 825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України», наказ МВС України від 14.06.2018 № 503 «Про затвердження Положення про пункти тимчасового розміщення біженців», наказ Мін'юсту та МВС України від 14.06.2018 № 1843/5/507 «Про інформаційну взаємодію Державного реєстру актів цивільного стану громадян та Єдиного державного демографічного реєстру», наказ МВС України від 05.09.2018 № 732 «Про затвердження Порядку реєстрації фізичних осіб в електронній черзі для отримання адміністративних послуг, які надаються Державною міграційною службою України») та іншими актами законодавства України.

Правовий статус та організація діяльності ДМС України врегульовано Положенням про Державну міграційну службу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №360¹⁰³.

¹⁰³ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. *Урядовий кур'єр*. 2014. 28 серп.

Згідно з Положенням *основними завданнями ДМС України* є такі:

1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

2) внесення на розгляд міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

В умовах глобальної інтенсифікації міграційних процесів та активної участі населення України в цих процесах зростає необхідність ефективного державного регулювання в зазначеній сфері, яке є передумовою використання позитивного потенціалу міграції з метою розвитку, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод мігрантів і всього населення¹⁰⁴. У зв'язку з цим формування та реалізація державної міграційної політики та вдосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів у сфері реалізації прав людини є одним із пріоритетів уповноважених державних органів на сучасному етапі розбудови демократичної правової держави. Це також зумовлено політичними та соціально-економічними факторами, що впливають на ситуацію в Україні та світі, головними з яких є такі:

– імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, прагненням України в перспективі набути членство в Європейському Союзі, що передбачає поступове наближення політики та законодавства, зокрема у сфері міграції, до стандартів Європейського Союзу;

– виїзд українців за кордон із метою працевлаштування, особливо в прикордонних регіонах, що призвело до відтоку робочої сили з України;

– еміграція висококваліфікованих фахівців та молоді, у тому числі внаслідок неповернення в Україну після отримання освіти за кордоном, яка зростає через політику низки іноземних держав щодо залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих фахівців

¹⁰⁴ Максименко А. В. Адміністративно-правовий статус Державної міграційної служби України. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 63–68.

з іноземних студентів, що, у свою чергу, негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили і може гальмувати економічне зростання в Україні;

– негативна ситуація на Сході України та глибока економічна криза, що призвели до зростання еміграції та зменшення чисельності населення в Україні, тощо.

Стратегічними напрямками реалізації державної міграційної політики є¹⁰⁵ такі:

– зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування населення України шляхом створення зручних систем: обліку населення, реєстрації місця проживання, видачі документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи;

– удосконалення законодавства щодо внутрішньої і зовнішньої трудової міграції громадян України, в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, виїзду їх з України і транзитного проїзду через її територію, а також у сфері боротьби з нелегальною міграцією;

– підвищення рівня безпеки документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, та процедури їх видачі;

– створення для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають або тимчасово перебувають на території України, умов для свободи пересування, вільного вибору місця проживання на території України (за винятком обмежень, що встановлюються законом);

– розвиток можливостей для тимчасового легального працевлаштування за кордоном як альтернативи постійній еміграції; просування програм освітнього обміну; підвищення рівня обізнаності громадськості щодо можливостей міграції, включно із зворотною, забезпечення захисту прав громадян України, які працюють і проживають за кордоном шляхом актуалізації договірної бази двосторонніх міжнародних договорів України з питань трудової міграції та активізації

¹⁰⁵ Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 29 лип.

співробітництва з іноземними державами, до яких спрямовано потоки трудової міграції з України;

– створення в межах розвитку єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами реєстру для автоматизованої обробки заяв, ухвалення рішень про надання (відмову), продовження (відмову в продовженні) або скасування наданих посвідок на тимчасове і постійне проживання;

– створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство з метою зменшення еміграційних потоків;

– посилення у передбачених законом випадках взаємодії та координації діяльності державних органів і юридичних осіб публічного права які здійснюють повноваження у сфері міграції;

– спрощення та лібералізація візового режиму, покращення можливостей консульських установ України;

– удосконалення системи статистичного забезпечення проведення аналізу міграційних тенденцій та ухвалення рішень у сфері міграції, оброблення та збирання статистичної інформації про міграційні процеси громадян України, які проживають чи тимчасово перебувають за кордоном, а також іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають чи тимчасово перебувають на території України;

– підвищення (створення) рівня автоматизації використання під час здійснення прикордонного контролю існуючих національних баз даних;

– запровадження належного механізму та програм регуляризації нелегальних мігрантів і посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині держави;

– протидія торгівлі людьми, забезпечення захисту громадян України за кордоном, а також іноземців та осіб без громадянства, що постраждали від торгівлі людьми, які перебувають на території України;

– формування міграційної політики, що сприяє легальній міграції в Україну шляхом урахування міжнародних стандартів і кращих європейських практик, узгодженості з економічною та демографічною політикою держави, заохочення репатріації в Україну, перегляду доцільності формування квоти імміграції, розроблення у разі потреби виключно механізму формування квот для працевлаштування, який гнучко реагуватиме на потреби ринку праці;

– забезпечення інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство, а також задоволення

інтеграційних потреб осіб, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

РЕФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ СФЕРИ

На підставі Положення про Державну міграційну службу України ДМС України відповідно до покладених на неї завдань¹⁰⁶ реалізує такі **повноваження**:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх на розгляд міністрові внутрішніх справ;

2) проводить аналіз міграційної ситуації в Україні, проблем біженців та інших категорій мігрантів, розробляє поточні та довгострокові прогнози із цих питань;

3) здійснює у межах своєї компетенції провадження з питань прийняття / припинення громадянства України та подає відповідні документи на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства, а також забезпечує виконання рішень Президента України з питань громадянства;

4) ухвалює відповідно до законодавства рішення про встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, їх скасування;

¹⁰⁶ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. *Урядовий кур'єр*. 2014. 28 серп.

5) готує пропозиції щодо визначення квоти імміграції на календарний рік;

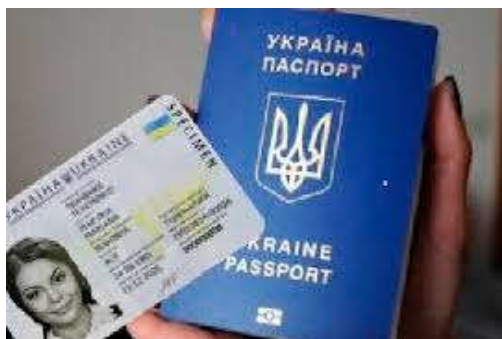

6) ухвалює рішення про видачу дозволу на імміграцію, відмову в його видачі та скасування такого дозволу;

7) бере участь у межах, визначених законодавством, у вирішенні питань трудової міграції та питань, пов'язаних із навчанням в Україні іноземців

та осіб без громадянства;

8) здійснює оформлення і видачу документів для тимчасового або постійного проживання в Україні, а також виїзду за її межі, вилучає такі документи та проставляє в документах, що посвідчують особу іноземців та осіб без громадянства, позначки про заборону в'їзду в Україну в передбачених законодавством випадках;

9) ухвалює рішення про продовження (скорочення) строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, про добровільне повернення або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства до країн їх громадянської належності або країн походження, звертається до судів із позовами про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства;

здійснює заходи, пов'язані з примусовим видворенням іноземців та осіб без громадянства з України;

10) здійснює оформлення і видачу громадянам України документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, тимчасово затримує та вилучає такі документи у передбачених законодавством випадках;

11) здійснює ідентифікацію осіб, у тому числі тих, які звернулися із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, які втратили документи, що посвідчують особу, та підлягають видворенню або реадмісії;

12) виконує функції замовника з виготовлення та постачання бланків документів, що посвідчують особу та підтверджують

громадянство України, і документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, а також товарів, робіт і послуг для забезпечення створення і функціонування Єдиного державного демографічного реєстру;

13) здійснює розроблення зразків заяв про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та довідки про звернення за захистом в Україні;

14) ухвалює рішення про визнання іноземців та осіб без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про втрату, позбавлення статусу біженця або додаткового захисту і про скасування рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

15) збирає та аналізує інформацію про наявність у країнах походження біженців та осіб, які потребують додаткового й тимчасового захисту в Україні, умов, за яких такий захист надається;

16) надсилає компетентним органам влади інших держав запити щодо наявності в таких державах членів сім'ї осіб, які подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, чи яких було визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, і правових підстав для возз'єднання сімей;

17) розглядає скарги на рішення про відмову у прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і скасування зазначених рішень, якщо вони були прийняті з порушенням законодавства;

18) уживає у межах компетенції заходів для сприяння реалізації прав біженців та інших категорій мігрантів;

19) здійснює оформлення і видачу посвідчення біженця, посвідчення особи, якій надано додатковий захист в Україні, а також інших документів, передбачених законодавством для цих категорій осіб;

20) видає проїзні документи іноземцям та особам без громадянства, яких було визнано біженцями іншими країнами – учасниками Конвенції про статус біженців 1951 р. та/або Протоколу щодо статусу біженців 1967 р.;

21) забезпечує функціонування пунктів тимчасового розміщення біженців і пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;

22) бере участь у реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги біженцям;

23) подає МВС для подальшого внесення Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо необхідності ухвалення рішення про тимчасовий захист (припинення тимчасового захисту), веде реєстрацію осіб, яким надано такий захист;

24) контролює дотримання органами реєстрації законодавства з питань реєстрації місця проживання фізичних осіб;

24-1) надає органам реєстрації методологічну й технічну допомогу у забезпеченні взаємодії між реєстрами територіальних громад;

25) веде облік осіб, які отримали або претендували на отримання статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, осіб, які набули (припинили) громадянство України, та осіб, яким надано (скасовано) дозвіл на імміграцію в Україну, на всіх етапах проведення відповідних процедур;

26) розглядає звернення громадян із питань, пов'язаних з діяльністю ДМС, її територіальних органів і територіальних підрозділів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

27) надає в установленому законодавством порядку органам ведення Державного реєстру виборців та іншим органам виконавчої влади передбачені законодавством відомості;

28) забезпечує створення, вдосконалення, розвиток, супроводження та підтримку функціонування Єдиного державного демографічного реєстру, Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, Національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, розпорядником яких є ДМС, а також здійснює заходи із захисту інформації в них;

29-1) надає послуги з видачі засобів електронного цифрового підпису в установленому законодавством порядку;

30) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, формування інформаційних ресурсів (баз, банків даних) щодо персональних даних фізичних осіб (у тому числі їх біометричних даних і параметрів) та інших інформаційних ресурсів, необхідних для виконання покладених на ДМС завдань;

31) здійснює відповідно до закону заходи щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції та іншим порушенням міграційного законодавства;

32) здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань громадянства, міграції, біженців, осіб, які потребують інших

форм захисту, реєстрації фізичних осіб та реадмісії, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів України;

33) здійснює відповідно до закону державний контроль за дотриманням законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів у передбачених законодавством випадках, притягає порушників до адміністративної відповідальності;

34) оформлює, видає, обмінює, пересилає, вилучає, повертає державі та знищує документи з безконтактним електронним носієм;

35) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління ДМС;

36) надає адміністративні послуги відповідно до закону;

36-1) удосконалює процедури надання адміністративних послуг, у тому числі шляхом впровадження електронних сервісів, зокрема електронної черги, оплати вартості адміністративних послуг платіжними картками;

36-2) взаємодіє з адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру, у тому числі з питань, пов'язаних із забезпеченням належного функціонування та адміністрування Єдиного державного демографічного реєстру;

37) формує державне замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

38) виконує у межах повноважень, передбачених законом, правозастосовні та правоохоронні функції;

39) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Крім того, ДМС України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДМС, її територіальних органах і територіальних підрозділах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

2) організовує проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби в апараті ДМС, керівників територіальних органів ДМС та їх заступників і керівників територіальних підрозділів

ДМС, в установленому порядку призначає керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, забезпечує в межах повноважень, визначених законом, організацію підвищення рівня професійної компетенції державних службовців і працівників апарату ДМС та її територіальних органів;

3) контролює та координує діяльність територіальних органів і територіальних підрозділів ДМС;

4) надає територіальним органам і територіальним підрозділам методичну та практичну допомогу, проводить перевірки їх діяльності;

5) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДМС, її територіальних органах і територіальних підрозділах, пунктах тимчасового розміщення біженців, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

6) взаємодіє з громадськими об'єднаннями та міжнародними неурядовими організаціями, в тому числі тими, що надають гуманітарну й інші види допомоги біженцям та іншим категоріям мігрантів шляхом реалізації спільних проектів (програм);

7) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

8) організовує ведення діловодства й архівне зберігання документів в апараті ДМС відповідно до встановлених правил.

ДМС України для виконання покладених на неї завдань **має право:**

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт та участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);

2) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і їх посадових осіб, а також від громадян та їх об'єднань інформацію, документи й матеріали, необхідні для виконання покладених на ДМС завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції та семінари з питань, що належать до її компетенції;

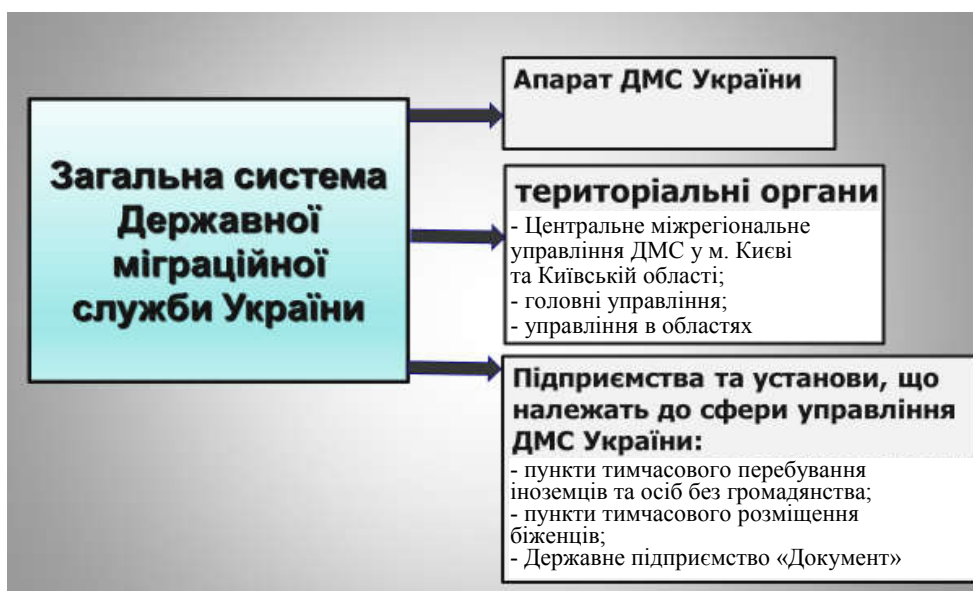
4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) проводити перевірки стану додержання органами виконавчої влади, громадянами, органами реєстрації, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів і вносити пропозиції щодо усунення причин порушення таких вимог;

6) ініціювати проведення спільних перевірок із правоохоронними органами та іншими центральними органами виконавчої влади у межах повноважень, передбачених законом;

7) створювати умови для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до вирішення питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, шляхом виділення приміщень у територіальних органах ДМС України.

ДМС України здійснює свої повноваження **безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи й територіальні підрозділи, у тому числі міжрегіональні.**

ДМС України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства. ДМС України очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби.

Структура апарату ДМС України:

- 1) керівництво ДМС України;
 - 1.1) Голова Державної міграційної служби України;
 - 1.2) Перший заступник голови Державної міграційної служби України;
 - 1.3) Заступник голови Державної міграційної служби України;
- 2) Департамент організаційного забезпечення;
- 3) Департамент інформатизації, телекомунікацій та захисту інформації;
- 4) Департамент з питань громадянства, паспортизації та реєстрації;
- 5) Департамент у справах іноземців та осіб без громадянства;
- 6) Управління міжнародних зв'язків;
- 7) Управління персоналу;
- 8) Управління юридичного забезпечення;
- 9) Управління фінансового забезпечення та бухгалтерської служби;
- 10) Управління ресурсно-господарського забезпечення та капітального будівництва;
- 11) Управління комунікацій та електронних сервісів;
- 12) Відділ з питань запобігання та виявлення корупції;
- 13) Відділ внутрішнього аудиту;
- 14) Режимно-секретний сектор.

Структуру апарату ДМС України затверджує її голова за погодженням з міністром внутрішніх справ України. Штатний розпис та кошторис апарату ДМС України затверджує голова ДМС України за погодженням із Мінфіном України. Гранична чисельність державних службовців і працівників ДМС України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Голова ДМС України має двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби відповідно до законодавства про державну службу.

Голова ДМС України:

1) очолює ДМС, здійснює керівництво її діяльністю, представляє ДМС України у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами, здійснює повноваження керівника державної служби в ДМС;

2) вносить на розгляд міністра внутрішніх справ пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, розроблені ДМС проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства;

3) вносить на розгляд міністра внутрішніх справ проекти нормативно-правових актів МВС України з питань, що належать до компетенції ДМС;

4) у межах повноважень, передбачених законом, організовує і контролює виконання в апараті ДМС України, її територіальних органах та територіальних підрозділах Конституції та законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та наказів МВС із питань, що належать до сфери діяльності ДМС;

5) подає на затвердження міністрові внутрішніх справ плани роботи ДМС;

6) звітує перед міністром внутрішніх справ про виконання планів роботи ДМС і покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності ДМС, її територіальних органів і територіальних підрозділів, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;

7) вносить на розгляд міністра внутрішніх справ пропозиції щодо утворення в межах граничної чисельності державних службовців та працівників ДМС і коштів, передбачених на її утримання, територіальних органів, у тому числі міжрегіональних, які є юридичними особами публічного права, а також щодо ліквідації та реорганізації Кабінетом Міністрів України таких органів;

8) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату ДМС;

9) призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням з міністром внутрішніх справ керівників і заступників керівників самостійних структурних підрозділів апарату ДМС України, призначає

на посади та звільняє з посад інших державних службовців і працівників апарату ДМС України;

10) затверджує штатний розпис і кошторис територіальних органів;

11) затверджує за погодженням із міністром внутрішніх справ структуру територіальних органів;

12) призначає на посаду за погодженням із міністром внутрішніх справ та головами відповідних місцевих держадміністрацій і звільняє з посади керівників територіальних органів ДМС України;

13) призначає на посаду за погодженням із міністром внутрішніх справ заступників керівників територіальних органів ДМС і звільняє їх з посади;

14) призначає на посаду та звільняє з посади керівників територіальних підрозділів ДМС України та їх заступників у порядку, передбаченому законодавством про державну службу;

15) утворює, ліквідує й реорганізовує підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління ДМС, затверджує їх положення (статуту), в установленому порядку призначає на посади та звільняє з посади їх керівників;

16) розподіляє обов'язки між своїми заступниками;

17) забезпечує взаємодію ДМС України з визначеним міністром внутрішніх справ структурним підрозділом МВС;

18) скасовує повністю чи в окремі частині акти територіальних органів ДМС;

19) забезпечує дотримання встановленого міністром внутрішніх справ порядку обміну інформацією між МВС і ДМС та своєчасність її подання;

20) вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до відповідальності державних службовців і працівників апарату ДМС, керівників територіальних органів та територіальних підрозділів ДМС, присвоює їм ранги державних службовців;

21) вносить в установленому порядку подання щодо представлення державних службовців і працівників апарату ДМС, її територіальних органів та територіальних підрозділів до відзначення державними нагородами;

22) утворює комісії, робочі та експертні групи;

23) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

24) уживає заходів для забезпечення режиму секретності та здійснює постійний контроль за станом охорони державної таємниці в апараті ДМС;

25) підписує накази ДМС;

26) дає у межах повноважень обов'язкові до виконання державними службовцями і працівниками апарату ДМС України, її територіальними органами та територіальними підрозділами доручення;

27) затверджує граничну чисельність працівників пунктів тимчасового розміщення біженців і пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, а також їх структуру, штатний розпис і кошторис у межах коштів, передбачених на утримання ДМС;

28) здійснює інші повноваження, визначені законом.

ДМС України у межах своїх повноважень, на основі й на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, постанов Верховної Ради України, ухвалених відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів МВС України та доручень міністра видає накази організаційно-розпорядчого характеру, які підписуються головою ДМС України, організовує і контролює їх виконання.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції ДМС України, й обговорення найважливіших напрямів її діяльності у ДМС України може утворюватися Колегія, персональний склад якої затверджено наказами ДМС України від 07.09.2018 № 134 «Про внесення змін до персонального складу Колегії ДМС України», від 06.02.2019 № 38 «Про внесення змін до персонального складу Колегії ДМС України» та від 10.06.2019 № 173 «Про внесення змін до персонального складу Колегії ДМС України». Так, до складу Колегії ДМС України входять голова ДМС України (голова колегії), заступник міністра внутрішніх справ України (за згодою), керівники структурних підрозділів ДМС України, а також у встановленому порядку інші особи. Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу ДМС України.

Для розгляду наукових рекомендацій і проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у ДМС України можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний і персональний склад та положення про них затверджуються головою ДМС України.

На утворені *територіальні органи та територіальні підрозділи ДМС України* може покладатися виконання окремих завдань за міжрегіональним принципом.

У свою чергу, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, є державними установами, призначеними для тимчасового утримання іноземців та осіб без громадянства у разі, коли¹⁰⁷:

- вони не виконали в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення;
- є обґрунтовані підстави вважати, що вони ухилятимуться від виконання такого рішення;
- адміністративним судом ухвалено постанову про їх примусове видворення за межі України;
- вони прибули на територію України відповідно до міжнародних договорів про реадмісію або не мають законних підстав для перебування на території України і підлягають примусовому видворенню за її межі.

Пункт тимчасового перебування належить до сфери управління ДМС, відповідно, він утворюється, реорганізовується та ліквідується за рішенням ДМС.

Основними завданнями пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства є такі:

- 1) забезпечення тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, розміщених відповідно до законодавства;
- 2) створення належних умов для утримання іноземців та осіб без громадянства, забезпечення їх індивідуальними спальними місцями, постільною білизною, триразовим харчуванням, матеріально-побутовим та медичним обслуговуванням тощо;
- 3) сприяння територіальним органам ДМС та органам охорони державного кордону у виконанні покладених на них завдань, пов'язаних із примусовим видворенням іноземців та осіб без громадянства за межі України;
- 4) сприяння іноземцям та особам без громадянства в установленні контактів з родичами, земляками, міжнародними та громадськими організаціями.

Іноземці та особи без громадянства утримуються у пункті тимчасового перебування протягом строку, необхідного для виконання постанови адміністративного суду про їх примусове видворення за межі України, але не більше як 12 місяців.

¹⁰⁷ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1110 «Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні»: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2012 № 70. *Урядовий кур'єр*. 2012. 16 лют.

Відповідно до частини 8 ст. 29 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» з метою організації тимчасового розміщення осіб, які подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, стосовно яких ухвалено рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцями чи особами, які потребують додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, створюються пункти тимчасового розміщення біженців (далі – ПТРБ).

Відповідно до Положення про пункти тимчасового розміщення біженців, затвердженого Наказом МВС України від 14.06.2018 № 503 пункт утворюється, реорганізується, утримується та ліквідується Державною міграційною службою України і належить до сфери її управління¹⁰⁸.

Основними завданнями таких пунктів є такі:

– забезпечення тимчасового розміщення строком до шести місяців осіб, які подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, стосовно яких ухвалено рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцями чи особами, які потребують додаткового захисту, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту (далі – особи, розміщені в пункті);

– створення належних умов для проживання осіб, розміщених у пункті, забезпечення їх необхідною первинною медичною допомогою, харчуванням тощо;

– сприяння та створення умов для реалізації особами, розміщених у пункті, прав і свобод, передбачених законодавством.

Строк перебування в пункті може бути продовжений на період існування обставин та у порядку, передбаченому пунктами 17–20 розділу III вказаного Положення, але на загальний строк не більше 12 місяців.

На базі пунктів може створюватися спеціальне приміщення (центр) для дітей, розлучених із сім'єю, які заявили про намір бути визнаними біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, оскаржують рішення щодо статусу

¹⁰⁸ Про затвердження Положення про пункти тимчасового розміщення біженців : Наказ МВС України від 14.06.2018 № 503. *Офіційний вісник України*. 2018. № 58. Ст. 2025.

біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту. Порядок приймання і перебування у центрі згаданих категорій дітей, розлучених із сім'єю, врегульовується окремим положенням, затвердженим наказом МВС України¹⁰⁹.

Головною метою діяльності Державного підприємства «Документ» є впровадження нових сервісів і стандартів надання послуг, створення сучасних умов для обслуговування громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Це підприємство, визначене законодавчими актами адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру, здійснює реалізацію заходів з інформаційного, технічного і програмно-технологічного забезпечення функціонування цієї електронної інформаційно-телекомунікаційної системи та впроваджує єдину службу сервісної підтримки її користувачів.

Підприємство наділено законом необхідними повноваженнями прийому заяв-анкет громадян на оформлення біометричних документів та їх видачі. Для цього коштом підприємства із використанням сучасних інформаційних систем і за європейським зразком утворено 27 центрів обслуговування громадян «Паспортний сервіс» у 21 регіоні України. Крім прийому заяв-анкет, у цих центрах громадянам надається комплекс сервісних послуг у сфері міграції, у тому числі проставлення апостилю, оформлення страхового полісу і довідки про наявність або відсутність судимості, забезпечення офіційного перекладу тощо.

ДМС України під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими й іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

Працівники ДМС України мають єдиний формений одяг із відповідними знаками розрізнення, що видається безкоштовно, зразки якого затверджуються Кабінетом Міністрів України. ДМС України використовує транспортні засоби спеціалізованого призначення,

¹⁰⁹ Міграційне право України : підручник / за заг. ред. В. В. Ковальської. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2016. 476 с.

у тому числі із символікою ДМС України, обладнані спеціальними світловими та звуковими сигнальними пристроями.

Працівники ДМС України, які виконують завдання з реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції, а також притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, мають право застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби у випадках і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть нормативно-правові акти, якими врегульовано правовий статус та організацію діяльності ДМС України.

2. Основні завдання та функції Державної міграційної служби України.

3. Повноваження голови Державної міграційної служби України.

4. Визначте структуру апарату Державної міграційної служби України.

5. На якій правовій основі утворюються і діють пункти тимчасового розміщення біженців? Визначте їх завдання.

6. Мета та порядок утворення Колегії Державної міграційної служби України.

7. Визначте стратегічні напрями реалізації державної міграційної політики.

§ 4. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Кожен громадянин відповідно до Конституції України має право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та застосування зброї, а також на забезпечення реалізації цього права від органів виконавчої влади, керівників підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності і підпорядкування. Серед 166 загроз забезпеченню сталого розвитку в Україні не останнє місце посідають надзвичайні ситуації (далі – НС) різного характеру у вигляді стихійних лих, техногенних катастроф, терористичних і диверсійних актів і регіональних конфліктів із застосуванням військової сили¹¹⁰. Їх ігнорування в сучасних умовах ставить під питання не лише економічне зростання та соціальний добробут, а й забезпечення національної безпеки країни. Тому захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від НС шляхом запобігання таким ситуаціям, мінімізації та ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період належить до основних функцій держави і згідно із законодавством¹¹¹ має назву цивільного захисту.

Цивільний захист (далі – ЦЗ) – це система заходів (організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних тощо), які вживають центральні та місцеві органи виконавчої влади й підпорядковані їм сили, підприємства, установи та організації для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, що загрожують життю і здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період.

Цивільний захист здійснюється за такими **принципами**: гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності; комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту; пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян; максимально можливого економічно обґрунтованого зменшення ризику

¹¹⁰ Клименко Н. Г. Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 2. С. 166–177.

¹¹¹ Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

виникнення надзвичайних ситуацій; централізації управління, єдиності, підпорядкованості, статутної дисципліни Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту й аварійно-рятувальних служб; гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, установлених законом; добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із ризиком для їхніх життів і здоров'я; відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту; виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Під час надзвичайних ситуацій потенційні небезпеки для життя і здоров'я людей проявляються в більшій кількості та з більшою ймовірністю негативних наслідків. Засобом вирішення проблеми захисту від техногенних і природних надзвичайних ситуацій є створення в Україні **Єдиної державної системи цивільного захисту** (далі – ЄСЦЗ) – це сукупність органів управління, сил і засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту¹¹².

Головною метою функціонування ЄСЦЗ є забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту у мирний час та в особливий період.

Запобігання виникненню НС передбачає підготовку та реалізацію заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінювання ступенів ризику та завчасне реагування на події, що становлять загрозу виникнення НС для запобігання лиху чи пом'якшення його можливих наслідків.

Реагування на НС – це скоординовані дії підрозділів Єдиної державної системи цивільного захисту щодо реалізації планів локалізації та ліквідації аварій (катастроф) для усунення загрози життю та здоров'ю людей і надання невідкладної допомоги потерпілим.

¹¹² Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. *Урядовий кур'єр*. 2014. 5 лют.

До єдиної системи цивільного захисту входять постійно діючі функціональні і територіальні підсистеми та їх ланки. Вони виконують основні завдання, визначені у статті 8 Кодексу цивільного захисту України¹¹³.

До складу підсистеми ЄСЦЗ належать:

– постійно діючі органи управління цивільного захисту, до повноважень яких належать питання організації та здійснення заходів цивільного захисту, а саме:

а) на державному рівні – Кабінет Міністрів України, Державна служба з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України), а також центральні органи виконавчої влади, що створюють функціональні підсистеми та підрозділи з питань цивільного захисту у складі їх апаратів;

б) на регіональному рівні – Рада міністрів АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, підрозділи з питань цивільного захисту, які утворюються у їх складі, територіальні органи ДСНС;

в) на місцевому рівні – районні, районні у м. Києві та м. Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим, міст обласного і районного значення) рад, підрозділи з питань цивільного захисту, які утворюються у їх складі, виконавчі органи селищних і сільських рад та підрозділи територіальних органів ДСНС України;

г) на об'єктовому рівні – керівні органи підприємств, установ та організацій, а також підрозділи (посадові особи) з питань цивільного захисту, які утворюються (призначаються) такими органами відповідно до законодавства;

– координаційні органи (Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій та її структурні підрозділи на місцях);

– сили цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем – підрозділи (частини) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що функціонує в системі ДСНС України, аварійно-рятувальні служби, формування цивільного захисту, спеціалізовані служби цивільного захисту, пожежно-рятувальні підрозділи, добровільні формування цивільного захисту;

¹¹³ Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.

– системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення – оперативно-чергові служби центрів управління в надзвичайних ситуаціях територіальних органів ДСНС України¹¹⁴.

Загальне керівництво ЄСЦЗ здійснює Кабінет Міністрів України. Начальником ЦЗ України є Прем'єр-міністр України.

Безпосереднє керівництво діяльністю ЄСЦЗ покладається на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту – Державну службу України з надзвичайних ситуацій України, керівник якої є заступником начальника ЦЗ України.

В процесі реформування державної системи цивільного захисту у 2011 році сталося розділення Міністерства у справах надзвичайних ситуацій України на чотири окремих відомства: Міністерство надзвичайних ситуацій України (як головний орган), Державну інспекцію техногенної безпеки, Державне агентство зони відчуження та Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки. Особовий склад залишився на службі цивільного захисту. Державні пожежні частини отримали статус «рятувальних» і були підпорядковані територіальним органам МНС. Районні (міські) відділи МНС реформовано в служби цивільного захисту в районах (містах) і введено до складу апаратів ГТУ (ТУ) МНС. Державну службу України з надзвичайних ситуацій як єдиний орган державного захисту від надзвичайних ситуацій утворено на підставі Указу Президента України від 24.12.2012 № 726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» шляхом реорганізації Міністерства надзвичайних ситуацій та Державної інспекції техногенної безпеки України. 01 липня 2013 р. набув чинності Кодекс цивільного захисту України¹¹⁵. Як результат – 25 квітня 2014 р. Кабінет Міністрів України видав Постанову № 120 «Питання координації та спрямування Державної служби з надзвичайних ситуацій», згідно з якою діяльність Служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ. МВС України, та було затверджено Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту ДСНС України.

¹¹⁴ Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. *Урядовий кур'єр*. 2014. 5 лют.

¹¹⁵ Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є основним центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної і техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб та гідрометеоро-

логічної діяльності¹¹⁶.

Облік сил цивільного захисту на державному рівні ведеться ДСНС України, а на регіональному рівні – її територіальними органами.

У своїй діяльності ДСНС України керується Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства оборони України та МВС України й іншими актами законодавства України. Основним нормативно-правовим актом України, який визначив основні завдання, структуру та повноваження ДСНС України, є Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052.

Основними завданнями Державної служби надзвичайних ситуацій є такі:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб¹¹⁷;

3) внесення на розгляд міністра внутрішніх справ України пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

¹¹⁶ Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. *Урядовий кур'єр*. 2015. 25 груд.

¹¹⁷ Дубинський О. Ю. Заходи адміністративного примусу у діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій: система та правові засади реалізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 202–205.

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності.

Державна служба з надзвичайних ситуацій України відповідно до покладених на неї завдань **здійснює такі повноваження:**

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та нормативно-правових актів міністерств, подає їх в установленому порядку міністрові внутрішніх справ;

2) здійснює безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту;

3) формує проекти планів у сфері цивільного захисту державного рівня на мирний час та в особливий період, подає їх міністрові внутрішніх справ України для внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, організовує планування заходів цивільного захисту центральними та місцевими органами виконавчої влади;

4) проводить підготовку органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та їх ланок;

5) вносить в установленому порядку пропозиції національному органу стандартизації щодо необхідності створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації у сфері цивільного захисту;

6) здійснює заходи щодо створення, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення їх обліку, забезпечує разом із відповідними органами та підрозділами цивільного захисту й місцевими держадміністраціями здійснення контролю за готовністю зазначених споруд до використання за призначенням;

7) здійснює заходи щодо впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, готує пропозиції щодо віднесення населених пунктів та об'єктів національної економіки до груп (категорій) із цивільного захисту;

8) здійснює заходи щодо радіаційного і хімічного захисту, координує та контролює здійснення заходів щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;

9) здійснює разом із центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями прогнозування ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначає показники ризику та здійснює районування території України щодо ризику виникнення надзвичайних ситуацій;

10) веде державний облік, реєструє і зберігає матеріали гідрометеорологічних спостережень, веде інформаційну базу гідрометеорологічних даних та даних про стан навколишнього природного середовища;

11) видає експертні висновки про рівень надзвичайної ситуації, веде їх облік;

12) координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади та суб'єктів господарювання щодо здійснення заходів з евакуації населення;

13) забезпечує здійснення заходів з мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій, а також проводить просвітницьку та практично-навчальну роботу з метою підготовки населення до дій в умовах учинення терористичного акту;

14) залучає підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності й координує їх діяльність під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного і регіонального рівня; організовує проведення пошуково-рятувальних робіт і здійснює контроль за їх проведенням;

15) організовує та здійснює заходи з професійної підготовки особового складу органів і підрозділів цивільного захисту та психологічного захисту населення у разі загрози виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій;

16) проводить через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту піротехнічні роботи, пов'язані зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів і підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), за винятком територій, на яких були розміщені і постійно

дислокуються військові частини, установи, військові навчальні заклади, підприємства та організації Збройних Сил України й інших військових формувань, утворених відповідно до законів;

17) вносить міністрів внутрішніх справ пропозиції щодо формування переліку суб'єктів господарювання, галузей та окремих територій, що підлягають постійному й обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню, а також щодо порядку здійснення такого обслуговування;

18) здійснює атестацію та сертифікацію аварійно-рятувальних служб і рятувальників;

19) забезпечує гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю людей чи призводять до завдання матеріальних збитків;

20) створює оперативний матеріальний резерв для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків;

21) організовує та забезпечує охорону від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів;

22) реалізує в межах повноважень, передбачених законом, державну політику у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, а також щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

23) координує проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт авіаційними силами та засобами ДСНС України, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності;

24) вносить до відповідних органів пропозиції щодо припинення польотів до усунення недоліків у разі порушення вимог нормативних документів з питань пошуково-рятувального забезпечення;

25) здійснює оповіщення та інформування центральних і місцевих органів виконавчої влади про загрозу виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій, методичне керівництво щодо створення і належного функціонування систем оповіщення цивільного захисту різного рівня;

26) здійснює впровадження та забезпечує функціонування і розвиток системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112;

27) забезпечує проведення гідрометеорологічних і геліофізичних спостережень, фонових радіаційних та базових спостережень за станом забруднення навколишнього природного середовища;

28) надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування і населенню безоплатну інформацію загального користування про фактичні й очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища, здійснює попередження про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища, а також гідрометеорологічне обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, діяльність яких залежить від гідрометеорологічних умов, у тому числі підприємств енергетики, агропромислового комплексу, комунального господарства, цивільної авіації та інших видів транспорту;

29) забезпечує прогнозування погоди, гідрологічного режиму водних об'єктів, небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ та урожайності сільськогосподарських культур;

30) взаємодіє з міжнародними організаціями і національними гідрометеорологічними службами іноземних держав, представляє Україну у Всесвітній метеорологічній організації, бере участь у межах повноважень, передбачених законом, у реалізації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;

31) виконує акти Верховної Ради України, Президента України про надання Україною гуманітарної допомоги іншим державам, у тому числі організовує закупівлю послуг із завантаження, вивезення та складування вантажів, здійснює їх супроводження до місця призначення та передання отримувачам гуманітарної допомоги;

32) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення державного контролю у сфері гідрометеорологічної діяльності, реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;

33) здійснює ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, надання екстреної медичної допомоги у зоні надзвичайної ситуації (осередку ураження) постраждалим та рятувальникам, заходи з медичного забезпечення (лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні заходи, медичне постачання та санаторно-курортне лікування) осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, ветеранів служби цивільного захисту (війни) і членів їх сімей, медичне обслуговування учнів (вихованців) навчальних закладів ДСНС;

34) організовує провадження наукової, науково-технічної, інвестиційної, інформаційної та видавничої діяльності, сприяє створенню і впровадженню сучасних інформаційних технологій та комп'ютерних мереж, є замовником наукових робіт, бере участь у проведенні прикладних науково-дослідних робіт, розробляє та затверджує галузеві стандарти з питань, що належать до компетенції ДСНС;

35) вносить на розгляд Мінекономрозвитку пропозиції щодо державного замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

36) здійснює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників апарату ДСНС України, а також осіб, включених до кадрового резерву;

37) здійснює функції з організації та навчально-методичного забезпечення навчання (підвищення кваліфікації за цільовим призначенням) керівних кадрів і фахівців центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язано з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту;

38) організовує навчання населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях, розробляє і затверджує відповідні організаційно-методичні рекомендації та програми з підготовки населення до таких дій;

39) організовує і здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів із питань техногенної та пожежної безпеки й цивільного захисту міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями, іншими державними органами й органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання;

40) організовує та проводить перевірку стану готовності функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та відповідних органів управління ними до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

41) здійснює безпосередньо та через свої територіальні органи реєстрацію декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки;

42) здійснює державний нагляд (контроль) за:

– ужиттям інженерно-технічних заходів цивільного захисту відповідно до закону;

– діяльністю аварійно-рятувальних служб, станом їх готовності до реагування на аварії та надзвичайні ситуації, а також уживає

заходів для зупинення діяльності неатестованих аварійно-рятувальних служб у порядку, визначеному законодавством;

– дотриманням періодичності навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язано з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту, та вживає заходів для усунення виявлених недоліків;

43) здійснює відповідно до закону ліцензування господарської діяльності з надання послуг і проведення робіт протипожежного призначення;

44) здійснює функції технічного регулювання у визначеній законодавством сфері;

44-1) здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності;

45) розглядає у разі звернення фізичних чи юридичних осіб:

– проектну документацію щодо влаштування засобів протипожежного захисту (систем пожежогасіння, пожежної сигналізації, оповіщення про пожежу та управління евакуацією населення, протидимного захисту, пожежного спостереження, вогнезахисної обробки будівельних конструкцій, виробів і матеріалів, автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення), а також бере участь у прийманні проведених робіт із влаштування зазначених засобів;

– технічні завдання і робочі проекти на автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення;

– проектну документацію на будівництво захисних споруд цивільного захисту, а також розділ щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту у складі містобудівної документації;

46) перевіряє наявність та утримання в стані готовності автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення в разі їх виникнення і систем протипожежного захисту на об'єктах, які підлягають обладнанню такими системами;

47) перевіряє наявність і готовність до використання в разі виникнення надзвичайних ситуацій промислових засобів захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин і засобів цивільного захисту, стан їх утримання та ведення обліку;

48) складає акти перевірок, видає приписи, постанови й розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері

цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, а в разі встановлення порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, звертається безпосередньо і через територіальні органи до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, об'єктів тощо;

49) розробляє та подає в установленому порядку на розгляд міністра внутрішніх справ для внесення до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо підвищення ефективності захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, удосконалення системи цивільного захисту на відповідних територіях, в органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності;

50) подає міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим держадміністраціям й органам місцевого самоврядування інформацію про юридичних та фізичних осіб, винних у порушенні законодавства у сфері цивільного захисту;

51) бере участь у розробленні будівельних норм у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, пропозицій щодо внесення змін до них і визнання їх такими, що втратили чинність, подає міністрові внутрішніх справ відповідні пропозиції;

52) застосовує адміністративно-господарські санкції за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки;

53) здійснює методичне керівництво щодо створення і належного функціонування систем оповіщення цивільного захисту різного рівня;

54) забезпечує інформування громадськості про реалізацію державної політики з питань, що належать до компетенції ДСНС України, та проводить інформаційно-роз'яснювальну, пропагандистську і культурно-масову роботу з популяризації служби цивільного захисту;

55) у разі звернення фізичних чи юридичних осіб надає: інформацію щодо цивільного захисту, зокрема спрямовану на впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, забезпечення пожежної та техногенної безпеки; методичні рекомендації щодо розроблення та підготовки положень, інструкцій та інших

нормативних документів у сфері пожежної та техногенної безпеки, що діють на підприємствах, в установах та організаціях і на інших суб'єктах господарювання незалежно від форми власності;

56) перевіряє відповідно до закону стан: готовності до використання за призначенням аварійно-рятувальної техніки, засобів цивільного захисту, а також обладнання, призначеного для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; дотримання правил транспортування небезпечних речовин трубопровідним транспортом і порядку їх перевезення транспортними засобами; планування та готовності до здійснення заходів з організації евакуації населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій; підготовки населення до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

57) бере участь у:

- розробленні органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування державних і регіональних програм з питань, що належать до компетенції ДСНС України;

- розгляді проектів державних, регіональних програм, що розробляються з метою поліпшення захисту об'єктів і територій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

- формуванні науково-технічної політики з питань, що належать до компетенції ДСНС України, координації наукових досліджень і впровадженні передового досвіду, досягнень науки, новітньої техніки та продукції протипожежного призначення;

- роботі комісій із розслідування авіаційних подій;

- роботі Ради з акредитації й технічних комітетів з акредитації національного органу з акредитації для реалізації технічної політики у сфері пожежної безпеки, а також Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення та Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

- розслідуванні пожеж, причин виникнення надзвичайних ситуацій та невиконання запобіжних заходів, а також проведенні оцінювання дій органів управління і сил щодо організації та проведення ними рятувальних та інших невідкладних робіт;

- погодженні у разі звернення фізичних чи юридичних осіб в установленому суб'єктом нормування порядку обґрунтованих відхилень від установлених норм;

- розгляді проектів об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, стосовно додержання вимог нормативно-правових актів щодо інженерно-технічних заходів, у сфері пожежної й техногенної безпеки;

– розгляді проєктів містобудівної документації, після якого подає спеціально уповноваженому органу містобудування та архітектури висновки щодо додержання вимог цивільного захисту, зокрема щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки;

58) проводить в установленому порядку внутрішній аудит;

59) бере в межах повноважень, передбачених законом, участь у діяльності міжнародних організацій з питань, що належать до компетенції ДСНС;

60) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДСНС, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

61) забезпечує надання підпорядкованими підрозділами у передбачених законодавством випадках платних послуг;

62) вносить пропозиції щодо технічного регулювання у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, гідрометеорологічної діяльності, а також щодо встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до засобів протипожежного захисту й аварійно-рятувальних засобів і пожежонебезпечної продукції;

63) проводить роботи із стандартизації, сертифікації, акредитації і метрологічного забезпечення діяльності з питань, що належать до її компетенції;

64) готує та подає на розгляд міністра внутрішніх справ пропозиції щодо стратегічних і програмно-планових документів у відповідній сфері та забезпечує їх виконання;

65) проводить роботу з профілактики правопорушень та додержання дисципліни в органах і підрозділах ДСНС України;

66) погоджує проєкти нормативно-правових актів, будівельних норм, стандартів, правил, технічних умов і регламентів та інших нормативно-технічних документів із питань, що належать до компетенції ДСНС України, які розробляються міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями;

67) здійснює відповідно до законодавства заходи щодо забезпечення правового та соціального захисту осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, пенсіонерів і ветеранів служби цивільного захисту та членів їх сімей, державних службовців і працівників ДСНС, її територіальних органів, органів і підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;

68) сприяє розвитку соціального діалогу, проведенню консультацій із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців щодо проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань реалізації державної політики у сфері трудових відносин, оплати праці, охорони праці та соціального захисту населення;

69) здійснює державні закупівлі в установленому законом порядку;

70) виконує функції з управління та охорони об'єктів державної власності, що належать до сфери її управління;

71) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Крім того, ДСНС України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДСНС України, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

2) здійснює добір кадрів в апарат ДСНС України та на керівні посади в її територіальні органи, на підприємства, в установи та організації, що належать до сфери її управління, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників апарату ДСНС України;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДСНС України, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) організовує ведення діловодства й архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

6) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів.

ДСНС України для виконання покладених на неї завдань **має право в установленому порядку:**

1) залучати підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми

власності до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного і регіонального рівня та проведення пошуково-рятувальних робіт; представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фахівців підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених і представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції ДСНС¹¹⁸; органи, організації, сили та засоби центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) до участі в навчаннях з питань цивільного захисту;

2) одержувати безоплатно інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції й семінари з питань, що належать до компетенції ДСНС;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) використовувати телебачення і радіомовлення для оприлюднення повідомлень про надзвичайні ситуації;

6) здійснювати представництво України в міжнародних організаціях з питань цивільного захисту.

ДСНС України під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з підрозділами Національної поліції України, іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, підприємствами, установами та організаціями.

¹¹⁸ Казанчук І. Д. Особливості взаємодії та координації дій правоохоронних органів при введенні режиму надзвичайного стану та у зоні надзвичайної екологічної ситуації в умовах сьогодення // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 83–87.

ДСНС України очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра внутрішніх справ.

Голова ДСНС України: здійснює керівництво її діяльністю, представляє ДСНС у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні і за її межами; організовує та контролює відповідно до компетенції виконання в апараті ДСНС України і її територіальних органах Конституції та законів України, актів Президента України й Кабінету Міністрів України та наказів МВС; вносить на розгляд міністра внутрішніх справ пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у відповідній сфері, зокрема розроблені ДСНС проекти законів, актів Президента України й Кабінету Міністрів України, а також позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства; подає міністрові внутрішніх справ для затвердження плани роботи ДСНС та звітує перед ним про результати їх виконання; забезпечує виконання ДСНС наказів МВС і доручень міністра внутрішніх справ з питань, що належать до компетенції ДСНС; забезпечує взаємодію ДСНС з визначеним міністром внутрішніх справ структурним підрозділом МВС, відповідальним за взаємодію з ДСНС; затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату ДСНС; утворює комісії, робочі та експертні групи; скликає та проводить наради з питань, що належать до компетенції ДСНС; підписує накази ДСНС; дає в межах повноважень, передбачених законом, доручення, обов'язкові для виконання особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державними службовцями і працівниками апарату ДСНС, її територіальних органів, органів і підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту; затверджує структуру територіальних органів ДСНС за погодженням з міністром внутрішніх справ, їх штатний розпис та кошторис; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова ДСНС України має двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра внутрішніх справ.

ДСНС України здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Організаційну структуру ДСНС України складають:

- Апарат Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
- територіальні органи ДСНС України (головні управління, управління ДСНС України в областях) та підпорядковані підрозділи

(аварійно-рятувальні загони спеціального призначення, загони технічної служби, державні пожежно-рятувальні загони, державні пожежно-рятувальні частини, державні пожежно-рятувальні пости, частини технічної служби, центри забезпечення діяльності, оперативно-координаційні центри, Центр оперативного зв'язку, телекомунікаційних систем та інформаційних технологій);

– підрозділи безпосереднього підпорядкування апарату ДСНС України (спеціальні центри швидкого реагування ДСНС України, Спеціальний авіаційний загін Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України, Державний центр сертифікації ДСНС України, Центр оперативного зв'язку, телекомунікаційних систем та інформаційних технологій ДСНС України та ін.);

– заклади вищої освіти та науково-дослідні установи;

– спеціалізовані формування (воєнізовані гірничорятувальні, або аварійно-рятувальні загони ДСНС України);

– підприємства, установи та організації сфери управління.

На підставі статті 24 чинного Кодексу цивільного захисту України та Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій, затвердженого наказом МВС України від 03.07.2014 № 631 у структурі ДСНС України діє Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту України (далі – ОР СЦЗ) як спеціальне об'єднання аварійно-рятувальних та інших формувань (підрозділів) та органів управління такими формуваннями, підпорядковане Департаменту реагування на надзвичайні ситуації. ОР СЦЗ є правонаступницею військ Цивільної оборони України та Державної пожежної охорони МВС України¹¹⁹.

За своєю структурою ОРС ЦЗ складається з органів управління, аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування, аварійно-рятувальних формувань спеціального призначення, спеціальних авіаційних та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), навчальних центрів, формувань та підрозділів забезпечення.

Основними завданнями ОРС ЦЗ є проведення робіт і вжиття заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, а також ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій.

¹¹⁹ Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Наказ МВС України від 03.07.2014 № 631. *Офіційний вісник України*. 2014. № 62. Ст. 1713.

Завдання, повноваження та права конкретних формувань ОРС ЦЗ визначаються їх статутами (положеннями), які погоджуються з ДСНС України та затверджуються згідно із законодавством України.

Загальне керівництво ОРС ЦЗ здійснює голова Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Спрямування і координацію діяльності органів управління і формувань ОРС ЦЗ здійснюють перший заступник голови і заступник голови (відповідно до розподілу обов'язків) через структурні підрозділи апарату ДСНС України за напрямками діяльності.

Органами управління ОРС ЦЗ є апарат ДСНС України та головні управління (управління) ДСНС України в областях і місті Києві (територіальні органи управління). Структурні підрозділи апарату ДСНС України забезпечують організацію діяльності формувань ОРС ЦЗ за визначеними напрямками і покладеними на них завданнями, вносять пропозиції щодо вдосконалення діяльності і структури територіальних органів управління та формувань ОРС ЦЗ.

Координацію діяльності Спеціального авіаційного загону щодо застосування авіації та контроль за підготовкою його до дій за призначенням здійснює структурний підрозділ апарату ДСНС України, до компетенції якого законодавством віднесено функції щодо авіаційного пошуку та рятування.

Для формувань ОРС ЦЗ центрального підпорядкування рішенням голови ДСНС України встановлюються зони відповідальності щодо реагування на надзвичайні ситуації. Порядок організації і проведення органами управління та формуваннями ОРС ЦЗ аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і гасіння пожеж, а також організація їх взаємодії з іншими органами управління та силами цивільного захисту визначаються статутом дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, затвердженим центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Крім того, для підготовки рекомендацій щодо виконання покладених на ДСНС завдань у Службі може утворюватися колегія, рішення якої можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу ДСНС України.

Для розгляду наукових рекомендацій і проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у ДСНС України можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію

колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний і персональний склад та положення про них затверджуються головою ДСНС.

ДСНС України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки та рахунки в органах Казначейства.

Структуру апарату ДСНС України затверджує її голова за погодженням з міністром внутрішніх справ. Штатний розпис і кошторис апарату ДСНС України затверджує її голова за погодженням з Мініном.

Кадри (персонал) ДСНС України становлять:

– особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту (у тому числі курсанти закладів вищої освіти ДСНС України), які уклали контракт про проходження служби (навчання) і яким присвоюються спеціальні звання служби цивільного захисту відповідно до Кодексу цивільного захисту України і «Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 593¹²⁰;

– державні службовці відповідно до Закону України «Про державну службу»;

– працівники, які уклали трудовий договір відповідно до КЗпП України.

Гранична чисельність осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників ДСНС затверджується Кабінетом Міністрів України.

Служба цивільного захисту є державною службою особливого характеру, яка забезпечує пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, уживає заходів для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації й ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період.

На службу цивільного захисту із зарахуванням до персоналу (кадрів) ДСНС України приймаються у добровільному порядку та за контрактом громадяни України, які досягли 18-річного віку, відповідають кваліфікаційним вимогам і здатні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я виконувати службовий обов'язок.

¹²⁰ Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 593. *Офіційний вісник України*. 2013. № 67. Ст. 2436.

Статус особи рядового і начальницького складу підтверджується службовим посвідченням, форма та порядок видачі якого встановлюються ДСНС України. Також вони забезпечуються форменим одягом згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 № 81 «Про затвердження опису та зразків форменого одягу і відповідних знаків розрізнення осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та норм забезпечення форменим одягом».

У лютому 2015-го року Верховною Радою України були внесені зміни до низки законодавчих актів, за якими проходження служби цивільного захисту фактично було прирівняно до військової служби за умов настання в державі особливого періоду або оголошення цільової мобілізації. Зокрема, передбачається кримінальна відповідальність за ухилення від такої служби в зазначених умовах на строк від 2 до 5 років позбавлення волі.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення цивільного захисту та охарактеризуйте принципи його забезпечення.
2. Які органи входять до Єдиної системи цивільного захисту в Україні?
3. Визначте призначення та правове регулювання діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
4. Основні завдання та функції Державної служби надзвичайних ситуацій.
5. Визначте структуру Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
6. Якими є мета, завдання та повноваження Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій?
7. Порядок проходження служби цивільного захисту, вимоги до кандидатів на службу в підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
8. Перелічіть права та обов'язки голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

§ 5. Національна гвардія України

Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначається для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій¹²¹.

Історичною віхою у функціонуванні Національної гвардії України як самостійної силової структури став ухвалений 04.11.1991 р. Закон України «Про Національну гвардію України», яким утворено це військове формування з правоохоронними функціями на базі Внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ УРСР, а також із залученням нових військових кадрів на добровольчій основі. У такому статусі цей військовий підрозділ проіснував до 2000 р., коли на підставі Закону України «Про розформування Національної гвардії України» від 11.01.2000 № 1363-XIV він був ліквідований і передав свої повноваження новоствореним Внутрішнім військам Міністерства внутрішніх справ України.

У зв'язку із надзвичайними подіями, які розгорнулися в Україні на початку 2014 р., в умовах порушення територіальної цілісності України і військових дій на Сході України українською законодавчою та виконавчою владою було ухвалено рішення про відродження Національної Гвардії України, і вже 13.03.2014 р.

¹²¹ Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594.

Верховна Рада України затвердила Закон України № 876-VII та фінансування Національної гвардії. Базою для відновлення Національної гвардії, яка перетворювалася на військове формування з правоохоронними та службово-бойовими функціями, стали Внутрішні війська МВС України.

В умовах сьогодення Національна гвардія України відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII¹²² бере участь у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

Правову основу діяльності Національної гвардії України становлять Конституція України, міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон України «Про Національну Гвардію України» та інші закони України («Про правовий режим воєнного стану»¹²³, «Про правовий режим надзвичайного стану»¹²⁴, «Про Національну поліцію»¹²⁵ та ін.),

акти Президента України (зокрема, Указ Президента України від 12.05.2014 № 464/2014 «Про символіку Національної гвардії України», Указ Президента України від 23.09.2016 № 406 «Про затвердження Положення про територіальну оборону України») і Кабінету Міністрів України (Положення про єдину державну систему цивільного захисту, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11, Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 92, тощо), а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України (наказ МВС України від 22.08.2016 № 859 «Про затвердження Інструкції

¹²² Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

¹²³ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

¹²⁴ Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

¹²⁵ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події»¹²⁶, наказ МВС України від 16.06.2014 № 567 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України») й інші нормативно-правові акти.

Діяльність Національної гвардії України ґрунтується на **принципах** верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного цивільного контролю, прозорості, відповідальності, централізованого керівництва та єдиноначальності¹²⁷. У діяльності її підрозділів забороняється застосування тортур, катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Основними функціями Національної гвардії є такі:

1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

2) охорона громадського порядку, забезпечення захисту й охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності та важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

¹²⁶ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події : Наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2583.

¹²⁷ Дитюк В. Правовий принцип поваги, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної гвардії України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 855. С. 48–56.

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних із припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень;

12) участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування;

13) участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

14) участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування;

15) участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

16) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

17) участь у виконанні завдань територіальної оборони;

18) оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, та центральних баз матеріально-технічного забезпечення МВС України;

19) участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, та засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань;

20) забезпечення внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством.

Крім того, Національна гвардія України здійснює охорону ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів та інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, а також спеціальних вантажів, порядок організації перевезення яких устанавлюється Кабінетом Міністрів України.

Національна гвардія України є основним суб'єктом із припинення масових заворушень. Під час здійснення заходів щодо припинення масових заворушень Національна гвардія координує діяльність сил і засобів правоохоронних органів, залучених до припинення зазначених протиправних дій. Організація діяльності Національної гвардії України з припинення масових заворушень, а також порядок її взаємодії під час виконання зазначеної функції з правоохоронними органами, іншими органами державної влади й органами місцевого самоврядування визначається Кабінетом Міністрів України.

У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони.

Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України»¹²⁸ (ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України»).

Національна гвардія України виконує покладені на неї завдання і функції у тісній взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами прокуратури, органами місцевого самоврядування,

¹²⁸ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією й режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням.

Так, разом з органами Національної поліції України та самостійно Національна гвардія бере участь у забезпеченні громадської безпеки і порядку під час масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності та масових заворушень¹²⁹. Організація взаємодії між Національною поліцією України та військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України, на які покладено функції з охорони громадського порядку¹³⁰, здійснюється в межах, визначених законодавством, у тому числі згідно з Порядком організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку, шляхом¹³¹:

- спільного патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських і річкових портів та інших публічних (громадських) місць;

- проведення спільних заходів із метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць.

Взаємодія Національної гвардії України та Національної поліції з питань припинення масових заворушень здійснюється відповідно до вимог законодавства.

У порядку та на підставах, визначених законами України та міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких

¹²⁹ Казанчук І. Д. Питання удосконалення правових засад взаємодії органів Національної поліції України з Національною гвардією України у сфері забезпечення публічної (екологічної) безпеки // Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 груд. 2016 р.) : у 2 ч. Запоріжжя : Запорізь. міська громадська організація «Істина», 2016. Ч. II. С. 53–54.

¹³⁰ Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України : Наказ МВС України від 16.06.2014 № 567 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-14> (дата звернення: 12.09.2019).

¹³¹ Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : Наказ МВС України від 10.08.2016 № 773. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2582.

надано Верховною Радою України, військовослужбовці Національної гвардії можуть залучатися до участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки у складі миротворчого персоналу або миротворчого контингенту.

Національна гвардія функціонує в системі Міністерства внутрішніх справ України. *Військово-політичне та адміністративне керівництво* Національною гвардією України здійснює міністр внутрішніх справ України¹³².

Військово-політичне керівництво Національною гвардією України – це діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності Національної гвардії, політичних і стратегічних цілей, принципів і напрямів її розвитку.

Адміністративне керівництво Національною гвардією України – це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Національної гвардії, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності¹³³.

Повноваження міністра внутрішніх справ України щодо керівництва Національною гвардією України, його права та обов'язки визначаються Законом України «Про Національну Гвардію України» та іншими законами України.

Під час дії воєнного стану Національна гвардія України для виконання завдань з оборони держави підпорядковується *Міністерству оборони України*. У такому випадку міністр оборони України:

1) організовує підготовку та здійснює керівництво Національною гвардією України з виконання заходів правового режиму воєнного стану та завдань територіальної оборони, крім військових частин (підрозділів), які здійснюють конвоювання та охорону дипломатичних представництв;

2) узгоджує програми розвитку Національної гвардії України в частині, що стосується оборони держави, а також плани підготовки її органів військового управління, з'єднань і військових частин, призначених для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України в особливий період та виконання завдань територіальної оборони;

¹³² Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 // Урядовий портал : сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248608057> (дата звернення: 12.09.2019).

¹³³ Савочкіна Д. О. Правовий статус головного управління Національної гвардії України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 73. С. 112–118.

3) визначає порядок застосування національних стандартів і кодексів усталеної практики для забезпечення потреб Національної гвардії України під час її підготовки та залучення до виконання завдань з оборони України;

4) затверджує єдині вимоги до якісних характеристик військового озброєння і військової техніки та розрахункову кількість основних видів номенклатури військового озброєння і військової техніки, необхідних для оснащення Збройних Сил України та Національної гвардії України згідно з визначеними потребами та пріоритетами;

5) розробляє єдині для Збройних Сил України та Національної гвардії України технічні регламенти у сфері військового озброєння і військової техніки;

6) забезпечує у межах компетенції комплектування Національної гвардії України військовослужбовцями, які проходять строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, й на особливий період, і військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

7) бере участь у забезпеченні мобілізації та демобілізації в Національній гвардії України;

8) погоджує тактико-технічні (технічні) завдання на виконання дослідно-конструкторських робіт із розроблення нових зразків військового озброєння, військової техніки, військової зброї та їх складових частин, а також модернізації зазначених зразків для потреб Національної гвардії України;

9) здійснює методологічне, методичне та наукове забезпечення мобілізаційної підготовки Національної гвардії України;

10) здійснює інші повноваження у сфері оборони держави, передбачені законом.

До складу Національної гвардії входять:

1) Командування Національної гвардії України – командувач, його перший заступник і чотири заступники;

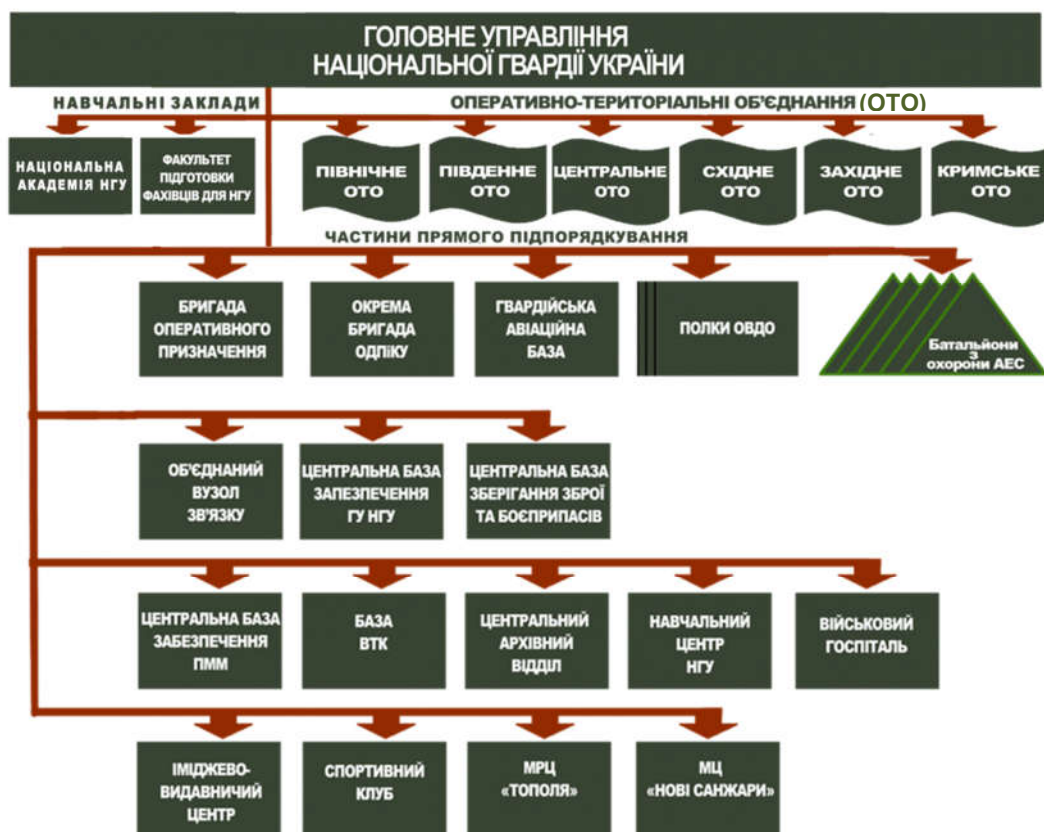
2) головний орган військового управління Національної гвардії;

3) оперативно-територіальні об'єднання Національної гвардії;

4) з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, навчальні військові частини (центри), бази, заклади охорони здоров'я та установи, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України.

Безпосереднє військове керівництво Національною гвардією України здійснює командувач Національної гвардії, який одночасно є начальником головного органу її військового управління.

Структура Національної гвардії України

Безпосереднє військове керівництво Національною гвардією України – це діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Національної гвардії України, її технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ її застосування, а також управління нею під час виконання службово-бойових завдань.

Командувач Національної гвардії призначається на посаду Президентом України за поданням міністра внутрішніх справ України та звільняється з посади Президентом України. Він має першого заступника та чотирьох заступників, які належать до вищого командування Національної гвардії України. Перший заступник і заступники командувача Національної гвардії України призначаються на посади за поданням командувача Національної гвардії України та звільняються з посад Президентом України.

Повноваження командувача Національної гвардії щодо керівництва Національною гвардією України та головним органом військового управління Національної гвардії, його права та обов'язки

визначаються Положенням про головний орган військового управління Національної гвардії, що затверджується Президентом України.

Організаційно Національна гвардія України складається з органів військового управління (головного органу військового управління Національної гвардії України та органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України), з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ.

До складу з'єднання Національної гвардії України можуть входити бригади, полки, батальйони, загони, роти тощо, а до складу військової частини Національної гвардії України – підрозділи (батальйони, ескадрильї, загони, роти тощо), спеціальні комендатури (комендатури), вузли зв'язку, центри, групи, взводи.

Положення про головний орган військового управління Національної гвардії України затверджується Президентом України. У свою чергу, Положення про органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України, з'єднання, військові частини (підрозділи), навчальні військові частини (центри), статuti (положення) вищих військових навчальних закладів, баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України затверджуються міністром внутрішніх справ України.

Головним органом військового управління Національної гвардії України (далі – головний орган військового управління НГУ) є Головне управління Національної гвардії України, основними завданнями якого є такі:

- участь у забезпеченні реалізації державної політики з питань діяльності Національної гвардії України;
- організація виконання покладених на Національну гвардію України завдань та основних функцій;
- планування застосування оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України, їх органів військового управління, якими є територіальні управління Національної гвардії України (далі – територіальні управління НГУ), з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України;
- забезпечення безпосереднього військового керівництва територіальними управліннями НГУ, з'єднаннями, військовими частинами

(підрозділами), вищими військовими навчальними закладами, навчальними військовими частинами (центрами), базами, закладами охорони здоров'я та установами, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України¹³⁴.

Головний орган військового управління НГУ здійснює свої повноваження безпосередньо та через територіальні управління НГУ. При цьому в процесі виконання покладених на нього завдань він взаємодіє в установленому порядку з Управлінням державної охорони України, іншими правоохоронними органами, Збройними Силами України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також з адміністрацією і режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції головного органу військового управління НГУ, обговорення найважливіших напрямів його діяльності та розвитку Національної гвардії України в ньому утворюється постійно діючий колегіальний дорадчий орган – військова рада. Головою військової ради є командувач Національної гвардії України.

До складу військової ради за посадою входять перший заступник та заступники командувача Національної гвардії України, а також представники МВС України, визначені міністром внутрішніх справ України. До складу військової ради за рішенням командувача Національної гвардії України можуть входити також інші посадові особи Національної гвардії України.

Рішення військової ради затверджуються директивами і наказами командувача Національної гвардії України. Положення про військову раду затверджується командувачем Національної гвардії України.

До структури головного органу військового управління НГУ входять організаційно поєднані структурні підрозділи (департаменти, управління, відділи і служби), що забезпечують діяльність командувача Національної гвардії України та виконання покладених на Національну гвардію України завдань. Структуру головного органу військового управління НГУ, територіальних управлінь НГУ,

¹³⁴ Питання головного органу військового управління Національної гвардії України : Указ Президента України від 28.03.2014 № 346/2014. *Урядовий кур'єр*. 2014. 1 квіт.

з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України затверджує міністр внутрішніх справ України за пропозицією командувача Національної гвардії України.

Оперативно-територіальне об'єднання Національної гвардії України є основною військово-адміністративною одиницею Національної гвардії України та призначається для виконання завдань і функцій, покладених на Національну гвардію України в межах відповідної зони відповідальності (оперативного реагування)¹³⁵. Оперативно-територіальне об'єднання створюється в межах чисельності Національної гвардії України.

Органом військового управління оперативно-територіального об'єднання є територіальне управління Національної гвардії України (далі – територіальне управління НГУ). Територіальне управління НГУ забезпечує керівництво службово-бойовою, адміністративно-господарською, фінансовою і повсякденною діяльністю з'єднань, військових частин і підрозділів, що входять до складу оперативно-територіального об'єднання. Структура територіального управління Національної гвардії України затверджується міністром внутрішніх справ України за пропозицією командувача Національної гвардії України.

До складу оперативно-територіального об'єднання входять: орган військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи, що дислокуються в межах визначеної зони відповідальності (оперативного реагування), крім з'єднань, військових частин і підрозділів, вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ, що безпосередньо підпорядковуються Головному управлінню Національної гвардії України.

Основними завданнями територіального управління НГУ є такі:

1) забезпечення безпосереднього керівництва з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами, що входять до складу оперативно-територіального об'єднання, їх бойової та мобілізаційної готовності, комплектування їх особовим складом, озброєнням, військовою технікою і матеріально-технічними засобами;

¹³⁵ Про затвердження Положення про орган військового управління оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України : Наказ МВС України від 16.07.2014 № 681. *Офіційний вісник України*. 2014. № 65. Ст. 1807.

2) підготовка всіх видів службово-бойової діяльності підпорядкованих з'єднань, військових частин і підрозділів та координація їх спільних дій під час виконання завдань за призначенням;

3) участь у забезпеченні реалізації державної політики з питань діяльності Національної гвардії України;

4) організація виконання підпорядкованими з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами завдань, покладених на оперативно-територіальне об'єднання;

5) планування в межах своєї компетенції застосування з'єднань, військових частин і підрозділів, що входять до складу оперативно-територіального об'єднання¹³⁶.

Територіальне управління НГУ виконує покладені на нього завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, і населенням.

Безпосереднє керівництво оперативно-територіальним об'єднанням і його органом військового управління здійснюється начальником територіального управління НГУ, який призначається на посаду за погодженням з Президентом України і звільняється з посади міністром внутрішніх справ України. Начальник територіального управління НГУ підпорядковується командувачеві Національної гвардії України та його заступникам. Він є прямим начальником для військовослужбовців і працівників з'єднань та військових частин і підрозділів оперативно-територіального об'єднання.

Керівники структурних підрозділів головного органу військового управління Національної гвардії України, органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань та вищих військових навчальних закладів Національної гвардії України призначаються на посаду за погодженням із Президентом України і звільняються з посади міністром внутрішніх справ України. Керівники військових частин (підрозділів) Національної гвардії України призначаються за погодженням із міністром внутрішніх справ України та звільняються з посади командувачем Національної гвардії України.

У складі територіальних управлінь Національної гвардії України можуть створюватися *загони спеціального призначення* (далі –

¹³⁶ Там само.

загони)¹³⁷, призначені для вжиття заходів щодо захисту й охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, оперативного реагування на дії незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп і злочинних організацій і припинення терористичної діяльності, що є пов'язаними з підвищеним ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців та потребують від особового складу високого рівня професійної підготовки.

Загони мають умовне найменування «Омега» та у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України «Про Національну гвардію України», іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України та інших центральних органів виконавчої влади, наказами, директивами, розпорядженнями та дорученнями командувача Національної гвардії України, наказами та розпорядженнями начальника територіального управління, а також Положенням про загони спеціального призначення Національної гвардії України, затвердженим наказом МВС України від 20.12.2018 № 1036.

Особовий склад загонів складається з військовослужбовців і працівників, які проходять військову службу за контрактом. Штати загонів, у тому числі на особливий період, і зміни до них затверджує командувач Національної гвардії України. Між тим, загони з питань організації проходження військової служби та матеріально-технічного забезпечення підпорядковуються начальникові територіального управління, а з питань організації та залучення до виконання службово-бойових завдань – командувачеві Національної гвардії України.

Організація залучення, контроль за навчально-методичним забезпеченням та виконанням службово-бойових завдань загонів спеціального призначення здійснюються через управління спеціальних операцій Головного управління Національної гвардії України. При цьому безпосереднє керівництво загonom здійснює командир загону, який є прямим начальником його особового складу. Командир загону

¹³⁷ Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України : Наказ МВС України від 20.12.2018 № 1036. *Офіційний вісник України*. 2019. № 8. Ст. 291.

та його заступники призначаються на посади і звільняються з посад командувачем Національної гвардії України.

Під час виконання покладених на них завдань та участі у спеціальних операціях військовослужбовці загонів мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку на підставах та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну гвардію України», статутами Збройних Сил України, Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань».

Відповідно до статті 9 Закону України «Про Національну гвардію України» **особовий склад Національної гвардії** складається з військовослужбовців та працівників і комплектується військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом та за призовом.

Комплектування Національної гвардії України військовослужбовцями та проходження ними військової служби здійснюються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Положення про проходження військової служби громадянами України в Національній гвардії України, що затверджується Президентом України. Головний орган військового управління Національної гвардії України та органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України можуть комплектуватися державними службовцями.

Військовозобов'язані (крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації) у добровільному порядку можуть бути зараховані до військового резерву Національної гвардії України, що складається з громадян, які проходять службу у військовому резерві, та громадян, відібраних кандидатами для зарахування на службу у військовому резерві. Порядок добору та прийняття на службу у військовому резерві, строки, умови та порядок її проходження, а також підстави і порядок звільнення із служби визначаються Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Положенням про проходження громадянами України служби у військовому резерві Національної гвардії України, що затверджується Президентом України.

Громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві Національної гвардії України, складають військову присягу на вірність Українському народу, під час виконання обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюється законом військові звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

У випадках, передбачених Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу в Національній гвардії України.

Згідно з Розділом II Закону України «Про Національну Гвардію України» загальна чисельність Національної гвардії України не перевищує 60 тисяч осіб. У разі необхідності вона може бути збільшена відповідним законом. В особливий період чисельність Національної гвардії України збільшується на кількість особового складу, призваного на військову службу на виконання указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України.

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ

ЧЕСТЬ • МУЖИЦЬ • ЗАКОН

Національна гвардія України відповідно до покладених на неї законом завдань та функцій **зобов'язана:**

1) забезпечувати захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних та інших протиправних посягань;

2) брати участь у забезпеченні громадської безпеки й охороні громадського порядку, у тому числі під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та інших масових заходів;

3) уживати заходів, спрямованих на запобігання й виявлення кримінальних (адміністративних) правопорушень;

4) забезпечувати охорону об'єктів, що охороняються Національною гвардією України;

5) забезпечувати пропускний режим на об'єктах, що охороняються Національною гвардією України;

6) забезпечувати охорону спеціальних вантажів, у тому числі ядерних матеріалів, під час їх перевезення територією України;

7) забезпечувати охорону органів державної влади, здійснення заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб, а також брати участь в охороні громадського порядку під час

офіційних візитів та інших заходів за участю посадових осіб України й іноземних держав, щодо яких здійснюється державна охорона на території України;

8) уживати заходів щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп і злочинних організацій;

9) брати участь в антитерористичних операціях;

10) уживати заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, та дезертирів;

11) надавати допомогу в ліквідації наслідків природних, техногенних та екологічних катастроф;

12) брати участь у заходах, пов'язаних із припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також у заходах щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

13) брати участь у міжнародному співробітництві, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, у порядку і на умовах, визначених законами України;

14) брати участь у відновленні конституційного правопорядку, порушеного під час спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, а також у відновленні діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, порушеної в результаті здійснення протиправних дій, у тому числі на підґрунті міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів;

15) підтримувати або відновлювати правопорядок у районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю значної кількості населення;

16) розблоковувати або припиняти протиправні дії у разі захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування;

- 17) протидіяти масовим заворушенням;
- 18) формувати в особливий період військові частини і підрозділи й обороняти важливі державні об'єкти, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, спеціальні вантажі, у тому числі ядерні матеріали, під час їх перевезення територією України;
- 19) вести воєнні (бойові) дії у разі збройного конфлікту чи загрози нападу на Україну;
- 20) виконувати завдання територіальної оборони;
- 21) виконувати заходи правового режиму воєнного стану;
- 22) брати участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, та засуджених, а також у ліквідації їх наслідків в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань.

Військовослужбовці Національної гвардії України з метою виконання покладених на Національну гвардію України завдань ***мають право:***

- 1) у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»;
- 2) затримувати, доставляти та/або передавати поліцейським або адміністрації об'єктів, що охороняються Національною гвардією України, осіб, які порушили встановлений перепускний режим або вчинили напад на об'єкт, що охороняється Національною гвардією України;
- 3) затримувати, доставляти та/або передавати уповноваженим державним органам озброєних осіб під час здійснення антитерористичних операцій;
- 4) затримувати осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі та дезертирів;
- 5) розблокувати та/або припиняти протиправні дії у разі заблокування органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів), навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України, військових колон, транспорту Національної гвардії України, захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 6) проводити огляд транспортних засобів і вантажів під час виконання Національною гвардією України покладених на неї завдань у районі проведення антитерористичної операції або спеціальної

операції, а також на контрольно-пропускних пунктах об'єктів, що охороняються Національною гвардією України;

7) на підставах, передбачених законами, застосовувати заходи фізичного впливу, а також зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

8) під час виконання службових обов'язків користуватися безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення;

9) безперешкодно використовувати в невідкладних випадках засоби електронного зв'язку центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а засоби зв'язку, що належать фізичним особам, – за їх згодою;

10) використовувати з подальшим відшкодуванням витрат і збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, транспортні та плавучі засоби фізичних або юридичних осіб незалежно від форми власності (крім транспортних засобів дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав в Україні, транспортних засобів спеціального призначення) для припинення злочину, проїзду до місця події, стихійного лиха, супроводження до лікувальних закладів осіб, які потребують термінової медичної допомоги, для переслідування правопорушників, їх супроводження або конвоювання до територіальних органів Національної поліції;

11) взаємодіяти з уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, органів прокуратури, інших органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

За вчинення протиправних дій і бездіяльність військовослужбовці Національної гвардії України несуть дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом. Шкода, заподіяна фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу управління Національної гвардії України та її військовослужбовцями під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується на підставах і в порядку, встановлених законом.

Національна гвардія України пройшла три етапи еволюції, перш ніж набула свого сучасного вигляду. Це відображається у типах використовуваного озброєння: від озброєння регулярної армії, успадкованого від першого формування Національної гвардії

(1991–2000 рр.) до озброєння типу SWAT* (2000–2014 рр.) та до парамілітарних сил, які мають озброєння, легше, ніж у регулярної армії, але і менший час реагування. З 16.10.2017 р. Національна гвардія України стала повноправним членом FIEP (Міжнародна асоціація сил жандармерії та поліції).

Військовослужбовці Національної гвардії мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а за виключної необхідності – і спеціальні засоби, вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку в порядку та у випадках, передбачених законом, а під час несення внутрішньої та вартової служб – відповідно до Статуту внутрішньої служби та Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

Військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані проходити спеціальну підготовку, а також періодичну перевірку на здатність до дій, пов'язаних із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння і бойової техніки, та на вміння надавати домедичну допомогу потерпілим.

У разі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних за-

собів, крім засобів індивідуального захисту (шоломів, бронезилетів та іншого спеціального екіперування), вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані:

1) попередити про намір їх використання, надати при цьому особам, щодо яких можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальна зброя, озброєння та бойова техніка, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути зроблено голосом, а у разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менш як два рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення), крім випадків, коли зволікання із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки

* SWAT (від англ. «*special weapons and tactics*» – спеціальна зброя і тактика) – це підрозділи в американських правоохоронних органах, які використовують легке озброєння армійського типу та спеціальні тактики в операціях з високим ризиком у ролі внутрішніх військ.

створює реальну загрозу життю та здоров'ю особового складу Національної гвардії України, поліцейського, персоналу дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав в Україні або інших осіб, а також може спричинити тяжкі наслідки або якщо таке попередження є неможливим чи недоречним у ситуації, що склалася;

2) у кожному випадку застосування спеціальних засобів у найстисліші строки забезпечити надання потерпілим домедичної допомоги, повідомивши лікарів і медичні заклади, який засіб застосовано;

3) доповісти своєму безпосередньому командиру (начальнику) для повідомлення прокурору про самостійне застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння і бойової техніки.

Про поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки, військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані негайно письмово доповісти безпосередньому командиру (начальнику) для повідомлення прокурору.

Військовослужбовці Національної гвардії України після виконання вимог, передбачених статтею 15 Закону України «Про Національну Гвардію України», мають право застосувати заходи фізичного впливу, зокрема прийоми рукопашного бою, для припинення злочинів та інших правопорушень, затримання осіб, які їх вчинили, та подолання протидії законним вимогам військовослужбовців Нацгвардії України, якщо застосування інших заходів не забезпечує виконання повноважень, покладених на них законом. Військовослужбовці Національної гвардії після виконання встановлених законом вимог мають право застосувати спеціальні засоби за виключної необхідності у випадках, якщо інші форми попереднього впливу на правопорушників не дали бажаних результатів, для:

1) відбиття нападу на особовий склад Національної гвардії, працівників органів державної влади, органів управління об'єктами, що охороняються Національною гвардією України, персонал дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні й інших осіб;

2) припинення опору законним діям військовослужбовців Національної гвардії та інших осіб, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю та забезпечення громадської безпеки;

3) затримання осіб на місці вчинення кримінального правопорушення, у тому числі тих, які намагаються втекти або чинити опір;

4) конвоювання (доставляння) затриманих осіб до територіальних органів Національної поліції, якщо вони своєю поведінкою провокують втечу, заподіяння шкоди оточуючим або собі чи чинять опір військовослужбовцям Національної гвардії України;

5) відбиття нападу на містечка, ешелони (транспорти) і транспортні колони Національної гвардії України, об'єкти, що нею охороняються, та спеціальні вантажі, а також їх розблокування;

6) звільнення заручників, захоплених будівель, споруд, приміщень, транспортних засобів та ділянок місцевості;

7) припинення масових заворушень і групових порушень громадського порядку;

8) зупинки транспортних засобів, водії яких не виконали законних вимог зупинитися, а також затримання осіб, які скоїли кримінальне правопорушення і намагаються втекти на транспортному засобі.

20 грудня 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив Перелік і правила застосування спеціальних засобів, які можуть застосовувати військові Нацгвардії. Так, їм дозволено використовувати гумові й пластикові кийки, електрошокери, наручники (сітки для зв'язування), службових собак і коней, засоби акустичного й мікрохвильового впливу, гранати й боєприпаси світлошумової та димової дії, а також пристрої для відстрілювання гумових куль. Крім того, Нацгвардії дозволено використовувати водомети та бронемашини (без штатного озброєння). Вид спеціального засобу, час початку й інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення та особи правопорушника.

Під час несення служби у складі військової частини (підрозділу, групи) рішення про застосування спеціальних засобів ухвалює визначена в установленому порядку службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції чи командир відповідної військової частини (підрозділу) Національної гвардії України. Військовослужбовці, які діють індивідуально, ухвалюють рішення самостійно.

Військовослужбовці Національної гвардії України за виключної

необхідності мають право особисто або у складі підрозділу застосовувати вогнепальну зброю для:

1) захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників;

2) відбиття збройного нападу на особовий склад Національної гвардії України або членів їхніх сімей, якщо їхньому життю або здоров'ю загрожує небезпека;

3) відбиття нападу на органи військового управління, військові містечка Національної гвардії України, військові колони, транспорт Національної гвардії України, об'єкти, що охороняються Національною гвардією України, жилі приміщення, приміщення державних і комунальних підприємств, установ та організацій, а також звільнення їх у разі захоплення;

4) затримання особи, яка чинить збройний опір чи погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю військовослужбовця Національної гвардії України та інших фізичних осіб, або затримання особи, яку заскочили під час вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

7) припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп і злочинних організацій у разі їх збройного опору;

8) зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей або особового складу Національної гвардії України, а також для зупинки транспортного засобу під час запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, або в районі проведення антитерористичної операції чи спеціальної операції, якщо водій відмовляється виконати вимогу військовослужбовця про зупинку;

9) припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

10) для усунення реальної загрози життю і безпеці особи, інтересам суспільства і держави під час виконання службових завдань у районі проведення антитерористичної операції;

11) забезпечення виконання покладених на Національну гвардію України завдань щодо відсічі збройній агресії проти України.

Озброєння (стрілецька зброя, кулемети, гранатомети, міномети) та бойова техніка (бронетранспортери, бронеавтомобілі, машини із захистом від мін і засідок (MRAP), спеціалізований броньований автомобіль «Козак-001» (БМ «Козак 2»), автомобілі підвищеної прохідності, авіація¹³⁸) військовослужбовцями Національної гвардії застосовуються для:

¹³⁸ Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 № 398-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 4 лип.

1) звільнення заручників, об'єктів, будівель і споруд, спеціальних вантажів, військової та іншої техніки, захоплених злочинцями з використанням транспортних засобів та/або броньованої техніки;

2) проведення спеціальних операцій, пов'язаних із знешкодженням озброєних злочинців, ліквідацією незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп і злочинних організацій;

3) зупинки броньованої та бойової техніки, транспортних засобів під час запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції чи спеціальної операції, якщо водій відмовляється виконати законні вимоги зупинитися;

4) відбиття групового збройного нападу з використанням броньованих транспортних засобів і броньованої техніки на органи військового управління, військові містечка Національної гвардії України, колони, транспорт Національної гвардії України, об'єкти, та спеціальні вантажі, що охороняються Національною гвардією України, а також їх розблокування;

5) охорони й оборони важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні під час виконання завдань територіальної оборони;

6) забезпечення охорони приміщень, будівель, житла та іншого майна дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні у разі їх евакуації, здійснення охорони місць компактного перебування персоналу цих представництв та установ, а також супроводження колон із вантажем і персоналом представництв (установ), що евакуюються;

7) припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

8) виконання завдань територіальної оборони;

9) для усунення реальної загрози життю і безпеці особи, інтересам суспільства та держави під час виконання службових завдань у районі проведення антитерористичної операції;

10) для усунення реальної загрози життю і безпеці особи, інтересам суспільства та держави під час виконання службових завдань у районі проведення антитерористичної операції;

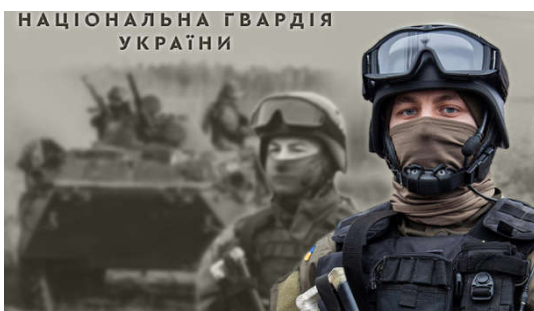
10) забезпечення виконання покладених на Національну гвардію України завдань щодо відсічі збройній агресії проти України.

Застосування військовослужбовцями Національної гвардії України заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової і спеціальної техніки з перевищенням повноважень, наданих законом, тягне відповідальність, встановлену законом.

Військовослужбовець Національної гвардії України під час виконання покладених на нього службових обов'язків є представником влади і перебуває під захистом держави. Законні вимоги та розпорядження посадових і службових осіб Національної гвардії України під час виконання ними службових обов'язків є обов'язковими до виконання фізичними і юридичними особами. У разі невиконання законних вимог особового складу Національної гвардії України або вчинення інших дій, що перешкоджають виконанню ними службових обов'язків, винні особи несуть відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці Національної гвардії України мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки якої та загальні вимоги до знаків розрізнення розробляються і затверджуються Міністерством оборони України. Правила носіння військової форми одягу та зразки знаків розрізнення для військовослужбовців Національної гвардії України розробляються та затверджуються Міністерством внутрішніх справ України. Військовослужбовцям Національної гвардії видається службове посвідчення, зразок якого затверджується міністром внутрішніх справ України.

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їхніх сімей, працівників і резервістів Національної гвардії України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти або стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби (виконання обов'язків служби у військовому резерві) або постраждали в полоні під час бойових дій (війни), в умовах правового режиму надзвичайного стану,

під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Військовослужбовці Національної гвардії України користуються всіма гарантіями відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших актів законодавства.

Контроль за діяльністю Національної гвардії України, а також демократичний цивільний контроль здійснюються відповідно до законодавства.

Нагляд за додержанням законів у діяльності Національної гвардії України здійснюється прокурором шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення військово-політичного керівництва Національною гвардією України.
2. Якими є призначення та правові основи діяльності Національної гвардії України?
3. Основні завдання та функції Національної гвардії України.
4. Особливості організації діяльності загонів спеціального призначення Національної гвардії України.
5. Визначте завдання та структуру головного органу військового управління Національної гвардії України.
6. Якою є організаційна структура Національної гвардії України?
7. Права та обов'язки військовослужбовців Національної гвардії України.
8. Комплектування Національної гвардії України.
9. В яких формах здійснюється взаємодія підрозділів Національної гвардії України з органами Національної поліції України?
10. Види відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України.

ГЛАВА 4

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України¹³⁹. Цей орган виник 25.03.1992 р. після ухвалення Верховною Радою України Закону «Про Службу безпеки України», змінивши свого попередника – Комітет державної безпеки УРСР. На Службу безпеки України (СБУ) покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Також до **завдань Служби безпеки України** входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки й інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, закони України «Про Службу безпеки України», «Про основи національної безпеки України», «Про розвідувальні органи України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Національну поліцію України», «Про державну таємницю», Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші нормативно-правові акти.

Служба безпеки України має власну **структуру**, яку становлять Центральне управління Служби безпеки України та регіональні органи СБУ.

¹³⁹ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382.

Центральне управління СБУ відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічний, оперативного документування, слідчий, зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господарський, фінансовий, військово-медичний та інші згідно з організаційною структурою Служби безпеки України.

З метою ефективного виконання своїх завдань Службою безпеки України створюються її *регіональні органи*: обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України. Слід зауважити, що в інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях та у військових формуваннях. Однією з умов ефективного функціонування органу є незалежність від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів під час здійснення оперативно-службової діяльності.

Служба безпеки України має досить широке коло **повноважень**. Так, відповідно до своїх основних завдань, вона *зобов'язана*:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності та безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

4) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

6) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України й інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту та зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;

7) брати участь у розробці та здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці і здійснення контролю за додержанням порядку обліку, зберігання й використання документів та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності у сфері оборони країни, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України;

8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі надходження від них, членів їх сімей та близьких родичів заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; брати участь у реабілітації і поновленні прав незаконно репресованих осіб;

10) сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України;

11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

12) надавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції та іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень;

13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території

іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; ухвалювати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особі без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну;

15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

16) виконувати за дорученням Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави;

17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів та інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

18) забезпечувати внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством;

19) здійснювати функцію технічного регулювання у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації.

З метою забезпечення реалізації визначених функцій Службі безпеки України, їй *органам і співробітникам надається право:*

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці;

3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись із цією метою

службовою документацією і звітністю; отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та в обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, здійснюється в порядку та в обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України»;

4) входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

5) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів та застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

6) використовувати з подальшим відшкодуванням витрат і збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

7) виключно під час безпосереднього припинення злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідування осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності та конфіденційності цих відносин;

10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій і військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;

11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах та організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства та організації за ініціативою їх керівників;

12) в інтересах контррозвідки й оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України Законом «Про службу безпеки України»;

13) морально і матеріально заохочувати співробітників Служби безпеки України та інших осіб за заслуги по забезпеченню державної безпеки; представляти їх у встановленому порядку до державних нагород;

14) позачергово придбавати квитки на всі види транспорту незалежно від наявності місць і поселитися в готелях у разі пред'явлення посвідчення про відрядження;

15) безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

16) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, узятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають *також право*:

1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від органів доходів і зборів, фінансових та інших установ, підприємств та організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і рух коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи: отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю,

здійснюється у порядку та в обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; документи та інформація повинні бути надані негайно, а якщо це неможливо – не пізніше як протягом 10 діб;

2) залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ та організацій контрольних і фінансових органів;

3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;

4) подавати до суду за матеріалами оперативно-розшукової діяльності заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених законом, – позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України;

5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій та установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниць, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;

6) за постановою слідчого та із санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а у невідкладних випадках – з подальшим повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

7) ініціювати згідно із законом питання накладення на невідзначений строк арешту на активи, пов'язані з фінансуванням тероризму, що стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно

до рішення, ухваленого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потребу в покритті основних і надзвичайних витрат.

Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України та дотриманням нею законодавства здійснюється Верховною Радою України. Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України. Також контроль за її діяльністю здійснюється Президентом України та уповноваженими ним державними органами. Служба безпеки України регулярно у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України, членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності та про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу надає інші необхідні відомості.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Служби безпеки України та несе персональну відповідальність за своєчасність, об'єктивність і повноту поданої інформації.

Нагляд за додержанням законів підрозділами Служби безпеки України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання й досудове слідство, а також під час виконання судових рішень у кримінальних справах і під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, здійснюється прокурором.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання покладаються на Службу безпеки України?
2. Що становить правову основу діяльності Служби безпеки України?
3. Визначте структуру Служби безпеки України.
4. Окресліть коло повноважень Служби безпеки України.
5. Якими правами наділено працівників Служби безпеки України?
6. Яким чином здійснюється контроль за діяльністю Служби безпеки України?

ГЛАВА 5

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Починаючи з 2008 р. неодноразово порушувалося питання про реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів. Рада національної безпеки і оборони України схвалила проєкт Концепції реформування кримінальної юстиції України та запропонувала Президентові України її затвердити. Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008 ця Концепція була затверджена. Крім того, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 1153-р було затверджено також «План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України», яким передбачалося ухвалення Кримінального процесуального кодексу України, а протягом шести місяців після цього – закону про створення антикорупційного органу з повноваженнями щодо проведення досудового розслідування корупційних правопорушень.

Усі зазначені документи виходили з необхідності імплементації в законодавство України положення статті 36 Конвенції ООН проти корупції «Спеціалізовані органи», згідно з яким кожна держава-учасниця забезпечує відповідно до основоположних принципів своєї правової системи наявність органу (чи органів або осіб), які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів.

Отже, з метою формування системи досудового слідства, а отже, виконання вимог Перехідних положень Конституції України та Прикінцевих і Перехідних положень КПК України виникла об'єктивна необхідність в ухваленні законопроєкту «Про Державне бюро розслідувань». Низкою положень КПК (ст. 216, 246 тощо) передбачено здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень поряд зі слідчими органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України й органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, слідчими Державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань (ДБР) – це центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність із метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Відповідно до положень правових актів цей орган отримував функції

прокуратури щодо досудового розслідування, залишивши за нею лише нагляд.

Правовою основою діяльності Державного бюро розслідувань є Закон України «Про Державне бюро розслідувань», постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань» від 11.05.2017 № 449, «Питання Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань» від 20.12.2017 № 1086, «Питання присвоєння спеціальних звань начальницького складу та співвідношення між військовими (спеціальними) званнями, класними чинами та спеціальними званнями Державного бюро розслідувань» від 15.01.2020 № 13, Указ Президента України «Про затвердження організаційної структури Державного бюро розслідувань» від 05.02.2020 № 41/2020, нормативно-правові акти Державного бюро розслідувань тощо.

Законодавець чітко визначив такі **завдання Державного бюро розслідувань** із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, учинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, учинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Належне виконання завдань, покладених на ДБР, забезпечується шляхом закріплення низки **правових гарантій щодо їх незалежності**. Насамперед це встановлення спеціального статусу Державного бюро розслідувань, особливого порядку визначення його

загальної структури, фінансування та організаційного забезпечення діяльності; особливого порядку добору, призначення та звільнення директора Державного бюро розслідувань, першого заступника директора Державного бюро розслідувань і заступника директора Державного бюро розслідувань, а також вичерпного, визначеного законом, переліку підстав для припинення їхніх повноважень; порядком здійснення повноважень Державним бюро розслідувань та його працівниками, колегіального ухвалення найбільш важливих рішень керівництвом Державного бюро розслідувань; заборони незаконного втручання у здійснення повноважень працівників Державного бюро розслідувань; належної оплати праці працівників Державного бюро розслідувань і соціальних гарантій, правового захисту і забезпечення особистої безпеки працівників Державного бюро розслідувань та їхніх близьких родичів.

Державне бюро розслідувань має свою *систему*, яку складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні та інші підрозділи. Організаційну структуру Державного бюро розслідувань затверджує директор Державного бюро розслідувань за погодженням із Кабінетом Міністрів України.

Для забезпечення виконання завдань Державного бюро розслідувань утворено *сім територіальних управлінь*:

1) територіальне управління, розташоване у місті Львові, що поширює свою діяльність на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Тернопільську області;

2) територіальне управління, розташоване у місті Хмельницькому, що поширює свою діяльність на Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Хмельницьку та Чернівецьку області;

3) територіальне управління, розташоване у місті Миколаєві, що поширює свою діяльність на Кіровоградську, Миколаївську й Одеську області;

4) територіальне управління, розташоване у місті Мелітополі, що поширює свою діяльність на Автономну Республіку Крим, Запорізьку й Херсонську області та місто Севастополь;

5) територіальне управління, розташоване у місті Полтаві, що поширює свою діяльність на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську та Харківську області;

6) територіальне управління, розташоване у місті Краматорську, що поширює свою діяльність на Донецьку і Луганську області;

7) територіальне управління, розташоване у місті Києві, що поширює свою діяльність на місто Київ, Київську, Черкаську та Чернігівську області.

Державне бюро розслідувань відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції:

1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, уживає заходів щодо їх усунення;

3) припиняє і розкриває злочини, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань;

4) здійснює оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

5) здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за злочини, розслідування яких віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань;

6) використовує гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах і в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально та морально заохочує осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні та розслідуванні злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

7) розробляє і затверджує методику розслідування окремих видів злочинів;

8) уживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечує можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів;

9) уживає заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних унаслідок вчинення злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

10) виключно з метою здійснення своїх повноважень має доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Державне бюро розслідувань, із дотриманням законодавства про захист персональних даних;

11) організовує забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців Державного бюро розслідувань та інших визначених законом осіб, а також захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від протиправних посягань;

12) забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Державного бюро розслідувань, бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах;

13) здійснює виконання запитів про надання правової допомоги, які надійшли від компетентних органів іноземних держав;

14) здійснює співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав відповідно до законів і міжнародних договорів України;

15) забезпечує відповідно до законодавства додержання режиму захищеної законом таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, а також визначеного законом порядку оприлюднення та надання доступу до публічної інформації;

16) звітує про свою діяльність у порядку, визначеному законом, інформує суспільство про результати своєї роботи та здійснює інші повноваження, передбачені законами України.

Працівники новоствореного органу отримали досить широке коло **повноважень**. Вони:

1) здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

2) безоплатно одержують у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, за письмовими запитами директора Державного бюро розслідувань, його уповноваженого заступника, директорів територіальних органів Державного бюро розслідувань або їхніх уповноважених заступників інформацію, необхідну у справах про злочини, що перебувають у провадженні Державного бюро розслідувань, у тому числі з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування, серед іншого інформацію з обмеженим доступом.

3) уживають заходів для припинення фізичними та юридичними особами протиправних діянь, що перешкоджають здійсненню повноважень Державного бюро розслідувань, перевіряють у зв'язку з цим документи, що посвідчують особу;

4) проводять фотографування, аудіо- і відеозйомку та дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, і взятих під варту;

5) використовують у невідкладних випадках з подальшим відшкодуванням завданих збитків транспортні засоби, що належать фізичним та юридичним особам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та організацій і транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочину, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у його вчиненні, доставлення до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують екстреної медичної допомоги;

6) здійснюють співпрацю з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності та конфіденційності цих відносин, матеріально та морально заохочують осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні й розслідуванні злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

7) у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності створюють інформаційні системи й ведуть оперативний облік в обсязі та порядку, передбачених законодавством;

8) у випадках, визначених законодавством України, зберігають, носять та застосовують вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовують заходи фізичного впливу;

9) скликають наради, проводять конференції та семінари й інші наукові та науково-практичні заходи;

10) уживають заходів щодо розшуку й арешту коштів та іншого майна, що можуть бути предметом конфіскації у злочинах, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань, провадять діяльність із зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт.

За діяльністю Державного бюро розслідувань щодо додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування здійснюється нагляд Генеральним прокурором безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів. Також із метою забезпечення прозорості та цивільного

контролю за діяльністю органу при Державному бюро розслідувань утворюється Рада громадського контролю, яка заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Державного бюро розслідувань, розглядає його звіти і затверджує свій висновок щодо них.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання стоять перед Державним бюро розслідування?
2. Які правові гарантії забезпечують виконання завдань ДБР?
3. Визначте систему Державного бюро розслідувань.
4. Окресліть компетенцію Державного бюро розслідувань.
5. Які органи здійснюють нагляд за діяльністю ДБР?

ГЛАВА 6

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Одним з основних завдань сьогодення, що стоїть перед нашою державою, є комплексне реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. При цьому головною складовою превентивної антикорупційної системи є створення спеціалізованого органу з питань запобігання корупції, що сприяло утворенню Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство).

Національне агентство з питань запобігання корупції – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику¹⁴⁰. Воно утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України та законів України. Цей орган є відповідальним перед Верховною Радою України, підконтрольним їй та підзвітним Кабінету Міністрів України.

Правову основу діяльності Національного агентства становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, закони України, а також ухвалені відповідно до них інші нормативно-правові акти. Серед нормативно-правових актів слід виокремити закони України «Про запобігання корупції», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про державну службу», «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», «Про очищення влади», Кодекс України про адміністративні правопорушення та ін.

Керівництво діяльністю Національного агентства здійснює його голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному законом, за результатами відкритого конкурсного відбору. Відповідно до положень законодавства головою Національного агентства може бути

¹⁴⁰ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який має вищу освіту, володіє державною мовою, є добросовісним і компетентним, здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем і станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки. До кандидата на цю посаду застосовуються обмеження, визначені Законом України «Про державну службу» та Законом України «Про запобігання корупції».

Голова Національного агентства призначається строком на чотири роки. Та ж сама особа не може обіймати посаду голови Національного агентства два строки поспіль. Голова Національного агентства може мати трьох заступників, яких він призначає на посаду та звільняє з посади. Також він:

1) організовує та контролює роботу Національного агентства, несе персональну відповідальність за законність, прозорість та ефективність його діяльності, звітує про роботу Національного агентства;

2) призначає на посади та звільняє з посад працівників Національного агентства;

3) присвоює службовцям Національного агентства ранги державних службовців, уживає заходів заохочення, а також притягає службовців Національного агентства до дисциплінарної відповідальності згідно з рішенням дисциплінарної комісії Національного агентства;

4) розподіляє обов'язки між заступниками голови Національного агентства;

5) ухвалює в установленому порядку рішення про розподіл бюджетних коштів, розпорядником яких є Національне агентство;

6) затверджує штатний розпис і кошторис Національного агентства, положення про територіальні органи Національного агентства;

7) затверджує перспективні, поточні й оперативні плани роботи Національного агентства, визначає показники ефективності діяльності Національного агентства;

8) представляє Національне агентство у відносинах із судами, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, а також органами іноземних держав, міжнародними та іноземними організаціями тощо;

9) уживає заходів із запобігання несанкціонованому доступу до інформації з обмеженим доступом, забезпечує додержання законодавства про доступ до публічної інформації, розпорядником якої є Національне агентство, та захист персональних даних, володільцем яких є Національне агентство;

10) видає у межах своїх повноважень накази та доручення;

11) має право бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, постійних, тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, а також брати участь із правом дорадчого голосу у засіданнях Кабінету Міністрів України, інших державних органів та органів місцевого самоврядування у разі розгляду питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією антикорупційної політики, а також здійснює інші повноваження відповідно до законодавства.

Організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Національного агентства здійснює його апарат, гранична чисельність працівників якого затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням голови Національного агентства. Рішенням голови Національного агентства можуть створюватися не більше шести територіальних органів Національного агентства, територія діяльності яких може не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України. Керівники територіальних органів Національного агентства (у разі їх створення) призначаються та звільняються головою Національного агентства.

Голова, заступник голови Національного агентства та службовці апарату Національного агентства під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом.

Відповідно до положень чинного законодавства **Національне агентство наділено широким спектром повноважень**, до яких віднесено:

1) проведення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції;

2) розроблення проєктів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінювання ефективності виконання Антикорупційної стратегії;

3) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проєкту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;

4) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проєктів нормативно-правових актів із цих питань;

5) організація проведення досліджень із питань вивчення ситуації щодо корупції;

б) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб;

7) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм;

8) здійснення в порядку контролю й перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування;

9) здійснення державного контролю за дотриманням установлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним і цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних і місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам і достовірністю включених до них відомостей;

10) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

11) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

12) здійснення співпраці з особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень закону (викривачі); вжиття заходів щодо їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням;

13) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної

поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб, застосування інших положень закону та ухвалених на його виконання нормативно-правових актів;

16) інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції, та інші повноваження, встановлені законами України.

Запорукою належного виконання покладених на Національне агентство завдань є нормативно-правове закріплення **гарантій незалежності від впливу чи втручання** у його діяльність. Насамперед це визначення та закріплення спеціального статусу Національного агентства, особливого порядку відбору, призначення та припинення повноважень членів Національного агентства; особливого, встановленого законом порядку фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національного агентства; належних умов оплати праці членів і службовців апарату Національного агентства, визначених цим та іншими законами; прозорість його діяльності; заборона втручання державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань та інших осіб у діяльність Національного агентства з виконання покладених на нього обов'язків тощо.

Для виконання покладених на Національне агентство повноважень воно наділено широким колом **прав**, насамперед:

1) одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для виконання покладених на нього завдань;

2) мати безпосередній автоматизований доступ до інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування; користуватися державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; отримання інформації

з Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснюється у порядку та в обсязі, визначених спільним наказом Національного агентства та Генерального прокурора;

3) отримувати інформацію з відкритих баз даних і реєстрів іноземних держав, у тому числі після внесення плати за отримання відповідної інформації, якщо така плата вимагається для доступу до інформації;

4) залучати у встановленому порядку до виконання окремих робіт та участі у вивченні окремих питань науковців, у тому числі на договірній основі, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

5) створювати комісії та робочі групи, організовувати конференції, семінари й наради з питань запобігання і протидії корупції;

6) ухвалювати з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання нормативно-правові акти;

7) отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог закону, проводити за власною ініціативою перевірку можливих фактів порушення вимог законодавства;

8) проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм;

9) вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених законом;

10) отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення правил етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень щодо достовірності відомостей, зазначених у деклараціях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

11) звертатися до суду із позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (ухвалених) із порушенням вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів, укладених унаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення;

12) затверджувати методологію оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, проводити аналіз антикорупційних

програм органів влади та надавати обов'язкові для розгляду пропозиції до таких програм;

13) ініціювати проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

14) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Національного агентства, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення та інші права, передбачені законом.

За діяльністю Національного агентства здійснюється **громадський контроль**, який забезпечується через Громадську раду при Національному агентстві, яка складається з 15 осіб і формується відповідно до результатів відкритого та прозорого конкурсу. Крім того, кожні два роки проводиться зовнішнє незалежне оцінювання ефективності діяльності Національного агентства, яку проводить Комісія з проведення незалежного оцінювання ефективності діяльності Національного агентства. Звіт оцінювання ефективності діяльності Національного агентства оприлюднюється на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України протягом п'яти днів із дня його затвердження. Окрім того, Національне агентство готує щорічні звіти.

Питання для самоконтролю

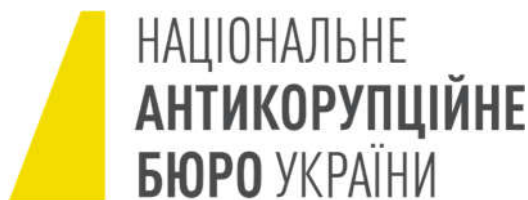
1. Які завдання стоять перед Національним агентством?
2. Визначте повноваження голови Національного агентства.
3. Які гарантії незалежності діяльності НАЗК закріплює законодавець?
4. Якими повноваженнями наділено Національне агентство?
5. Яким чином здійснюється контроль за діяльністю НАЗК?

ГЛАВА 7

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ

Дивлячись в минуле варто визнати, що існуючий механізм протидії корупційним проявам в Україні тривалий час був неефективним. Інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у справах про корупційні злочини, стала спробою підвищення ефективності протидії корупції в державі. З огляду на це парламент схвалив створення нового автономного органу (поза системою існуючих правоохоронних органів), основною функцією якого буде виявлення і розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку. Разом із тим такий досвід є новим для нашої країни. Проте подібні структури ефективно існують у США, Польщі, Франції, Сінгапурі, Ізраїлі, Індії.

Отже, **Національне антикорупційне бюро України (Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових**¹⁴¹.

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Національне бюро є юридичною особою публічного права і складається з **центрального і територіальних управлінь**, чисельність яких не перевищує семи, а юрисдикція охоплює визначені в рішенні області України, Автономну Республіку Крим, міста Київ та Севастополь. Директор Національного бюро, у випадку обґрунтованої необхідності, може утворювати своїм рішенням додаткові територіальні управління Національного бюро у межах області чи Автономної Республіки Крим.

Структура, штатний розклад, положення про структурні підрозділи, посадові інструкції працівників Національного бюро

¹⁴¹ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Урядовий кур'єр. 2014. 4 листоп.

затверджуються **директором Національного бюро**. До структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи. Гранична чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 700 осіб, у тому числі не більше 500 осіб начальницького складу.

До **працівників Національного бюро** належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро. Негласними штатними працівниками Національного бюро можуть бути детективи, старші детективи та працівники інших підрозділів Національного бюро. Особами начальницького складу є працівники підрозділів швидкого реагування, захисту учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників відповідно до Закону «Про Національне антикорупційне бюро України», оперативно-технічних підрозділів та підрозділів детективів Національного бюро.

На службу до Національного бюро приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються директором Національного бюро. Призначення на посади у Національному бюро здійснюється виключно за результатами відкритого (крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті) конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному директором Національного бюро, крім призначення на посади першого заступника та заступників директора Національного бюро. На осіб начальницького складу Національного бюро поширюється Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України.

Директор Національного бюро може також створювати своїм рішенням комісії у складі працівників Національного бюро, прокурора

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, службових осіб інших державних органів, органів місцевого самоврядування, представників громадських об'єднань. Такі комісії вивчають питання щодо порушення прав осіб, які співпрацюють з Національним бюро, та виносять рекомендації щодо усунення зазначених порушень. Рекомендації таких комісій є обов'язковими для розгляду державними органами, органами місцевого самоврядування.

Відповідно до положень законодавства на Національне бюро покладено наступні **обов'язки**:

1) здійснення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів;

2) здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проведення досудового розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом;

3) вжиття заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснення діяльності щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;

6) забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

7) забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) звітування про свою діяльність у порядку, визначеному законом, та інформування суспільства про результати своєї роботи;

9) здійснення міжнародного співробітництва у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

Належне виконання обов'язків покладених на Національне бюро та його незалежність можливе завдяки існуванню низки **гарантій**, таких як:

1) особливим порядком конкурсного відбору директора Національного бюро та вичерпним переліком підстав припинення повноважень директора Національного бюро, які визначені законом;

2) конкурсними засадами відбору інших працівників Національного бюро, їх особливим правовим та соціальним захистом, належними умовами оплати праці;

3) установленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національного бюро;

4) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро, їх близьких родичів, майна;

5) встановлення способів контролю за діяльністю працівників Національного бюро та іншими засобами, визначеними законом.

При цьому забороняється незаконне втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Національного бюро. Будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення тощо, спрямовані до Національного бюро чи його працівників, які стосуються питань досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні і не передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, є неправомірними та не підлягають виконанню. У разі отримання такої вказівки, вимоги, доручення тощо працівник Національного бюро невідкладно інформує про це в письмовій формі директора Національного бюро.

Національному бюро та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) заводити оперативно-розшукові справи на підставі постанови, що затверджується начальником відповідного підрозділу Національного бюро, та здійснювати на підставах і в порядку, установлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи;

2) за рішенням директора Національного бюро, погодженим з прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності

Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

3) витребувати за рішенням керівника структурного підрозділу Національного бюро та одержувати в установленому законом порядку у вказаному в запиті вигляді та формі від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном;

4) знайомитися в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом;

5) на підставі рішення директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро.

6) на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

7) залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень Національного бюро;

8) за письмовим рішенням директора Національного бюро або його заступника, погодженим із прокурором, створювати спільні слідчі групи, що включають оперативних та слідчих працівників;

9) за пред'явлення службового посвідчення входити безперешкодно до державних органів, органів місцевого самоврядування та

зони митного контролю, а за письмовим розпорядженням директора Національного бюро або його заступника – безперешкодно проходити до військових частин та установ, пунктів пропуску через державний кордон України;

10) використовувати з наступним відшкодуванням завданих збитків транспортні засоби, які належать фізичним та юридичним особам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у їх вчиненні, доставлення до закладів охорони здоров'я осіб, що потребують екстреної медичної допомоги;

11) надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій;

12) здійснювати співробітництво з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності та конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочувати осіб, які надають допомогу в попередженні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень;

13) у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, передбачених законодавством;

14) зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовувати заходи фізичного впливу на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію»;

15) видавати в разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;

16) здійснювати правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України.

Національне бюро в порядку, визначеному законодавством, має безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних,

держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

Контроль за діяльністю Національного бюро здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю, який вивчає звіт Національного бюро про результати роботи протягом шести місяців, та не рідше одного разу на рік проводить відкриті для громадськості слухання на тему діяльності Національного бюро, виконання покладених на Національне бюро завдань, додержання ним законодавства, прав і свобод осіб. Також щороку проводиться незалежна оцінка (аудит) ефективності діяльності Національного бюро, його операційної та інституційної незалежності, у тому числі шляхом вибіркового аудиту кримінальних проваджень, досудове розслідування у яких здійснювалося Національним бюро та було завершено.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення Національного антикорупційного бюро.
2. Визначте структуру НАБУ.
3. Які обов'язки покладено на Національне антикорупційне бюро?
4. Визначте види гарантій, які забезпечують виконання завдань покладених на НАБУ.
5. Якими правами наділені працівники Національного антикорупційного бюро?

ГЛАВА 8

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України¹⁴². Мін'юст – це головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері елек-

тронних довірчих послуг, нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, у сфері правової освіти населення; він забезпечує також формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації.

Правову основу діяльності Міністерства юстиції України становлять: Конституція України; закони України: «Про запобігання корупції», «Про очищення влади», «Про інформацію», «Про електронні довірчі послуги», «Про безоплатну правову допомогу»; постанови Кабінету Міністрів України: від 02 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України», від 18 липня 2007 р. № 950 «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів

¹⁴² Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455.

України»; наказ Міністерства юстиції України від 23 червня 2011 р. № 1707/5 «Про затвердження Положення про Головні територіальні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, а областях, містах Києві та Севастополі» та інші актами законодавства.

Відповідно до покладених завдань **Мін'юст виконує такі функції: регуляторні функції:**

- здійснює правову експертизу проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

- проводить гендерно-правову експертизу актів законодавства;
- здійснює в установленому законодавством порядку антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, а також розробляє за її результатами рекомендації щодо усунення виявлених факторів, що спричиняють або можуть спричинити вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень;

- розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подає їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України;

- затверджує нормативно-правові акти з питань функціонування системи надання безоплатної правової допомоги та надання такої допомоги відповідно до закону;

- надає методичну допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що стосуються надання безоплатної первинної правової допомоги;

- встановлює порядок ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу;

- здійснює офіційне опублікування нормативно-правових актів, чинних міжнародних договорів України, рішень Європейського суду з прав людини щодо України в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України»;

- здійснює офіційне видання збірників актів законодавства та кодексів, виступає засновником журналів і газет із правових питань;

- визначає вид установи виконання покарань, у якій відбуватимуть покарання засуджені до позбавлення волі, здійснює розподіл, переводить їх та осіб, узятих під варту, з однієї установи до іншої;

організаційні функції:

– сприяє створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у тому числі процедур банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків;

– організовує систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів);

– організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також стосовно актів, які ним видаються;

– забезпечує роботу громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги;

– забезпечує підвищення професійного рівня працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

– забезпечує проведення конкурсів головними територіальними управліннями юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, в областях, м. Києві та Севастополі для залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги;

– забезпечує розміщення на своєму офіційному веб-сайті оголошень про проведення аукціонів з продажу майна боржників у процедурах банкрутства; забезпечує розміщення відомостей про результати аукціонів або про їх скасування; забезпечує розміщення оголошень про проведення загальних зборів кредиторів у процедурі санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство;

– забезпечує ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, надання інформації з нього;

– здійснює інформування громадян про їх права і свободи, правову політику держави, реалізацію проєктів, пов'язаних із правовою освітою населення;

– організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи;

– організовує проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, залучає до її проведення представників релігійних і благодійних організацій, громадських об'єднань, творчих спілок, фізичних осіб;

– формує і веде Єдиний реєстр арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України;

– формує і веде Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, встановлює форму подання арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) інформації, необхідної для його ведення;

– організовує здійснення санітарно-епідеміологічного нагляду, медичного контролю за станом здоров'я засуджених та осіб, узятих під варту, надання їм медичної допомоги, забезпечує належний санітарно-епідемічний стан в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів і на їх території;

– забезпечує представництво інтересів держави, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, його посадових осіб під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України;

реєстраційні функції:

– здійснює державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також інших органів, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації;

– скасовує рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також інших органів, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації;

– видає та анулює свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які не є працівниками державних спеціалізованих установ;

– здійснює відповідно до закону державну реєстрацію політичних партій, всеукраїнських профспілок, їх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, відокремлених підрозділів іноземних неурядових організацій, представництв, філій іноземних благодійних організацій, постійно діючих третейських судів, засновниками яких є всеукраїнські громадські організації, всеукраїнських творчих спілок, символіки громадських формувань; реєстрацію статуту територіальної громади м. Києва; реєстрацію статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук; державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

контрольні функції:

– перевіряє у міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади, а також інших органах, акти яких відповідно

до законодавства підлягають державній реєстрації, стан додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, вимагає у разі потреби подання нормативно-правових актів для державної реєстрації або їх скасування, вносить пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;

- координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, перевіряє стан такої діяльності, надає рекомендації щодо її поліпшення і вносить пропозиції про усунення виявлених недоліків;

- здійснює контроль за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів); бере участь у справі про банкрутство і користується процесуальними правами та несе процесуальні обов'язки учасника у справі про банкрутство;

- здійснює контроль (нагляд) за діяльністю саморегулятивної організації арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів);

- здійснює контроль за діяльністю державних виконавців;

- здійснює координацію та контроль діяльності відділів державної реєстрації актів цивільного стану;

- здійснює відповідно до законодавства державний контроль за виконанням виконавчими органами сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад делегованих повноважень з питань державної реєстрації актів цивільного стану;

- перевіряє в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, міністерствах та інших органах виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністраціях, а також на державних підприємствах, в установах, організаціях та державних господарських об'єднаннях стан правової роботи, надає рекомендації щодо її поліпшення, вносить пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;

- здійснює контроль за організацією діяльності судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ;

- контролює діяльність науково-дослідних установ, які проводять судову експертизу та належать до сфери управління Мін'юсту, здійснює нормативно-методичне забезпечення їх діяльності;

- контролює виконання вироків суду та інших судових рішень і застосування передбачених законом засобів виправлення засуджених;

- організовує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

- забезпечує контроль за організацією охорони установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, дотриманням правопорядку та забезпеченням безпеки в них;

- здійснює відповідно до закону контроль за діяльністю у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, в тому числі шляхом проведення моніторингу реєстраційних дій відповідно до закону, та приймає обов'язкові до виконання рішення, передбачені законом; державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

- здійснює інші повноваження, визначені законом.

Мін'юст очолює міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України. Міністр має першого заступника, заступників, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра.

Структуру Мін'юсту утворюють центральний апарат та його територіальні підрозділи.

До *центрального апарату Міністерства юстиції* входять такі підрозділи: Патронатна служба міністра; Секретаріат Державного секретаря Міністерства; Департамент взаємодії з органами державної влади; Управління зовнішніх зв'язків; Департамент міжнародних спорів; Департамент публічного права; Департамент приватного права; Департамент з питань судової роботи та банкрутства; Департамент реєстрації та систематизації правових актів; Департамент з питань правосуддя та національної безпеки; Департамент міжнародного права; Секретаріат Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини; Департамент з питань люстрації; Управління інформаційної політики; Управління з питань запобігання та виявлення корупції; Директорат правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів; Директорат з питань адміністративної політики; Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності; Управління внутрішньої безпеки Державної кримінально-виконавчої служби України і органів юстиції; Департамент персоналу; Департамент комунікації, документообігу та контролю;

Департамент фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку; Департамент державної реєстрації та нотаріату; Відділ режимно-секретної роботи; Департамент державної виконавчої служби; Адміністративно-господарський департамент; Департамент державних закупівель, договірної роботи та взаємовідносин з державними підприємствами; Департамент внутрішнього аудиту; Сектор мобілізаційної роботи; Управління пенітенціарних інспекцій; Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції¹⁴³.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Мін'юсті можуть утворюватися постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Мін'юст здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку *територіальні органи Мін'юсту*. Під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України та тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

У межах наданих повноважень Мін'юст видає накази та здійснює організацію і контроль за їх виконанням. Накази Мін'юсту, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, видаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Накази Мін'юсту, видані у межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами.

Діяльність Міністерства юстиції України є досить об'ємною і охоплює різні напрямки. Разом із тим якісне виконання рішень у державі – це основа діяльності даного органу, яка досягається завдяки існуванню виконавчої служби. Як раніше було зазначено, до структури центрального апарату Міністерства юстиції України входить

¹⁴³ Структура // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/structure> (дата звернення: 10.10.2019).

Департамент державної виконавчої служби, що контролює діяльність управлінь та відділів державної виконавчої служби на місцях. До основних завдань Департаменту державної виконавчої служби віднесено: забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) та забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством.

Відповідно до покладених на нього завдань Департамент:

- організовує, забезпечує та контролює примусове виконання рішень у випадках, передбачених законом;

- організовує інформаційне забезпечення виконавчого провадження, зокрема електронного документообігу, забезпечує ведення Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень та здійснює контроль за внесенням державними виконавцями відомостей про вчинені виконавчі дії;

- здійснює державний нагляд та контроль за додержанням законодавства про виконавче провадження, правильністю, своєчасністю та повнотою вчинення виконавчих дій державними виконавцями;

- надає державним виконавцям роз'яснення та рекомендації з питань примусового виконання рішень;

- забезпечує контроль за роботою структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту, що забезпечують здійснення повноважень у сфері примусового виконання рішень;

- бере участь у міжнародному співробітництві у сфері примусового виконання рішень, налагоджує і підтримує зв'язки з міжнародними організаціями;

- організовує та контролює роботу державних виконавців, вживає заходів щодо її поліпшення, здійснює керівництво та проводить перевірку діяльності структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту, що забезпечують здійснення повноважень у сфері організації примусового виконання рішень;

- здійснює інші функції в межах повноважень Департаменту.

Ще одним напрямком, який контролює Міністерство юстиції України, є нотаріат.

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності¹⁴⁴. Вчинення

¹⁴⁴ Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-12. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів.

При цьому контроль спрямований на перевірку порядку здійснення організації нотаріату, перевірку організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства.

Питання для самоконтролю

1. Визначте сфери, в яких Міністерство юстиції України забезпечує формування державної політики.
2. Які підрозділи становлять структуру центрального апарату Мін'юсту?
3. Що становить правову основу діяльності Міністерства юстиції України?
4. Визначте, які функції виконує Міністерство юстиції України?
5. Які завдання стоять перед Департаментом державної виконавчої служби?
6. У чому полягає державне регулювання нотаріальної діяльності?

ГЛАВА 9

ДЕРЖАВНА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Державна кримінально-виконавча служба України – орган, на який покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Правовою основою діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є Конституція України, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу»¹⁴⁵, інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства юстиції України.

Основними завданнями Державної кримінально-виконавчої служби є:

- 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
 - 1-1) реалізація державної політики у сфері пробації;
- 2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;
- 3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;
- 4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту.

Державна кримінально-виконавча служба відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету

¹⁴⁵ Про Державну кримінально-виконавчу службу: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 05.10.2019).

Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх міністрові юстиції;

2) подає міністрові юстиції пропозиції щодо визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, органів пробації, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби (далі – органи і установи);

3) аналізує результати діяльності органів і установ, готує на їх основі та подає міністрові юстиції пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування органів і установ;

4) забезпечує виконання державних цільових програм розвитку органів і установ;

5) бере участь у розробленні та виконанні державних комплексних програм протидії злочинності;

6) організовує та контролює виконання вироків суду та інших судових рішень і застосування передбачених законом засобів виправлення засуджених;

7) забезпечує дотримання вимог законодавства в органах і установах;

8) забезпечує здійснення заходів стосовно запобігання вчиненню кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків засудженими та особами, узятими під варту, а також заходів щодо них для припинення кримінальних правопорушень і дисциплінарних проступків;

9) забезпечує виявлення кримінальних правопорушень, учинених в органах і установах;

10) організовує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

11) забезпечує контроль за організацією охорони установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, дотриманням правопорядку та забезпеченням безпеки в них;

12) організовує забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, підрозділами таких установ та слідчих ізоляторів;

13) організовує і контролює оперативно-розшукову діяльність органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, налагоджує взаємодію з органами, до складу яких входять підрозділи, що провадять таку діяльність;

14) здійснює довідково-інформаційне та методичне забезпечення органів і установ;

15) забезпечує функціонування власної системи внутрішньої безпеки;

16) здійснює управління об'єктами державної власності;

17) організовує облік та реєстрацію засуджених та осіб, узятих під варту;

18) визначає вид установи виконання покарань, у якій відбуватимуть покарання засуджені до позбавлення волі;

19) здійснює розподіл засуджених, переводить їх та осіб, узятих під варту, з однієї установи до іншої;

20) здійснює видачу осіб (екстрадицію), а також прийом громадян України, засуджених за кордоном, для відбування покарання на території України та передачу іноземців, засуджених судами України, для відбування покарання за кордоном, забезпечує транзитне перевезення через територію України осіб, узятих під варту, або засуджених згідно із законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

21) забезпечує виконання актів амністії та помилування, проводить перевірки дотримання органами і установами вимог нормативно-правових актів, які регламентують порядок оформлення матеріалів до клопотання про помилування;

22) організовує проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, залучає до її проведення представників релігійних і благодійних організацій, громадських об'єднань, творчих спілок, фізичних осіб;

23) сприяє спостережним комісіям та громадським об'єднанням у здійсненні громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань;

24) організовує у взаємодії з МОН професійно-технічне і загальноосвітнє навчання засуджених та надання освітніх послуг особам, узятим під варту;

25) організовує проведення медичної практики, здійснення санітарно-епідеміологічного нагляду, медичного контролю за станом здоров'я засуджених та осіб, узятих під варту, надання їм медичної допомоги, забезпечує належний санітарно-епідемічний стан в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах і на їх території;

26) взаємодіє з державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями щодо підготовки засуджених до звільнення з установ виконання покарань;

27) організовує залучення засуджених до суспільно корисної оплачуваної праці;

28) здійснює державний нагляд за безпечним веденням робіт персоналом органів і установ, засудженими та особами, узятими під варту;

29) установлює і підтримує зв'язки з міжнародними організаціями, за погодженням з міністром юстиції укладає угоди з відповідними органами іноземних держав про співробітництво у сфері виконання кримінальних покарань, протидії злочинності та з інших питань, що належать до компетенції ДКВС;

30) здійснює розгляд звернень громадян та юридичних осіб з питань, пов'язаних із діяльністю ДКВС, органів і установ;

31) забезпечує виконання завдань, визначених Законом України «Про пробацію»¹⁴⁶;

32) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Державна кримінально-виконавча служба з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДКВС, органах і установах;

2) здійснює добір кадрів в апарат ДКВС та на керівні посади в територіальні органи управління, органи і установи, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу апарату ДКВС, її територіальних органів управління, органів і установ;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДКВС, в органах і установах, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, разом з відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проєктів, виконання програм, у тому числі міжнародних;

5) виступає державним замовником з оборонного замовлення та на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державні кошти для задоволення потреб національної безпеки, проєктування і капітального будівництва об'єктів органів і установ;

¹⁴⁶ Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 05.10.2019).

6) здійснює заходи щодо централізованої закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти для потреб органів і установ;

7) забезпечує моніторинг виробничо-господарської діяльності підприємств установ виконання покарань, аналізує результати такої діяльності, надає допомогу зазначеним підприємствам у встановленні господарських зв'язків, бере участь у формуванні та розміщенні державного замовлення;

8) організовує проведення наукових досліджень, дослідно-конструкторських і проєктно-технологічних робіт, координує роботу підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби, пов'язану із сертифікацією, стандартизацією, метрологією, винахідництвом і раціоналізацією;

9) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, вирішення питань цивільного захисту, стабільну роботу органів і установ в умовах особливого періоду і надзвичайного стану, додержання правового режиму надзвичайного чи воєнного стану в разі його введення в Україні або в окремих її місцевостях, здійснення інших заходів відповідно до законодавства;

10) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

11) визначає потребу органів і установ у матеріально-технічних ресурсах, енергоносіях, продуктах харчування, капітальних вкладеннях для будівництва, реконструкції, розширення, технічного переоснащення і капітального ремонту, виконання проєктно-вишукувальних робіт і робіт з типового проєктування об'єктів органів і установ; організовує і забезпечує раціональне та ефективне використання усіх видів енергетичних ресурсів та води, впровадження енергозберігаючих заходів в органах і установах;

12) здійснює нагляд за технічним станом будівель, споруд та об'єктів інженерної інфраструктури, автотранспортних засобів органів і установ;

13) забезпечує виконання завдань з пожежної безпеки щодо захисту життя і здоров'я громадян, державної власності від пожеж та підтримання належного рівня пожежної безпеки в апараті ДКВС, органах і установах, проводить експертизу проєктної та іншої документації відповідно до нормативних актів з пожежної безпеки;

14) забезпечує установи виконання покарань та слідчі ізолятори інженерно-технічними засобами охорони і нагляду, спеціальними

засобами захисту та активної оборони, системами зв'язку і управління, зброєю, боєприпасами, бойовою та спеціальною технікою, протипожежними засобами, технікою та автомобілями, контролює їх розподіл, зберігання і використання;

15) організовує в межах повноважень, передбачених законом, роботу щодо комплектування, зберігання, обліку та використання архівних документів, що пов'язані з діяльністю ДКВС, органів і установ;

16) сприяє діяльності профспілкового руху та громадських об'єднань, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності ДКВС та вимогам законодавства;

17) забезпечує висвітлення діяльності органів і установ, зокрема через засновані нею в установленому порядку засоби масової інформації та власний веб-сайт, організовує проведення семінарів, конференцій з питань, що належать до її компетенції;

18) організовує ведення діловодства відповідно до встановлених правил;

19) провадить у встановленому порядку редакційно-видавничу діяльність, зокрема видає газети, журнали, бюлетені, збірники нормативно-правових актів та інші матеріали з питань діяльності органів і установ;

20) взаємодіє з Антитерористичним центром при СБУ у питаннях боротьби з тероризмом та здійснює заходи щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах органів і установ;

21) забезпечує виконання завдань у сфері пробації.

Державна кримінально-виконавча служба України здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України¹⁴⁷:

¹⁴⁷ Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ М-ва юстиції України від

1) **центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань**, утворюється, реорганізовується та ліквідується Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України; узагальнює практику застосування законодавства з питань, що стосуються завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і вносить їх на розгляд Міністерству юстиції України; є державним замовником з оборонного замовлення та на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державні кошти для задоволення потреб національної безпеки;

2) **територіальні органи управління** здійснюють керівництво оперативно-службовою та фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм органів і установ та виконують функції, передбачені положеннями про територіальні органи управління;

3) **кримінально-виконавча інспекція** – орган, який виконує покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

4) **установи виконання покарань та слідчі ізолятори** утворюються і ліквідуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та виконують функції, передбачені вищевказаним законом та іншими нормативно-правовими актами. Законодавством визначаються особливості відвідування цих установ і слідчих ізоляторів та спеціальні вимоги режиму доступу на їх територію¹⁴⁸;

5) **воєнізовані формування** – підрозділи, які відповідно до закону діють у складі органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ;

26.12.2018 № 4091/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-18> (дата звернення: 05.10.2019).

¹⁴⁸ Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби : Наказ М-ва юстиції України від 18.03.2013 № 160/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0445-13> (дата звернення: 05.10.2019).

б) **підприємства установ виконання покарань** є державними підприємствами, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених. Їх засновником є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, який затверджує їх статуту.

Посадові і службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів **мають низку повноважень, зокрема зобов'язані:**

1) виконувати покарання відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства;

2) забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань;

3) виконувати вироки, постанови і ухвали суду, а також рішення, прийняті прокурорами і слідчими в установленому законом порядку і в межах їх компетенції; тримати осіб, узятих під варту;

4) застосовувати передбачені законом засоби виправлення і ресоціалізації засуджених; сприяти трудовому та побутовому влаштуванню осіб, звільнених від відбування покарання, та їх соціальної адаптації;

5) забезпечувати виконання актів амністії та помилування;

6) забезпечувати правопорядок, додержання вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях та вимагати від засуджених і осіб, узятих під варту, інших осіб виконання ними обов'язків, установлених законом;

7) проводити реєстрацію засуджених і осіб, узятих під варту, їх фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку та дактилоскопію;

8) забезпечувати безпеку засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань та слідчих ізоляторів;

9) припиняти адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений законодавством порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань;

10) запобігати вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; приймати і реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасно приймати щодо них рішення;

11) забезпечувати охорону, ізоляцію та нагляд за засудженими і особами, узятими під варту; здійснювати заходи щодо розшуку осіб, які вчинили втечу з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, та засуджених, які ухиляються від покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

12) виявляти, припиняти кримінальні правопорушення, вчинені в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, брати участь в їх розкритті у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України;

13) брати участь у боротьбі з тероризмом у межах своїх повноважень;

14) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень і порушень режиму в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, а також вчиненню кримінальних правопорушень засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вживати в межах своїх повноважень заходів до їх усунення;

15) створювати належні умови для тримання засуджених і осіб, узятих під варту, їх комунально-побутового і медико-санітарного забезпечення;

16) організовувати загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених та залучати їх до праці;

17) забезпечувати додержання вимог законодавства з охорони державної таємниці, праці та навколишнього середовища, санітарно-епідеміологічного нагляду і правил пожежної безпеки;

18) здійснювати контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково;

19) забезпечувати правовий і соціальний захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та членів їхніх сімей;

20) здійснювати інші повноваження, передбачені законом;

мають право:

1) вимагати від засуджених, осіб, узятих під варту, та інших осіб, які перебувають на території та в приміщеннях органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, додержання норм кримінально-виконавчого законодавства;

2) проводити огляд і обшук засуджених та осіб, узятих під варту, їх речей, огляд інших осіб та їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на територіях установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, підприємств установ виконання покарань і на прилеглих до них територіях, на яких установлені режимні вимоги, а також

вилучати заборонені для використання в установах виконання покарань і слідчих ізоляторів речі та документи;

3) тимчасово обмежувати або забороняти відповідно до законодавства рух транспорту на прилеглих до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів територіях, не допускати громадян на ці території або зобов'язувати їх там залишатися чи покинути ці території з метою додержання вимог режиму, захисту життя і здоров'я громадян;

4) у разі здійснення заходів щодо розшуку та затримання засуджених і осіб, узятих під варту, які вчинили втечу, або засуджених, які ухиляються від відбування покарання, у місцях, де імовірна їх поява:

а) входити безперешкодно в будь-який час доби на територію і в приміщення підприємств, установ і організацій, а за згодою власників – також у жилі та підсобні приміщення громадян і перебувати в них;

б) зупиняти та проводити огляд транспортних засобів;

в) перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

г) затримувати і доставляти до правоохоронних органів осіб, які розшукуються;

г) проводити особистий огляд затриманих осіб та речей, що знаходяться при них;

5) одержувати безперешкодно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян відомості, матеріали та іншу допомогу, необхідні для виконання покладених завдань;

б) запроваджувати в установленому законом порядку режим особливих умов в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

7) застосовувати і використовувати фізичну силу, спеціальні засоби і зброю на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України;

8) здійснювати оперативно-розшукові заходи згідно із законами України;

9) складати протоколи про адміністративні правопорушення, здійснювати адміністративне затримання і застосовувати інші заходи, передбачені законодавством про адміністративні правопорушення;

10) проводити медичний огляд засуджених і осіб, узятих під варту, з метою виявлення фактів вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших засобів, що одурманюють, призначати медичне обстеження засуджених;

11) використовувати засоби масової інформації для розшуку засуджених і осіб, узятих під варту, які вчинили втечу;

12) приймати згідно із законом у володіння і користування від установ, організацій і підприємств незалежно від форм власності, а також громадян матеріально-технічні ресурси, кошти і майно;

13) користуватися безоплатно при виконанні службових обов'язків усіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного і водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів;

14) здійснювати інші права, передбачені законом.

Безпосередній контроль за діяльністю органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління.

Питання для самоконтролю

1. Укажіть завдання, які стоять перед Державною кримінально-виконавчою службою України.

2. Визначте функції Державної кримінально-виконавчої служби України.

3. Яку структуру має Державна кримінально-виконавча служба України?

4. Визначте повноваження Державної кримінально-виконавчої служби України.

5. Назвіть права та обов'язки посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

6. Визначте правовий статус ув'язнених та засуджених, які тримаються у слідчому ізоляторі.

ГЛАВА 10

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Серед переліку органів державної влади Державна податкова служба України зазнала чи не найбільше трансформацій. З моменту утворення нашої держави вона змінила декілька назв. Так, у період із 1994 по 2000 рік вона мала назву «Головна податкова інспекція України», з 2000 по 2012 рік – «Державна податкова адміністрація», в період з 2012 по 2014 рік – «державна податкова служба», з 2014 по 2019 рік – «Державна фіскальна служба».

6 березня 2019 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 227, якою затверджувалось Положення про Державну податкову службу України, відповідно до якого *Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади*, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС¹⁴⁹.

реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС¹⁴⁹.

Держава ставить даному органу ряд **завдань**, спрямованих на реалізацію державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку

¹⁴⁹ Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Урядовий кур'єр*. 2019. 20 берез.

проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону. Крім того, на ДПС покладено винесення на розгляд міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування зазначених сфер діяльності. Державна податкова служба має свою структуру, до якої входить апарат служби та територіальні підрозділи, що мають свої представництва в кожній області. При цьому слід зауважити, що поруч зі значною кількістю департаментів, які забезпечують виконання покладених на орган завдань, апарат Державної податкової служби містить Головне оперативне управління та Головне слідче управління фінансових розслідувань¹⁵⁰.

Для реалізації покладених на Державну податкову службу завдань вона наділена значними **повноваженнями**, які переважно мають контрольний характер. Наприклад, ДПС здійснює:

- контроль за дотриманням вимог податкового законодавства, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС;

- контроль за правомірністю бюджетного відшкодування податку на додану вартість;

- податковий контроль за встановленням відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки»;

- контроль за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального та забезпечує міжгалузеву координацію у цій сфері;

- контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять роздрібну торгівлю тютюновими виробами, вимог законодавства щодо максимальних роздрібних цін на тютюнові вироби, встановлених виробниками або імпортерами таких виробів;

- контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять оптову або роздрібну торгівлю алкогольними напоями, вимог законодавства щодо мінімальних оптово-відпускних або роздрібних цін на такі напої;

- контроль та забезпечує надання допомоги у стягненні податкового боргу в міжнародних правовідносинах за запитами компетентних органів іноземних держав та ін.

¹⁵⁰ Апарат // Державна податкова служба України : офіц. портал. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura-/apararat> (дата звернення: 05.10.2019).

При цьому Державна податкова служба наділена й **організаційними функціями**, зокрема служба:

– організовує роботу, пов'язану із замовленням марок акцизного податку, їх зберіганням, продажем, відбором зразків з метою проведення експертизи щодо їх автентичності та здійсненням контролю за наявністю таких марок на пляшках (упаковках) з алкогольними напоями і пачках (упаковках) тютюнових виробів під час їх транспортування, зберігання і реалізації;

– організовує взаємодію та обмін інформацією з державними органами інших держав згідно із законодавством, міжнародними договорами України, здійснює міжнародне співробітництво у податковій сфері;

– організовує реєстрацію та облік реєстраторів розрахункових операцій, що застосовуються для реєстрації розрахункових операцій за товари (послуги), реєстрацію розрахункових книжок, книг обліку розрахункових операцій;

– організовує у засобах масової інформації роз'яснювальну роботу, пов'язану із застосуванням законодавства з питань, що належать до компетенції ДПС;

– забезпечує оприлюднення (оновлення) наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних на офіційному веб-порталі ДПС та єдиному державному веб-порталі відкритих даних, в установленому законодавством порядку;

– організовує роботу та здійснює контроль за застосуванням арешту майна платників податків, що мають податковий борг, та/або зупинення видаткових операцій на їх рахунках у банках, фінансових санкцій до платників єдиного внеску;

– організовує роботу з виявлення, обліку, зберігання, оцінки, розпорядження безхазяйним майном, а також іншим майном, що переходить у власність держави, та з обліку, попередньої оцінки, зберігання майна, вилученого та конфіскованого за порушення податкового законодавства;

– організовує роботу та здійснює контроль за застосуванням до платників податків (платників єдиного внеску) процедур банкрутства відповідно до законодавства з питань банкрутства та ін.

Для виконання покладених на ДПС повноважень вона наділена значним переліком **прав**, серед яких доцільно виділити такі, як:

– перевірка правильності та повноти визначення фінансового результату до оподаткування згідно з бухгалтерським обліком відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

- визначення у передбачених Податковим кодексом України випадках суми податкових та грошових зобов'язань платників податків;
- запрошування платників податків (платників єдиного внеску) або їх представників для перевірки правильності нарахування та своєчасності сплати податків, зборів, платежів, єдиного внеску;
- отримування від платників податків (платників єдиного внеску) та надавання в межах, передбачених законом, документів в електронному вигляді;
- запитування та вивчення під час проведення перевірок первинних документів, що використовуються в бухгалтерському обліку, реєстрів, фінансової, статистичної та іншої звітності, пов'язаної з обчисленням і сплатою податків, зборів, платежів, виконанням вимог законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС;
- вимагання під час проведення перевірок від платників податків, що перевіряються, проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки;
- вилучення в установленому законодавством порядку під час проведення перевірок у підприємств, установ, організацій, фізичних осіб – підприємців та фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, копій документів, що підтверджують заниження розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховується єдиний внесок;
- доступ під час проведення перевірок до територій, приміщень (крім житла громадян) та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або є об'єктами оподаткування або використовуються для отримання доходів (прибутку) чи пов'язані з іншими об'єктами оподаткування та/або можуть бути джерелом погашення податкового боргу в порядку, передбаченому Податковим кодексом України;
- надсилання платникам податків (платникам єдиного внеску) у межах повноважень, передбачених законом, у разі виявлення порушень вимог податкового законодавства чи законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС, письмових запитів щодо надання засвідчених належним чином копій документів;
- вимагання під час проведення перевірок від керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб – підприємців та фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, усунення виявлених порушень законодавства;

– порушення в установленому законом порядку питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні податкового, бюджетного законодавства, законодавства про єдиний внесок та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС;

– отримання безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також від громадян та їх об'єднань інформації, документів і матеріалів, необхідних для виконання покладених на неї завдань, а також фінансова і статистичної звітності у порядку та на підставах, визначених законом;

– стягнення з установ банків та інших фінансових установ пені за несвоєчасне виконання ними рішень суду та доручень платників податків про сплату податків, зборів, платежів;

– користування відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

– звертання у передбачених законом випадках до суду та ін.

ДПС під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями. В межах повноважень, передбачених законом, вона видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання.

Питання для самоконтролю

1. Укажіть завдання, які стоять перед Державною податковою службою України.

2. Яку структуру має Державна податкова служба України?

3. Визначте, які повноваження має Державна податкова служба України.

4. Охарактеризуйте взаємовідносини ДПС з іншими органами влади.

5. Якими правами наділена Державна податкова служба України?

ГЛАВА 11

ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів¹⁵¹. Діяльність Держмитслужби спрямована на реалізацію державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи.

Правове регулювання діяльності Держмитслужби здійснюється на основі: Конституції України, законів України: «Про прикордонний контроль», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян», «Про державний кордон України», «Про режим іноземного інвестування»; Митного кодексу України; постанов Кабінету Міністрів України: від 28.05.2012 № 468 «Про затвердження переліку товарів, вивезення (пересилання) яких громадянами за межі митної території України не допускається», від 21.05.2012 № 450 «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» та інших актів законодавства.

Відповідно до положень чинного законодавства Держмитслужба України реалізує **функції**, які переважно мають організаційний чи контрольний характер. Наприклад, згідно з *організаційними функціями*, Держмитслужба:

– здійснює, зокрема разом з іншими державними органами та митними органами іноземних держав, заходи щодо інтегрованого управління кордоном, удосконалення процедури пропуску через державний кордон товарів і транспортних засобів, виконання митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань державної митної справи;

– впроваджує спрощені митні процедури відповідно до законодавства та сприяє створенню умов для полегшення торгівлі, сприяння

¹⁵¹ Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Урядовий кур'єр*. 2019. 20 берз.

транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

- організовує та здійснює допуск дорожніх транспортних засобів та контейнерів до перевезення товарів під митними печатками і пломбами;

- організовує діяльність митниць з проведення моніторингу діяльності підприємств, що отримали статус уповноважених економічних операторів, та надання підприємствам спеціальних спрощень, передбачених Митним кодексом України;

- організовує та забезпечує виконання територіальними органами митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань державної митної справи;

- організовує та вирішує відповідно до Митного кодексу України питання щодо застосування процедури компромісу;

- організовує та проводить верифікацію (встановлення достовірності) документів про походження товарів з України та здійснює у випадках, визначених міжнародними договорами, видачу сертифікатів про походження товару з України та надання статусу уповноваженого (схваленого) експортера;

- здійснює відповідно до закону державний контроль за нехарчовою продукцією під час її ввезення на митну територію України;

- організовує та здійснює адміністрування міжнародних договорів про вільну торгівлю, тарифних квот;

- організовує, налагоджує, здійснює міжнародне співробітництво та заходи щодо виконання зобов'язань у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції з питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

- взаємодіє та здійснює обмін інформацією з державними органами, митними та іншими органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством.

У свою чергу, до *контрольних функцій* Держмитслужби можна віднести:

- здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;

- здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, у тому

числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглий зоні України;

- забезпечення та здійснення контролю за дотриманням підприємствами і громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

- забезпечення та здійснення контролю за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим;

- забезпечення та здійснення в межах повноважень, визначених законом, контролю за дотриманням підприємствами і громадянами вимог законодавства з питань здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;

- проведення перевірки юридичних осіб щодо відповідності критеріям для надання статусу гаранта, надання статусу гаранта та ведення реєстру гарантів;

- забезпечення та здійснення контролю за наданням територіальним органам гарантій забезпечення сплати митних платежів, організацію та здійснення стягнення коштів у разі невиконання забезпечених гарантіями зобов'язань зі сплати митних платежів, взаємодію з гарантами;

- забезпечення та здійснення контролю за доставкою товарів, які перебувають під митним контролем, до митниць призначення; формування переліку місць доставки;

- забезпечення та здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

- забезпечення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою їх нарахування та сплати у повному обсязі платниками податків до відповідного бюджету під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення;

- розроблення сучасних технологій здійснення митного контролю і митного оформлення, впровадження нових видів технічних та спеціальних засобів митного контролю, здійснення контролю за їх застосуванням територіальними органами;

- забезпечення та здійснення контролю за проведенням роботи та надання в межах повноважень, визначених законом, розстрочення

сплати митних платежів під час ввезення товарів на митну територію України в установленому законодавством порядку тощо.

Окремо необхідно виділити і *правоохоронну функцію*, якою наділений даний орган. Так, наприклад, Держмитслужба України:

- запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України;

- бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, у тому числі шляхом: обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні та розслідуванні порушень вимог законодавства з питань державної митної справи на підставі міжнародних угод та обміну інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами іноземних держав і міжнародних організацій тощо; надсилення запитів до уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митницями Держмитслужби під час переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

- організує та провадить відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність та здійснює контроль за її провадженням оперативними підрозділами Держмитслужби та її територіальних органів, які ведуть боротьбу з контрабандою; взаємодіє в межах повноважень, визначених законом, з іншими органами, що провадять таку діяльність; вживає в межах повноважень, визначених законом, заходів до відшкодування завданих державі збитків;

- організує та здійснює провадження у справах про порушення митних правил, контролює дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил;

- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню контрабанди та інших правопорушень у сфері державної митної справи, вживає заходів до їх усунення.

Разом із тим Держмитслужба України наділена і *дозвільною функцією*, яка реалізовується шляхом надання дозволів на провадження митної брокерської діяльності, відкриття та експлуатацію митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі, вантажних митних комплексів, вільних митних зон комерційного або сервісного типу; здійснення допуску перевізників-резидентів до перевезень згідно з Митною конвенцією про міжнародне

перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року.

Держмитслужба України для виконання покладених на неї завдань наділена широким колом **прав**, зокрема:

1) одержувати безоплатно в установленому порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, що стосуються законодавства з питань державної митної справи;

2) проводити, зокрема у взаємодії з іноземними органами та державними органами України, що мають право провадити оперативно-розшукову діяльність, спеціальні заходи, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з переміщення товарів під негласним контролем;

3) брати участь у перевірках та інших заходах, що здійснюються державними органами;

4) залучати у випадках, визначених законодавством, фахівців, експертів, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Держмитслужби;

5) скасовувати повністю або змінювати рішення територіальних органів Держмитслужби або їх посадових осіб, а також вживати передбачених законом заходів за фактами неправомірних рішень, дій або бездіяльності зазначених органів або посадових осіб;

6) вчиняти правочини, спрямовані на забезпечення виконання функцій, передбачених законом;

7) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи;

8) користуватися в установленому законодавством порядку відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

9) надавати державним та правоохоронним органам інформацію з реєстрів та баз даних Держмитслужби у порядку, передбаченому законом;

10) залучати міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України в установленому порядку;

11) проводити адміністративне затримання осіб, які вчинили порушення митних правил, у визначеному законом порядку;

12) проводити процесуальні дії у справах про порушення митних правил;

13) звертатися до суду у випадках, передбачених законодавством.

Держмитслужбу очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби. Голова Держмитслужби має заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держмитслужби, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у Держмитслужби може утворюватися колегія. З метою розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держмитслужбі можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи, до яких належать митниці та спеціалізовані органи. Держмитслужба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій та об'єднань, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців, зокрема шляхом обміну електронними документами у визначеному законодавством порядку.

Питання для самоконтролю

1. Якими правовими актами здійснюється регулювання діяльності Держмитслужби?
2. Які функції реалізує Держмитслужба України?
3. Визначте завдання Держмитслужби України.
4. Визначте коло прав, якими наділена Держмитслужба України.

ГЛАВА 12

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

Відповідно до 29-ої Рекомендації Міжнародних Стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ст. 12), яка ратифікована Україною 17.11.2010 р., у кожній країні має функціонувати підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу¹⁵².

Згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (ПФР, Financial Intelligence Unit, FIU).

Держфінмоніторинг створено як підрозділ фінансової розвідки – призначений для протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Держфінмоніторинг належить до різновидів фінансової розвідки так званого «адміністративного типу». Держфінмоніторинг створений та розпочав свою діяльність у 2002 році у складі Міністерства фінансів України у статусі Державного департаменту фінансового моніторингу.

Обов'язки, права, функції та повноваження Держфінмоніторингу визначені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

¹⁵² Рекомендації FATF. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванню тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення // Державна служба фінансового моніторингу України : офіц сайт. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf (дата звернення: 05.10.2019).

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537.

Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Діяльність Держфінмоніторингу спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів України. Прозорість роботи Держфінмоніторингу забезпечується шляхом розміщення інформації на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу.

До основних завдань і функцій Держфінмоніторингу належать:

- реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- внесення на розгляд міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;

- забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- проведення національної оцінки ризиків;

- налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері

запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

– забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Ключова роль Держфінмоніторингу полягає в тому, що він відпрацьовує отримані від суб'єктів первинного фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції і передає правоохоронним і розвідувальним органам України узагальнені матеріали у разі наявності підозр щодо відмивання коштів чи фінансування тероризму.

Держфінмоніторинг відповідно до покладених на Службу завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Служби, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх міністрові фінансів;

2) надсилає посадовим особам, державним органам (крім Національного банку), в тому числі правоохоронним органам, органам прокуратури та судам, органам місцевого самоврядування, органам державної виконавчої служби, підприємствам, установам, організаціям запити щодо одержання відповідно до закону інформації (у тому числі копій документів), необхідної для виконання покладених на Держфінмоніторинг завдань;

3) співпрацює з органами виконавчої влади, Національним банком, іншими державними органами, включеними до системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

4) подає в разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, до правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, а також розвідувальних

органів для проведення оперативно-розшукової діяльності відповідні узагальнені матеріали (додаткові узагальнені матеріали) та одержує від них інформацію про хід їх розгляду;

5) подає в разі наявності достатніх підстав підозрювати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України як злочин, що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, інформацію до відповідного правоохоронного або розвідувального органу як узагальнені матеріали або додаткові узагальнені матеріали;

6) бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, зокрема:

– бере участь за дорученням Кабінету Міністрів України у підготовці відповідних міжнародних договорів України;

– здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

– забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, у тому числі з Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), ЄС, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, ООН;

7) проводить аналіз методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

8) проводить щороку узагальнення інформації про стан запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в державі;

9) погоджує в установленому порядку проекти нормативно-правових актів суб'єктів державного фінансового моніторингу з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

10) забезпечує взяття на облік та зняття в установленому порядку з обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

11) вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, і в разі виявлення порушень вимог законодавства вживає заходів, передбачених законами, а також повідомляє відповідним суб'єктам державного фінансового моніторингу, які відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон) виконують функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

12) здійснює типологічні дослідження у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

13) забезпечує координацію діяльності державних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

14) забезпечує в установленому порядку організацію та координацію роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та відповідальних працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також працівників, залучених до проведення фінансового моніторингу, щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення на базі відповідного навчального закладу, що належить до сфери управління Держфінмоніторингу;

15) надає відповідно до законодавства суб'єктам державного фінансового моніторингу інформацію для підвищення ефективності

здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

16) повідомляє суб'єкту первинного фінансового моніторингу після надходження інформації від судів або правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, про вручення особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, про закриття кримінального провадження, яке розпочато за повідомленням такого суб'єкта, яке надійшло до Держфінмоніторингу відповідно до вимог статей 6, 10, 12 і 17 Закону, а також надає йому інформацію про ухвалені судами рішення за такими кримінальними провадженнями з одночасним надісланням повідомлення відповідному суб'єкту державного фінансового моніторингу;

17) забезпечує ведення обліку:

– інформації про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу;

– узагальнених матеріалів і додаткових узагальнених матеріалів, наданих правоохоронним або розвідувальним органам, а також прийнятих за результатами їх розгляду процесуальних рішень;

– інформації про результати досудового розслідування та ухвалені судові рішення у кримінальних провадженнях, у яких використовувалися (використовуються) надані узагальнені матеріали, та про кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення або підозрюються в їх вчиненні, а також осіб, засуджених за вчинення злочинів;

– інформації про конфісковані активи та активи, на які накладено арешт у кримінальних провадженнях, у яких використовувалися (використовуються) надані узагальнені матеріали, та про кількість осіб, стосовно яких судом ухвалено рішення про конфіскацію активів та на активи яких накладено арешт;

– надісланих і виконаних міжнародних запитів про співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

– суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

18) забезпечує функціонування та розвиток єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

19) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, регулювання та нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема:

– здійснює нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі безвізних;

– забезпечує надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (в тому числі надає роз'яснення з питань застосування законодавства у зазначеній сфері);

– здійснює регулювання та нагляд з урахуванням оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, для обмеження (зменшення) ризиків під час їх діяльності;

– вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а в разі виявлення порушень вимог законодавства вживає заходів, передбачених законом;

– проводить перевірку наявності професійної підготовки відповідальних працівників та організації професійної підготовки інших працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, залучених до проведення фінансового моніторингу, у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

– забезпечує зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, правоохоронних органів;

– вживає відповідно до законодавства заходів щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюватимуть чи здійснюють управління, мають намір набути істотну участь (або є кінцевими вигодоодержувачами) у суб'єктах первинного фінансового моніторингу;

– вживає відповідно до законодавства заходів для недопущення до управління суб'єктами первинного фінансового моніторингу осіб, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі злочини або тероризм;

– вживає у випадках, встановлених законодавством, заходів для недопущення формування капіталу відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити на підставі офіційних документів або їх копій, засвідчених в установленому порядку;

20) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Служби;

21) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держфінмоніторингу, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Служби;

22) забезпечує взаємодію із засобами масової інформації та громадськістю;

23) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Держфінмоніторинг активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями та установами, які опікуються питаннями протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, такими як FATF, Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейський Союз, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок, Організація Об'єднаних Націй та ін.

У рамках співробітництва з Радою Європи експерти Держфінмоніторингу, починаючи з 2002 р. на постійній основі беруть участь у Пленарних засіданнях Комітету MONEYVAL.

Сьогодні Держфінмоніторинг співпрацює з більш ніж 150-ма підрозділами фінансових розвідок інших країн та отримує від іноземних партнерів інформацію, яка може бути пов'язана з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

У сфері управління Держфінмоніторингу функціонує Державний заклад післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу». Ця навчальна установа на безперервній основі здійснює підвищення

кваліфікації спеціалістів регуляторних, правоохоронних, розвідувальних органів, суддів та фахівців приватного сектору¹⁵³.

Держфінмоніторинг організовує свою роботу за перспективними (річними), піврічними, поточними (квартальними) планами. Затверджений міністром річний план розміщується на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу.

Самостійні структурні підрозділи складають свої плани роботи на підставі річного та піврічних планів роботи Держфінмоніторингу, які затверджуються головою Держфінмоніторингу або його заступниками (відповідно до розподілу функціональних обов'язків).

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держфінмоніторингу можуть утворюватися постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держфінмоніторингу, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у Держфінмоніторингу утворюється **колегія у складі голови Держфінмоніторингу (голова колегії), першого заступника та заступника голови Держфінмоніторингу за посадою, визначених посадових осіб Міністерства фінансів України**. У разі потреби до складу колегії Держфінмоніторингу можуть входити керівники самостійних структурних підрозділів, а також у встановленому порядку інші особи. Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу Держфінмоніторингу.

Питання для самоконтролю

1. Яка ключова роль Держфінмоніторингу?
2. Якими нормативно-правовими актами регулюється діяльність Держфінмоніторингу?
3. Перерахуйте основні завдання Держфінмоніторингу.
4. З ким співпрацює Держфінмоніторинг для виконання своїх завдань і функцій?
5. Які структурні підрозділи має Держфінмоніторинг?

¹⁵³ Про Держфінмоніторинг // Державна служба фінансового моніторингу України : офіц сайт. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=258&lang=uk (дата звернення: 12.09.2019).

ГЛАВА 13

АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

Антимонопольний комітет України є державним органом зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

Антимонопольний комітет України підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України. Антимонопольний комітет України щорічно подає Верховній Раді України звіт про свою діяльність. Антимонопольний комітет України оприлюднює інформацію та надає інформацію на запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині:

1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції;

4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель;

6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції.

Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність відповідно до: Конституції України; законів України: «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції»,

«Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»; інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів.

Антимонопольний комітет України утворюється **у складі голови та восьми державних уповноважених**. Голова Антимонопольного комітету України має першого заступника та заступника голови Антимонопольного комітету України, які призначаються з числа державних уповноважених. У разі необхідності для забезпечення виконання Антимонопольним комітетом України окремих завдань за рішенням Президента України в Антимонопольному комітеті України додатково вводиться посада заступника голови Антимонопольного комітету України.

Антимонопольний комітет України утворює територіальні відділення, а в разі необхідності здійснює їх реорганізацію чи ліквідацію. Антимонопольний комітет України і його територіальні відділення становлять систему органів Антимонопольного комітету України, яку очолює голова Комітету.

Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення є юридичними особами, мають поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банку, печатки із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням. Антимонопольний комітет України, адміністративні колегії Антимонопольного комітету України, державні уповноважені Антимонопольного комітету України, адміністративні колегії територіальних відділень Антимонопольного комітету України є органами Антимонопольного комітету України.

Антимонопольний комітет України наділений **повноваженнями** різного характеру. Зокрема:

– у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції:

1) розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами;

2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами, перевіряти та переглядати рішення у справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

3) розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість;

4) перевіряти суб'єкти господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;

5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;

6) призначати експертизу та експерта з числа осіб, які володіють необхідними знаннями для надання експертного висновку;

7) у випадках та порядку, передбачених законом, проводити огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання – юридичних осіб, вилучати або накладати арешт на предмети, документи чи інші носії інформації, які можуть бути доказами або джерелом доказів у справі незалежно від їх місцезнаходження;

8) у разі перешкоджання працівникам Антимонопольного комітету України у виконанні ними повноважень, передбачених законом залучати поліцейських для застосування заходів, передбачених законом, для подолання перешкод;

9) залучати поліцейських, працівників митних та інших правоохоронних органів для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в разі проведення розслідування;

10) залучати до проведення перевірок спеціалістів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками, депутатів місцевих рад за їх згодою;

11) проводити дослідження ринку, визначати межі товарного ринку, а також становище, в тому числі монопольне (домінуюче), суб'єктів господарювання на цьому ринку та приймати відповідні рішення (розпорядження);

12) визначати наявність або відсутність контролю між суб'єктами господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання;

13) вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції;

14) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють;

15) звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитамися щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

16) звертатись та одержувати від компетентних органів інших держав необхідну інформацію для здійснення своїх повноважень;

17) надавати компетентним органам інших держав інформацію у випадках та порядку, передбачених законом;

17-1) здійснювати повноваження, передбачені Законом України «Про здійснення державних закупівель» та Законом України «Про публічні закупівлі»;

18) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції та Законом України «Про здійснення державних закупівель» та Законом України «Про публічні закупівлі»;

– у сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією:

1) розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами і справами;

2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

3) переглядати, перевіряти рішення, прийняті органами Антимонопольного комітету України в межах компетенції;

4) дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію;

5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;

6) здійснювати повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції;

у сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, нормативного і методичного забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України та застосування законодавства про захист економічної конкуренції:

1) вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для дослідження ринків, а також інформацію про реалізацію конкурентної політики;

2) узагальнювати та аналізувати інформацію про реалізацію актів законодавства про захист економічної конкуренції щодо пріоритетів і напрямів конкурентної політики;

3) брати участь у розробленні та вносити в установленому порядку Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки, погоджувати проекти нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, що можуть вплинути на конкуренцію;

4) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації та вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій, суб'єктів господарювання, об'єднань пропозиції щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію;

5) взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського

управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

6) узагальнювати практику застосування законодавства про захист економічної конкуренції, вносити до відповідних органів державної влади пропозиції щодо його удосконалення;

7) розробляти та організовувати здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції;

8) брати участь у розробленні та внесенні Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів з питань конкурентної політики, розвитку і захисту конкуренції та демонополізації економіки;

9) розробляти та затверджувати разом з іншими заінтересованими органами державної влади міжвідомчі нормативно-правові акти з питань розвитку і захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

10) приймати власні нормативно-правові акти у формі розпоряджень з питань, що належать до його компетенції, зокрема щодо контролю за узгодженими діями, концентрацією, підвідомчості та розгляду заяв і справ про узгоджені дії, концентрацію, порушення законодавства про захист економічної конкуренції, організації діяльності органів Антимонопольного комітету України;

11) здійснювати офіційне тлумачення власних нормативно-правових актів;

12) надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

13) вносити пропозиції Президенту України, Кабінету Міністрів України, Національному банку України, приписи органам влади, органам місцевого самоврядування щодо зміни прийнятих ними нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції;

14) утворювати адміністративні колегії Антимонопольного комітету України;

15) утворювати територіальні відділення та дорадчі органи Антимонопольного комітету України;

16) брати участь у розробленні та реалізації міжнародних проектів і програм, а також здійснювати співробітництво з міжнародними організаціями, державними органами і неурядовими організаціями

інших держав з питань, що належать до компетенції Антимонопольного комітету України;

17) видавати свої друковані органи, офіційні видання (збірники) актів законодавства про захист економічної конкуренції, вести електронну сторінку в мережі Інтернет;

18) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції, Законом України «Про здійснення державних закупівель» та Законом України «Про публічні закупівлі».

Голова Антимонопольного комітету України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за згодою Верховної Ради України. Голова Антимонопольного комітету України на вимогу Верховної Ради України, але не рідше одного разу на рік, звітує перед Верховною Радою України про діяльність Комітету.

Державні уповноважені Антимонопольного комітету України призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України, яке вноситься на підставі пропозицій голови Антимонопольного комітету України, та звільняються з посад Президентом України.

Строк повноважень державного уповноваженого Антимонопольного комітету України становить сім років. Призначення державного уповноваженого першим заступником чи заступником голови Антимонопольного комітету України не є підставою для поновлення перебігу семирічного строку його повноважень.

Після закінчення строку повноважень державний уповноважений Антимонопольного комітету України продовжує виконувати свої обов'язки до призначення на цю посаду нового державного уповноваженого. Державні уповноважені є членами Антимонопольного комітету України як вищого колегіального органу.

Для реалізації завдань, покладених на Антимонопольний комітет України, в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі утворюються **територіальні відділення Антимонопольного комітету України**, повноваження яких визначаються Комітетом у межах його компетенції. У разі необхідності можуть утворюватися міжобласні територіальні відділення.

Повноваження територіального відділення Антимонопольного комітету України не можуть виходити за межі повноважень Антимонопольного комітету України, визначених законом.

Територіальне відділення Антимонопольного комітету України очолює голова територіального відділення. Голова територіального відділення та його заступник призначаються та звільняються

головою Антимонопольного комітету України. Заступник голови територіального відділення призначається та звільняється головою Комітету за поданням голови територіального відділення. Територіальне відділення Антимонопольного комітету України підконтрольне та підзвітне Антимонопольному комітету України.

Постійно діючі адміністративні колегії Антимонопольного комітету України утворюються Антимонопольним комітетом України з числа державних уповноважених Антимонопольного комітету України у складі трьох осіб. Постійно діючу адміністративну колегію очолює перший заступник або заступник голови Антимонопольного комітету України. Тимчасові адміністративні колегії Антимонопольного комітету України утворюються головою Антимонопольного комітету України з числа державних уповноважених та голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України у складі не менше ніж три особи. Тимчасову адміністративну колегію очолює державний уповноважений Антимонопольного комітету України. Діяльність адміністративної колегії територіального відділення Антимонопольного комітету України координує голова відповідного територіального відділення Антимонопольного комітету України¹⁵⁴.

Питання для самоконтролю

1. Кому підконтрольний та підзвітний Антимонопольний комітет України?
2. Якими нормативно-правовими актами регулюється діяльність Антимонопольного комітету України?
3. Перерахуйте основні завдання Антимонопольного комітету України.
4. Який склад Антимонопольного комітету України?
5. Які повноваження має Антимонопольний комітет України у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції?

¹⁵⁴ Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (дата звернення: 19.11.2019).

ГЛАВА 14

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ

Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб (далі – державна охорона) – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених законодавством. Державна охорона здійснюється щодо: Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; Конституційного Суду України; Верховного Суду.

Президентові України забезпечується безпека в місцях його постійного і тимчасового перебування шляхом здійснення державної охорони. Протягом строку повноважень Президента України також забезпечується безпека членів його сім'ї, які проживають разом з ним або супроводжують його. Після припинення повноважень Президент України забезпечується державною охороною довічно, якщо тільки він не був усунений з поста в порядку імпічменту.

У місцях постійного і тимчасового перебування забезпечується безпека: Голови Верховної Ради України; Прем'єр-міністра України; голови Конституційного Суду України; голови Верховного Суду; Першого заступника голови Верховної Ради України; Першого віцепрем'єр-міністра України; міністра закордонних справ України; Генерального прокурора.

Протягом строку повноважень зазначених посадових осіб також забезпечується безпека членів їхніх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують їх. Після припинення повноважень зазначені посадові особи забезпечуються державною охороною протягом року, крім випадків набрання законної сили обвинувальним вироком щодо них.

Державна охорона здійснюється щодо глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, міністрів закордонних справ, керівників міжнародних організацій (інших посадових осіб міжнародних організацій), які прибувають в Україну чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади. Перелік посадових

осіб міжнародних організацій, стосовно яких здійснюється державна охорона, визначає Президент України. Державна охорона у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися щодо народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду, голови Національного банку України, Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Рішення про доцільність здійснення державної охорони щодо осіб, зазначених у частині третій цієї статті, приймає Президент України за поданням посадових осіб, уповноважених виступати від імені відповідних органів державної влади, або за поданням начальника Управління державної охорони України.

Державна охорона здійснюється щодо будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд, споруд і спеціальних транспортних засобів, що перебувають в їх користуванні, інших місць постійного і тимчасового перебування осіб, які охороняються відповідно до цього Закону, важливих державних об'єктів та прилеглих до них територій і акваторій, визначених Президентом України. До будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, а також будинків, де працюють інші органи державної влади України, щодо яких здійснюється державна охорона згідно із законом, не допускаються особи з холодною чи вогнепальною зброєю (крім осіб, які відповідно до закону здійснюють державну охорону відповідного будинку), а також особи з вибуховими речовинами, засобами підриву, боеприпасами всіх видів і зразків, навчальними або імітаційними боеприпасами, легкозаймистими рідинами чи займистими твердими речовинами, піротехнічними засобами.

Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України. Національна поліція, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, інші центральні органи виконавчої влади України, Служба безпеки України в межах своєї компетенції та у взаємодії з Управлінням державної охорони України беруть участь у здійсненні державної охорони.

Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України. Загальна структура і чисельність Управління державної охорони України затверджуються Верховною Радою України за поданням Президента України. Управління державної охорони Ук-

раїни в межах своїх повноважень на основі та на виконання законів та інших нормативно-правових актів видає накази, організовує і контролює їх виконання.

Керівництво діяльністю Управління державної охорони України здійснює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України. Начальник Управління державної охорони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України. Інші посадові особи Управління державної охорони України призначаються на посаду та звільняються з посади начальником Управління державної охорони України. Кадри Управління державної охорони України складаються з військовослужбовців, прийнятих на військову службу в Управління державної охорони України за контрактом, працівників, які уклали з Управлінням державної охорони України трудовий договір.

До загальної **структури Управління державної охорони України** входять:

- орган управління державною охороною України;
- підрозділи охорони органів державної влади України, посадових осіб та об'єктів;
- регіональні підрозділи державної охорони;
- підрозділи забезпечення, підприємства, установи, організації, навчальні заклади.

Загальну чисельність Управління державної охорони України затверджено у кількості 2694 особи.

Начальник Управління державної охорони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України. Інші посадові особи Управління державної охорони України призначаються на посаду та звільняються з посади начальником Управління державної охорони України.

На Управління державної охорони України покладаються **завдання:**

- здійснення державної охорони щодо органів державної влади України;
- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;
- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;
- запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;
- охорони об'єктів, визначених цим Законом;
- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених законом посадових осіб;
- участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Для здійснення покладених завдань Управління державної охорони України **уповноважене**:

- надавати згоду на допущення громадян на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона;
- одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності за письмовим запитом начальника Управління або його заступників відомості, необхідні для здійснення державної охорони;
- використовувати форму одягу та документи, які зашифровують особу чи відомчу належність військовослужбовців і транспортних засобів Управління державної охорони України;
- проводити у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», гласні та негласні оперативні заходи з метою запобігання посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, виявлення і припинення таких посягань;
- проводити кіно-, фотозйомку, аудіо- і відеозапис на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона;
- залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх військовослужбовців і працівників, технічні та інші засоби;
- здійснювати на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, протипожежний, санітарно-гігієнічний, екологічний, радіаційний і протиепідемічний контроль та контроль за станом технічного захисту інформації, вживати заходів щодо усунення виявлених порушень, з'ясувати причини, що призвели до їх вчинення;

- прикомандировувати в установленому порядку військовослужбовців Управління державної охорони України для здійснення державної охорони до органів державної влади, підприємств, установ і організацій, перелік яких визначається Президентом України;
- здійснювати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Управління державної охорони України відповідно до Закону України «Про освіту»;
- утворювати відповідно до законодавства госпрозрахункові підрозділи адміністративно-господарського характеру.

Державна охорона здійснюється шляхом:

- 1) пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або груп, яка загрожує нормальному функціонуванню органів державної влади України, життю чи здоров'ю, честі та гідності посадових осіб і членів їхніх сімей, для вжиття заходів щодо її припинення;
- 2) особистої охорони осіб;
- 3) охорони об'єктів і підтримання на них відповідного порядку проходження громадян, проїзду транспортних засобів, проносу і провозу речей (далі – режиму);
- 4) оснащення об'єктів технічними засобами охорони за рахунок коштів юридичних осіб, в користуванні яких ці об'єкти перебувають;
- 5) проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням.

Кадри Управління державної охорони України складаються з військовослужбовців, прийнятих на військову службу в Управління державної охорони України за контрактом, військовослужбовців строкової служби та працівників, які уклали з Управлінням державної охорони України трудовий договір.

Загальна структура і чисельність Управління державної охорони України затверджуються Верховною Радою України за поданням Президента України.

Контроль за додержанням Управлінням державної охорони України чинного законодавства у сфері державної охорони, забезпечення прав і свобод людини здійснюється Верховною Радою України. Начальник Управління державної охорони України систематично інформує Верховну Раду України про стан державної охорони, забезпечення прав і свобод людини та додержання чинного законодавства. Управління державної охорони України у порядку, встановленому законодавством України, зобов'язане відповідати на запити комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України. Начальник Управління державної охорони

України щорічно, до 1 лютого наступного за звітним року, подає Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Управління державної охорони України¹⁵⁵.

Питання для самоконтролю

1. Щодо яких юридичних осіб здійснюється державна охорона?
2. Щодо яких фізичних осіб здійснюється державна охорона?
3. Ким здійснюється державна охорона в Україні?
4. Перерахуйте основні завдання Управління державної охорони України.
5. Яка структура Управління державної охорони України?

¹⁵⁵ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр> (дата звернення: 19.11.2019).

ГЛАВА 15

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) – спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України.

Датою створення даного органу можна вважати 19 квітня 2002 року, коли було видано перший наказ по ВСП про початок формування її структурних підрозділів¹⁵⁶.

Служба правопорядку призначена для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі – військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Також до *основних завдань Служби правопорядку* віднесено: виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби); забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів; участь у гарнізонних заходах; виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті; забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні; сприяння у межах своєї компетенції

¹⁵⁶ Кравець Є. Я. Військовий правопорядок // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл. 1998. Т. 1: А–Г. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1004/58/1/5/#6469> (дата звернення: 19.11.2019).

органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків.

Правову основу діяльності Служби правопорядку становлять: Конституція України; закони України: «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про Збройні Сили України», «Про основи національної безпеки України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про розвідувальні органи України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про боротьбу з тероризмом», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про державну таємницю»; Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші нормативно-правові акти.

Організація Служби правопорядку (чисельний склад органів управління, підрозділів Служби правопорядку, їх дислокація) визначаються міністром оборони України виходячи з умов дислокації військ (сил).

Гранична чисельність військовослужбовців і працівників Служби правопорядку не може перевищувати 1,5 відсотка загальної чисельності Збройних Сил України.

Фінансування Служби правопорядку здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, які виділяються на утримання Збройних Сил України і передбачаються у кошторисі Міністерства оборони України окремим рядком.

Служба правопорядку має власну структуру та складається з:

1) органів управління:

- Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України;

- Центрального управління Служби правопорядку по місту Києву і Київській області та територіальних управлінь Служби правопорядку;

- зональних відділів (відділень) Служби правопорядку;

2) підрозділів Служби правопорядку:

- охорони військових об'єктів;
- патрульно-постової служби;
- безпеки дорожнього руху;
- спеціального призначення;

3) Навчального центру Служби правопорядку.

Рішення про створення відповідних підрозділів Служби правопорядку приймає міністр оборони України. Він також здійснює загальне керівництво Службою правопорядку; визначає зони діяльності органів управління та підрозділів Служби правопорядку; призначає на посади начальника Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України та його заступників, начальників Центрального та територіальних управлінь Служби правопорядку та їх заступників.

Безпосереднє керівництво Службою правопорядку здійснює Головне управління Служби правопорядку Збройних Сил України.

На Службу правопорядку покладається здійснення таких функцій:

1) попереджувати, виявляти, припиняти злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків;

2) приймати та реєструвати заяви і повідомлення про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах тощо, своєчасно приймати обґрунтовані і законні рішення;

3) припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції Служби правопорядку Кодексом України про адміністративні правопорушення;

4) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України, вживати заходів щодо їх усунення, брати участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників Збройних Сил України;

5) розшукувати і затримувати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військові частини чи місця служби або не з'явилися в строк без поважних причин на військову службу, а також тих, які переховуються від органів досудового розслідування або суду, чи засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання;

6) брати участь у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяти військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців;

7) забезпечувати у передбачених законом випадках виконання кримінальних покарань стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання в дисциплінарному батальйоні або до кримінального покарання у вигляді арешту;

8) запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах;

9) взаємодіяти з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, органами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмінюватися з ними інформацією для виявлення правопорушень;

10) проводити розшук вогнепальної зброї, бойових припасів до неї або вибухових речовин, викрадених або втрачених у військових частинах;

11) виконувати в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції доручення слідчого, прокурора, ухвали суду та постанов суддів;

12) здійснювати в межах своєї компетенції нагляд за дорожнім рухом військових транспортних засобів, контроль за виконанням у Збройних Силах України вимог законодавства з питань забезпечення безаварійного використання техніки; вести облік та розподіл номерних знаків, реєстрацію військових транспортних засобів Збройних Сил України;

13) погоджувати в установленому законодавством порядку з відповідними органами перевезення великогабаритних, великогазових і небезпечних вантажів транспортними засобами Збройних Сил України, забезпечувати їх супроводження та контроль за дотриманням особливих умов, правил, норм і стандартів з організації перевезення зазначених вантажів;

14) брати участь у виконанні завдань військовими частинами у разі їх залучення в установленому законом порядку до проведення робіт під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях;

15) забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які тримаються на гауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна, а також передавати органам Національної поліції документи і речі цивільних осіб, затриманих на території військових частин (військових об'єктів);

16) охороняти та конвоювати затриманих чи взятих під варту військовослужбовців та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також тих, що відбувають покарання у дисциплінарному батальйоні;

17) надавати у межах своєї компетенції допомогу органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників – військовослужбовців Збройних Сил України;

18) повідомляти не пізніше ніж у триденний строк про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів злочинів та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи, а відповідного прокурора – негайно;

19) повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військове командування, органи військового управління, громадськість за місцем служби або роботи особи, в тому числі цивільних громадян, які незаконно перебували на території військової частини або військового об'єкта і вчинили протиправні дії, про вчинення ними правопорушення, провадження стосовно якого належить до компетенції Служби правопорядку;

20) брати участь у підготовці та проведенні гарнізонних заходів.

Військовослужбовці Служби правопорядку під час виконання покладених на них завдань мають досить широке коло прав:

1) вимагати від військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів та від інших осіб у військовій формі одягу, звільнених з військової служби в запас або відставку з правом її носіння, дотримання громадського порядку, правил носіння військової форми одягу, припинення правопорушень, а також дій, що перешкоджають здійсненню завдань і функцій Служби правопорядку, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати заходи примусу;

2) перевіряти у військовослужбовців і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а на території військових частин (військових об'єктів) також в інших осіб документи, що посвідчують їх особу, та інші документи, необхідні для з'ясування питань, що належать до компетенції Служби правопорядку, а також у разі підозри їй у вчиненні злочинів чи інших правопорушень;

3) викликати вказаних вище осіб для дачі пояснень у справах про правопорушення, що знаходяться в її провадженні;

4) затримувати і тримати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до

законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів на гауптвахтах Служби правопорядку з метою застосування тимчасового запобіжного заходу, крім випадків, визначених військовими статутами Збройних Сил України, на строки, встановлені законом:

– підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених (підсудних), які переховуються від органів досудового розслідування або суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання;

– які вчинили дії, що створюють реальну загрозу для оточуючих, або які виявили непокору законній вимозі військовослужбовця Служби правопорядку;

5) затримувати осіб у військовій формі одягу, які мають виражені ознаки психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для оточуючих, з негайним повідомленням лікувального закладу або командирів (начальників) військовослужбовців для вирішення питання щодо їх негайного огляду у відповідних лікувальних закладах;

6) проводити особистий огляд або обшук затриманих осіб, огляд речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або є небезпечними для оточуючих;

7) складати протоколи про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців у випадку та в порядку, передбачених законами України, а також у разі вчинення адміністративних правопорушень іншими особами, зазначеними в нормативних документах;

8) у випадках та в порядку, передбачених КУпАП, передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про такі адміністративні правопорушення;

9) передавати матеріали про дисциплінарні правопорушення, вчинені військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, на розгляд відповідних командирів (начальників) військових частин;

11) вести облік кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України та проводити періодичні звірки з даними відповідних прокуратур;

12) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких застали

на місці вчинення злочину, заходити в жилі та інші приміщення, що належать громадянам, на територію і в приміщення державних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності з наступним повідомленням про це прокурора протягом 24 годин;

13) в установленому порядку входити на територію та в приміщення військових частин та оглядати їх;

14) входити на військові об'єкти та ділянки місцевості, що охороняються вартами, з метою припинення злочинів, переслідування військовослужбовців та інших осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з дозволу осіб, яким варти підпорядковані, та в присутності чергового військової частини або його помічника;

15) перебувати на військових об'єктах, території і в приміщеннях військових частин у встановленому законами порядку для забезпечення безпеки військовослужбовців та інших громадян, попередження чи припинення злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили;

16) отримувати на письмовий запит від військових частин, а також від підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форми власності, у тому числі від громадських організацій, відомості, необхідні у справах про злочини та у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що знаходяться у провадженні Служби правопорядку;

17) вносити у межах своєї компетенції відповідним органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам військового управління, органам місцевого самоврядування, громадським організаціям або посадовим особам підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форми власності подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють. Не пізніше як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка його надіслала;

17-1) проводити в межах компетенції спеціальну перевірку стосовно осіб, які претендують на зайняття військових посад у Збройних Силах України, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків;

18) відповідно до своєї компетенції у разі необхідності тимчасово обмежувати або забороняти доступ військовослужбовців та інших осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти для забезпечення державної таємниці, громадського порядку і безпеки, охорони життя і здоров'я людей, збереження речових доказів;

19) під час проведення заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також при обставинах, що загрожують

життю і здоров'ю людей, обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць та автомобільних доріг; зупиняти і оглядати з цією метою транспортні засоби, перевіряти у водіїв документи на право користування та керування ними;

20) зупиняти військові транспортні засоби Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, у разі порушення їх водіями правил дорожнього руху, за наявності ознак, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним довкілля, а також відомостей про те, що він використовується з протиправною метою чи не за призначенням, з метою їх огляду і перевірки у водіїв документів на право користування та керування транспортними засобами, дорожніх листів, відповідності вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам. Проводити технічний огляд транспортних засобів Збройних Сил України;

21) регулювати дорожній рух на автомобільних дорогах і вулицях під час проходження колон військових транспортних засобів; організувати і забезпечувати супроводження цих колон та транспортних засобів спеціального призначення;

22) направляти у разі необхідності на медичний огляд водіїв військових транспортних засобів. Затримувати та відстороняти від керування військовими транспортними засобами осіб, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, а також тих, які не мають документів на право керування або користування транспортними засобами, вживати щодо водіїв інші заходи, передбачені законодавством;

23) використовувати передбачені відповідними нормативно-правовими актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього руху, забороняти використання військових транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху чи довкілля або номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах; затримувати і доставляти в установленому законодавством порядку військові транспортні засоби для тимчасового тримання на спеціальних майданчиках чи стоянках;

24) перевіряти у військових частинах виконання контрольних і профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;

25) брати участь у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод, вчинених за участю водіїв транспортних засобів Збройних Сил

України, осіб, які керували транспортними засобами Збройних Сил України під час вчинення дорожньо-транспортної пригоди;

26) сприяти командирам військових частин в усуненні порушень правил утримання шляхів, які знаходяться на територіях дислокації військових частин, обмежувати або забороняти проведення ремонтно-будівельних та інших робіт чи заходів на зазначених шляхах, якщо при цьому не дотримуються вимоги правил дорожнього руху;

27) вносити уповноваженому державному органу пропозиції про анулювання дозволів на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, а також спеціальних засобів самооборони, виданих військовослужбовцям та іншим громадянам, які проживають на територіях дислокації військових частин та зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги без призначення лікаря, хворіють на психічні захворювання, та в інших випадках, передбачених законом. Орган управління Служби правопорядку, який надіслав пропозиції, повідомляється про наслідки їх розгляду не пізніше як у місячний строк;

28) у межах своєї компетенції та у встановленому законом порядку вилучати у військовослужбовців та інших осіб, які незаконно перебувають на території військової частини або військового об'єкта чи здійснюють протиправні дії, предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки і передавати їх відповідним органам виконавчої влади;

30) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать військовим частинам (крім транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, доставки в лікувальні заклади осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, переслідування правопорушників та їх доставки у відповідний підрозділ Служби правопорядку чи в орган Національної поліції;

31) під час службових відряджень військовослужбовці Служби правопорядку мають право бронювати та позачергово придбавати квитки на всі види транспорту, розміщуватися в готелях з пред'явленням службового посвідчення і посвідчення про відрядження. У разі невідкладних службових поїздок військовослужбовці Служби правопорядку забезпечуються квитками на всі види транспорту незалежно від наявності місць;

32) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю у встановленому законом порядку.

Контроль за діяльністю Служби правопорядку, дотриманням нею законодавства здійснюється міністром оборони України. Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини Службою правопорядку здійснюється Верховною Радою України відповідно до Конституції України та законів України.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання покладаються на Службу правопорядку?
2. Визначте правову основу діяльності Служби правопорядку.
3. Визначте структуру Служби правопорядку.
4. Визначте права військовослужбовців Служби правопорядку.
5. Визначте функції Служби правопорядку.
6. Яким чином здійснюється контроль за діяльністю Служби правопорядку?

ГЛАВА 16

ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТОРНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Державна регуляторна служба України (ДРС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності.

Державна регуляторна служба України є спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

Державна регуляторна служба України є спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

Основними завданнями ДРС є:

- реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності;
- координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності.

Відповідно до покладених на неї завдань ДРС:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку подає їх на розгляд Мінекономрозвитку;

2) розробляє проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України з питань, що належать до сфери діяльності ДРС;

3) забезпечує реалізацію державної регуляторної політики на засадах економічної доцільності та ефективності дії регуляторних актів, зниження рівня втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності;

4) здійснює заходи щодо оптимізації кількості функцій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, які

виконуються органами виконавчої влади, вносить в установленому порядку пропозиції щодо їх скорочення та усунення дублювання;

5) проводить експертизу проєктів законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють господарські та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання;

6) бере участь у підготовці планів заходів Кабінету Міністрів України щодо дерегуляції господарської діяльності, забезпечує здійснення моніторингу і координацію виконання таких планів органами виконавчої влади;

7) погоджує проєкти нормативно-правових актів з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та з питань ліцензування, що розробляються центральними органами виконавчої влади;

8) проводить у порядку, встановленому Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», аналіз проєктів регуляторних актів, що подаються на погодження, та аналіз їх регуляторного впливу, приймає рішення про погодження таких проєктів або про відмову в їх погодженні;

9) проводить у порядку, встановленому Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», експертизу регуляторних актів центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади. У разі виявлення під час експертизи порушень вимог статей 4, 5, 8–13 зазначеного Закону приймає рішення про необхідність усунення органом, що прийняв відповідний акт, виявлених порушень принципів державної регуляторної політики;

10) повідомляє органи виконавчої влади, їх посадових осіб, уповноважених на прийняття або схвалення регуляторних актів про виявлення встановлених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» обставин, за яких регуляторні акти не можуть бути прийняті або схвалені, а якщо зазначені регуляторні акти підлягають державній реєстрації в органах юстиції, – повідомляє також відповідні органи юстиції, до компетенції яких належить здійснення державної реєстрації таких регуляторних актів;

11) готує пропозиції щодо удосконалення відповідно до принципів державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності проєктів регуляторних актів, які розробляються органами місцевого самоврядування;

12) здійснює методичне забезпечення діяльності регуляторних органів, пов'язаної з реалізацією державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

13) забезпечує підготовку та подання щороку Кабінетові Міністрів України інформації про результати реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в системі органів виконавчої влади;

14) вживає в межах повноважень, передбачених законом, заходів до захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених унаслідок дії регуляторних актів;

15) проводить аналіз звітів про відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади;

16) звертається згідно із законом до регуляторних органів з пропозиціями щодо внесення змін або визнання такими, що втрачили чинність, прийнятих такими органами регуляторних актів, які суперечать принципам державної регуляторної політики або прийняті з порушенням установлених законом вимог;

17) звертається в установленому порядку до органів державної влади, їх посадових осіб, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які у випадках та в порядку, встановлених Конституцією та законами України, мають право скасовувати або зупиняти дію актів інших органів державної влади, їх посадових осіб, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, з поданнями про скасування (зупинення дії) регуляторних актів, що суперечать принципам державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності або прийняті з порушенням установлених законом вимог;

18) надає роз'яснення положень законодавства з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

19) узагальнює практику застосування законодавства з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

20) інформує Кабінет Міністрів України про стан виконання органами виконавчої влади вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

21) розробляє основні напрями розвитку ліцензування, здійснює методичне керівництво та інформаційне забезпечення діяльності органів ліцензування;

22) здійснює нагляд за дотриманням органами ліцензування законодавства у сфері ліцензування та надає роз'яснення щодо його застосування;

23) розробляє форми документів у сфері ліцензування та правила їх оформлення;

24) погоджує за поданням органу ліцензування ліцензійні умови провадження певного виду господарської діяльності та порядок здійснення контролю за їх дотриманням, крім передбачених законом випадків;

25) формує експертно-апеляційну раду та здійснює її організаційне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення;

26) організовує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців з ліцензування органів ліцензування;

27) веде Єдиний ліцензійний реєстр;

28) організовує замовлення, постачання, ведення обліку і звітності про витрачання бланків ліцензій;

29) видає відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» розпорядження про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування;

30) бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань видачі документів дозвільного характеру та погоджує їх в установленому порядку;

31) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, контроль за дотриманням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру та методичне забезпечення діяльності дозвільних органів і державних адміністраторів;

32) організовує навчання та підвищення кваліфікації державних адміністраторів, погоджує їх кандидатури для призначення та звільнення;

33) є розпорядником Реєстру документів дозвільного характеру;

34) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Служби;

35) організовує взаємодію з громадськими організаціями підприємців, їх спілками та учасниками ринків за галузевим принципом;

36) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДРС, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

37) інформує громадськість про свою діяльність і стан реалізації державної політики у визначених сферах діяльності, а також про хід виконання планів дій щодо спрощення регуляторної бази та дерегуляції господарської діяльності;

38) здійснює інші повноваження, визначені законом.

3 метою організації своєї діяльності ДРС:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, вжиття заходів до запобігання корупції і здійснення контролю за їх реалізацією в апараті ДРС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

2) здійснює добір кадрів в апарат ДРС та на керівні посади в її територіальних органах, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери управління Служби, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату ДРС, її територіальних органів, підприємств, установ та організацій;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДРС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

4) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, залучення громадян до участі в управлінні державними справами, ефективну взаємодію з інститутами громадянського суспільства, сприяє здійсненню громадського контролю за своєю діяльністю, забезпечує врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності, що належать до компетенції ДРС;

6) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил.

Для виконання покладених на неї завдань ДРС має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до її компетенції;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

3) брати участь у міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, зустрічах, нарадах з питань, що належать до її компетенції;

4) в межах повноважень, передбачених законом, брати участь у планових та позапланових заходах державного нагляду (контролю), які проводяться іншими центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, державними колегіальними органами, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування;

5) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

6) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції.

У справах про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом, уповноважені посадові особи ДРС та її територіальних органів мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення. ДРС здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Державна регуляторна служба відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» оформляє за результатами прийнятих експертно-апеляційною радою рішень протокол, який підписується головою ДРС та секретарем експертно-апеляційної ради.

Очолює ДРС голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Голова ДРС має двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій голови ДРС.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції ДРС, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у ДРС може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть реалізовуватися шляхом видання наказу ДРС.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів приймає голова ДРС. Кількісний та персональний склад колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, положення про них затверджує голова ДРС.

Гранична чисельність державних службовців і працівників ДРС затверджується Кабінетом Міністрів України. Структура апарату ДРС затверджується його головою. Штатний розпис та кошторис апарату ДРС затверджуються її головою за погодженням з Мініном.

Державна регуляторна служба є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Структуру Державної регуляторної служби України (введена в дію наказом ДРС від 15.05.2019 № 209-к «Про введення в дію структури ДРС та штатного розпису ДРС на 2019 рік») утворюють:

1. Керівництво (голова, Перший заступник голови, Заступник голови).

2. Департамент державної регуляторної політики (Відділ економічної експертизи проєктів регуляторних актів, Відділ юридичної експертизи проєктів регуляторних актів, Відділ аналізу ефективності провадження регуляторної політики, Відділ методичного забезпечення реалізації регуляторної політики, Відділ експертизи проєктів регіональних регуляторних актів).

3. Департамент ліцензування та дозвільної системи (Відділ методології ліцензування, Відділ забезпечення діяльності експертно-апеляційної ради, Відділ нормативно-правового супроводження дозвільної діяльності, Відділ аналізу ефективності дозвільної системи).

4. Департамент правової роботи і державного нагляду та контролю (Відділ договірної та претензійно-позовної роботи, Відділ експертно-правової роботи та адаптації законодавства, Сектор звернень громадян, Відділ нагляду та контролю, Відділ правових засад забезпечення державного нагляду (контролю), Відділ методичного та аналітичного забезпечення державного нагляду (контролю)).

5. Управління оперативного дерегулювання (Відділ координації органів виконавчої влади з питань дерегулювання, Відділ оперативного дерегулювання та перегляду регуляторних актів, Відділ взаємодії з інститутами громадського суспільства та підприємництва).

6. Управління інформаційно-організаційного забезпечення діяльності служби (Відділ забезпечення роботи керівника, Відділ аналітично-організаційної роботи, Відділ міжнародного співробітництва та протоколу, Сектор документального забезпечення та контролю за виконанням, Сектор публічної, інформаційної політики та зв'язків із ЗМІ, Сектор координації діяльності територіальних органів).

7. Відділ управління майном і контролю за його використанням та державних закупівель.

8. Відділ інформаційних технологій, захисту інформації та з питань цифрового розвитку.

9. Відділ фінансування, бухгалтерського обліку та звітності.

10. Відділ управління персоналом.

11–35. Сектор Державної регуляторної служби у областях та м. Києві, автономній Республіці Крим та м. Севастополі.

36. Головний спеціаліст – державний внутрішній аудитор.

37. Головний спеціаліст з питань запобігання та виявлення корупції.

38. Головний спеціаліст з питань мобілізаційної роботи.

Департамент державної регуляторної політики є провідним структурним підрозділом Державної регуляторної служби України. До його основних завдань належать:

– розроблення пропозицій та організація роботи, спрямованої на забезпечення виконання прийнятих рішень щодо реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– узагальнення практики застосування законодавства з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– вжиття у межах, встановлених законодавством України про державну регуляторну політику, заходів щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених внаслідок дії регуляторних актів;

– організація роботи, спрямованої на недопущення прийняття регуляторних актів з порушенням вимог та процедур законодавства з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності.

З метою виконання покладених завдань Департамент виконує такі *функції*:

– готує пропозиції щодо формування державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– узагальнює практику застосування законодавства про державну регуляторну політику у сфері господарської діяльності та готує пропозиції щодо його вдосконалення;

– проводить в установленому порядку експертизу проєктів регуляторних актів, що подаються для погодження, розглядає відповідні аналізи регуляторного впливу та готує проєкти рішень про погодження проєктів цих актів або про відмову в їх погодженні;

– забезпечує опрацювання матеріалів проєктів регуляторних актів, інших матеріалів, які виносяться на розгляд засідань урядових комітетів та Кабінету Міністрів України;

- розробляє проекти нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері державної регуляторної політики;
- повідомляє органи виконавчої влади, їх посадових осіб, уповноважених на прийняття або схвалення регуляторних актів, про виявлення встановлених законом обставин, за яких такий акт не може бути прийнято або схвалено, а також відповідні органи юстиції, якщо зазначені регуляторні акти підлягають державній реєстрації в органах юстиції;
- здійснює методичне забезпечення діяльності регуляторних органів, пов'язаної з реалізацією державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;
- забезпечує підготовку матеріалів для інформування Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, громадськості про діяльність ДРС з проведення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;
- забезпечує підготовку проекту щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади;
- аналізує звіти про відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади;
- проводить експертизу проектів законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють господарські відносини та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, готує розробникам таких проектів пропозиції щодо їх удосконалення відповідно до принципів державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;
- звертається згідно із законом до регуляторних органів з пропозиціями щодо внесення змін або визнання такими, що втратили чинність, прийнятих зазначеними органами регуляторних актів, які суперечать принципам державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності або прийняті з порушенням установлених законом вимог;
- готує проекти звернень до Президента України та органів державної влади, їх посадових осіб, органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які у випадках і в порядку, встановлених Конституцією і законами України, мають право скасовувати або зупинити дію актів інших органів державної влади, їх посадових осіб,

органів та посадових осіб місцевого самоврядування, з поданням про скасування або зупинення дії регуляторних актів, які суперечать принципам державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності або прийняті з порушенням установлених законом вимог;

– надає роз'яснення положень законодавства з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– забезпечує надання інформаційних правових послуг та консультацій з питань державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– бере участь у розробленні та реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України (Коаліційної угоди), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», державних цільових програм.

До складу Департаменту входять:

– відділ економічної експертизи проєктів регуляторних актів;

– відділ юридичної експертизи проєктів регуляторних актів;

– відділ експертизи проєктів регіональних регуляторних актів;

– відділ методологічного забезпечення реалізації регуляторної політики;

– відділ ефективності провадження регуляторної політики.

Питання для самоконтролю

1. Що здійснює Державна регуляторна служба України з метою організації своєї діяльності?

2. Назвіть права Державної регуляторної служби України.

3. Перерахуйте основні завдання Державної регуляторної служби України.

4. Яка структура Державної регуляторної служби України?

5. Які повноваження Департаменту державної регуляторної політики?

ГЛАВА 17

ДЕРЖАВНА ЛІСОВА ОХОРОНА

Державна лісова охорона (далі – Держлісоохорона) діє у складі Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства. Держлісоохорона має статус правоохоронного органу.

Метою діяльності Держлісоохорони є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу.

Основними завданнями Держлісоохорони є:

- здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства;*
- забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу;*
- запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства, а також використання лісових ресурсів і мисливських тварин;*
- організація та координація заходів з охорони державного мисливського фонду.*

До посадових осіб Держлісоохорони належать посадові особи Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства.

Держлісоохорона під час організації заходів, спрямованих на усунення порушень лісового законодавства та законодавства у галузі мисливського господарства та полювання, взаємодіє з правоохоронними органами, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадянами та їх об'єднаннями.

Посадові особи Держлісоохорони відповідно до покладених на неї завдань *мають право*:

– безперешкодно обстежувати в установленому законодавством порядку ліси, що перебувають у власності чи користуванні громадян і юридичних осіб;

– перевіряти в установленому порядку в громадян і юридичних осіб наявність дозволів та інших документів на використання лісових ресурсів і користування лісами та на право полювання і використання ресурсів державного мисливського фонду;

– проводити перевірки додержання лісокористувачами, власниками лісів та користувачами мисливських угідь вимог нормативно-правових актів і нормативних документів з питань ведення лісового господарства та у галузі мисливського господарства та полювання;

– складати протоколи та розглядати відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення, правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, а також у галузі мисливського господарства та полювання;

– зупиняти на території лісового фонду транспортні засоби та проводити огляд транспортних засобів, знарядь, добутих деревини та інших продуктів лісу, а також зупиняти на території мисливських угідь транспортні (плавучі) засоби та проводити їх огляд та огляд знарядь полювання, добутої продукції;

– зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю в порядку, встановленому законодавством, і використовувати спеціальні транспортні засоби з кольорографічним забарвленням, написом та емблемою;

– доставляти особу, яка порушила лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання, до органів Національної поліції або до органів місцевого самоврядування у разі неможливості встановлення її особи на місці вчинення правопорушення для складення протоколу про адміністративне правопорушення;

– вилучати в установленому законом порядку у громадян і юридичних осіб, які порушили лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання, документи на право використання лісових ресурсів та на право полювання, добуті деревину та інші продукти лісу, незаконно добуті мисливські тварини і продукцію, що з них вироблена, та знаряддя правопорушень;

– надсилати у відповідні державні органи матеріали про притягнення осіб, які порушили лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання, до дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності;

– проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для запобігання порушенням у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, а також у галузі мисливського господарства та полювання;

– викликати громадян, у тому числі посадових осіб, для одержання від них усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними лісового законодавства або законодавства у галузі мисливського господарства та полювання;

– безперешкодно відвідувати територію і приміщення юридичних осіб, які провадять діяльність, пов'язану з добуванням, зберіганням або переробленням деревини та інших продуктів лісу, з метою здійснення нагляду за законністю їх використання;

– визначати за затвердженими таксами і методиками розмір збитків, завданих лісовому або мисливському господарству, та шкоди, заподіяної лісу внаслідок порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання;

– анулювати дозволи або інші документи на право використання лісових ресурсів у разі порушення лісового законодавства, а також використання ресурсів державного мисливського фонду в разі порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання;

– приймати рішення про обмеження або заборону господарської та іншої діяльності;

– подавати позови до суду про відшкодування втрат лісогосподарського виробництва або збитків, завданих внаслідок порушення законодавства у галузі мисливського господарства та полювання, а також повернення самовільно або тимчасово зайнятих лісових ділянок, мисливських угідь, строк користування якими закінчився;

– вносити пропозиції відповідним органам виконавчої влади щодо заборони відвідування лісів населенням і в'їзду до них транспортних засобів та заборони полювання у період високої пожежної небезпеки;

– видавати обов'язкові для виконання приписи з питань, що належать до їх повноважень.

Державна лісова охорона діє у складі:

Держлісагентства:

– голова, його перший заступник, заступник.

– начальник управління лісового господарства, заступник начальника – начальник відділу лісового господарства, начальник відділу лісорозведення та спеціалісти управління всіх категорій.

– начальник управління державної охорони лісів та внутрішнього аудиту, заступник начальника управління, начальник відділу охорони лісів від пожеж та захисту їх від інших шкідливих явищ та спеціалісти управління всіх категорій.

– начальник управління мисливського господарства, заступник начальника – начальник відділу мисливського господарства та полювання і спеціалісти відділу всіх категорій;

Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства:

– голова Комітету, заступник голови – головний лісничий.

– начальник управління лісового господарства, заступник начальника, начальник відділу організації охорони і захисту лісу та спеціалісти управління всіх категорій.

– начальник відділу мисливського господарства та спеціалісти всіх категорій;

обласних управлінь лісового та мисливського господарства:

– начальник, заступник начальника – головний лісничий.

– начальник відділу (сектору) лісового господарства, заступник начальника та спеціалісти відділу (сектору) всіх категорій.

– начальник відділу (сектору) охорони і захисту лісу, заступник начальника та спеціалісти відділу (сектору) всіх категорій.

– начальник відділу (сектору) мисливського господарства та спеціалісти відділу (сектору) всіх категорій;

підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства;

– Генеральний директор Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання «Укрдержліспроект», головний інженер, начальник виробничо-технологічного відділу, заступник начальника виробничо-технологічного відділу та інженери-технологи об'єднання всіх категорій, начальник, головний інженер

лісовпорядної експедиції (партії), інженери-таксатори і техніки-таксатори всіх категорій.

– Генеральний директор та головний лісопатолог державного спеціалізованого лісозахисного об'єднання, директор, головний лісопатолог, начальник відділу нагляду, прогнозу, діагностики та фітопатології, інженери-лісопатологи і техніки-лісопатологи всіх категорій державного спеціалізованого лісозахисного підприємства.

– начальник, заступник начальника Української державної бази авіаційної охорони лісів, командир авіаланки, начальник авіавідділення, старший льотчик-спостерігач, льотчик-спостерігач.

– Керівник, головний лісничий, головний мисливствознавець, начальник відділу (сектору) лісового господарства та інженери відділу (сектору) всіх категорій, начальник відділу (сектору) охорони і захисту лісу та інженери відділу (сектору) всіх категорій, начальник відділу (сектору), спеціалісти відділу (сектору) мисливського господарства всіх категорій, лісничий, державний районний мисливствознавець, мисливствознавець, помічник лісничого, старший майстер лісу, майстер лісу, начальник лісової пожежної станції, старший егер та егер державного лісогосподарського (лісомисливського) підприємства, державного мисливського господарства¹⁵⁷.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета діяльності Державної лісової охорони?
2. Перерахуйте основні завдання Державної лісової охорони.
3. Перерахуйте посадових осіб Державної лісової охорони.
4. Перерахуйте права посадових осіб Державної лісової охорони.
5. Назвіть склад Державної лісової охорони.

¹⁵⁷ Про затвердження Положення про державну лісову охорону : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 976 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-п> (дата звернення: 19.11.2019).

ГЛАВА 18

ОРГАНИ РИБООХОРОНИ ДЕРЖРИБАГЕНСТВА УКРАЇНИ

Органи рибоохорони є територіальними органами Державного агентства рибного господарства України, які діють у складі Держрибагентства України і йому підпорядковуються¹⁵⁸.

До структури органів рибоохорони віднесено: Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві, управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в області, басейнові управління, басейновий відділ (далі – Управління).

Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві за дорученням Держрибагентства України у межах своїх повноважень спрямовує та координує роботу органів рибоохорони на місцях, згідно з чинним законодавством проводить роботу щодо усунення негативних явищ, пов'язаних з корупцією, перевищенням службових та посадових повноважень в органах рибоохорони. Повноваження Управління поширюються на територію відповідного водного об'єкта, області, акваторію в межах районів діяльності, визначених Держрибагентством України (далі – район діяльності).

Правовою основою діяльності органів рибоохорони є Конституція України, закони України, акти та доручення Президента України, акти Кабінету Міністрів України, Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України, затверджене наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 № 26, доручення Прем'єр-міністра України, накази Міністерства аграрної політики та продовольства України, доручення міністра аграрної політики та продовольства України, його першого заступника та заступника, накази Держрибагентства України, доручення голови Держрибагентства України, акти місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

¹⁵⁸ Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України : Наказ М-ва аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 № 26 // БД «Законодавство України» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12> (дата звернення: 19.11.2019).

До основних завдань Управління віднесено: реалізація повноважень Державного агентства рибного господарства України у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в районі діяльності, відповідно до яких **Управління в межах визначеного району діяльності має наступні повноваження:**

1) видає, переоформляє, видає дублікати та анулює передбачені законом документи дозвільного характеру;

2) погоджує видачу дозволів на будівельні, днопоглиблювальні роботи, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду;

3) видає та скасовує передбачені законодавством документи на право добування водних біоресурсів, а також на право переселення та утримання в неволі чи напіввільних умовах водних біоресурсів;

4) погоджує режими рибогосподарської експлуатації водних об'єктів та забезпечує державний контроль (нагляд) за їх дотриманням;

5) забезпечує організацію та здійснює державний нагляд (контроль) у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів у водних об'єктах та їх частинах;

6) координує роботу з штучного розведення, вирощування риби, інших водних біоресурсів, їх використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах);

7) погоджує проведення гідромеліоративних робіт у місцях, де перебувають водоплавні птахи, хутрові звірі, та промисловий вилов риби в місцях, де розводяться бобри і хохулі;

8) здійснює державний контроль технічного стану рибозахисних споруд, проведення рибозахисних заходів на водозабірних та інженерних спорудах меліоративних систем;

9) здійснює контроль за дотриманням лімітів і нормативів використання водних біоресурсів;

10) надає в установленому порядку пропозиції та здійснює контроль щодо рівневого режиму роботи рибогосподарських водних об'єктів;

11) здійснює державний контроль (нагляд) за дотриманням правил використання, порядку придбання та збуту об'єктів тваринного світу в частині водних біоресурсів;

12) готує та вносить в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до повноважень Держрибагентства України;

13) за дорученням Держрибагентства України надає пропозиції до проєктів нормативно-правових актів з питань рибного господарства, рибної промисловості, охорони і відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства;

14) бере участь у роботах з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, які спричиняють або можуть спричинити погіршення умов існування або масову загибель водних біоресурсів;

15) проводить розслідування фактів масової загибелі риби та бере участь у роботі комісій з виявлення причин її загибелі;

16) надає пропозиції Держрибагентству України щодо розроблення порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання;

17) за погодженням з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування бере участь у розробці регіональних комплексних програм з охорони довкілля в частині охорони та відтворення водних біоресурсів та контролює їх виконання;

18) за дорученням Держрибагентства України бере участь у розробці прогнозів допустимого вилову та проєктів лімітів використання водних біоресурсів та у розподілі затверджених лімітів на квоти спеціального використання водних біоресурсів;

19) надає пропозиції Держрибагентству України щодо розроблення правил добування (вилучення, вилову) та відтворення водних біоресурсів;

20) за дорученням Держрибагентства України бере участь у роботі комісій з питань, що належать до повноважень Управління;

21) проводить роз'яснювальні заходи з питань охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства;

22) складає і надає за належністю узагальнену звітність за результатами основної та інших видів діяльності;

23) здійснює передбачені законодавством заходи щодо регулювання рибальства;

24) виконує інші повноваження, визначені законами України та покладені на Управління головою Державного агентства рибного господарства України.

Для виконання покладених на органи рибоохорони завдань Управління має право:

1) залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, спеціалістів органів виконавчої влади,

підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками), представників інститутів громадянського суспільства;

2) одержувати в установленому законодавством порядку інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб;

3) скликати наради, утворювати консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби (ради, комісії, колегії, робочі групи тощо) для сприяння здійсненню покладених на Управління завдань;

4) користуватись інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) давати обов'язкові до виконання письмові вказівки (приписи) про усунення порушень у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

6) перевіряти документи на право використання водних біоресурсів, зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь рибальства, добутої продукції та інших предметів;

7) безперешкодно користуватися при виконанні службових обов'язків послугами попутного водного і сухопутного транспорту та засобами зв'язку, що належать користувачам водних біоресурсів усіх форм власності;

8) безоплатно одержувати від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадян, іноземців та осіб без громадянства статистичні, інші довідкові та інформаційні матеріали, пояснення, необхідні для визначення стану охорони, відтворення і використання водних біоресурсів, а також повідомлення про аварійні забруднення довкілля;

9) складати протоколи та розглядати в установленому законом порядку справи про адміністративні правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

10) у разі неможливості встановлення особи правопорушника на місці вчинення правопорушення доставляти його до правоохоронних органів чи в приміщення виконавчого органу місцевого самоврядування для складення протоколу про адміністративне правопорушення;

11) вилучати в осіб, які порушують законодавство у галузі охорони і використання водних біоресурсів, знаряддя добування водних біоресурсів, транспортні (у тому числі плавучі) засоби, обладнання та

предмети, що були знаряддями правопорушення, незаконно добуті водні біоресурси, а також відповідні документи на них;

12) проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, фото- і відеозйомку як допоміжні засоби для запобігання і виявлення порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

13) викликати посадових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для надання усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

14) безперешкодного доступу до території (у тому числі об'єктів природно-заповідного фонду) і приміщень підприємств, установ та організацій, які здійснюють добування, утримання, зберігання або переробку водних біоресурсів, з метою здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

15) визначати розмір збитків, завданих рибному господарству, за затвердженими таксами та методиками;

16) самостійно та через органи прокуратури подавати позови про відшкодування шкоди, заподіяної суб'єктами господарювання та громадянами внаслідок порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

17) вилучати знаряддя добування (вилову) водних біоресурсів, транспортні засоби, обладнання та предмети, що були знаряддями правопорушення у галузі охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, а також незаконно добуті водні біоресурси у разі неможливості встановлення власника зазначеного майна;

18) зупиняти діяльність суб'єктів рибного господарства, що провадиться з порушенням вимог законодавства з питань охорони, використання і відтворення водних біоресурсів;

19) визначати в установленому порядку строки заборони вилову водних біоресурсів в рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) та забезпечувати контроль за їх дотриманням;

20) вимагати від суб'єктів рибного господарства подання звітів про обсяги спеціального використання водних біоресурсів та контролювати їх достовірність;

21) здійснювати передбачені законодавством заходи щодо регулювання рибальства;

22) використовувати за погодженням із Міністерством внутрішніх справ України спеціальні транспортні засоби, які мають графічні забарвлення, написи та емблему;

23) залучати до охорони водних біоресурсів громадських інспекторів рибоохорони;

24) під час виконання службових обов'язків на носіння форми встановленого зразка, а також на носіння і застосування табельної зброї та інших спеціальних засобів відповідно до закону.

Управління під час здійснення охорони виключної (морської) економічної зони має такі повноваження:

1) зупиняти та оглядати в установленому порядку судна, що здійснюють промисел водних біоресурсів, пошук, дослідження та операції, пов'язані з промислом у виключній (морській) економічній зоні, а також перевіряти документи на здійснення промислу та інших робіт;

2) зупиняти або припиняти промисел та інші роботи у разі порушення вимог ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону України» за відсутності дозволу (погодження) на їх проведення;

3) складати протоколи про вчинення правопорушення у виключній (морській) економічній зоні;

4) застосовувати штрафні санкції у випадках, передбачених законом;

5) безоплатно користуватися транспортними послугами та засобами зв'язку промислових суден іноземних держав, що здійснюють промисел або інші роботи у виключній (морській) економічній зоні згідно з міжнародними договорами України або дозволами;

6) здійснювати інші повноваження відповідно до закону.

Управління здійснює свої повноваження безпосередньо. Під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами, організаціями на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. У межах своїх повноважень видає акти організаційно-розпорядчого характеру.

Начальник Управління призначається на посаду за погодженням з міністром аграрної політики та продовольства України та головою місцевої державної адміністрації та звільняється з посади головою Державного агентства рибного господарства України за погодженням з міністром аграрної політики та продовольства України. За організаційною структурою може мати двох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посади та звільняються з посад головою Державного агентства рибного господарства України за погодженням з міністром аграрної політики та продовольства України.

Начальник Управління підзвітний та підконтрольний голові відповідної місцевої державної адміністрації з питань здійснення повноважень місцевих державних адміністрацій.

В Управлінні для погодженого вирішення питань, що належать до його компетенції, обговорення найважливіших напрямів діяльності може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом прийняття відповідного наказу Управління. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності в Управлінні можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Структуру Управління затверджує голова Державного агентства рибного господарства України за погодженням із міністром аграрної політики та продовольства України. Штатний розпис та кошторис Управління затверджуються головою Державного агентства рибного господарства України.

Управління утворюється у порядку, передбаченому статтею 21 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади». Є юридичною особою, має самостійний баланс, відповідні рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, власні логотипи та емблему, бланки та штампи.

Питання для самоконтролю

1. Визначте структуру органів рибоохорони.
2. Назвіть основні завдання органів рибоохорони.
3. Визначте правову основу діяльності органів рибоохорони.
4. Перерахуйте права посадових осіб органів рибоохорони.
5. Назвіть правові акти органів рибоохорони.
6. Укажіть адміністративно-юрисдикційні повноваження органів рибоохорони.

Розділ 4

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ОРГАНИ

ГЛАВА 1

РАХУНКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 98 Конституції України контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата. Рахункова палата є єдиним органом фінансового контролю в Україні, який працює на засадах прямих конституційних повноважень.

Рахункова палата розпочала роботу 22 жовтня 1996 року (набуття чинності Законом України «Про рахункову палату» від 11.07.1996 р.) й нині діє відповідно до Закону України «Про рахункову палату» від 02.07.2015 р.¹⁵⁹).

Рахункова палата

Рахункова палата є державним колегіальним органом, який від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Є підзвітною Верховній Раді України, яку регулярно інформує про результати своєї роботи.

Основними нормативно-правовими актами, якими керується Рахункова палата у своїй діяльності, є:

– Конституція України і рішення Конституційного Суду України (від 27.11.2008 № 26-рп/2008 у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення положення частини другої статті 95 Конституції України та словосполучення «збалансованість бюджету», використаного в частині третій цієї статті (справа про збалансованість бюджету)¹⁶⁰; від 11.07.1997

¹⁵⁹ Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19> (дата звернення: 19.11.2019).

¹⁶⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення положення час-

№ 3-зп у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 01.10.1996 «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України)¹⁶¹; від 23.12.1997 № 7-зп у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату)¹⁶²;

- Бюджетний кодекс України¹⁶³;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення¹⁶⁴;
- Кримінальний кодекс України¹⁶⁵;

тини другої статті 95 Конституції України та словосполучення «збалансованість бюджету», використаного в частині третій цієї статті (справа про збалансованість бюджету) : від 27.11.2008 № 26-рп/2008 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-08> (дата звернення: 19.11.2019).

¹⁶¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 01.10.1996 «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України) : від 11.07.1997 № 3-зп // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-97> (дата звернення: 19.11.2019).

¹⁶² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) : від 23.12.1997 № 7-зп // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶³ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2019).

– закони України («Про Рахункову палату»¹⁶⁶, «Про Регламент Верховної Ради України»¹⁶⁷, «Про запобігання корупції»¹⁶⁸, «Про державну службу»¹⁶⁹, «Про доступ до публічної інформації»¹⁷⁰, «Про публічні закупівлі»¹⁷¹, «Про джерела фінансування органів державної влади»¹⁷²);

– акти Рахункової палати (Регламент Рахункової палати¹⁷³, Порядок особистого прийому громадян у Рахунковій палаті¹⁷⁴, Порядок складання сертифікатів незалежності¹⁷⁵, Правила професійної

¹⁶⁶ Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶⁷ Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶⁸ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁶⁹ Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷⁰ Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷¹ Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷² Про джерела фінансування органів державної влади : Закон України від 30.06.1999 № 783-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-14> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷³ Регламент Рахункової палати : затв. рішенням Рахункової палати від 28.08.2018 № 22-7 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_1.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷⁴ Порядок особистого прийому громадян у Рахунковій палаті : затв. наказом Голови Рахункової палати від 25.02.2019 № 13 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_2.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷⁵ Порядок складання сертифікатів незалежності : затв. рішенням Рахункової палати від 29.01.2019 № 3-7 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_3.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

етики посадових осіб Рахункової палати¹⁷⁶, Методичні рекомендації з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту¹⁷⁷ тощо.

Повноваження, покладені на Рахункову палату Конституцією України та законом, **здійснюються через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)**. Державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) забезпечується Рахунковою палатою шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту).

Державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) забезпечується Рахунковою палатою шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів.

Фінансовий аудит полягає у перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій із бюджетними коштами.

Аудит ефективності передбачає встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів. Оцінка продуктивності використання бюджетних коштів передбачає встановлення співвідношення між результатами діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів і використаними для досягнення таких результатів коштами бюджету. Оцінка результативності використання бюджетних коштів передбачає встановлення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів запланованим результатам. Оцінка економності використання бюджетних коштів передбачає встановлення стану досягнення розпорядником та одержувачем таких коштів запланованих

¹⁷⁶ Правила професійної етики посадових осіб Рахункової палати : затв. рішенням Рахункової палати від 10.11.2015 № 8-6 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_4.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁷⁷ Методичні рекомендації з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту : затв. рішенням Рахункової палати від 22.09.2015 № 5-5 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_6.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

результатів за рахунок використання мінімального обсягу бюджетних коштів або досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Об'єктами контролю Рахункової палати при здійсненні заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) є: державні органи, органи місцевого самоврядування, інші бюджетні установи, у тому числі закордонні дипломатичні установи України, суб'єкти господарювання, громадські чи інші організації, фонди загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, Національний банк України та інші фінансові установи.

До складу Рахункової палати входить дев'ять членів Рахункової палати: голова Рахункової палати, заступник голови Рахункової палати та інші члени Рахункової палати. Організацію роботи члена Рахункової палати забезпечують не більше трьох радників (патронатна служба). Для забезпечення виконання покладених на Рахункову палату повноважень діє апарат Рахункової палати, що складається з департаментів, територіальних та інших структурних підрозділів (включаючи радників членів Рахункової палати).

Структура апарату Рахункової палати:

- секретар Рахункової палати – керівник апарату;
- заступник керівника апарату;
- патронатні служби голови, заступника голови та членів Рахункової палати;
- департаменти та управління (Департамент експертизи та аналізу державного бюджету; Департамент контролю у сфері доходів бюджету та фінансових установ; Юридичний департамент; Департамент контролю у сфері оборони та паливно-енергетичного комплексу; Департамент контролю органів судової влади та правоохоронної діяльності; Департамент контролю з питань АПК, використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища; Департамент контролю публічної адміністрації та міжбюджетних відносин; Департамент контролю гуманітарної та соціальної сфери; Департамент контролю у сфері юстиції та запобігання корупції; Департамент контролю у сфері економіки, інфраструктури та управління об'єктами державної власності; Департамент стратегічного розвитку та методології; Управління організаційного забезпечення; Управління інформаційної політики; Управління міжнародного співробітництва; Управління ІТ забезпечення; Управління по роботі з персоналом; Управління запобігання та виявлення корупції; Сектор з режимно-секретної роботи; Фінансове управління; Відділ документообігу та архівної справи; Управління інфраструктури; Сектор внутрішнього аудиту).

Територіальні управління Рахункової палати:

- Територіальне управління Рахункової палати по м. Києву, Київській, Черкаській та Чернігівській областях (у м. Київ);
- Територіальне управління Рахункової палати по Дніпропетровській та Запорізькій областях (у м. Дніпро);
- Територіальне управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській та Тернопільській областях (у м. Львів);
- Територіальне управління Рахункової палати по Одеській, Миколаївській, Херсонській областях, Автономній Республіці Крим та м. Севастополю (у м. Одеса);
- Територіальне управління Рахункової палати по Донецькій та Луганській областях (у м. Донецьк);
- Територіальне управління Рахункової палати по Харківській, Сумській та Полтавській областях (у м. Харків);
- Територіальне управління Рахункової палати по Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській та Хмельницькій областях (у м. Вінниця);
- Територіальне управління Рахункової палати по Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях (у м. Ужгород).

Рахункова палата підзвітна Верховній Раді України та здійснює контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Верховна Рада України призначає на посади та звільняє з посад членів Рахункової палати відповідно до вимог Закону України «Про Рахункову палату» та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Рахункова палата взаємодіє з Верховною Радою України та її органами в порядку, визначеному Законом України «Про Рахункову палату», Регламентом Верховної Ради України та іншими законами, регулярно інформує Верховну Раду України про результати здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), включаючи факти порушень бюджетного законодавства, в межах компетенції надає консультації Верховній Раді України за її зверненням. Рахункова палата за дорученням Верховної Ради України проводить експертизу проєкту закону про Державний бюджет України на наступний рік та за результатами проведеної експертизи складає у встановленому порядку висновок.

Крім того, ***Рахункова палата регулярно інформує Президента України про результати здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)***, зокрема факти порушень бюджетного законодавства за напрямками, які належать до його компетенції. Може залучатися як консультант до підготовки проєктів актів Президента України з питань, що належать до компетенції

Рахункової палати. За наявності ініціативи Президента України про необхідність такого залучення Рахункова палата на своєму засіданні обговорює проєкт акту Президента України та приймає рішення, яке містить висновки та пропозиції Рахункової палати щодо проєкту такого акту.

Рахункова палата надає Кабінету Міністрів України відомості про результати здійснених Рахунковою палатою стосовно органів виконавчої влади, об'єктів державної власності заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), а також в інших випадках – за рішенням Рахункової палати. Голова Рахункової палати або, за рішенням Рахункової палати, член Рахункової палати у встановленому порядку бере участь, з правом виступу, у розгляді та обговоренні Кабінетом Міністрів України надісланих Рахунковою палатою відомостей.

У разі виявлення при здійсненні заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) **ознак кримінального правопорушення Рахункова палата повідомляє відповідні правоохоронні органи.** Надіслання відповідного повідомлення ініціюється членом Рахункової палати та здійснюється на підставі відповідного рішення Рахункової палати. Повідомлення про виявлення ознак кримінального правопорушення за підписом голови Рахункової палати направляється на адресу правоохоронного органу, до підслідності якого належить здійснення досудового розслідування злочинів, ознаки якого виявлено Рахунковою палатою.

У разі виявлення при здійсненні заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) **у діях посадових осіб об'єкта контролю ознак адміністративного правопорушення Рахункова палата повідомляє відповідні уповноважені органи,** за винятком випадків виявлення ознак адміністративного правопорушення, за яким Рахункова палата уповноважена складати протокол про адміністративне правопорушення.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні завдання Рахункової палати.
2. Яким органом чи посадовою особою призначаються керівники Рахункової палати?
3. Кому підпорядкована Рахункова палата?
4. Як мають діяти посадові особи Рахункової палати у разі виявлення при здійсненні заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) ознак кримінального правопорушення?

ГЛАВА 2

ДЕРЖАВНА ІНСПЕКЦІЯ ЯДЕРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ

Державна інспекція ядерного регулювання України (Держатомрегулювання) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері безпеки використання ядерної енергії.

Держатомрегулювання є правонаступником Державної адміністрації ядерного регулювання України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і державних комітетів України: з ядерної та радіаційної безпеки; з використання ядерної енергії; ядерного регулювання України.

Основними нормативно-правовими актами, якими керується Держатомрегулювання у своїй діяльності, є закони України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про видобування та переробку уранових руд», «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» тощо, а також Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України¹⁷⁸.

Основними завданнями Держатомрегулювання є:

- 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері безпеки використання ядерної енергії;
- 2) здійснення державного регулювання безпеки використання ядерної енергії;
- 3) здійснення повноважень компетентного органу з фізичного захисту ядерного матеріалу та ядерних установок відповідно до Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок; з питань безпечного перевезення радіоактивних матеріалів

¹⁷⁸ Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 363 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п> (дата звернення: 10.11.2019).

відповідно до правил ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів; з питань аварійного оповіщення та інформування згідно з Конвенцією про оперативне оповіщення про ядерні аварії.

Держатомрегулювання здійснює низку функцій та повноважень. Зокрема, відповідно до Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»¹⁷⁹ надає дозволи на використання земель і водойм, розташованих у санітарно-захисній зоні ядерної установки, об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, уранового об'єкта¹⁸⁰. Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»¹⁸¹ здійснює ліцензування діяльності у сфері використання ядерної енергії з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», а саме: на виробництво джерел іонізуючого випромінювання; на переробку уранових руд; на право провадження діяльності з виробництва джерел іонізуючого випромінювання¹⁸²; на право провадження діяльності з переробки уранових руд; на перевезення радіоактивних матеріалів; на переробку, зберігання радіоактивних відходів; на провадження господарської діяльності з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання; на провадження господарської діяльності з підготовки персоналу для експлуатації ядерної установки;

¹⁷⁹ Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11.01.2000 № 1370-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁸⁰ Про затвердження Порядку видачі дозволів на використання земель і водойм, розташованих в санітарно-захисній зоні ядерної установки, об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, уранового об'єкта : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 16.01.2012 № 8 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0181-12> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁸¹ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 10.11.2019)

¹⁸² Про затвердження Вимог та умов безпеки (ліцензійних умов) провадження діяльності з виробництва джерел іонізуючого випромінювання : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 13.08.2015 № 148 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-15> (дата звернення: 10.11.2019).

на використання джерел іонізуючого випромінювання¹⁸³; на діяльність експлуатуючої організації на окремому етапі життєвого циклу ядерної установки¹⁸⁴; на провадження діяльності посадових осіб експлуатуючої організації, до службових обов'язків яких належить здійснення організаційно-розпорядчих функцій, пов'язаних із забезпеченням ядерної та радіаційної безпеки; на провадження діяльності, пов'язаної із здійсненням персоналом безпосереднього управління реакторною установкою, та діяльності посадових осіб експлуатуючої організації, до службових обов'язків яких належить здійснення організаційно-розпорядчих функцій, пов'язаних із забезпеченням ядерної та радіаційної безпеки¹⁸⁵.

Держатомрегулювання має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) для розгляду питань, що належать до його компетенції;

2) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

¹⁸³ Про затвердження Положення про перелік та вимоги щодо форми та змісту документів, що подаються для отримання ліцензії на провадження окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 06.08.2012 № 153 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-12> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁸⁴ Про затвердження Положення про перелік документів, що подаються експлуатуючою організацією для отримання ліцензії на провадження діяльності на окремому етапі життєвого циклу ядерної установки : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 28.01.2015 № 12 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-15> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁸⁵ Про затвердження Умов та порядку видачі ліцензій на провадження діяльності посадових осіб експлуатуючої організації : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 28.12.2011 № 195 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-12> (дата звернення: 10.11.2019).

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) володіти спеціальними транспортними засобами для здійснення заходів реагування на надзвичайні ситуації.

Державний нагляд за додержанням законодавства, умов виданих документів дозвільного характеру, норм, правил і стандартів з питань ядерної та радіаційної безпеки, вимог фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, обліку та контролю ядерних матеріалів та інших джерел іонізуючого випромінювання здійснюють **державні інспектори Держатомрегулювання**, які мають право відвідувати безперешкодно в будь-який час підприємства, установи та організації незалежно від форми власності для проведення в межах повноважень, передбачених законом, відповідних перевірок, а також мають інші права, передбачені законом.

Держатомрегулювання здійснює повноваження **безпосередньо** та через утворені в установленому порядку **територіальні органи**, якими є інспекції з ядерної та радіаційної безпеки – Північна, Північно-західна, Західна, Південна, Південно-східна, Центральна і Східна.

Держатомрегулювання під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної інспекції ядерного регулювання України?

2. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної інспекції ядерного регулювання України?

3. Кому підпорядкована Державна інспекція ядерного регулювання України?

4. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної інспекції ядерного регулювання України?

ГЛАВА 3

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ

Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики та захисту довкілля і який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Державна екологічна інспекція – це природоохоронна установа, до якої може звернутися будь-яка людина з питаннями щодо охорони навколишнього середовища.

Відповідно до Положення про Державну екологічну інспекцію України¹⁸⁶ **основними завданнями Держекоінспекції є:**

1) реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

2) здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема щодо: охорони земель, надр; екологічної та радіаційної безпеки; охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду; охорони, захисту, використання і відтворення лісів; збереження, відтворення і невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття; раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного та рослинного світу; ведення мисливського господарства та здійснення полювання; охорони, раціонального використання та відтворення вод і відтворення водних ресурсів; охорони атмосферного повітря; формування, збереження і використання екологічної мережі; стану навколишнього природного

¹⁸⁶ Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p> (дата звернення: 10.11.2019).

середовища; поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; здійснення заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі;

3) внесення на розгляд міністра енергетики та захисту довкілля пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Держекоінспекція здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами – нерезидентами вимог законодавства: про екологічну та радіаційну безпеку; про охорону земель, надр; про охорону, раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів; про охорону атмосферного повітря; про охорону, захист, використання та відтворення лісів; про раціональне використання, відтворення і охорону об'єктів тваринного світу; про охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів; щодо наявності дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов; про охорону, утримання і використання зелених насаджень; про використання, охорону і відтворення об'єктів рослинного світу; щодо дотримання правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій і торгівлі ними; з питань дотримання положень Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES)¹⁸⁷; під час ведення мисливського господарства та здійснення полювання; про збереження об'єктів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження і використання екологічної мережі; про охорону

¹⁸⁷ Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення : від 03.03.1973 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129 (дата звернення: 10.11.2019).

і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду; з питань поводження з відходами; у сфері хімічних джерел струму в частині забезпечення екологічної безпеки виробництва хімічних джерел струму та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму, ведення обліку обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх для утилізації; щодо дотримання вимог реєстрації в судових документах операцій із шкідливими речовинами та сумішами; щодо дотримання заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі.

Державна екологічна інспекція має право обстежувати в установленому порядку підприємства, установи й організації з метою перевірки дотримання вимог екологічної безпеки; висувати до підприємств, установ, організацій і громадян вимоги, що стосуються здійснення певних заходів щодо раціонального використання й охорони природних ресурсів; обмежувати, частково припиняти будівництво, реконструкцію об'єктів промисловості, транспорту й іншого призначення, якщо їхня діяльність здійснюється з порушенням норм і правил охорони навколишнього природного середовища; складати акти перевірок і протоколи про порушення законодавства в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і відповідно до законодавства розглядати справи про адміністративні правопорушення у цій галузі; подавати позови про відшкодування збитків і втрат унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та ін.

Державний контроль у галузі екології та природних ресурсів здійснюється за допомогою планових та позапланових перевірок, за заявами громадян.

Державні інспектори наділені відповідними повноваженнями, зокрема щодо притягнення винних у порушенні природоохоронного законодавства до юридичної відповідальності, накладення на них адміністративних стягнень і фінансових санкцій. У випадку серйозніших порушень природоохоронного законодавства державні інспектори Державної екологічної інспекції передають матеріали в Міжрайонну природоохоронну прокуратуру чи місцеві прокуратури для вирішення питання про притягнення винних до цивільно-правової чи кримінальної відповідальності.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної екологічної інспекції України?
2. Кому підпорядкована Державна екологічна інспекція України?
3. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної екологічної інспекції України.
4. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної екологічної інспекції України?

ГЛАВА 4

ДЕРЖАВНА АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ

Державна архітектурно-будівельна інспекція України (Держархбудінспекція) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом міністрів України через міністра розвитку громад і територій та який реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду¹⁸⁸.

Основними завданнями Держархбудінспекції є:

- підготовка і внесення на розгляд міністра розвитку громад і територій пропозицій щодо забезпечення формування державної політики з питань, що належать до компетенції Держархбудінспекції;
- здійснення у межах повноважень, визначених законом, державного архітектурно-будівельного контролю за дотриманням замовниками, проектувальниками, підрядниками та експертними організаціями вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил під час виконання підготовчих та будівельних робіт;
- здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду за дотриманням вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил уповноваженими органами містобудування та архітектури, структурними підрозділами Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад з питань державного архітектурно-будівельного контролю, іншими органами, що здійснюють контроль у сфері містобудівної діяльності (далі – об'єкти нагляду), під час провадження ними містобудівної діяльності;
- виконання дозвільних та реєстраційних функцій у будівництві у визначених законодавством випадках;

¹⁸⁸ Про затвердження Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2014 № 294 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2014-p> (дата звернення: 10.11.2019).

– ліцензування видів господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, та здійснення контролю за додержанням суб'єктами господарювання ліцензійних умов провадження видів господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками.

У визначених законодавством випадках Держархбудінспекція проводить перевірки об'єктів будівництва щодо відповідності підготовчих та будівельних робіт, матеріалів, виробів і конструкцій, що застосовуються, вимогам державних будівельних норм, стандартів і правил, а також технічним умовам, затвердженим проектним вимогам і рішенням. Крім того, на Держархбудінспекцію покладено функції перевірки належного оформлення нормативно-технічної та проектної документації¹⁸⁹.

Важливим аспектом контрольної функції Держархбудінспекції є забезпечення дотримання порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, проведення обстеження об'єктів та реалізації заходів щодо забезпечення надійності та безпеки під час їх експлуатації.

Інспектори Держархбудінспекції фіксують порушення законодавства, відповідно до закону складають протоколи про правопорушення у сфері містобудівної діяльності та накладають штрафні санкції. У визначених законодавством випадках зупиняють підготовчі та будівельні роботи.

Держархбудінспекція надає громадянам дозвільні та реєстраційні послуги, а також консультації щодо будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію об'єктів. Держархбудінспекція, зокрема:

– реєструє повідомлення про початок виконання підготовчих та будівельних робіт [щодо об'єктів з незначними наслідками (СС1)]. У разі неналежного оформлення цих документів повертає їх суб'єктам подання;

¹⁸⁹ Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною архітектурно-будівельною інспекцією : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 № 904 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-2018-p> (дата звернення: 10.11.2019).

– видає дозволи на виконання будівельних робіт (щодо об'єктів із середнім (СС2) та значним (СС3) класом наслідків), відмовляє у видачі цих дозволів та у визначених законодавством випадках їх анулює;

– приймає в експлуатацію закінчені будівництвом об'єкти (видає відповідні сертифікати, реєструє декларації про готовність об'єкта до експлуатації та повертає такі декларації);

– веде Єдиний реєстр (отриманих повідомлень про початок виконання підготовчих та будівельних робіт; зареєстрованих декларацій про початок виконання підготовчих і будівельних робіт; виданих дозволів на виконання будівельних робіт; зареєстрованих декларацій про готовність об'єкта до експлуатації та виданих сертифікатів; повернутих декларацій та відмов у видачі таких дозволів і сертифікатів; виданих ліцензій провадження господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури).

Держархбудінспекція здійснює ліцензування господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури. Тобто надає ліцензії підприємствам, які бажають працювати в будівельній сфері¹⁹⁰.

Крім безпосередньої процедури ліцензування Держархбудінспекція веде РЕЄСТР виданих ліцензій.

Структурними підрозділами Держархбудінспекції є:

1. Центральний апарат Держархбудінспекції:

– Департамент державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду;

– Департамент дозвільних процедур;

– Департамент нормативно-правового забезпечення;

– Управління організаційного забезпечення, зв'язків з громадськістю, ЗМІ та інформатизації;

– Фінансовий департамент;

– Управління ліцензування, обстеження та паспортизації;

– Управління роботи з персоналом та документообігу.

2. Територіальні органи Держархбудінспекції.

Держархбудінспекцію очолює голова, який призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби за результатами конкурсу відповідно до законодавства про державну службу.

¹⁹⁰ Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1396 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2007-p> (дата звернення: 10.11.2019).

Держархбудінспекція для виконання покладених на неї завдань **має право:**

1) залучати в установленому порядку до участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);

2) залучати до проведення перевірок представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, експертних та громадських об'єднань (за погодженням з їх керівниками), фахівців науково-дослідних та науково-технічних організацій;

3) одержувати в установленому законодавством порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових осіб, а також громадян та громадських об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань і функцій;

4) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції та семінари з питань, що належать до її компетенції;

5) вимагати у випадках, визначених законодавством, вибіркового розкриття окремих конструктивних елементів будинків і споруд, проведення зйомки і замірів, додаткових лабораторних та інших випробувань будівельних матеріалів, виробів і конструкцій;

6) витребувати з метою здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду від органів державної влади, фізичних та юридичних осіб документи і матеріали щодо предмета державного архітектурно-будівельного нагляду, одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та баз даних, створених органами державної влади;

7) вимагати від органів державного архітектурно-будівельного контролю проведення перевірок у разі наявності ознак порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил;

8) одержувати в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, фізичних осіб інформацію та документи, необхідні для здійснення державного архітектурно-будівельного контролю;

9) використовувати у своїй діяльності власні акредитовані лабораторії та контрольні-вимірювальні засоби, сертифіковані в установленому законодавством порядку;

10) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів та органів місцевого самоврядування, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

11) брати в установленому законодавством порядку участь у роботі комісій, що утворюються з метою розслідування причин і наслідків аварій на будівництві;

12) проводити претензійно-позовну роботу, звертатися до суду з позовами щодо захисту своїх прав та законних інтересів;

13) здійснювати фіксування процесу проведення перевірки засобами аудіо-, фото- та відеотехніки;

14) залучати у разі потреби до здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду фахівців підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками), контролюючих і фінансових органів.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної архітектурно-будівельної інспекції України?

2. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної архітектурно-будівельної інспекції України?

3. Кому підпорядкована Державна архітектурно-будівельна інспекція України?

4. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної архітектурно-будівельної інспекції України.

ГЛАВА 5

ДЕРЖАВНА ІНСПЕКЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО НАГЛЯДУ УКРАЇНИ

Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики та захисту довкілля та який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики та теплопостачання.

Державна інспекція енергетичного нагляду України здійснює державний енергетичний нагляд за електричними установками і мережами учасників ринку. Відомство контролює дотримання учасниками ринку (за винятком споживачів) вимог правил та інших нормативно-правових актів і нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій та мереж, технічного стану електричних установок і мереж.

Державна інспекція енергетичного нагляду України здійснює державний енергетичний нагляд за електричними установками і мережами учасників ринку. Відомство контролює дотримання учасниками ринку (за винятком споживачів) вимог правил та інших нормативно-правових актів і нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій та мереж, технічного стану електричних установок і мереж.

Державний енергетичний нагляд у галузях електроенергетики і теплопостачання покликаний забезпечити контроль за технічним станом та експлуатацією електричних станцій, теплових, тепловикористальних установок і мереж, а також енергетичного обладнання. Крім того, забезпечується нагляд за випробуванням та ремонтом теплових, тепловикористальних електроустановок і мереж та виконанням робіт з їх проектування.

Основними завданнями Держенергонагляду є:

1. Реалізація державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики і теплопостачання.

2. Внесення на розгляд міністра енергетики та вугільної промисловості пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики і теплопостачання.

3. Організація та здійснення державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики і теплопостачання.

Основними нормативно-правовими актами, якими врегульовано діяльність Держенергонагляду, є Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України¹⁹¹, закони України «Про

¹⁹¹ Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 № 77 // БД «Законодавство

ринку електричної енергії»¹⁹², «Про теплопостачання»¹⁹³, «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»¹⁹⁴ та ін..

Держенергонагляд для виконання покладених на нього завдань **має право**:

1) вимагати від учасників ринку електричної енергії та суб'єктів відносин у сфері теплопостачання усунення виявлених порушень вимог відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних, теплових, тепловикористальних установок і мереж, експлуатації, проектування, будівництва, підтвердження готовності до роботи теплових, тепловикористальних установок і мереж, користування енергією у сфері теплопостачання;

2) вимагати від учасників ринку електричної енергії та суб'єктів відносин у сфері теплопостачання припинення дій, які перешкоджають здійсненню державного енергетичного нагляду (контролю);

3) видавати учасникам ринку електричної енергії та суб'єктам відносин у сфері теплопостачання обов'язкові для виконання розпорядчі документи щодо усунення порушень вимог нормативно-правових актів, нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних установок і мереж, з питань технічного стану теплових, тепловикористальних установок та мереж, їх експлуатації, проектування, будівництва, користування енергією у сфері теплопостачання;

4) вносити керівникам суб'єктів господарської діяльності або їх уповноваженим представникам подання про усунення від виконання обов'язків відповідальної за теплове господарство посадової особи теплотехнічного профілю, дії чи бездіяльність якої призвели до порушення вимог нормативно-правових актів, нормативних документів

України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-п> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹² Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹³ Про теплопостачання : Закон України від 02.06.2005 № 2633-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹⁴ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 10.11.2019).

з питань експлуатації, проектування та будівництва енергообладнання і мереж у сфері теплопостачання або яка не пройшла в установленому порядку перевірку знань правил технічної експлуатації теплових установок і мереж;

5) ініціювати зупинення експлуатації електричних, теплових, тепловикористальних установок і мереж, енергетичного обладнання у зв'язку з їх незадовільним технічним станом та/або організацією їх експлуатації шляхом подання відповідного позову до адміністративного суду на підставі акту, складеного за результатами здійснення заходу, під час якого виявлено їх незадовільний технічний стан та/або організацію їх експлуатації;

6) залучати в установленому порядку науковців, фахівців, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань з метою вирішення питань, що належать до його компетенції;

7) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

8) одержувати в установленому законодавством порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, учасників ринку електричної енергії та суб'єктів відносин у сфері теплопостачання інформацію, необхідну для виконання покладених на Держенергонагляд завдань;

9) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

10) одержувати на письмовий запит безоплатно відповідно до законодавства необхідну для виконання покладених на нього завдань інформацію з питань, що виникають під час здійснення державного енергетичного нагляду (контролю);

11) фіксувати процес проведення державного енергетичного нагляду чи кожну окрему дію за допомогою засобів аудіо- та відеотехніки;

12) здійснювати в установленому законодавством порядку претензійну та позовну роботу, спрямовану на здійснення його повноважень відповідно до Конституції та законів України;

13) застосовувати відповідно до закону штрафні санкції до учасників ринку електричної енергії та суб'єктів відносин у сфері

теплопостачання за порушення вимог нормативно-правових актів, нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних установок і мереж, з питань технічного стану теплових, тепловикористальних установок та мереж, їх експлуатації, проектування, будівництва, користування енергією у сфері теплопостачання;

14) складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

15) приймати рішення про відбір зразків продукції (частин енергетичного обладнання тощо) для проведення експертизи та технічної діагностики;

16) надавати у межах компетенції учасникам ринку електричної енергії та суб'єктам відносин у сфері теплопостачання консультативну допомогу та розглядати спірні питання, що виникають між учасниками ринку електричної енергії, суб'єктами відносин у сфері теплопостачання;

17) вимагати від суб'єктів відносин у сфері теплопостачання додержання встановлених нормативно-правовими актами режимів постачання та споживання теплової енергії;

18) за письмовим зверненням замовника надавати висновок щодо технічного обґрунтування вимог технічних умов на приєднання.

Державний енергетичний нагляд здійснюють **державні інспектори з енергетичного нагляду**, які мають право доступу в установленому законом порядку до електричних, теплових, тепловикористальних установок і мереж суб'єктів електричної енергії і споживачів енергії – суб'єктів господарювання для проведення в межах повноважень, передбачених законом, відповідних перевірок, а також мають інші права, передбачені законом.

Держенергонагляд здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Держенергонагляд очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби.

Керівники територіальних органів Держенергонагляду та їх заступники, керівники структурних підрозділів Держенергонагляду, на яких покладено повноваження щодо виконання інспекційних функцій, є одночасно головними державними інспекторами з енергетичного нагляду у відповідних територіальних органах або старшими державними інспекторами з енергетичного нагляду.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держенергонагляду, обговорення найважливіших напрямів його діяльності в Держенергонагляді може утворюватися *колегія*. Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу Держенергонагляду.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держенергонагляді можуть утворюватися інші *постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи*.

Держенергонагляд є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної інспекції енергетичного нагляду України?
2. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної інспекції енергетичного нагляду України?
3. Кому підпорядкована Державна інспекція енергетичного нагляду України?
4. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної інспекції енергетичного нагляду України?

ГЛАВА 6

ДЕРЖАВНА АВІАЦІЙНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

Державна авіаційна служба України (Державіаслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спря-

ДЕРЖАВНА АВІАЦІЙНА
СЛУЖБА УКРАЇНИ

мовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра інфраструктури, який реалізує державну політику у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору України та є уповноваженим органом з питань цивільної авіації.

Державіаслужба утворена 9 грудня 2010 року шляхом реорганізації Міністерства транспорту та зв'язку України. **Основними нормативно-правовими актами, якими врегульовано діяльність Державіаслужби, є:** Повітряний кодекс України¹⁹⁵, Закон України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації»¹⁹⁶, Положення про Державну авіаційну службу України¹⁹⁷, Положення про державного інспектора з авіаційного нагляду у Державній авіаційній службі України¹⁹⁸, Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом¹⁹⁹ тощо.

¹⁹⁵ Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹⁶ Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 21.03.2017 № 1965-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹⁷ Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 № 520 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/520-2014-п> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹⁸ Про затвердження Положення про державного інспектора з авіаційного нагляду у Державній авіаційній службі України : Наказ М-ва транспорту та зв'язку України від 09.02.2010 № 68 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0307-10> (дата звернення: 10.11.2019).

¹⁹⁹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 134 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2017-п> (дата звернення: 10.11.2019).

Основними завданнями Державіаслужби є:

- 1) реалізація державної політики у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору України;
- 2) внесення пропозицій міністрові інфраструктури щодо забезпечення формування державної політики у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору України;
- 3) організація використання повітряного простору України;
- 4) здійснення державного контролю та нагляду за безпекою цивільної авіації, нагляду за забезпеченням аеронавігаційного обслуговування.

Державіаслужба реалізує державну політику і стратегію розвитку авіації України, здійснює державне регулювання діяльності в галузі цивільної авіації за такими **напрямами**:

- 1) здійснення комплексних заходів щодо забезпечення безпеки польотів, авіаційної, екологічної, економічної та інформаційної безпеки;
- 2) створення умов для розвитку авіаційної діяльності, повітряних перевезень та їх обслуговування, виконання авіаційних робіт та польотів авіації загального призначення;
- 3) організація використання повітряного простору України;
- 4) представництво України в міжнародних організаціях цивільної авіації та у міжнародних відносинах з питань цивільної авіації.

Перші три напрями реалізуються Державіаслужбою шляхом:

- 1) розроблення, прийняття та впровадження авіаційних правил України;
- 2) сертифікації суб'єктів та об'єктів авіаційної діяльності;
- 3) ліцензування господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів та/або вантажів повітряним транспортом та надання прав на експлуатацію повітряних ліній і призначень авіаперевізникам;
- 4) здійснення постійного нагляду та інспектування дотримання встановлених законодавством, у тому числі авіаційними правилами України, вимог.

Державіаслужба є уповноваженим органом щодо забезпечення використання повітряного простору України суб'єктами авіаційної діяльності, нагляду за забезпеченням аеронавігаційного обслуговування.

Державіаслужбу очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра інфраструктури.

Для узгодженого вирішення питань, що належать до компетенції Державіаслужби, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у Державіаслужбі може утворюватися *колегія*.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Державіаслужбі можуть утворюватися інші ***постійні або тимчасові консультативні, дорадчі органи***.

Державіаслужба є юридичною особою публічного права, з метою вжиття заходів до забезпечення безпеки авіації вона взаємодіє з правоохоронними органами, іншими органами виконавчої влади.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної авіаційної служби України?
2. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної авіаційної служби України.
3. Кому підпорядкована Державна авіаційна служба України?
4. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної авіаційної служби України?

ГЛАВА 7

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З БЕЗПЕКИ НА ТРАНСПОРТІ

Державна служба України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпека) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра інфраструктури і який реалізує державну політику з питань безпеки на наземному транспорті²⁰⁰.

Укртрансбезпеку було утворено 10 вересня 2014 р. постановою Кабінету Міністрів № 442 шляхом злиття Державної інспекції з безпеки на морському та річковому транспорті, Державної інспекції з безпеки на наземному транспорті. Цій же Службі було підпорядковано Державну спеціальну службу транспорту.

Укртрансбезпека реалізує державну політику у сфері безпеки на автомобільному транспорті загального користування, міському електричному, залізничному, морському та річковому транспорті (крім сфери безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства).

Основними завданнями Укртрансбезпеки є:

- 1) реалізація державної політики з питань безпеки на автомобільному транспорті загального користування (далі – автомобільний транспорт), міському електричному, залізничному транспорті;
- 2) внесення на розгляд міністра інфраструктури пропозицій щодо забезпечення формування державної політики з питань безпеки на автомобільному, міському електричному, залізничному транспорті;
- 3) здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на автомобільному, міському електричному, залізничному транспорті;
- 4) надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг у сфері автомобільного, міського електричного, залізничного транспорту.

²⁰⁰ Про затвердження Положення про Державну службу України з безпеки на транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 103 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2015-п> (дата звернення: 10.11.2019).

Укртрансбезпека у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Укртрансбезпека надає такі послуги:

– анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним/залізничним транспортом, на міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

– видача дозволу на міжнародні регулярні перевезення пасажирів;

– видача дозволу на міжнародні спеціальні регулярні перевезення пасажирів;

– видача дозволу на міжобласний маршрут, на здійснення регулярних перевезень пасажирів по маршрутах загального користування, які виходять за межі області;

– видача дозволу на нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні;

– видача дозволу на перевезення вантажів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні;

– видача ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним/залізничним транспортом, на міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

– видача свідоцтва про атестацію автостанцій;

– переоформлення ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним/залізничним транспортом, на міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

– розширення провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним/залізничним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом.

Державному контролю підлягають усі транспортні засоби українських та іноземних перевізників, які здійснюють автомобільні перевезення пасажирів і вантажів на території України. При цьому

в пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється документальний контроль за дотриманням автомобільними перевізниками законодавства України щодо міжнародних автомобільних перевезень. А державний контроль автомобільних перевізників на території України здійснюється шляхом проведення планових, позапланових і рейдових перевірок (перевірок на дорозі).

Зокрема, планові та позапланові перевірки за додержанням вимог законодавства про транспорт проводяться на підставі затвердженого переліку питань, дотримуючись якого **посадові особи перевіряючого органу мають право**: 1) безперешкодного доступу до всіх транспортних засобів і об'єктів з метою перевірки додержання вимог законодавства та міжнародних договорів України з питань безпеки на транспорті; 2) висувати вимоги щодо здійснення передбачених законодавством заходів з питань безпеки на транспорті; 3) одержувати письмові чи усні пояснення, висновки експертних обстежень, аудиту, матеріали та інформацію з відповідних питань; 4) складати акти перевірок; 5) видавати в установленому порядку обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень і недоліків, пов'язаних із порушенням правил безпеки на транспорті; 6) направляти в установленому законодавством порядку матеріали про порушення вимог нормативно-правових актів щодо забезпечення безпеки руху до відповідних органів для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності тощо (ст. 16-1 Закону України «Про транспорт»²⁰¹).

Законодавством передбачено, що планові перевірки проводяться не частіше одного разу на рік. Причому орган державного контролю не пізніше ніж за 10 календарних днів до початку проведення перевірки має письмово повідомити про це. Натомість позапланові перевірки проводяться без попереднього повідомлення, але тільки на підставі письмової заяви про порушення автомобільним перевізником вимог законодавства про автомобільний транспорт з метою перевірки наведених фактів та виконання припису про порушення зазначеного законодавства. Аналогічно і рейдові перевірки дотримання вимог законодавства про автомобільний

²⁰¹ Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр> (дата звернення: 10.11.2019).

транспорт здійснюються без попереднього інформування про це шляхом зупинки транспортного засобу або без такої зупинки²⁰².

Укртрансбезпека здійснює свої повноваження **безпосередньо, через утворені в установленому порядку територіальні органи та Держспецтрансслужбу.**

Укртрансбезпеку очолює голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра інфраструктури.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Укртрансбезпеки, обговорення найважливіших напрямів діяльності Служби в Укртрансбезпеці може утворюватися *колегія.*

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності в Укртрансбезпеці можуть утворюватися інші *постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.*

Укртрансбезпека є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Питання для самоконтролю

1. Якими є основні завдання Державної служби України з безпеки на транспорті?
2. Яким органом чи посадовою особою призначається керівник Державної служби України з безпеки на транспорті?
3. Кому підпорядкована Державна служба України з безпеки на транспорті?
4. Назвіть основні нормативно-правові акти, якими врегульовано діяльність Державної служби України з безпеки на транспорті?

²⁰² Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 10.11.2019).

ГЛАВА 8

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ПРАЦІ

Державна служба України з питань праці (Держпраці) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства і який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття (далі – загальнообов'язкове державне соціальне страхування) в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб²⁰³.

Держпраці здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи, а очолює її голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби.

Гранична чисельність державних службовців та працівників Держпраці затверджується також Кабінетом Міністрів України. Структура апарату Держпраці затверджується її головою за погодженням з міністром розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, а штатний розпис і кошторис апарату Держпраці затверджуються головою Держпраці за погодженням із Мінфіном.

²⁰³ Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п> (дата звернення: 05.10.2019).

Основними завданнями Держпраці є:

1) реалізація державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб;

2) здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні;

3) здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

4) організація та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері функціонування ринку природного газу в частині підтримання належного технічного стану систем, вузлів і приладів обліку природного газу на об'єктах його видобутку та забезпечення безпечної і надійної експлуатації об'єктів Єдиної газотранспортної системи.

Для реалізації покладених завдань Державна служба України з питань праці здійснює такі **функції**:

1) контрольні:

– здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування;

– здійснює державний контроль за дотриманням законодавства про працю юридичними особами, у тому числі їх структурними та відокремленими підрозділами, які не є юридичними особами, та фізичними особами, які використовують найману працю;

– здійснює контроль за правильністю застосування роботодавцями списків на пільгове пенсійне забезпечення, готує пропозиції щодо вдосконалення таких списків;

– здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць за умовами праці;

– здійснює державний контроль за дотриманням вимог законодавства про працю, зайнятість населення в частині дотримання прав громадян під час прийому на роботу та працівників під час звільнення з роботи; використання праці іноземців та осіб без громадянства;

наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця; дотримання прав і гарантій стосовно працевлаштування громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню; провадження діяльності з надання послуг з посередництва та працевлаштування;

– здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства про рекламу щодо реклами про вакансії (прийом на роботу);

– здійснює державний контроль за дотриманням підприємствами, установами та організаціями, у тому числі підприємствами, організаціями громадських організацій інвалідів, фізичними особами, які використовують найману працю, законодавства про зайнятість та працевлаштування інвалідів у частині: а) реєстрації у Фонді соціального захисту інвалідів; б) подання звітів про зайнятість та працевлаштування інвалідів; в) виконання нормативу робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів тощо;

2) наглядові:

– здійснює державний нагляд за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення виконавчими органами міських рад міст обласного значення, сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад та центральними органами виконавчої влади;

– здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб;

– здійснює в установленому законодавством порядку державний нагляд (контроль) за діяльністю Фонду соціального страхування України;

– здійснює державний нагляд (контроль) у сфері гігієни праці, у тому числі нагляд (контроль) за: а) факторами виробничого середовища та виробничих операцій, наявністю яких може шкодити здоров'ю працівників; б) виконанням заходів щодо запобігання виникненню професійних захворювань; в) дотриманням вимог санітарних норм та правил; г) своєчасним здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на попередження шкідливої дії факторів виробничого середовища і трудового процесу, збереження здоров'я працівників; д) наявністю обов'язкових медичних оглядів працівників;

– здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності тощо;

3) реєстраційні:

– здійснює у передбачених законодавством випадках реєстрацію: а) великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, що не підлягають експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування, веде їх облік та визначає порядок проведення державного технічного огляду таких засобів; б) декларацій безпеки об'єктів підвищеної небезпеки; в) гірничих відводів на розробку родовищ місцевого значення;

– веде державний реєстр нормативно-правових актів з питань праці, охорони праці, зайнятості населення та гігієни праці, державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки;

– видає та скасовує службові посвідчення інспекторів праці, веде їх реєстр тощо;

4) організаційні:

– узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерства та в установленому порядку подає їх міністрові розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства;

– готує та подає в установленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб, державного ринкового нагляду у межах сфери своєї відповідальності;

– розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування України, всеукраїнських організацій роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання, бере участь у розробленні та виконанні інших державних і галузевих програм;

– забезпечує складення санітарно-гігієнічних характеристик умов праці для подальшого визначення зв'язку захворювання з умовами праці;

– організовує проведення: а) експертизи проектної документації на відповідність вимогам нормативно-правових актів із забезпечення безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення; б) державної технічної експертизи безпеки проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації гірничих підприємств, експертизи проектів з протиаварійного захисту гірничих підприємств; в) державної експертизи умов праці із залученням Держсанепідслужби; г) випробування устаткування та матеріалів, технічного огляду машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, незалежної експертизи проектно-конструкторської документації на відповідність вимогам нормативно-правових актів із промислової безпеки, охорони та гігієни праці; д) експертизи проектної та іншої документації на виготовлення і впровадження технологій і засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту, реєстрації, огляду, випробування виробничих об'єктів, інженерних інфраструктур об'єктів соціально-культурного призначення; е) експертної оцінки стану безпеки охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єкта господарювання, об'єктів підвищеної небезпеки, а також експертного обстеження (технічного діагностування) устаткування машин, механізмів підвищеної небезпеки;

– готує та подає пропозиції щодо призначення органів з оцінки відповідності тощо;

5) координаційні:

– координує відповідно до законодавства роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, інших суб'єктів господарювання у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб;

– здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до компетенції Держпраці, вивчає, узагальнює та поширює досвід іноземних держав, бере участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів, залученні та координації міжнародної технічної допомоги, представляє у визначеному порядку інтереси України у міжнародних організаціях;

– забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, залучення громадян до участі в управлінні державними справами, ефективну взаємодію з інститутами громадянського суспільства, сприяє здійсненню громадського контролю за діяльністю Держпраці тощо;

б) інформаційні:

– забезпечує роботодавців і працівників інформацією та роз'ясненнями щодо ефективних засобів дотримання законодавства та запобігання можливим його порушенням;

– здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держпраці, її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

– організовує інформаційну та видавничу діяльність з питань, що належать до її компетенції;

– здійснює методологічне забезпечення державного контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення;

– проводить моніторинг у сфері оплати праці в частині своєчасної і не нижче визначеного державою мінімального розміру оплати праці тощо;

7) юрисдикційні:

– проводить: а) розслідування та веде облік аварій і нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, аналізує їх причини, готує пропозиції щодо запобігання таким аваріям і випадкам; б) технічне розслідування обставин та причин виникнення аварій, пов'язаних із використанням газу в побуті, а також видає за результатами таких розслідувань обов'язкові до виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами рішення; в) розслідування обставин та причин виникнення гострих і хронічних професійних захворювань та отруєнь;

– складає у випадках, передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення, розглядає справи про такі правопорушення і накладає адміністративні стягнення;

– зупиняє, припиняє, обмежує експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд,

приміщень та інших виробничих об'єктів, виготовлення та експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів виробництва, виконання певних робіт, у тому числі пов'язаних із користуванням надрами, застосуванням нових небезпечних речовин, реалізацію продукції шляхом видачі відповідного розпорядчого документа у передбачених законодавством випадках, а також анулює видані дозволи і ліцензії до усунення порушень, які створюють загрозу життю та здоров'ю працівників;

– накладає у випадках, передбачених законом, штрафи за порушення законодавства, невиконання розпоряджень посадових осіб Держпраці тощо;

8) погоджувальні:

– погоджує: а) ліквідацію та консервацію гірничих об'єктів або їх ділянок, споруд, пов'язаних із користуванням надрами, в установленому законодавством порядку; б) проекти технічних умов, інші документи на засоби праці та виробництва, технологічні процеси; в) проекти проведення дослідно-промислового видобування корисних копалин, проекти і щорічні плани їх видобування та переробки, а також проекти будівництва підземних споруд щодо додержання вимог Гірничого закону України, законодавства з промислової безпеки та охорони праці; г) проекти планів розвитку гірничих робіт щодо їх безпечного ведення, а також норм відбору, втрат корисних копалин на підприємствах, що видобувають тверді, рідкі та газоподібні корисні копалини; д) типові навчальні плани і програми навчальних дисциплін «Охорона праці», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі» та інших навчальних дисциплін, пов'язаних із зазначеною сферою; е) типові навчальні плани та програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці; є) проекти гірничих підприємств щодо запобігання шкідливому впливу гірничих робіт на життя та здоров'я населення, а також проекти захисту об'єктів, розташованих на гірничому відводі, від шкідливого впливу гірничих робіт під час опрацювання таких об'єктів гірничими роботами тощо;

9) дозвільно-ліцензійні:

– видає у передбачених законодавством випадках: а) ліцензії на виробництво вибухових матеріалів промислового призначення та контролює дотримання ліцензійних умов; б) дозволи на право проведення вибухових робіт та виготовлення засобів їх механізації; в) свідоцтва на придбання і зберігання вибухових матеріалів промислового призначення; г) дозволи на виконання робіт підвищеної

небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, контролює дотримання умов дії таких дозволів; д) гірничі відводи для розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, будівництва та експлуатації підземних споруд та інших цілей, не пов'язаних із видобуванням корисних копалин, та ряд інших функцій.

Держпраці надано такі основні права:

1) залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вчених, представників організацій роботодавців, профспілок та інших інститутів громадянського суспільства, а також підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Держпраці;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на неї завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані;

3) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, органів місцевого самоврядування, державною системою урядового зв'язку, іншими технічними засобами;

4) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;

5) безперешкодно проводити відповідно до вимог закону без попереднього повідомлення в будь-яку робочу годину доби перевірки виробничих, службових, адміністративних приміщень та об'єктів виробництва фізичних та юридичних осіб, які використовують найману працю та працю фізичних осіб, експлуатують машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки, та у разі виявлення фіксувати факти порушення законодавства, здійснення нагляду та контролю за додержанням якого віднесено до повноважень Держпраці;

6) безперешкодно без попереднього повідомлення проходити до будь-яких виробничих, службових, адміністративних приміщень юридичних осіб (включаючи їх структурні та відокремлені підрозділи, які не є юридичними особами) та фізичних осіб, які використовують найману працю;

7) проводити безперешкодно перевірки в адміністративних приміщеннях робочих органів виконавчих дирекцій Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного

соціального страхування України на випадок безробіття з питань призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення, передбачених загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб, ознайомлюватися під час проведення перевірок з відповідними інформацією, документами і матеріалами та отримувати від фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування необхідні для виконання повноважень Держпраці копії або витяги з документів;

8) одержувати від роботодавців і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки про результати проведення експертних обстежень, лабораторних досліджень умов праці, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань, звіти про рівень і стан виконання профілактичної роботи,

9) одержувати від посадових осіб центральних органів виконавчої влади, виконавчих органів міських рад міст обласного значення та сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад письмові пояснення щодо причин допущення порушень законодавства про працю та зайнятість населення;

10) надавати роботодавцю обов'язкові для розгляду рекомендації щодо внесення у відповідний строк до споруд, технологічних чи організаційних процесів змін, що необхідні для приведення таких процесів у відповідність із положеннями законодавства з питань охорони праці та гігієни праці і підвищення рівня захищеності працівників;

11) надавати посадовим особам центральних органів виконавчої влади, виконавчих органів міських рад міст обласного значення та сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад обов'язкові для виконання вимоги щодо усунення причин і умов неналежного виконання ними повноважень, нагляд за здійсненням яких віднесено до компетенції Держпраці;

12) залучати працівників правоохоронних органів до здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері, що належить до компетенції Держпраці;

13) заслуховувати звіти посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до компетенції Держпраці;

14) використовувати транспортні засоби спеціалізованого призначення, у тому числі із символікою Держпраці;

15) звертатися у передбачених законом випадках до суду;

16) вчиняти правочини, спрямовані на забезпечення реалізації повноважень, передбачених законом.

Державна служба України з питань праці є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрями державної політики, які реалізує Державна служба України з питань праці у своїй діяльності.

2. Які основні завдання покладено на Державну службу України з питань праці?

3. Якою є система та структура Державної служби України з питань праці?

4. Охарактеризуйте основні функції Державної служби України з питань праці.

5. Якими правами наділена Державна служба України з питань праці?

ГЛАВА 9

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ГЕОЛОГІЇ ТА НАДР УКРАЇНИ

Державна служба геології та надр України (Держгеонадра) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики та захисту довкілля і який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр²⁰⁴.

Основними завданнями Держгеонадр є:

1) реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;

2) внесення на розгляд міністра енергетики та захисту довкілля пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Для реалізації покладених завдань *Держгеонадра здійснює такі функції:*

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх міністрові енергетики та захисту довкілля;

2) здійснює функції замовника державного контракту з приросту запасів корисних копалин;

3) веде: а) державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин; б) державний баланс запасів корисних копалин; в) державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин; г) державний облік підземних вод та водного кадастру; д) каталог відомостей про геологічну інформацію;

4) формує державний резерв родовищ дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

²⁰⁴ Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1174 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-п> (дата звернення: 05.10.2019).

5) формує державний фонд родовищ корисних копалин та резерв цього фонду;

6) здійснює державну реєстрацію та веде облік робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр;

7) розробляє карти сейсмічного районування території України;

8) організовує і координує роботу з: а) обліку параметричних, пошукових, розвідувальних та експлуатаційних нафтових і газових свердловин; б) ведення єдиної інформаційної системи користування надрами; в) проведення моніторингу мінерально-сировинної бази, геологічного середовища та підземних вод;

9) видає в установленому порядку спеціальні дозволи на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами);

10) зупиняє та анулює в установленому порядку дію спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами), поновлює їх дію у разі зупинення;

11) здійснює переоформлення спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами), внесення до них змін та видачу дублікатів, продовжує строк дії спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами);

12) здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним їх використанням, зокрема за: 1) обґрунтованістю застосування методик і технологій, якістю, комплексністю, ефективністю робіт з геологічного вивчення надр; 2) виконанням рішень з питань методичного забезпечення проведення робіт з геологічного вивчення та використання надр; 3) дотриманням нормативів, стандартів та інших вимог щодо геологічного вивчення і використання надр, умов спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами) та угод про умови користування надрами (у тому числі угод про умови користування нафтогазоносними надрами); 4) повнотою вивчення геологічної будови надр, гірничо-технічних, інженерно-геологічних, геолого-екологічних та інших умов вивчення родовищ корисних копалин; 5) використанням технічних засобів і методів проведення робіт з геологічного вивчення надр, які виключають невикористані втрати корисних копалин і погіршення їх якості; 6) своєчасністю та відповідністю встановленим вимогам введення в експлуатацію розвіданих

родовищ корисних копалин; 7) дотриманням під час дослідно-промислової експлуатації родовищ корисних копалин технологій, які забезпечують необхідне їх вивчення, не знижуючи при цьому промислову цінність; 8) збереженням розвідувальних гірничих виробок і свердловин для розробки родовищ корисних копалин, збереженням геологічної документації, зразків порід, дублікатів проб, які можуть бути використані під час подальшого вивчення надр; 9) обґрунтованістю напрямів пошукових, розвідувальних та інших робіт з геологічного вивчення надр; 10) своєчасністю і правильністю державної реєстрації робіт з геологічного вивчення і використання надр, наявністю спеціальних дозволів на користування надрами і виконання передбачених ними умов; 11) повнотою і вірогідністю вихідних даних про кількість та якість запасів основних і спільно залягаючих корисних копалин і компонентів, що містяться в них, а також поданням підприємствами та організаціями звітних балансів запасів корисних копалин; 12) веденням обліку видобування нафти, газу та супутніх компонентів; 13) виконанням рішень Державної комісії по запасах корисних копалин надрокористувачами; 14) проведенням пошуково-розвідувальних та інших робіт з геологічного вивчення підземних вод; 15) відповідністю геологорозвідувальних робіт і наукових досліджень державним контрактам і замовленням, а також проєктам проведення таких робіт; 16) виконанням державних програм геологорозвідувальних робіт, геологічних завдань і замовлень;

13) складає у межах повноважень, передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення, розглядає справи про адміністративні правопорушення та накладає адміністративні стягнення;

14) проводить планові та позапланові перевірки надрокористувачів, за результатами яких (у разі виявлення порушень вимог законодавства) складає акти, видає обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення виявлених недоліків і порушень вимог законодавства;

15) здійснює державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами;

16) здійснює в установленому порядку контроль за ефективним і цільовим використанням коштів державного бюджету, що спрямовуються на геологічне вивчення надр;

17) забезпечує розвиток мінерально-сировинної бази, організацію геологічного, геофізичного, геохімічного, гідрогеологічного,

інженерно-геологічного та еколого-геологічного, сейсмічного вивчення надр, пошуку і розвідки корисних копалин на території України, у межах територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України;

18) виконує роботи із стандартизації, метрології, сертифікації у сфері геологічного вивчення, охорони та використання надр;

19) вирішує спори з питань користування надрами у порядку, встановленому законодавством;

20) організовує проведення державної експертизи звітів з геологічного вивчення надр;

21) організовує проведення державної експертизи та оцінки запасів і ресурсів корисних копалин, а також інших геологічних матеріалів;

22) затверджує пооб'єктні плани спеціалізованих підприємств, установ та організацій, які виконують геологорозвідувальні роботи за кошти державного бюджету на території України, вносить до зазначених планів у разі потреби зміни;

23) розпоряджається геологічною інформацією в установленому порядку;

24) затверджує в установленому порядку геолого-економічну оцінку запасів нафти і газу та супутніх компонентів;

25) здійснює проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, пов'язаних з розробленням та впровадженням у виробництво наукових і методичних основ прогнозування, пошук та розвідку родовищ корисних копалин, прогнозування змін геологічного середовища та інших потреб геологічного вивчення надр;

26) розробляє та вносить на розгляд міністра екології та природних ресурсів пропозиції щодо проєктів типових документів із планування, фінансування, проєктування і визначення кошторисної вартості геологорозвідувальних робіт, що виконуються за кошти державного бюджету;

27) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держгеонадр, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держгеонадр;

28) забезпечує міжнародне співробітництво з питань, що належать до компетенції Держгеонадр;

29) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Держгеонадр;

30) формує державне замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

31) організовує наукову, науково-технічну, інвестиційну, інформаційну, видавничу діяльність, сприяє створенню і впровадженню сучасних інформаційних технологій та комп'ютерних мереж у відповідній сфері;

32) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Держгеонадра для виконання своїх завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);

2) одержувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на Держгеонадра завдань і функцій;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції Держгеонадр;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) вживати заходів до припинення всіх видів робіт з геологічного вивчення та використання надр, що проводяться з порушенням стандартів та правил і можуть спричинити псування родовищ, істотне зниження ефективності робіт або призвести до значних збитків;

6) вживати заходів до зупинення діяльності підприємств, установ та організацій, що здійснюють геологічне вивчення та використання надр (у тому числі нафтогазоносних) без спеціальних дозволів на користування надрами або з порушенням умов, передбачених такими дозволами;

7) давати під час здійснення державного контролю за проведенням робіт з геологічного вивчення та раціонального і ефективного використання надр обов'язкові для виконання приписи щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства під час проведення зазначених робіт.

Держгеонадра здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Очолює її голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра

України, внесеним на підставі пропозицій міністра екології та природних ресурсів. Гранична чисельність державних службовців та працівників Держгеонадр також затверджується Кабінетом Міністрів України.

Структуру апарату Держгеонадр затверджує голова Служби за погодженням із міністром енергетики та захисту довкілля.

У процесі виконання покладених на неї завдань Держгеонадра взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, підприємствами, установами та організаціями.

Державна служба геології та надр України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Питання для самоконтролю

1. Яким правовим статусом наділена Державна служба геології та надр України?
2. Яка структура Державної служби геології та надр України?
3. Які завдання покладено на Державну службу геології та надр України?
4. Які повноваження має Державна служба геології та надр України?
5. З ким взаємодіє Державна служба геології та надр України?

ГЛАВА 10

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ
ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ

*Державна служба
України з питань без-
печності харчових про-
дуктів та захисту спо-*

живачів (Держпродспоживслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення (крім виконання функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), з контролю за цінами, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), реєстрації та обліку машин в агропромисловому комплексі, державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері, за якістю зерна та продуктів його переробки, державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованого організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності, здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування²⁰⁵.

²⁰⁵ Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету

Гранична чисельність державних службовців та працівників Держпродспоживслужби затверджується Кабінетом Міністрів України. Очолює Службу голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Структуру апарату затверджує її голова за погодженням із міністром розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Основними завданнями Держпродспоживслужби є:

1) реалізація державної політики у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення (крім виконання функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), з контролю за цінами, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), реєстрації та обліку машин в агропромисловому комплексі, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і реклами в цій сфері;

2) здійснення відповідно до закону державного ветеринарно-санітарного контролю, державного нагляду (контролю) за дотриманням санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення (крім виконання функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), за здоров'ям та благополуччям тварин, безпечністю та окремими показниками якості харчових продуктів, неїстівних продуктів тваринного походження, репродуктивним матеріалом, племінною справою у тваринництві, біологічними продуктами, патологічним матеріалом, ветеринарними препаратами, субстанціями, кормовими добавками, преміксами,

Міністрів України від 02.09.2015 № 667 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п> (дата звернення: 05.10.2019).

кормами та іншими об'єктами санітарних заходів, застосуванням санітарних та ветеринарно-санітарних заходів, профілактичних і протиепідемічних заходів щодо охорони в межах компетенції території України від проникнення хвороб людей, тварин та рослин з території інших держав або карантинних зон, за дотриманням вимог законодавства у сфері насінництва та розсадництва, дотриманням законодавства про захист прав споживачів, законодавства про рекламу в частині захисту прав споживачів реклами, законодавства щодо зберігання, транспортування, торгівлі та застосування засобів захисту рослин, показників вмісту шкідливих для здоров'я людини речовин та інгредієнтів у тютюнових виробах, які реалізуються на території України, за дотриманням вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, у сфері охорони прав на сорти рослин, у сфері туризму та курортів, за якістю зерна та продуктів його переробки, за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності, за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, перевезення, зберігання, реалізацію органічної продукції (сировини);

- 3) здійснення контролю за виконанням фітосанітарних заходів;
- 4) здійснення ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності;
- 5) здійснення метрологічного нагляду;
- 6) здійснення в межах компетенції контролю за факторами середовища життєдіяльності людини, що мають шкідливий вплив на здоров'я населення.

Держпродспоживслужба здійснює такі основні функції:

– у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів та кормів, санітарного та епідемічного благополуччя населення, державного нагляду (контролю) за дотриманням санітарного законодавства, карантину та захисту рослин, пестицидів та агрохімікатів: а) організовує, здійснює у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо: безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; дотримання вимог санітарного законодавства;

здоров'я та благополуччя тварин тощо; б) готує подання до Кабінету Міністрів України про запровадження або скасування карантинного режиму; в) подає в установленому порядку пропозиції щодо обмеження або заборони в'їзду на територію України її громадян, іноземців та осіб без громадянства, експорту, імпорту, транзиту вантажів і товарів з держав або регіонів у зв'язку з неблагополучною епідемічною ситуацією на їх території; г) проводить державну санітарно-епідеміологічну експертизу, видає за результатами її проведення відповідні висновки; д) здійснює у межах компетенції контроль за усуненням причин і умов виникнення та поширення інфекційних, масових неінфекційних захворювань, отруєнь та радіаційних уражень людей;

– у сфері насінництва та розсадництва: а) здійснює сертифікацію насіння і садивного матеріалу; б) видає підтвердження для ввезення в Україну насіння і садивного матеріалу сортів рослин для селекційних, дослідних робіт і експонування; в) веде Державний реєстр виробників насіння і садивного матеріалу; г) веде Реєстр сертифікатів на насіння та / або садивний матеріал; д) здійснює атестацію суб'єктів насінництва та розсадництва для надання права на виробництво та реалізацію насіння і садивного матеріалу; е) проводить експертизу проектно-кошторисної документації на створення та зрошення насаджень плодкових, ягідних, горіхоплідних, малопоширених культур, винограду, хмелю та інших багаторічних насаджень; є) здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства у сфері насінництва та розсадництва; ж) забезпечує здійснення контролю за виробництвом, розмноженням, збереженням, реалізацією та використанням насіння і садивного матеріалу, поліпшенням їх сортових, посівних і врожайних якостей;

– у сфері охорони прав на сорти рослин організовує та здійснює державний нагляд (контроль) за: а) дотриманням юридичними особами вимог законодавства з охорони прав на сорти рослин у сфері виробництва, використання, зберігання, реалізації та розмноження садивного матеріалу сортів рослин; б) збереженістю сортів рослин, реєстрацією ліцензійних договорів на їх використання та виплатою авторської винагороди; в) веденням первинного насінництва власниками майнових прав інтелектуальної власності та підтримувачами сортів рослин; г) набуттям прав на сорти рослин та їх реєстрацією; д) ввезенням в Україну садивного матеріалу (насіння) незареєстрованих в Україні сортів рослин; е) дотриманням особистого немайнового права авторства на сорт, майнового права власника

сорт, права попереднього користування і права при відновленні прав на сорт, права на поширення сорту в Україні, прав автора сорту в разі відмови власника від майнового права на сорт, порядку вивезення з України посадкового матеріалу (насіння) сортів рослин, що містять об'єкт інтелектуальної власності, вимог угоди, укладеної між роботодавцем та автором сорту щодо виплати справедливої винагороди;

– у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства про захист прав споживачів (у тому числі споживачів виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння): а) перевіряє додержання суб'єктами господарювання, які провадять діяльність у сфері торгівлі і послуг, вимог законодавства про захист прав споживачів, а також правил торгівлі та надання послуг; б) проводить контрольні перевірки правильності розрахунків із споживачами за реалізовану продукцію відповідно до закону; в) накладає на суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг, у тому числі ресторанного господарства, стягнення за порушення законодавства про захист прав споживачів; г) передає матеріали перевірок на дії осіб, що містять ознаки кримінального правопорушення, органам досудового розслідування;

– у сфері здійснення державного ринкового нагляду: а) організовує розроблення проєктів секторальних планів ринкового нагляду, затверджує секторальні плани ринкового нагляду, здійснює моніторинг виконання та перегляд таких планів; б) здійснює відповідно до законодавства моніторинг причин і кількості звернень споживачів (користувачів) про захист їх права на безпечність продукції, причин і кількості нещасних випадків та випадків заподіяння шкоди здоров'ю людей внаслідок споживання продукції (користування нею); в) проводить перевірки характеристик продукції, в тому числі відбирає зразки продукції та забезпечує проведення їх експертизи (випробування) тощо;

– у сфері здійснення метрологічного нагляду: а) перевіряє діяльність суб'єктів господарювання щодо додержання ними метрологічних вимог; б) подає законодавчо регульовані засоби вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, для інспекційної повірки у випадках, передбачених законодавством; в) перевіряє кількість фасованого товару в упаковках під час його фасування та продажу.

Окрім того, Держспродспоживслужба у межах наданих повноважень:

– здійснює контроль за дотриманням законодавства про рекламу в частині захисту прав споживачів реклами, приймає рішення

про визнання реклами недобросовісною, прихованою, про визнання порівняння в рекламі неправомірним з одночасним зупиненням її розповсюдження;

– застосовує фінансові санкції до суб'єктів господарювання за порушення законодавства про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення;

– розробляє у межах повноважень, передбачених законом, галузеві та міжгалузеві програми науково-дослідних робіт;

– у межах повноважень, передбачених законом, складає протоколи та розглядає справи про правопорушення;

– організовує в межах компетенції науково-технічне та інше інформування міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, навчальних закладів та науково-дослідних установ Держпродспоживслужби;

– здійснює представництво інтересів України у міжнародних організаціях відповідно до своєї компетенції, зокрема Міжнародній асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА), в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), у Міжнародній раді по зерну, а також бере участь у роботі відповідних комітетів Світової організації торгівлі, Міжнародного епізоотичного бюро, Міжнародної конвенції захисту рослин, Європейської та Середземноморської організації захисту рослин, Комісії з Кодексу Аліментаріус, інших міжнародних організацій з питань, що належать до компетенції Держпродспоживслужби;

– здійснює інші повноваження, визначені законом.

Держпродспоживслужба для виконання своїх завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до участі у проведенні карантинних заходів, наданні практичної допомоги в організації і здійсненні контролю та нагляду за виконанням ветеринарно-санітарних заходів, вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій;

2) безперешкодного доступу у межах повноважень, передбачених законом, до потужностей та інших об'єктів державного нагляду (контролю);

3) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно

від форми власності, їх посадових осіб, а також громадян та громадських об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань і функцій, у тому числі з метою планування здійснення заходів державного нагляду (контролю);

4) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;

5) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів та органів місцевого самоврядування, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

6) засновувати в установленому порядку засоби масової інформації;

7) обмежувати, забороняти, тимчасово припиняти діяльність, вживати відповідно до закону інших заходів реагування, у тому числі обмежувати або забороняти ввезення (пересилання) на митну територію України, перевезення через митну територію України (транзит) живих тварин, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, патологічного матеріалу, кормів, засобів ветеринарної медицини, засобів догляду за тваринами, неїстівних продуктів тваринного походження та харчових продуктів;

8) здійснювати заходи державного нагляду (контролю) відповідно до закону;

9) вимагати відповідно до закону від суб'єктів господарювання усунення виявлених порушень;

10) вживати у межах повноважень, передбачених законом, заходів до усунення порушень вимог закону і притягнення винних у таких порушеннях осіб до відповідальності відповідно до закону;

11) забороняти експлуатацію машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу, якщо їх технічний стан не відповідає вимогам нормативних документів щодо показників якості, технологічності та безпечності, охорони праці та охорони навколишнього природного середовища та якщо вони загрожують життю і здоров'ю працівників чи створюють можливість виникнення аварії;

12) зупиняти машини для перевірки технічного стану в разі наявності ознак, що свідчать про їх технічну несправність;

13) одержувати від посадових осіб та громадян, які мають у власності машини та інші технічні засоби для агропромислового комплексу, документи, необхідні для вирішення питань, що належать до їх компетенції;

14) перевіряти наявність у трактористів-машиністів документів на право користування і керування машинами;

15) робити у передбачених законодавством випадках трактористам-машиністам попередження, а в разі грубого порушення правил техніки безпеки та дорожнього руху – порушувати питання про позбавлення їх права керування машинами;

16) вимагати припинення дій, що перешкоджають здійсненню державного технічного нагляду;

17) складати в установлених законом випадках протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати відповідно до закону справи про адміністративні правопорушення і приймати за результатами розгляду рішення про накладення штрафів та застосування інших санкцій, передбачених законом;

18) викликати громадян для одержання усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними вимог законодавства у сфері експлуатації машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу;

19) використовувати технічні прилади, призначені для перевірки технічного стану машин;

20) фіксувати процес здійснення планового (позапланового) заходу чи кожен окрему дію за допомогою засобів аудіо- та відеотехніки;

21) призначати проведення експертизи, технічної діагностики машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу, одержувати пояснення, довідки, документи, матеріали, відомості з питань, що виникають під час здійснення державного технічного нагляду;

22) залучати в установленому порядку незалежних експертів і спеціалізовані організації для проведення перевірок та підготовки висновків з питань, що належать до їх компетенції;

23) брати в установленому порядку участь у роботі комісій з розслідування причин і наслідків аварій, що сталися під час експлуатації машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу;

24) передавати правоохоронним органам акти перевірок та інші матеріали з питань, що належать до їх компетенції.

Загалом ***Держспродспоживслужба здійснює свої повноваження безпосередньо та через свої територіальні органи.*** Зокрема, під час виконання покладених на неї завдань Служба взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними

органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також з підприємствами, установами та організаціями.

Держпродспоживслужба є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Питання для самоконтролю

1. За якими основними напрямками Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів реалізує державну політику?

2. Ким затверджується гранична чисельність державних службовців та працівників Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів?

3. Перерахуйте основні завдання Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

4. Які функції виконує Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів?

5. Якими правами наділена Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів?

Розділ 5

ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ

ГЛАВА 1

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – це посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції²⁰⁶.

Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами;

3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

²⁰⁶ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 05.10.2019).

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Його діяльність доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відмінняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Повноваження Уповноваженого починаються з моменту складення ним присяги. Вони не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Зокрема, він має печатку із зображенням малого Державного Герба України та своїм найменуванням.

Уповноважений має право:

1) невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами;

2) бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів;

3) звертатися до Конституційного Суду України з поданням: а) про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини і громадянина; б) про офіційне тлумачення Конституції України;

4) вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина;

5) безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях;

6) на ознайомлення з документами, у тому числі тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, та отримання їх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування,

об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться в судах. Доступ до інформації з обмеженим доступом здійснюється в порядку, встановленому законом;

7) вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків;

8) запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються за справою;

9) відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування такі місця: а) місця, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, в тому числі ізолятори тимчасового тримання, кімнати для затриманих та доставлених чергових частин органів Національної поліції, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, кімнати для перебування тимчасово затриманих військовослужбовців, слідчі ізолятори, арештні доми, кримінально-виконавчі установи, приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони, спеціальні приймальники для тримання осіб, підданих адміністративному арешту, міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти органів Національної поліції, спеціалізовані автомобілі (у тому числі спеціалізовані автомобілі з конвоєм), приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування; б) психіатричні заклади; в) пункти тимчасового розміщення біженців; г) приміщення для транзитних пасажирів у пунктах пропуску через державний кордон; д) будинки дитини, дитячі будинки-інтернати, притулки для дітей, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри соціально-психологічної реабілітації дітей; е) психоневрологічні інтернати; є) геріатричні пансіонати, будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю;

ж) пансіонати для ветеранів війни і праці; з) соціально-реабілітаційні центри. Наведений перелік не є вичерпним;

10) опитувати осіб, які перебувають у перерахованих вище місцях, та отримувати інформацію стосовно поведження з цими особами і умов їх тримання;

11) бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим;

12) з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку: а) звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами (заявами, клопотаннями (поданнями)); б) вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду; в) ініціювати незалежно від його участі у судовому провадженні перегляд судових рішень;

13) направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів;

14) перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, в тому числі тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, здійснюють виконання судових рішень, вносити в установленому порядку пропозиції щодо поліпшення діяльності таких органів у цій сфері;

15) здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та здійснювати інші повноваження, визначені законом.

Уповноважений зобов'язаний додержуватися Конституції України і законів України, інших правових актів, прав та охоронюваних законом інтересів людини і громадянина, забезпечувати виконання покладених на нього функцій та повною мірою використовувати надані йому права. Окрім того, він зобов'язаний зберігати конфіденційну інформацію. Це зобов'язання діє і після припинення його повноважень. А в разі розголошення таких відомостей Уповноважений несе відповідальність у встановленому законодавством порядку. Додатково Уповноважений не має права розголошувати отримані

відомості про особисте життя заявника та інших причетних до заяви осіб без їхньої згоди.

Актами реагування Уповноваженого щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина є:

- конституційне подання Уповноваженого;
- подання Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб.

Конституційним поданням Уповноваженого відповідно є акт реагування до Конституційного Суду України щодо вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційності) закону України чи іншого правового акту Верховної Ради України, акту Президента України та Кабінету Міністрів України, правового акту Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України.

А подання Уповноваженого, у свою чергу, є акт, який вноситься Уповноваженим до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовим і службовим особам для вжиття відповідних заходів у місячний строк щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина.

Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб у діяльність Уповноваженого забороняється. Він не зобов'язаний давати пояснення по суті справ, які закінчені або перебувають у його провадженні. Додатково Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснено Уповноваженому лише Генеральним прокурором. За порушення законодавства щодо гарантій діяльності Уповноваженого, його представників та працівників секретаріату винні особи притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством.

Відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність Уповноваженого з метою протидії тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Питання для самоконтролю

1. Хто є Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини?
2. Якою є мета парламентського контролю, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини?
3. Яким правовим статусом наділений Уповноважений Верховної Ради України з прав людини?
4. Охарактеризуйте повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
5. Що є актами реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини?

ГЛАВА 2. УПОВНОВАЖЕНИЙ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ З ПРАВ ДИТИНИ

Уповноважений Президента України з прав дитини забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері²⁰⁷.

Уповноважений здійснює свою діяльність на основі **принципів** гуманності, неупередженості, об'єктивності, доступності та конфіденційності.

Основними завданнями його діяльності є:

1) постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини;

2) внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проєктів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини;

3) здійснення заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини, інформування громадськості про такі заходи та їх результати;

4) підготовка заходів за участю Президента України, у тому числі міжнародного характеру, з питань, що стосуються дітей;

5) здійснення заходів щодо налагодження взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту прав та законних інтересів дитини.

Уповноважений відповідно до покладених на нього завдань має право:

1) аналізувати та узагальнювати практику застосування законодавства з питань забезпечення та захисту прав і законних інтересів дитини, брати у встановленому порядку участь в опрацюванні проєктів законів, актів Президента України з цих питань;

²⁰⁷ Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11.08.2011 № 811/2011 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011> (дата звернення: 05.10.2019).

2) аналізувати становище дітей в Україні, дотримання їх конституційних прав, вносити центральним та місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав і законних інтересів дитини;

3) відвідувати в установленому порядку спеціальні установи для дітей, заклади соціального захисту дітей та інші заклади, в яких перебувають діти, у тому числі місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи виконання покарань, психіатричні заклади, спеціальні навчально-виховні установи, опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію про умови їх тримання;

4) звертатися до державних органів щодо сприяння вирішенню питань, віднесених до компетенції Уповноваженого;

5) запитувати та одержувати в установленому порядку від структурних підрозділів Офісу Президента України, консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, утворених Президентом України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій необхідні інформацію, документи і матеріали, у тому числі з обмеженим доступом, з питань, що належать до компетенції Уповноваженого;

6) залучати в разі потреби в установленому порядку до опрацювання окремих питань представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також експертів, учених та фахівців, у тому числі на договірній основі;

7) брати в установленому порядку участь у засіданнях державних органів з питань, що належать до компетенції Уповноваженого;

8) звертатися до державних органів, у тому числі правоохоронних, з питань відновлення порушених прав та законних інтересів дитини, щодо виявлених фактів порушень прав та законних інтересів дитини, а також щодо притягнення в установленому порядку до відповідальності посадових осіб, винних у таких порушеннях;

9) вивчати в установленому порядку стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах для дітей і закладах соціального захисту дітей, стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах;

10) сприяти впровадженню громадського контролю за дотриманням прав та законних інтересів дітей в дитячих закладах, закладах соціального захисту дітей;

11) взаємодіяти з організаціями, у тому числі міжнародними, з питань захисту прав та законних інтересів дитини;

12) надавати громадянам, зокрема дітям, консультації про права дитини, способи їх реалізації та захисту;

13) звертатися до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з пропозиціями щодо поліпшення умов проживання, виховання та захисту дітей, оптимізації мережі закладів для дітей; можливих дій в інтересах дитини;

14) брати в установленому порядку участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, утворених Президентом України;

15) сприяти реалізації громадських програм і проектів соціального спрямування з метою забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів дітей.

Забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини здійснюється відповідним структурним підрозділом Офісу Президента України. Додатково для надання консультативної допомоги Уповноваженому може створюватися в установленому порядку громадська консультативна рада з питань захисту прав дитини на правах робочої групи Офісу Президента України.

Питання для самоконтролю

1. Хто є Уповноваженим Президента України з прав дитини?
2. Які основні принципи діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини?
3. Які завдання виконує Уповноважений Президента України з прав дитини?
4. Якими правами наділений Уповноважений Президента України з прав дитини?
5. Хто сприяє діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини?

ГЛАВА 3

АДВОКАТУРА

Адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законодавством²⁰⁸. Вона є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. А здійснюють вони свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності).

З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування. Органи адвокатського самоврядування об'єднує **Національна асоціація адвокатів України**.

Національна асоціація адвокатів України.

Видами адвокатської діяльності є:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

²⁰⁸ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 05.10.2019).

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань. Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Під час здійснення адвокатської діяльності **адвокат має право** вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом про адвокатуру та адвокатську діяльність та іншими законами.

При цьому під час здійснення адвокатської діяльності **адвокат зобов'язаний**:

1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

Адвокату забороняється:

1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта;

2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;

3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта;

4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом.

Додатково адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами, зокрема:

1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативного-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебувають під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання у правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону;

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані

дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.

Питання для самоконтролю

1. Яким є правовий статус адвокатури?
2. Які форми адвокатської діяльності Вам відомі?
3. Перелічіть види адвокатської діяльності.
4. Якими правами та обов'язками наділений адвокат?
5. Які існують заборони в адвокатській діяльності?
6. Які Ви можете назвати гарантії професійної діяльності адвоката?

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законодавством.

Адміністративне керівництво Національною гвардією України – це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Національної гвардії, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності.

Апеляція (лат. appellatio – звернення) – оскарження судового рішення суду нижчої інстанції перед вищою.

Військово-політичне керівництво Національною гвардією України – це діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності Національної гвардії, політичних та стратегічних цілей, принципів і напрямів її розвитку.

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Державна прикордонна служба України – це правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Державна служба геології та надр України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики та захисту довкілля і який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є основним центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації

наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної і техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, та гідрометеорологічної діяльності.

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини тощо.

Державна служба України з питань праці – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства і який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб.

Єдина державна система цивільного захисту – це сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій передбачає підготовку та реалізацію заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінювання ступенів ризику, завчасне реагування на події, що становлять загрозу виникнення надзвичайних ситуацій для запобігання лиху чи пом'якшення його можливих наслідків.

Збори суддів – це зібрання суддів відповідного суду, на якому обговорюються питання внутрішньої діяльності цього суду та приймаються колективні рішення з обговорюваних питань.

Касація (лат. *cassatio* – скасування) – перевірка судом касаційної інстанції законності та обґрунтованості вироків і рішень суду, що набрали законної сили (тобто пройшли стадію апеляції).

Кошторис поліції є її основний плановий фінансовий документ, яким на бюджетний період установлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання поліцією своїх функцій і досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Місцевий суд – це суд першої інстанції, який здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій – це спеціальне об'єднання аварійно-рятувальних та інших формувань (підрозділів), органів управління такими формуваннями, підпорядковане Департаменту реагування на надзвичайні ситуації.

Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції.

Прокуратура України – це самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, які передбачено законом.

Рада суддів України – це вищий орган суддівського самоврядування, який діє як виконавчий орган зібрання суддів відповідного суду, на якому обговорюються питання внутрішньої діяльності цього суду та приймаються колективні рішення з обговорюваних питань.

Реагування на надзвичайні ситуації – це скоординовані дії підрозділів Єдиної державної системи цивільного захисту щодо

реалізації планів локалізації та ліквідації аварій (катастроф) для усунення загрози життю та здоров'ю людей, надання невідкладної допомоги потерпілим.

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Служба цивільного захисту є державною службою особливого характеру, яка забезпечує пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, вживає заходів до запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Суд першої інстанції – суд, який розглядає справу з самого початку, безпосередньо досліджує докази і виносить судові рішення) по суті цієї справи.

Судова інстанція (від лат. *instantia* – безпосередня близькість) – це ланка в системі супідрядних судових органів.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – посадова особа, що здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Уповноважений Президента України з прав дитини – посадова особа, яка забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері.

Функції прокуратури – це вид діяльності її органів, який зумовлюється соціальним призначенням прокуратури, вираженим у її меті, характеризується визначенням предметом ведення та спрямування на досягнення певної мети і вирішення завдань, пов'язаних з використанням органами прокуратури визначених Конституцією та законами України повноважень і правових засобів.

Цивільний захист – це система заходів (організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних тощо), яких вживають центральні і місцеві органи виконавчої влади та підпорядковані їм сили, підприємства, установи та організації для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, що загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період.

Штатний розпис поліції – це офіційний організаційно-розпорядчий документ, що відображає структуру поліції, чисельність підрозділів, відділів, кількість співробітників, а також розмір їхньої заробітної плати. Крім того, цей документ може включати в себе також облік усіх можливих додаткових виплат співробітникам – премій, компенсацій тощо залежно від займаної посади.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВАСУ – Вищий антикорупційний суд України
ВККСУ – Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВРП – Вища рада правосуддя
ДБР – Державне бюро розслідувань
Державіаслужба – Державна авіаційна служба України
Держархбудінспекція – Державна архітектурно-будівельна інспекція України
Держатомрегулювання – Державна інспекція ядерного регулювання України
Держгеонадра – Державна служба геології та надр України
Держенергонагляд – Державна інспекція енергетичного нагляду України
Держлісагенство – Державне лісове агенство
Держлісоохорона – Державна лісова охорона
Держмитслужба – Державна митна служба України
Держпраці – Державна служба України з питань праці.
Держпродспоживслужба – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів
Держрибагенство – Державного агентства рибного господарства України
Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України
Держекоінспекція – Державна екологічна інспекція України
Державна охорона – Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб
ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба
ДМС України – Державна міграційна служба України
ДПС – Державна податкова служба України
ДПСУ – Державна прикордонна служба України
ДРС – Державна регуляторна служба України
ДСАУ – Державна судова адміністрація України
ДСНС України – Державна служба з надзвичайних ситуацій
ЄСЦЗ – Єдина державна система цивільного захисту
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
Мін'юст – Міністерство юстиції України
Мінфін – Міністерства фінансів України
Національне бюро (НАБУ) – Національне антикорупційне бюро України
Національне агентство (НАЗК) – Національне агентство з питань запобігання корупції
НГУ – Національна гвардія України
ОР СЦЗ – Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій
Поліція – Національна поліція України
ПТРБ – Пункти тимчасового розміщення біженців
ПФР – підрозділу фінансової розвідки
СБУ – Служба безпеки України
СІЗО – слідчий ізолятор
Служба правопорядку – Військова служба правопорядку у Збройних Силах України
УДО – *Управління державної охорони України*
Укртрансбезпека – Державна служба України з безпеки на транспорті

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

3. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лют. 2018 р. № 77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-п>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листоп. 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

5. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 6 лип. 2017 р. № 570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

7. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

8. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення : від 3 берез. 1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.

9. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

12. Методичні рекомендації з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту : затв. Рішенням Рахункової палати від 22 верес. 2015 р. № 5-5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arg_6.pdf.

13. Питання головного органу військового управління Національної гвардії України : Указ Президента України від 28 берез. 2014 р. № 346/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2014>.

14. Питання присвоєння спеціальних звань начальницького складу та співвідношення між військовими (спеціальними) званнями, класними чинами та спеціальними званнями Державного бюро розслідувань : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 січ. 2020 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-2020-п>.

15. Питання реформування органів внутрішніх справ України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2014 р. № 1118-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-р>.

16. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини : Указ Президента України від 11 серп. 2011 р. № 811/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.

17. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>.

18. Положення про Державну судову адміністрацію України : Рішення Вищої ради правосуддя від 17 січ. 2019 р. № 141/0/15-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19>.

19. Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України : затв. Наказом М-ва аграрної політики та продовольства України від 19 січ. 2012 р. № 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12>.

20. Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ

М-ва юстиції України від 26 груд. 2018 р. № 4091/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-18>.

21. Порядок особистого прийому громадян у Рахунковій палаті : затв. Наказом Голови Рахункової палати від 25 лют. 2019 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_2.pdf.

22. Порядок складання сертифікатів незалежності : затв. Рішенням Рахункової палати від 29 січ. 2019 р. № 3-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_3.pdf.

23. Правила професійної етики посадових осіб Рахункової палати : затв. Рішенням Рахункової палати від 10 листоп. 2015 р. № 8-6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_4.pdf.

24. Про автомобільний транспорт : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2344-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>.

25. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

26. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

27. Про визначення представників Верховної Ради України у складі комісії з проведення конкурсу на зайняття адміністративних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі : Постанова Верховної Ради України від 17 верес. 2015 р. № 707-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/707-19>.

28. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16 трав. 1995 р. № 162/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр>.

29. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 черв. 2018 р. № 2447-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

30. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

31. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. №1777-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

32. Про Державну кримінально-виконавчу службу : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2713-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.

33. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 берез. 1998 р. № 160/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>.

34. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

35. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 21 берез. 2017 р. № 1965-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19>.

36. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

37. Про джерела фінансування органів державної влади : Закон України від 30 черв. 1999 р. № 783-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-14>.

38. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11 січ. 2000 р. № 1370-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14>.

39. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

40. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

41. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

42. Про затвердження Вимог та умов безпеки (ліцензійних умов) провадження діяльності з виробництва джерел іонізуючого випромінювання : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 13 серп. 2015 р. № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-15>.

43. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні

події : Наказ МВС України від 22 серп. 2016 р. № 859 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16>.

44. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських : Наказ МВС України від 17 листоп. 2015 р. № 1465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15>.

45. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною архітектурно-будівельною інспекцією : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2018 р. № 904 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-2018-п>.

46. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 берез. 2017 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2017-п>.

47. Про затвердження організаційної структури Державного бюро розслідувань : Указ Президента України від 5 лют. 2020 р. № 41/2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/412020-32269>.

48. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовт. 2014 р. № 533 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-п>.

49. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України : Наказ МВС України від 16 черв. 2014 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-14>.

50. Про затвердження Положення про Генеральну інспекцію Генеральної прокуратури України : Наказ Ген. прокуратури України від 20 трав. 2019 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=206572.

51. Про затвердження Положення про державного інспектора з авіаційного нагляду у Державній авіаційній службі України : Наказ М-ва транспорту та зв'язку України від 9 лют. 2010 р. № 68

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0307-10>.

52. Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовт. 2014 р. № 520 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/520-2014-п>.

53. Про затвердження Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 лип. 2014 р. № 294 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2014-п>.

54. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2017 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п>.

55. Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п>.

56. Про затвердження Положення про державну лісову охорону : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2009 р. № 976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-п>.

57. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 360 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-п>.

58. Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-п>.

59. Про затвердження Положення про Державну службу України з безпеки на транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2015 р. № 103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2015-п>.

60. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1052 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п>.

61. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів :

Постанова Кабінету Міністрів України від 2 верес. 2015 р. № 667 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п>.

62. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2015 р. № 96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п>.

63. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січ. 2014 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п>.

64. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листоп. 2018 р. № 1024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-п>.

65. Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України : Наказ МВС України від 20 груд. 2018 р. № 1036 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-19>.

66. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248608057>.

67. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лип. 2014 р. № 228 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п>.

68. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248607704>.

69. Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Наказ МВС України від 3 лип. 2014 р. № 631 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14>.

70. Про затвердження Положення про орган військового управління оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України : Наказ МВС України від 16 лип. 2014 р. № 681

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0890-14>.

71. Про затвердження Положення про перелік документів, що подаються експлуатуючою організацією для отримання ліцензії на провадження діяльності на окремому етапі життєвого циклу ядерної установки : наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 28 січ. 2015 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-15>.

72. Про затвердження Положення про перелік та вимоги щодо форми та змісту документів, що подаються для отримання ліцензії на провадження окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії : наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 6 серп. 2012 р. № 153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-12>.

73. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії» : Наказ МВС України від 26 листоп. 2018 р. № 958 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1436-18>.

74. Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лип. 2013 р. № 593 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/593-2013-п>.

75. Про затвердження Положення про пункти тимчасового розміщення біженців : Наказ МВС України від 14 черв. 2018 р. № 503 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0788-18>.

76. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : Наказ Ген. прокуратури України від 12 квіт. 2016 р. № 149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=198845.

77. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2019 р. № 227 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п>.

78. Про затвердження Порядку видачі дозволів на використання земель і водойм, розташованих в санітарно-захисній зоні ядерної установки, об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними

відходами, уранового об'єкта : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 16 січ. 2012 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0181-12>.

79. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України : Наказ МВС України від 15 квіт. 2016 р. № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16>.

80. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : Наказ МВС України від 10 серп. 2016 р. № 773 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16>.

81. Про затвердження Порядку складання Присяги працівника поліції : Наказ МВС України від 9 листоп. 2015 р. № 1453 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-15>.

82. Про затвердження Умов та порядку видачі ліцензій на провадження діяльності посадових осіб експлуатуючої організації : Наказ Держ. інспекції ядерного регулювання України від 28 груд. 2011 р. № 195 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-12>.

83. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

84. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2536-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

85. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 берез. 2015 р. № 222-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

86. Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 груд. 2007 р. № 1396 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2007-п>.

87. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1698-18>.

88. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

89. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

90. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

91. Про нотаріат : Закон України від 2 верес. 1993 р. № 3425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

92. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

93. Про однострій поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2015 р. № 823 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-п>.

94. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

95. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2014 р. № 442 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>.

96. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

97. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

98. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

99. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>.

100. Про прилеглу зону України : Закон України від 6 груд. 2018 р. № 2641-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641-19>.

101. Про пробацію : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

102. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

103. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

104. Про Рахункову палату : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 576-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.

105. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.

106. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квіт. 2017 р. № 2019-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>.

107. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22 берез. 2001 р. № 2331-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>.

108. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

109. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

110. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 лип. 2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

111. Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 черв. 2017 р. № 398-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250071205>.

112. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 482-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p>.

113. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 1023-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-р>.

114. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

115. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29 верес. 2017 р. № 299/2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>.

116. Про утворення Національної поліції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 верес. 2015 р. № 641 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2015-п>.

117. Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2015 р. № 730 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2015-п>.

118. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

119. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

120. Регламент Рахункової палати : затв. Рішенням Рахункової палати від 28 серп. 2018 р. № 22-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/About/RegulatoryDoc/arp_1.pdf.

121. Рекомендації FATF міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення : прийм. 8–12 груд. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf.

НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України. Особлива частина. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Золота миля, 2013. – 840 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.]. – Вид. 2-ге. – Херсон : Олді-Плюс, 2019. – 520 с.
3. Блажівський Є. Функції прокуратури України: відповідність європейським стандартам / Є. Блажівський // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 1. – С. 21–28.
4. Бородін І. Л. Адміністративне право України : підручник / І. Л. Бородін ; Нац. авіац. ун-т. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2019. – 547 с.
5. Георгієвський Ю. В. Компетенція органів публічної влади: теорія і практика застосування : монографія / Ю. В. Георгієвський. – Київ : Логос, 2015. – 345 с.
6. Гусаров С. М. Деякі питання оптимізації структури Національної поліції України / С. М. Гусаров // Наше право. – 2017. – № 1. – С. 27–32.
7. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні : монографія / С. М. Гусаров ; [за заг. ред. О. М. Бандурки]. – Харків : Золота миля, 2014. – 412 с.
8. Гусаров С. М. Міра покарання: деякі проблеми визначення й встановлення в кримінальному праві України / С. М. Гусаров, О. О. Житний // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2019. – Вип. 27. – С. 78–87.
9. Гусаров С. М. Правозастосовна діяльність в Україні : монографія / С. М. Гусаров. – Харків : Золота миля, 2015. – 416 с.
10. Гусаров С. М. Роль і вплив державних органів на безпеку дорожнього руху в Україні / С. М. Гусаров // Європейські перспективи. – 2017. – № 1. – С. 54–63.
11. Денисюк Д. С. Функції Національної поліції України: поняття та класифікація [Електронний ресурс] / Д. С. Денисюк // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 4. – С. 114–117. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/4_2016/32.pdf.
12. Джафарова М. В. Загальні підстави застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві /

М. В. Джафарова // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2019. – № 2. – С. 81–84.

13. Дисциплінарний статут Національної поліції України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. – Харків : Майдан, 2019. – 254 с.

14. Дитюк В. Правовий принцип поваги, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної гвардії України / В. Дитюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 855. – С. 48–56.

15. Дубинський О. Ю. Заходи адміністративного примусу у діяльності державної служби України з надзвичайних ситуацій: система та правові засади реалізації / О. Ю. Дубинський // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–2. – С. 202–205.

16. Завальний М. В. Адвокатура в системі недержавних суб'єктів правоохорони України [Електронний ресурс] / М. В. Завальний // Форум права. – 2017. – № 3. – С. 47–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_10.pdf.

17. Завальний М. В. Адміністративно-правові засади діяльності та взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохорони в Україні : монографія / М. В. Завальний. – Харків : Константа, 2018. – 376 с.

18. Завальний М. В. Контроль держави за здійсненням недержавної правоохоронної діяльності [Електронний ресурс] / М. В. Завальний // Форум права. – 2018. – № 3. – С. 22–29. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_5.pdf.

19. Завальний М. В. Поліція охорони як суб'єкт надання охоронних послуг / М. В. Завальний // Право, суспільство і держава: форми взаємодії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 січ. 2018 р.). – Київ : Центр правових наук. досліджень, 2018. – С. 44–46.

20. Завальний М. В. Правоохоронна функція нотаріату / М. В. Завальний // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2018. – Вип. 4. – С. 134–138.

21. Завальний М. В. Сутність та завдання взаємодії Національної поліції з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо забезпечення публічної безпеки та порядку / М. В. Завальний // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2018. – Вип. 3. – С. 134–138.

22. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків, 2016. – 408 с.

23. Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Стильна тип., 2017. – 1164 с.

24. Казанчук І. Д. Особливості взаємодії та координації дій правоохоронних органів при введенні режиму надзвичайного стану та у зоні надзвичайної екологічної ситуації в умовах сьогодення / І. Д. Казанчук // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – С. 83–87.

25. Казанчук І. Д. Питання удосконалення правових засад взаємодії органів Національної поліції України з Національною гвардією України у сфері забезпечення публічної (екологічної) безпеки / І. Д. Казанчук // Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 груд. 2016 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Істина, 2016. – Ч. II. – С. 53–54.

26. Кальниш Ю. Г. Публічне управління та адміністрування : навч. посіб. / Ю. Г. Кальниш, Т. М. Лозинська, В. І. Тимцюник ; Полтав. держ. аграр. акад. – Полтава : РВВ ПДАА, 2015. – 279 с.

27. Карабін Т. О. Розподіл повноважень публічної адміністрації : монографія / Т. О. Карабін. – Ужгород : Гражда, 2016. – 220 с.

28. Карпов Н. Нове дослідження в галузі кримінальної процесуальної діяльності прокурора / Н. Карпов // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 1. – С. 125–127.

29. Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення / В. В. Карпунцов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2017. – Вип. 44, т. 2, № 1. – С. 32–35.

30. Кириченко О. Организационно-правовые аспекты взаимодействия Национальной полиции Украины с другими государственными органами в сфере профилактики административных правонарушений в предпринимательстве [Електронний ресурс] / О. Кириченко, И. Гарная-Иванова // *Legea și viața = Закон и жизнь*. – 2018. – № 12, ч. 2. – С. 65–68. – Режим доступу: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2018/12-2/15.pdf>.

31. Клименко Н. Г. Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах / Н. Г. Клименко // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2015. – Вип. 2. – С. 166–177.

32. Коваль М. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває [Електронний ресурс] / М. Коваль // Юридична газета. – 2018. – № 27–28. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiy-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-proces-stvorenniya-trivae.html>.

33. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія / Н. В. Коломоєць. – Харків : Панов, 2019. – 352 с.

34. Комзюк А. Т. Деякі актуальні проблеми реформування інституту адміністративної відповідальності [Електронний ресурс] / А. Т. Комзюк // Форум права. – 2017. – № 5. – С. 112–119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_17.pdf.

35. Корнієнко П. С. Співвідношення понять і практики здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / П. С. Корнієнко // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 60–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2014_3_15.pdf.

36. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України : навч. посіб. у схемах / А. В. Лапкін. – Вид. 7-ме, змін. і допов. – Харків : Право, 2018. – 168 с.

37. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг: адміністративно-правова складова : монографія / Є. О. Легеза. – Херсон : Гельветика, 2016. – 452 с.

38. Максименко А. В. Адміністративно-правовий статус Державної міграційної служби України / А. В. Максименко // Правова держава. – 2015. – № 19. – С. 63–68.

39. Міграційне право України : підручник / [С. М. Гусаров, А. Т. Комзюк, О. Ю. Салманова та ін.]; за заг. ред. С. М. Гусарова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 296 с.

40. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. / А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук. – Київ : Ін-т громадянського суспільства, 2017. – 110 с.

41. Молдован В. В. Судоустрій України : навч. посіб. / В. В. Молдован, А. В. Молдован. – 5-те вид., перероб. та допов. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2015. – 320 с.

42. Нагаєв В. М. Публічне адміністрування : електрон. навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. М. Нагаєв. – Харків : ХНАУ, 2018. – 278 с. – Режим доступу: http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1076/1/ЕЛЕКТР._ПОСИБ._ПУБЛ._АДМ._2018_.PDF.

43. Наулік Н. Прокуратура України: теоретико-правовий аспект діяльності у сучасних умовах / Н. Наулік // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – С. 5–10.

44. Небрат О. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції [Електронний ресурс] / О. О. Небрат, В. П. Яценко // Верховенство права. – 2017. – № 5. – Режим доступу: <http://sd-vp.info/2017/administrativno-pravovij-mehanizm-zabezpechennya-prav-i-svobod-lyudini-v-diyalnosti-natsionalnoyi-politsiyi/>.

45. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування : навч. посіб. / О. П. Бойко, О. Ф. Кобзар, В. В. Рогальська, Н. П. Черняк. – Дніпро : ДДУВС, 2017. – 84 с.

46. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. : у 2 ч. / за ред. Л. М. Москвич. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2018. – Ч. 1: Основи судоустрою України / Л. М. Москвич, І. В. Назаров, О. О. Овсяннікова та ін. – 2018. – 242 с.

47. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. з підгот. до іспиту / О. Ю. Дудченко, А. В. Іванцова, Ю. І. Крючко та ін. ; відп. ред.: О. О. Овсяннікова, І. В. Юревич ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2017. – 237 с.

48. Особливості публічного управління та адміністрування : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, І. С. Бондар, В. Г. Горник, В. В. Шпачук. – Київ : КНУКіМ, 2016. – 167 с.

49. Прийняття управлінських рішень : навч. посіб. / [Ю. Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін.] ; за ред. Ю. Є. Петруні. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – Дніпропетровськ : Ун-т митної справи та фінансів, 2015. – 209 с.

50. Публічне управління в умовах інституційних змін : монографія / за наук. ред. Р. В. Войтович та П. В. Ворони. – Київ : [б. в.], 2018. – 475 с.

51. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, Пр. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене ; Запоріж. держ. інженерна акад. – Запоріжжя : ЗДІА, 2016. – 606 с.

52. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : монографія / О. Ю. Салманова. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. – 460 с.

53. Салманова О. Ю. Проблемні питання медичного забезпечення осіб, засуджених до позбавлення волі / О. Ю. Салманова // Wiadomosci Lekarskie. – 2018. – Т. LXXI, № 9. – С. 1777–1780.

54. Середа Г. Особливості сучасного стану реформування прокуратури України / Г. Середа // Вісник прокуратури. – 2016. – № 5. – С. 9–14.

55. Стефанчук М. Форми та способи реалізації прокуратурою функцію представництва інтересів громадян або держави в суді / М. Стефанчук // Вісник прокуратури. – 2016. – № 3. – С. 34–48.

56. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – Вид. 12-те, допов. і перероб. – Київ : Алерта, 2016. – 810 с.

57. Троян В. А. Завдання та функції Національної поліції України як складова реалізації її публічно-сервісної діяльності // В. А. Троян // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 4 (75). – С. 12–18.

58. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Стильна тип., 2017. – 580 с.

59. Ястремська О. М. Публічне адміністрування : навч. посіб. / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 132 с.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Антикорупційна програма 313
Антикорупційна стратегія 312
Апарат голови Служби безпеки України 296
Апарат суду 70
Апеляційний суд 56
Аудит ефективності 413
- Бібліотека суду 71
- Велика Палата
Верховного Суду 44
Верховний Суд 43, 301
Виконавча служба 330
Вища кваліфікаційна комісія суддів України 75
Вища рада правосуддя, 79
Вищий антикорупційний суд 50
Вищий суд з питань інтелектуальної власності 50
Відділ державної реєстрації актів цивільного стану 328
Вільні митні зони 352
Врегулювання конфлікту інтересів 314
- Генеральна прокуратура України 225, 301
Голова Держмитслужби 354
Голова Національного агентства 310
Голова Служби безпеки України 302
Громадська рада 316
- Декларація суб'єкта декларування 313
Департамент державної виконавчої служби 22, 330, 331
Державна митна служба України 349
Державна податкова служба України 344
Державна прикордонна служба України 205, 297
Державна судова адміністрація України 67
Державне бюро розслідувань 303
Державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) 413
Державні виконавці 328, 331
Держатомрегулювання 417
Держмитслужба 349
Детектив 318
Директор Державного бюро розслідувань 305
Директор Національного бюро 318
ДПС 344
- Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень 331
Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів 326

Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення 313

Єдиний державний реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування 313

Єдиний реєстр арбітражних керуючих 326

Єдиний реєстр підприємств 327

Захист персональних даних 306

Заходи щодо запобігання корупції 314

Конституційна скарга 38

Конституційне подання 37

Конституційний Суд

України 30

Корупціогенні ризики 313

Мін'юст 324, 325, 330

Міністерство юстиції

України 324

Місцевий суд 61

Моніторинг способу життя суб'єктів декларування 313

Національна поліція 297

Національна школа суддів 78

Національне агентство з питань запобігання корупції 310

Національне антикорупційне бюро України 317

Національне бюро 317

Нотаріат 331

Обласні управління Служби безпеки України 296

Платники податків 347

Пленум Верховного Суду 47

Помічник (помічники)

судді 71

Рада громадського контролю 308

Рахункова палата 410

Регіональні органи СБУ 295

СБУ 295

Секретарі судового засідання 70

Слідчий ізолятор 329

Служба безпеки України 295

Спеціалізована антикорупційна прокуратура 304, 319

Суб'єкти господарювання 345

Суддя апеляційного суду 58

Суддя місцевого суду 62

Судові експерти 328

Судові розпорядники 72

Установа виконання покарань 329

Фінансовий аудит 413

Центральне управління

Служби безпеки України 295

Навчальне видання

**ГУСАРОВ Сергій Миколайович
САЛМАНОВА Олена Юріївна
КОМЗЮК Анатолій Трохимович та ін.**

**СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ, КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ
ТА ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ**

Підручник

Редагування: *Цветкова-Верніченко М. В.,
Мельник Т. Д., Ступницька Г. Я.*
Комп'ютерне верстання: *Зозуля А. О.*

Підпис. до друку 12.03.2020. Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 41,28.
Обл.-вид. арк. 25,72. Тираж 200 пр. Зам. № 2020-1.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.